magazin istoric

ANUL VII Nr.2 (71) FEBRUARIE 1973

magazin istoric

Revistă de cultură istorică

Anul VII - Nr. 2 (71)
februarie 1973

Redactor şef
CRISTIAN POPIŞTEANU

Redactor şef adjunct
NICOLAE MINEI

Colegiul redacţiei
DUMITRU ALMAŞ
CONSTANTIN ANTIP
VIRGIL CĂNDEA
TITU GEORGESCU
DINU C. GIURESCU
ŞTEFAN PASCU
M. PETRESCU-DÎMBOVIŢA
ŞTEFAN ŞTEFĂNESCU

COPERTELE NOASTRE

① ② ③ ④

① În acea zi de februarie 1933 sunetul sirenei de la „Griviţa" era mai mult decît o chemare la luptă, era un glas al viitorului. Tablou de Gh. Pătraşcu **(O zi din viaţa Capitalei,** p. 16)

② Doamna Ruxandra, soţia lui Alexandru vodă Lăpuşneanu ; detaliu de pe o broderie din 1561, de la Mănăstirea Slatina **(Din domnia lui Lăpuşneanu,** p. 68)

③ Un astru de primă mărime în istoria ştiinţei : Nicolai Copernic presupus autoportret **(Ultima zi din viaţa unui titan,** p. 56)

④ Eveniment dramatic în existenţa Bizanţului : cruciaţii cuceresc Constantinopolul **(Un cronicar bizantin şi un secol de istorie,** p. 92)

SUMAR

NICOLAE CEAUŞESCU : 55 ANI DE VIAŢĂ ŞI PATRU DECENII DE ACTIVITATE REVOLUŢIONARĂ

- **Vrerea unei ţări şi a unui popor** 3
- **Omul şi epoca** 7
- **Gînduri despre România socialistă şi conducătorul ei** 14

16 FEBRUARIE 1933 **O zi din viaţa Capitalei :** MARIAN ŞTEFAN, FLORIAN TĂNĂSESCU • **Ploieşti, 2-4 februarie 1933 — coloana solidarităţii :** NICOLAE NICU MORARU • **„Nu mă gîndeam decît că voi spune adevărul" :** ALEXANDRU IONESCU 16

Un ctitor de ţară — Bogdan I : ŞTEFAN S. GOROVEI 37

ÎNCEPUTUL SFÎRŞITULUI **Un uragan de foc :** KONSTANTIN K. ROKOSSOVSKI • **Stalingrad şi Verdun :** LIDDELL HART • **Acum, toţi erau siguri de victorie ! :** ALEXANDER WERTH • **Căderea generalilor :** L. BEZÎMENSKI 44

Ultima zi din viaţa unui titan : I. M. ŞTEFAN 56

Franţa 1940 — din culisele unor evenimente dramatice : ANDRÉ MAUROIS 62

Din domnia lui Lăpuşneanu : TH. HOLBAN 68

Liberalii şi conservatorii în proces (II) : ION BULEI 73

Cum a murit generalul de Gaulle : JEAN MAURIAC 80

Un cronicar bizantin şi un secol de istorie : ALEKSANDR KAJDAN . . . 92

- **Zîmbete din cronici** . . . 72 • **Cărţi sosite la redacţie** . . . 96
- **Poşta** Magazin istoric . . . 98

VREREA UNEI ŢĂRI ŞI A UNUI POPOR

„...tot ce s-a spus cu privire la activitatea mea de slujitor al partidului şi poporului, la contribuţia adusă în lupta revoluţionară a oamenilor muncii pentru răsturnarea regimului exploatării şi asupririi burghezo-moşiereşti şi pentru făurirea socialismului în România, aprecierile privind aportul meu la dezvoltarea gîndirii social-politice româneşti, a concepţiei materialismului dialectic şi istoric, le consider adresate deopotrivă partidului, în rîndul căruia activez de patru decenii, clasei muncitoare, ţărănimii, poporului al cărui fiu sînt."

NICOLAE CEAUŞESCU

In scurgerea vremurilor, clopotul de bronz al istoriei răsună într-o neasemuită armonie atunci cînd dintr-un popor se înalţă acele figuri — pe măsura epocii, acele personalităţi care au darul — prin tot ceea ce reprezintă gîndirea şi acţiunea lor — să definească, la dimensiunile cele mai complexe, înaltele virtuţi ale unei ţări şi ale unui popor. Identificîndu-se cu năzuinţele maselor, bizuindu-se pe forţa lor, învăţîndu-le şi învăţînd de la ele, marile personalităţi, conducătorii autentici pot descifra mai cuprinzător cerinţele şi sensurile istoriei, pot deslusi căi mai largi desfăşurării accelerate a progresului istoric. Numele lor capătă astfel, în contextul epocii, valoare de simbol, cu profunde şi durabile semnificaţii. Cu atît mai mult într-o vreme cum este a noastră, în care viteza de înaintare a istoriei contemporane a devenit nu numai mai vijelioasă, dar şi mai încărcată de lucide responsabilităţi.

Cronicarul epocii socialiste româneşti se va opri îndelung asupra înţelesului sărbătorii de la sfîrşit de ianuarie '73, întrucît îi va oferi putinţa de cuprindere a unui tablou panoramic al acestei epoci. Şi cronicarul va trebui să răspundă întrebării fundamentale a dialecticii istorice : care este factorul de căpetenie ce a dominat o sărbătorească aniversare nu a unui om, ci, prin el, a unui întreg popor. Liantul de o forţă fără pereche dintre conducător şi popor este dimensiunea primordială a vremii de azi a naţiunii române. În noua cronică a ţării, numele conducătorului partidului şi statului nostru, tovarăşul Nicolae Ceauşescu, se asociază, în chip organic şi firesc, cu numele României socialiste, cu numele partidului şi al poporului în fruntea cărora se află. El semnifică ceea ce-i mereu nou în viaţa şi munca noastră, în viaţa şi activitatea partidului şi statului nostru : spiritul creator, dinamismul, suflul nou ce străbate ţara de la un capăt la altul, însufleţind masele în neobosita lor activitate de a realiza mai devreme programul de făurire a societăţii socialiste multilateral dezvoltate, elaborat de partid, de a ridica mai repede România în rîndul ţărilor celor mai înaintate ale lumii.

O identitate deplină în gînd şi faptă, în scopuri şi năzuinţi, o comunicare directă de la inimă la inimă, uneşte pe conducător cu partidul, cu poporul, cu ţara sa. O identitate pe care am întîlnit-o de fiecare dată în momentele de glorie ale istoriei noastre, ilustrate de marile personalităţi, care au ştiut să asculte şi să înţeleagă glasul maselor, vrerile şi năzuinţele lor, şi să le dea expresie prin fapte nepieritoare.

Cu numai cîteva zile în urmă, tovarăşul Nicolae Ceauşescu îşi definea astfel destinul în această indisolubilă unitate cu cel al poporului nostru : **„In ce mă priveşte, şi în viitor voi servi, ca şi pînă acum, poporul meu. Şi, servind poporul, voi servi partidul, cauza socialismului şi comunismului, cauza păcii şi cooperării ; pentru că dorinţa şi vrerea poporului român este de a construi socialismul şi comunismul, de a trăi în pace şi colaborare cu toate naţiunile lumii".**

Sînt gînduri ce dezvăluie o adîncă convingere şi caracterizează o viaţă. Pentru că, într-adevăr, cu neclintita credinţă pe care o dau marile idealuri revoluţionare, tovarăşul Nicolae Ceauşescu slujeşte de patru decenii, din fragedă tinereţe, cauza

partidului și poporului, cauza comunismului. Aniversarea a 55 ani de viață — sărbătoare cinstită cu atîta bucurie și entuziasm de întregul popor — a coincis cu împlinirea a 40 ani de la intrarea sa în mișcarea muncitorească, în rîndurile partidului. 40 ani de activitate revoluționară, de dăruire continuă, timp în care istoria României a cunoscut, ca urmare a luptei și voinței poporului, a eroismului neînfricat al comuniștilor, profunde schimbări și profunde împliniri. Și pentru că scrutăm atît de intim această viață, ca istorici trebuie cu precădere să spunem că Nicolae Ceaușescu a luat parte la cele mai importante evenimente și momente ale istoriei contemporane românești, ale luptelor revoluționare ale proletariatului pentru răsturnarea claselor exploatatoare, la bătălia împotriva fascismului și războiului, la uriașa operă de făurire a socialismului în România.

Au fost între acești ani și perioade de grele încercări, de muncă și aprigă luptă ilegală, de înfruntare a tribunalelor și temnițelor burgheze. Dar — alături de atîția fii curajoși ai poporului — tînărul revoluționar de atunci a rămas mereu drept în fața nedreptății, dovedind că voința și idealurile sale sînt mai puternice decît schingiuirile Siguranței.

În noua perioadă istorică în care a pășit țara, după victoria insurecției armate de la 23 August 1944, perioada acelor ani de muncă și luptă eroică a poporului pentru reconstrucția țării, pentru înfrîngerea împotrivirii înverșunate a forțelor reacțiunii și zidirea noii orînduiri, tovarășul Nicolae Ceaușescu, împreună cu ceilalți conducători de partid, și-au consacrat energia și elanul revoluționar mobilizării și îndrumării maselor muncitoare în marile bătălii ce-au avut loc. Anii aceștia, anii făuririi socialismului în România — ai industrializării, ai cooperativizării agriculturii, ai unor mari eforturi pentru ridicarea nivelului de cultură și civilizație al întregului popor — au permis afirmarea aptitudinilor și capacităților sale de organizator și conducător politic, de activist de frunte al partidului, al statului socialist român. Sarcinile și răspunderile complexe ce i-au fost încredințate de partid în această perioadă de mari prefaceri în istoria României i-au îmbogățit experiența, l-au ajutat să cunoască profund realitățile țării, problemele de viață ale poporului, să-și întemeieze pe un profund realism fiecare acțiune și hotărîre.

Aceste date de referință privesc o epocă de extremă intensitate istorică în viața poporului român. Într-o perioadă scurtă, de numai 25 ani, am străbătut cîteva etape istorice și am trecut la edificarea societății socialiste multilateral dezvoltate. Paralel cu dezvoltarea în ritm vertiginos a forțelor de producție, cu creșterea avuției naționale, cu schimbările profunde în structura societății și în fizionomia generală a țării, au fost obținute progrese remarcabile în ridicarea nivelului de trai și de civilizație al poporului, în satisfacerea cerințelor de viață, materiale și spirituale, ale tuturor celor ce muncesc de la orașe și sate. Asigurarea bunăstării și fericirii poporului se vădește a fi rezultatul principal al construcției socialiste, este și va fi obiectivul primordial al politicii partidului și statului nostru, care nu cunosc ideal mai înalt decît prosperitatea și înflorirea continuă a României socialiste.

Toate mărețele realizări obținute în acest sfert de secol sînt rodul muncii eroice a clasei muncitoare, țărănimii, intelectualității, a tuturor oamenilor muncii, fără deosebire de naționalitate, care, sub conducerea partidului comunist, n-au precupețit nici un efort, nici un sacrificiu pentru a asigura mersul înainte al patriei pe calea luminoasă a socialismului și comunismului.

Încredințîndu-i înalta misiune de secretar general al partidului și de președinte al Consiliului de Stat, partidul și poporul au ales în persoana tovarășului Nicolae Ceaușescu un adevărat conducător marxist-leninist, care știe să asigure unirea eforturilor întregii noastre națiuni socialiste într-un singur șuvoi și să le îndrepte cu mînă fermă spre edificarea neabătută a societății socialiste multilateral dezvoltate. Acești ani ai celor mai înalte răspunderi sînt și anii cei mai fertili ai activității sale și, în același timp, anii cei mai fertili ai activității partidului și ai muncii entuziaste a maselor, cei mai bogați în realizări din întreaga perioadă postbelică a României. Anii în care în întreaga viață social-politică a țării s-a simțit puternic spiritul înnoitor, generat de Congresele IX și X, de cele două Conferințe Naționale ale partidului, la reușita cărora tovarășul Nicolae Ceaușescu a avut un rol esențial, după cum se subliniază și în scrisoarea ce i-a fost adresată de către Comitetul Central al partidului, de Consiliul de Stat și de Consiliul de Miniștri, la 25 ianuarie 1973. Amplul program de înflorire continuă a țării, de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate, pe care, prin aceste forumuri, partidul l-a prezentat poporului, poartă pregnant amprenta gîndirii creatoare a conducătorului partidului și statului nostru.

În momentul de față, întregul nostru popor își consacră forțele înfăptuirii, sub conducerea partidului, a hotărîrilor Congresului X și ale Conferinței Naționale din iulie 1972, realizării într-un timp mai scurt a marilor sarcini prevăzute în ac-

tualul plan cincinal. La capătul acestui cincinal, țara noastră — țară în plin proces de dezvoltare socialistă — va fi mai bogată, mai prosperă, viața poporului va fi mai îmbelșugată, mai civilizată, mai fericită. Desigur mai avem încă un drum lung de parcurs pentru a atinge gradul de dezvoltare pe care îl preconizează partidul pentru a asigura întregului nostru popor satisfacerea deplină a cerințelor sale materiale și spirituale.

Planul cincinal de perspectivă pe perioada 1976-1980, precum și prognozele care definesc liniile generale ale dezvoltării societății noastre pînă în 1990 și pînă la sfîrșitul secolului, conturează progresul multilateral al țării, ridicarea României pe trepte și mai înalte de civilizație. Țelul propus de partid este de a egaliza nivelul dezvoltării României cu cel al țărilor socialiste mai avansate, de a apropia țara noastră de statele cele mai dezvoltate din punct de vedere economic ale lumii. În această perioadă, vom înfăptui societatea socialistă multilateral dezvoltată, vom trece la făurirea treptată a societății comuniste în România.

Desfășurîndu-ne perspectivele tot mai luminoase care se deschid prin înaintarea mai rapidă a țării pe calea socialismului, partidul, secretarul său general, ne învață să ne reevaluăm critic activitatea, să manifestăm acea nemulțumire constructivă, ne îndeamnă și ne arată că putem obține mereu mai mult, mai repede și mai bine. Sub permanentul impuls al tovarășului Ceaușescu s-a afirmat și se afirmă tot mai pregnant o optică științifică în abordarea și elaborarea căilor de dezvoltare social-economică. Un ritm mai intens de muncă, o permanentă preocupare pentru perfecționare se manifestă evident în toate sectoarele de activitate. Sîntem martorii unei opere multilaterale de continuă perfecționare a vieții sociale, de dezvoltare a democrației socialiste, de aplicare fermă a legalității, a principiilor eticii și echității socialiste.

Întreaga politică a partidului și statului nostru are în centrul atenției omul. Toate eforturile sînt consacrate, în ultimă instanță, omului, fericirii sale. Și cînd spunem **Totul pentru om** formulăm, de fapt, sintetic programul de muncă pe care-l îndeplinește zi de zi, cu o exemplară stăruință și competență, conducătorul partidului și statului. Pentru că ce altceva reprezintă amplul dialog pe care-l desfășoară în permanență cu poporul, prezența sa care a devenit atît de familiară în mijlocul oamenilor muncii ? Și ce altceva reprezintă modul atent și meticulos, luciditatea și anvergura științifică cu care fundamentează planurile și deciziile care vizează problemele mari ale țării, decît preocuparea mereu vie de a cunoaște oamenii, cu speranțele și necazurile lor, și de a găsi, împreună cu masele, soluțiile cele mai potrivite marilor probleme care se pun în fața noastră ? Ce altceva reprezintă stăruința cu care partidul, conducerea sa colectivă, în frunte cu tovarășul **Nicolae Ceaușescu, au inițiat și au urmărit elaborarea ansamblului de măsuri vizînd** întărirea legalității socialiste și crearea cadrului legislativ pentru exercitarea libertăților democratice, atragerea maselor la conducerea activității social-economice, decît preocuparea de a asigura ca în orînduirea noastră socialistă întreaga putere să emane de la popor și să aparțină efectiv și definitiv poporului ?

Din aceeași profundă dragoste și grijă pentru om a izvorît și vastul program privind munca politico-educativă, ca și normele eticii și echității socialiste menite să așeze societatea noastră pe temeiuri mai bune, ca și măsurile privind îmbunătățirea sistemului de difuzare a culturii și cele de perfecționare fundamentală a învățămîntului. Toate acestea, îmbinate cu atenția neslăbită pe care partidul o acordă creșterii nivelului de trai al maselor, pe măsura dezvoltării economiei naționale, au în vedere omul, dezvoltarea sa multilaterală, afirmarea personalității sale. În aceste împrejurări istorice, conștiința socialistă a oamenilor ce făuresc liber și conștient noua orînduire devine o forță hotărîtoare a progresului social.

Suflul înnoitor ce caracterizează perioada de după cel de-al IX-lea Congres al Partidului Comunist Român s-a resimțit în toate sferele de activitate ale țării noastre, în care socialismul a învins pentru totdeauna. Dar, cum e și firesc, el s-a manifestat în primul rînd în viața și activitatea partidului. Cu o deosebită stăruință a acționat tovarășul Ceaușescu pentru ca partidul — forța conducătoare a societății noastre — să se integreze cît mai organic în viața societății, să-și sporească receptivitatea față de nou, curajul în eliminarea acelor teze și tipare învechite, să sesizeze la timp noile fenomene ce apar în viața socială.

Exemplar apare raportul dintre partidul comunist și popor. **„Este adevărat** — spunea tovarășul Nicolae Ceaușescu — **că partidul nostru asigură poporului o conducere științifică, conștientă. Dar fără popor, partidul nostru nu ar reprezenta nimic. Fără a înțelege dorințele poporului, năzuințele lui, fără a fi permanent exponentul poporului, nici un partid — deci nici partidul nostru — nu ar reprezenta nimic. Vom fi puternici — și fiecare activist de partid și conducător al partidului va reprezenta ceva în societate — numai în măsura în care va înțelege năzuințele**

poporului, va fi strîns legat de popor, va lupta pentru realizarea dorințelor și năzuințelor poporului".

În procesul unor neîntrerupte eforturi de perfecționare a vieții economice și social-politice, de fundamentare realistă a planurilor de dezvoltare a țării, partidul și-a îmbogățit în acești ani patrimoniul ideologic, aducînd contribuții valoroase la dezvoltarea teoriei marxist-leniniste, a practicii construcției socialiste. Un aport prețios a înscris în acest patrimoniu conducătorul partidului și statului nostru, prin investigarea unei game largi de probleme teoretice. Caracteristic pentru modul său de abordare a acestor probleme este spiritul creator, conceperea marxism-leninismului ca o știință revoluționară, vie, dinamică, a cărei viabilitate rezidă în permanenta adaptare la dezvoltarea societății, la marile cuceriri ale cunoașterii științifice. Prețioasele idei și indicații cuprinse în lucrările sale, locul și rolul pe care-l acordă istoriei, reprezintă un puternic stimulent și în activitatea de afirmare largă a gîndirii istorice românești.

Prin întreaga sa activitate în elaborarea și înfăptuirea politicii interne și externe a partidului și statului nostru, tovarășul Nicolae Ceaușescu și-a cîștigat prețuirea și stima nu numai în rîndurile poporului român, dar și peste hotare. Numele său este cunoscut și stimat azi pe toate continentele lumii. Mesagerul cel mai autorizat al dorinței de pace și colaborare a poporului nostru, el a făcut cunoscut oamenilor politici pe care i-a întîlnit în țară sau în călătoriile de peste granițe această dorință, le-a expus cu deosebită claritate principiile pe care se întemeiază politica externă a partidului și țării. Cuvîntul partidului și statului nostru este privit cu respect pretutindeni în lume, contribuția României socialiste la rezolvarea problemelor internaționale, la crearea unui climat de cooperare și încredere, la triumful cauzei păcii, socialismului și progresului, este unanim apreciată.

La aniversarea a 55 ani de la naștere și a 40 ani de activitate revoluționară, reliefînd însemnătatea istorică a Unirii de la 1859, cînd voința poporului român a pus pentru totdeauna bazele statului național unitar român, tovarășul Nicolae Ceaușescu spunea: **„Vă amintiți cuvintele rostite atunci de Kogălniceanu adresîndu-se lui Cuza, îndemnul de a face totul pentru a fi drept, pentru a sluji poporul. Aceasta trebuie să călăuzească și pe comuniști, pe toți cei care, într-un fel sau altul, sînt chemați să contribuie la conducerea națiunii noastre".**

Tradiționala urare „La mulți ani", rostită de curînd din inimile a 20 milioane de cetățeni ai României socialiste, a înmănuncheat gîndurile întregii obști românești față de Nicolae Ceaușescu, fiul devotat al poporului român, popor cu o istorie glorioasă și care va fi întotdeauna animat de dorința de a trăi liber, independent, stăpîn pe destinele sale, de a avea relații frățești de prietenie și colaborare cu vecinii săi, cu toate națiunile lumii.

MAGAZIN ISTORIC

OMUL ŞI EPOCA

Certitudinea împlinirilor

Un moment aniversar reprezintă întotdeauna prilej de meditaţii şi reflecţii. Cu atît mai mult un eveniment de însemnătatea celebrării jubileului de cincizeci şi cinci de ani de viaţă şi patru decenii de activitate în mişcarea comunistă a omului investit cu cea mai înaltă responsabilitate în partid, cu magistraturile supreme în stat. Şi aceasta pentru că tovarăşul Nicolae Ceauşescu a descifrat ca nimeni altul sensurile devenirii istorice a României, dînd cea mai cuprinzătoare expresie etapei pe care o parcurgem, dialecticii necesităţii obiective şi consensului subiectiv al maselor în desfăşurarea procesului social-istoric, misiunii şi funcţiei conducătoare decisive a partidului nostru comunist şi optimizării iniţiativei istorice a maselor, contopite în aliajul nobil al încrederii reciproce şi unităţii indestructibile dintre partid şi popor, adevărată forţă de propulsie a progresului pe calea făuririi societăţii socialiste multilateral dezvoltate. Elaborările teoretice şi concluziile cuprinse în scrierile sale, învăţămintele desprinse din clocotitoarea sa activitate ne dezvăluie marea forţă de ideal, cutezanţa, fermitatea şi pasiunea revoluţionară, luciditatea gîndirii marxist-leniniste creatoare, originale, ce-l definesc ca personalitatea care, văzînd mai departe decît toţi şi voind cu mai multă tărie decît toţi, şi-a pus în mod hotărîtor pecetea pe cursul evenimentelor contemporane. Iar adevărul, forţa şi perenitatea lor îşi au izvorul tocmai într-o profundă cunoaştere a realităţilor României şi a nevoilor ei de dezvoltare, în strînsa şi permanentă legătură cu cei ce făuresc bunurile materiale şi spirituale ale acestei ţări, legătură care reprezintă o adevărată emblemă a certitudinii împlinirilor prezente şi viitoare.

Imperativul înscrierii patriei noastre într-un timp extrem de scurt, în ritm accelerat, pe orbita civilizaţiei moderne fixează secvenţa de istorie ai cărei contemporani sîntem drept unul din acele momente unice din viaţa naţiunii, de care depind destinul şi perspectivele ei. În această apreciere de valoare clasică, cuprinsă în Raportul expus de tovarăşul Nicolae Ceauşescu la Conferinţa Naţională a partidului, frontul istoric vede o chemare de a face din acest moment unic obiect de studii şi cercetări profunde şi multilaterale, descoperindu-i esenţele, substanţa, optimismul şi entuziasmul care-i conferă o poziţie de referinţă pe traiectoria istoriei naţionale şi ecou durabil în istoria universală.

CONSTANTIN ANTIP
General-maior

Nicolae Ceauşescu şi cercetarea istorică

Pentru un om de stat în a cărui viziune politică dimensiunea istorică a existenţei popoarelor este permanent prezentă, întîlnirile cu problematica cercetării trecutului şi concepţia interpretării lui nu puteau fi decît frecvente. Ştiinţa istorică nu este povestea unor lucruri moarte, ci dezvăluirea unui neîntrerupt proces, care venind din depărtarea timpurilor, poposeşte o clipă în prezent, pentru a se îndrepta spre viitor. A continua trecutul este totodată a adera la el şi a te opune lui. A adera la trecut înseamnă a duce mai departe căutările lui de mai bine, lupta lui, creaţia lui ; a i te opune, înseamnă a refuza tot ce a însemnat suferinţi şi împilare, a face altceva, nou şi luminos. Dar, aderare şi refuz implică mai întîi cunoaştere, cunoaştere reală, demitizată, întemeiată pe stabilirea corectă a faptelor şi analiza acestora în cauzele şi în înlănţuirea lor. Istoria nu-şi dezvăluie virtuţile de auxiliar al înţelegerii prezentului, nici cele de educare a minţii sau de formare a sufletului în dragostea de patrie, de popor şi de omenire, decît în măsura în care este riguros exactă. Spre această cunoaştere adevă-

Un dialog permanent, o comunicare directă de la inimă la inimă, uneşte pe conducător cu partidul, cu poporul, cu ţara

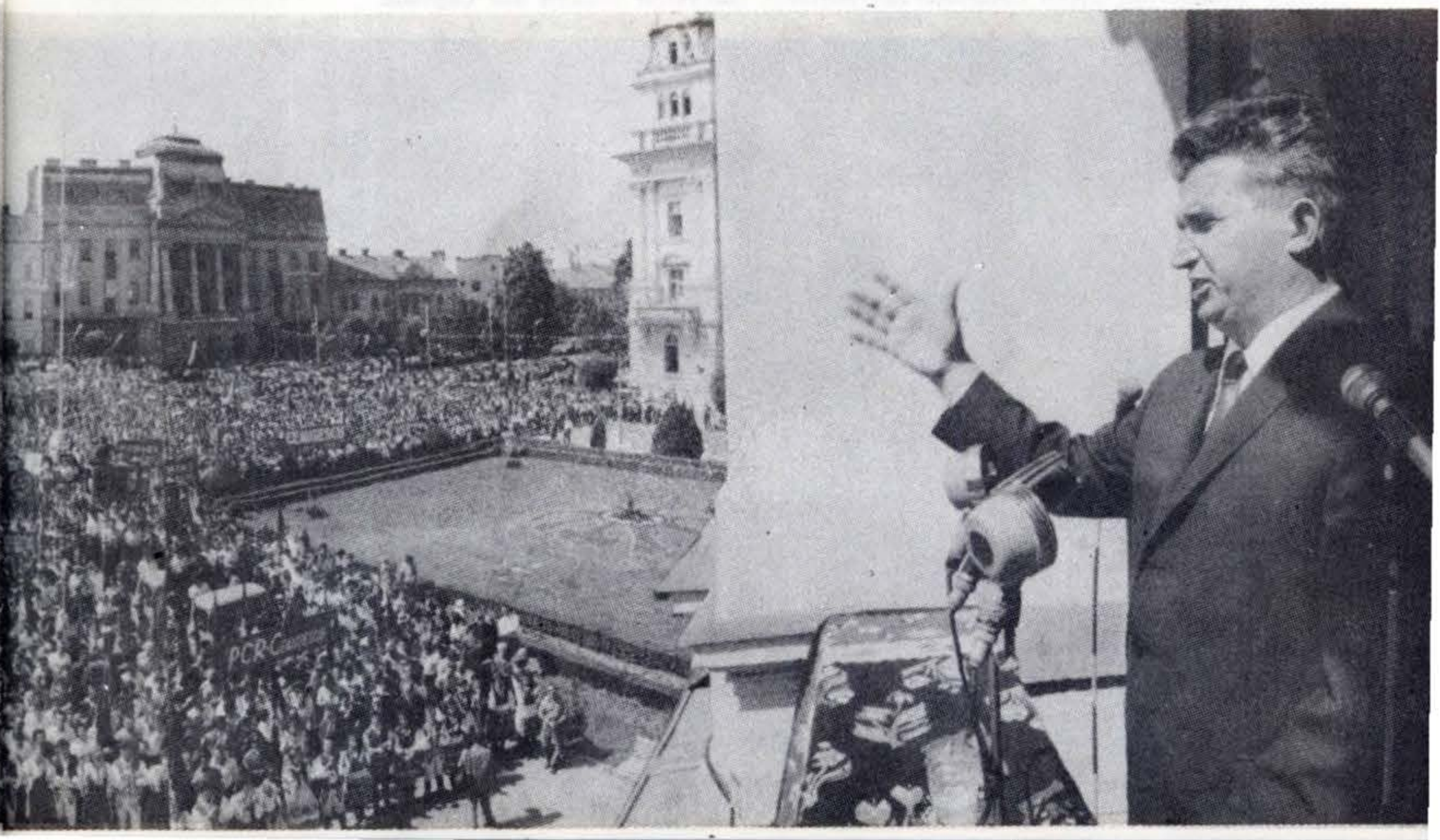

rată, care știe a se ridica deasupra faptelor pentru a lumina sensurile, care surprinde în concretul dezvoltării istorice acțiunea legilor care guvernează societățile, obiectivă și luptătoare în același timp, a îndemnat și îndeamnă permanent Nicolae Ceaușescu pe cei ce au sarcina să reconstituie trecutul. Căci numai această știință istorică folosește și celor ce conduc țara avînd răspunderea viitorului ei, și cetățenilor de azi și de mîine, în lupta lor pentru făurirea unei societăți noi, cu mai mult loc sub soare pentru întregul ei și cu mai mult soare în sufletele fiecăruia dintre dînșii.

Breasla istoricilor e liniștită și încrezătoare. Ea știe că în fruntea Partidului și a Statului stă, veghind, un om vrednic a-i prețui silința, care-i va cere veșnic mai mult pentru că o socoate în stare a face mai bine. El îi va aminti totdeauna marile sale îndatoriri față de cultura și conștiința civică românească, pentru că, la fel ca și cei ce au îndeletnicirea trecutului, vede în istorie o știință a vieții, care sprintenește pasul pe căile viitorului.

M. BERZA

De patru decenii în mișcarea comunistă

Secretarul general al Partidului Comunist Român, președintele Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România, tovarășul Nicolae Ceaușescu, a împlinit 55 ani, dintre care 40 închinați cu dăruire totală activității revoluționare.

40 ani... și amintirea mă duce înapoi în timp, în acea zi de septembrie 1934 cînd, în casa lui Scarlat Callimachi din strada Romană, unde avea loc Plenara Comitetului Național Antifascist, noi toți cei întruniți acolo trăiam revelația întîlnirii cu un om deosebit. Era încă un copil, un tînăr ucenic, un tînăr proletar, dar în hotărîrea cu care-și rostea cuvintele, în felul cum vedea și înțelegea să spună lucrurile, dădea dovada unei impresionante maturități, a unei înflăcărate pasiuni și credințe revoluționare.

Clipele primei întîlniri le-am evocat cu un alt prilej chiar în paginile *Magazinului istoric*. Dacă le amintesc din nou acum, în aceste rînduri de omagiu adus celui mai iubit fiu al poporului român, e pentru că acel moment are pentru mine valoarea scumpă a unui simbol.

Tovarășul Nicolae Ceaușescu a crescut, s-a maturizat și s-a împlinit în sînul mișcării revoluționare de care pentru totdeauna și-a legat viața. Pentru noi, generația mai vîrstnică de luptători, tovarășul Ceaușescu rămîne simbolul tinereții revoluționare, al elanului și energiei neprecupețite, al luptătorului plin de patos, iradiind un însuflețitor, mobilizator avînt comunist.

Poporul îl cheamă și-l primește mereu cu inimile deschise în mijlocul său, pentru că aduce cu sine, fie că se află în mijlocul muncitorilor dintr-o fabrică, fie că se află alături de țărani pe ogoare, fie că este prezent în mijlocul studenților sau elevilor, ardenta pasiune de mai bine, cutezanța de a privi viitorul în față, de a crede în el, de a face totul pentru viitor.

Poporul îl primește cu dragoste pentru că aduce cu sine înțelepciune, pricepere, clarviziune, pentru că întotdeauna secretarul general al partidului nostru știe să fie un om între oameni, găsind întotdeauna modalitatea de a se face înțeles și de a înțelege poporul. Întreaga politică a partidului și statului nostru se bazează pe această complexă înțelegere a realităților contemporane. Că această înțelegere este justă o dovedește și prestigiul de care se bucură în viața internațională statul român, Partidul Comunist Român, tovarășul Nicolae Ceaușescu personal.

Pentru România, Ceaușescu înseamnă viitorul, înseamnă tinerețea mereu mai mîndră a țării, înseamnă certitudinea fericirii poporului, înseamnă angajarea noastră, a tuturor locuitorilor acestei țări, pe drumul luminos al comunismului biruitor.

În numele acestui viitor, pe care noi toți l-am pregătit și pe care generațiile viitoare îl vor trăi din plin, adresez tovarășului Ceaușescu urarea mea de „La mulți ani!" întru mulți și fericiți ani.

PETRE CONSTANTINESCU-IAȘI
Academician

Mereu tînăr

Gîndul ni se îndreaptă spre ceea ce a făcut, ceea ce face și ceea ce va face acest minunat conducător al poporului nostru. Entuziasmul, manifestările de dragoste și respect cu care este întîmpinat în timpul deselor întîlniri cu studenții Universității noastre, sînt expresia

25 ianuarie 1973, Piața Republicii : în sunetele Horii Unirii, tovarășul Nicolae Ceaușescu, tovarășa Elena Ceaușescu în mijlocul oamenilor muncii din Capitală

ataşamentului deplin faţă de cel ce şi-a consacrat şi îşi consacră viaţa poporului său, faţă de cel ce este la curent cu totul, interesat permanent de „tot ce mişcă în ţara asta", faţă de fiul credincios al poporului său, un adevărat simbol pentru toţi tinerii patriei noastre tovarăşul Nicolae Ceauşescu. Menirea şcolii — spunea tovarăşul Nicolae Ceauşescu — este „de a sădi în conştiinţa tineretului idealurile socialismului şi comunismului, înaltul spirit de responsabilitate faţă de interesele supreme ale societăţii, faţă de cauza fericirii poporului şi a patriei noastre socialiste".

Izvorînd din cunoaşterea temeinică a istoriei, ideile conducătorului nostru reprezintă un punct nodal în studiul ştiinţelor sociale contemporane. Şi cum istoria este profund socială, aceste idei reprezintă un îndreptar preţios pentru conceperea ei în mod marxist, pentru îndreptarea ei spre viitor. Vizitele de lucru în diferite institute de cercetări, participarea la manifestările ştiinţifice, întîlnirile cu oamenii de ştiinţă şi cu studenţii, sînt tot atîtea dialoguri vii pentru ştiinţa românească. Clarviziunea cu care ne conduce, puterea de muncă de care dă dovadă, ne arată că este mereu tînăr, iar tinereţea i-o simţim mereu în jurul nostru şi nu de puţine ori putem spune că este mai tînăr decît noi. Tinereţea conducătorului nostru izvorăşte din dragostea şi devotamentul său faţă de popor, faţă de nobilele idealuri de dreptate şi libertate, căci întotdeauna dreptatea şi libertatea au fost, sînt şi vor fi idealuri ce întineresc pe oameni.

Asigurăm pe iubitul conducător că noi studenţii, întregul tineret, vom învăţa cu toată pasiunea şi abnegaţia pentru a răspunde, prin rezultatele obţinute în activitatea profesională, încrederii care ne este acordată.

ALEXANDRU DUŢU
Student, anul IV Istorie,
Universitatea Bucureşti

Acestui mare patriot

În etapele hotărîtoare ale dezvoltării sale istorice, atunci cînd se puneau probleme de însemnătate capitală, poporul român a avut parte de personalităţi reprezentative, care au ştiut să întrupeze spiritul său politic şi să găsească soluţiile cele mai bune spre a asigura dăinuirea *statului*, aşadar putinţa de manifestare multilaterală a poporului. Fiindcă aceasta este una din certitudinile istoriei noastre : fiinţarea neîntreruptă a statului românesc de la întemeiere şi pînă astăzi, timp de aproape şapte secole.

Apărător al fiinţei, suveranităţii şi demnităţii statului român, Nicolae Ceauşescu se înscrie în această fundamentală tradiţie, este continuatorul marilor personalităţi din trecut care au avut drept scop principal *salus rei publicae*.

El lucrează neîntrerupt şi stăruitor spre a asigura poporului şi statului român locul în civilizaţia şi cultura lumii la care-i dau dreptul însuşirile creatoare şi omenia acestui popor.

El este, în acelaşi timp, un protagonist proeminent al vieţii internaţionale, militînd consecvent pentru afirmarea principiilor de pace şi de colaborare între popoare şi pentru aplicarea acestor principii, condiţie esenţială a dezvoltării umanităţii.

Acum cînd, ajuns la plenitudinea puterilor sale, îşi sărbătoreşte aniversarea, urăm acestui mare patriot român sănătate deplină şi deplină putere de muncă spre a duce poporul şi statul nostru necontenit pe calea înfloririi şi a progresului.

CONSTANTIN C. GIURESCU

Mereu aceeaşi bărbăţie de gînd şi faptă

Problema convieţuirii paşnice a poporului român şi a naţionalităţilor conlocuitoare, profilată de tovarăşul Nicolae Ceauşescu în orbita preocupărilor noastre, a fost formulată „de pe poziţia cunoaşterii şi sublinierii rolului maselor, a contribuţiei oamenilor muncii, fără deosebire de naţionalitate". Pentru a corecta optica trecutului, cercetătorii au inclus în circuitul istoriografiei noi, documente despre lupta comună a maselor populare române, maghiare, germane şi de alte naţionalităţi, interpretînd fenomenele istorice — aşa cum ne îndrumă tovarăşul Nicolae Ceauşescu.

Rămîne sarcina noastră de cinste de a ne apropia atent de realităţile sociale, de a le privi în toată complexitatea manifestărilor lor, integrînd trecutul naţionalităţilor conlocuitoare în istoria patriei noastre unice şi comune. Avem un exemplu pilduitor în însăşi activi-

Flori şi calde urări din partea tinerilor muncitori

26 ianuarie 1973, aula Universităţii din Bucureşti: tovarăşului Nicolae Ceauşescu i se conferă titlul de doctor honoris causa

tatea secretarului general al partidului nostru, care subliniind legătura organică dintre trecutul nostru zbuciumat și epoca luminoasă a socialismului, arată că tot ce s-a înfăptuit în această țară este „rodul activității desfășurate în comun de oamenii muncii români, maghiari, germani și de alte naționalități atît în anii socialismului, cît și înainte, pe parcursul multiseculare noastre istorii... Cînd spunem că tot ceea ce există astăzi în aceste județe ale țării reprezintă rodul muncii unite a celor ce au locuit de veacuri acolo, nu facem decît să exprimăm o realitate istorică netăgăduită, oglindită prin numeroase mărturii".

Cu prilejul împlinirii a 55 ani de viață, alături de cele douăzeci milioane inimi ale patriei noastre socialiste, vă doresc, iubite conducător și sfătuitor cu minte mereu trează, ani mulți fericiți, aceeași bărbăție de gînd și faptă !

CAROL GÖLLNER
Prof. univ.,
membru al Academiei de Științe Sociale și Politice

Reprezentant al marxism-leninismului creator

În anul nașterii tovarășului Nicolae Ceaușescu eu aveam 5 ani, o vîrstă la care nu-ți dai seama de tot ce se întîmplă în jurul tău. Îmi amintesc, totuși, de mizeria în care trăiam, eu și mama mea, în acel ultim an al războiului. În acel an, tata părăsea frontul și se înrola în rîndurile luptătorilor revoluționari. Eu am cunoscut mizeria ; în anii următori războiului am trăit urmările grevei generale, cu percheziții și arestări... Au trecut mulți ani de atunci Am terminat cu greu școala și universitatea. Am suferit mult în viață, dar timp de patru decenii am trăit și bucuria activității în mișcarea muncitorească. De la 14 ani am activat în mișcarea revoluționară. Știu ce înseamnă exploatarea și oprimarea națională.

Știu că sînt subiectiv atunci cînd vorbesc despre trecutul meu. Dar dacă vreau să apreciez vremurile de azi și să explic de ce am o stimă deosebită față de tovarășul Nicolae Ceaușescu, trebuie să mă gîndesc la trecut. Peste tot, în toată țara, văd un tineret care nu mai îndură suferințele de altădată ; viața acestui tineret e plină de bucurie, de speranțe și de perspectiva fericită a viitorului. În jurul meu văd clasa muncitoare, care nu mai trăiește în sărăcie și mizerie. Și văd locuitorii acestei țări, fără excepție, avînd posibilitatea să-și dezvolte energiile creatoare, în marea operă de construire a socialismului, să-și dezvolte cultura lor națională, democratică și socialistă.

Sînt istoric cu formație sociologică. Tocmai de aceea nu mă interesează doar aspectul teoretic al unor probleme, ci și latura practică, faptele și realizările zilelor noastre. Astăzi, tocmai ca istoric și sociolog, mă gîndesc cu adîncă recunoștință la acel OM, care, ieșind, din rîndurile clasei muncitoare, și-a pus întreaga viață în slujba ridicării clasei muncitoare și lichidării mizeriei. Cîtă energie și cîtă putere !

Am avut ocazia, în vara anului 1968, să particip la consfătuirea tovarășului Ceaușescu cu reprezentanții intelectualității maghiare din România. M-au impresionat extraordinar stilul de muncă și interesul manifestat pentru fundamentarea teoretică în spirit marxist-leninist, a problemei naționale. Am urmărit și în continuare vizitele sale în localitățile în care, alături de români, trăiesc și muncesc și oameni ai muncii de naționalitate maghiară, întîlnirea sa cu spiritul lui Petöfi în fața monumentului de la Albești, discursurile și declarațiile hotărîtoare despre milenara conviețuire a românilor și a populației maghiare.

Oamenii muncii de naționalitate maghiară din România — între care mă număr și eu — trăiesc într-o țară socialistă, în frățietate cu românii, în spiritul unui patriotism adevărat, autentic, și al internaționalismului socialist. Avem savanți și oameni de știință, scriitori și artiști, educatori în toate gradele de învățămînt ; sînt județe cu un procent ridicat de populație maghiară, unde industria, în trecut, era inexistentă și acum — grație politicii partidului de dezvoltare echilibrată a tuturor județelor, ca expresie a egalității depline în drepturi a tuturor locuitorilor țării — au răsărit fabrici și uzine.

Tocmai de aceea muncitorii, țăranii, intelectualii, toți oamenii de naționalitate maghiară iau parte, cu deplină încredere, la construirea viitorului, cu sentimente sincere, profunde, dorind noi succese tovarășului Nicolae Ceaușescu, cu prilejul aniversării sale Personal, stau alături de conducătorul partidului, reprezentant al marxism-leninismului creator și realizator al unor profunde transformări în domeniul vieții social-economice și culturale a țării.

JORDÁKY LAJOS
Prof. univ.

Strălucit și înțelept transformator

Aniversările reprezintă, desigur, popasuri de reculegere.

Deprins cu judecarea fenomenelor istorice, a desfășurării vieții poporului, încerc să desprind tîlcul înalt al rolului și rostului marelui patriot Nicolae Ceaușescu, așezat de destinul poporului român la una din cele mai grele și hotărîtoare răscruci ale istoriei sale.

Cu o admirabilă și uimitoare intuiție, Nicolae Ceaușescu a intrat de la început, năvalnic, în istorie, care l-a pasionat ca un strălucit și înțelept transformator al orînduirilor politice și sociale din viața poporului român. Și, sub presiunea formidabilă a evenimentelor și a neastîmpărului său creator, a năzuit permanent și fără răgaz spre universalitate, dinamizînd și organizînd toate energiile poporului său.

În urmărirea înaltului scop, prestigioasele sale călătorii în foarte multe din țările lumii, au adus cel mai mare folos în slujba patriei și a poporului său iubit care-l urmează cu încredere, respect și nețărmurită iubire.

Pentru că aceste călătorii și legături nou create contribuie, fără îndoială, în largă măsură, la întărirea și consolidarea operei sale, adică la înălțarea și întărirea scumpei noastre patrii.

Acestea sînt gîndurile și simțirea omagială recunoscătoare a noastră și a tuturora, cu prilejul celor 55 ani de viață, dintre care 40 ani de nesfîrșite și vrednice sforțări în slujba patriei, la care mai adăugăm urarea din suflet — să trăiască pînă la adînci bătrîneți, cu sănătate deplină, ca să-și poată conduce țara și poporul cu aceeași înțelepciune și strălucire.

ȘTEFAN METEȘ
Cluj

În numele viitorului

În aceste zile cînd gîndurile întregului popor se îndreaptă cu dragoste către acela care conduce cu înțelepciune și clarviziune destinele partidului și ale țării, inima mea, alături de inimile milioanelor de cetățeni ai României socialiste este pătrunsă de un profund sentiment de stimă și prețuire, bate în ritmul urării fierbinți ce animă sufletele tuturor : tovarășului Ceaușescu, multă sănătate, viață îndelungată, deplină putere de muncă spre binele și fericirea poporului, pentru triumful cauzei socialismului și comunismului în scumpa noastră patrie.

Noi, cadrele didactice, toți cei care ne ocupăm de pregătirea și instruirea tinerelor generații de viitori constructori ai României comuniste, avem în tovarășul Nicolae Ceaușescu un neprețuit sfătuitor și îndrumător. Spiritului

creator al conducătorului nostru îi datorăm lărgirea orizontului cunoașterii, deschiderea de noi perspective în evoluția gîndirii social-politice contemporane.

Sursă inepuizabilă de inspirație, lucrările tovarășului Ceaușescu reprezintă un puternic stimulent în activitatea noastră de zi cu zi pusă în slujba educării și formării tineretului în spiritul celor mai înalte cerințe ale societății contemporane.

LIVIA NICOARĂ
Profesoară de istorie la Liceul nr. 1, Timișoara

Născut în istoricul an 1918

Pornit din rîndul maselor populare ale căror aspirații le-a trăit din copilărie și pe care destinul l-a chemat să le realizeze la vîrsta maturității, ca șef al statului român, Nicolae Ceaușescu sărbătorește 55 ani de viață și 40 ani de prodigioasă activitate revoluționară.

Născut în anul desăvîrșirii unității statului național, în 1918, prin unirea Transilvaniei cu țara, Nicolae Ceaușescu s-a format și s-a dezvoltat deci în perioada istorică nouă, care a trezit atîtea speranțe în împlinirea idealurilor de dreptate socială și de avînt cultural care nu aveau să se realizeze deplin decît de regimul socialist pe care el l-a întruchipat. În anii din urmă, prin activitatea sa în politica externă, Nicolae Ceaușescu a ajuns să exprime nu numai idealurile de independență națională și de suveranitate politică ale poporului său, ci și pe ale tuturor statelor mici și mijlocii. Prin activitatea sa, Nicolae Ceaușescu s-a afirmat ca bărbatul de stat al țării noastre cu cea mai amplă și prestigioasă admirație internațională. Îi urăm ani mulți și rodnici pentru ridicarea patriei și pentru promovarea înțelegerii și cooperării internaționale a căror întruchipare ideală a devenit.

ANDREI OȚETEA
Academician

Dintre cei mai vrednici oameni ai faptelor și acțiunii

Un om, un gînd și o faptă în tot timpul vieții, în cel mai înalt înțeles, a fost și este tovarășul Nicolae Ceaușescu, secretarul general al Partidului Comunist Român, președintele Consiliului de Stat. De la vîrsta cînd a început să înțeleagă rosturile lumii, și pînă astăzi. În vremuri grele și pline de primejdii pentru voitorii de bine ai poporului, în vremurile regimului burghezo-moșieresc mai întîi, apoi în vremurile marilor prefaceri ce au urmat marelui 23 August, și de asemenea în epoca marilor realizări socialiste. În tot ce a plănuit și a înfăptuit, tînărul revoluționar, bărbatul călit la anii tinereții, omul politic și gînditorul marxist-leninist în plină maturitate și creație, a fost și este animat de credința puternică în dreptatea cauzei pe care o apăra și o apără, pentru care lupta și luptă, în dreptatea cauzei poporului cu care s-a identificat și se identifică cu întreaga sa ființă. De aceea, poporul, care intuiește rațional oamenii, gîndurile și faptele lor, îl socotește propria sa emanație, recunoscîndu-l ca pe cel mai autentic, mai iubit și mai respectat fiu al său. De aceea, poporul, ajuns la un înalt grad al conștiinței de sine, a știut să-și aleagă conducătorul dintre cei mai vrednici oameni ai faptelor și ai acțiunii, ai gîndurilor și simțămintelor înalte, umane, patriotice, identificat indestructibil cu interesele sale, cunoscător și înțelegător în cel mai înalt grad al mărimii vremurilor în care trăiește.

I se potrivește întru totul, iubitului și mult stimatului conducător al partidului și statului nostru, caracterizarea pe care el însuși a făcut-o altui mare bărbat de gînd și faptă, Avram Iancu: „Figură luminoasă, expresie a luptei hotărîte și a setei de dreptate și independență națională a poporului român". Figură luminoasă a marilor idealuri socialiste, luptător hotărît pentru dreptatea poporului său și a tuturor popoarelor, pentru dreptatea patriei sale și a tuturor țărilor de pretutindeni. „*Un om între oameni*" în cea mai înaltă accepțiune, în cel mai desăvîrșit grad. Așa cum a fost socotit, acum un veac și mai bine, un alt Nicolae, Bălcescu, pentru gîndirea sa înaintată, pentru atașamentul față de cauza poporului, pentru lupta sa neînfricată pentru dreptate socială și națională.

ȘTEFAN PASCU
Prof. univ. dr. doc.,
rectorul Universității „Babeș-Bolyai" Cluj

Culmi nebănuite

Alături de întregul nostru popor, care a sărbătorit, așa cum se cuvine, pe tovarășul Nicolae Ceaușescu, cel mai iubit și mai reprezentativ fiu al său, legat prin toată ființa și activitatea sa de glia strămoșească, sînt și cei ce trudesc în centrul academic și universitar Iași.

Ne sînt încă proaspete în memorie zilele în care l-am avut în mijlocul nostru pe conducătorul partidului și statului, precum și recomandările făcute cu acest prilej cadrelor didactice și cercetătorilor.

Istoricii și arheologii din acest vechi și important centru cultural al țării noastre sînt cu totul recunoscători secretarului general al partidului și conducătorului statului pentru grija permanentă și sprijinul multilateral acordat cercetărilor istorice și arheologice care, în condițiile actuale ale dezvoltării istorice a României, au ajuns la culmi nebănuite, neatinse niciodată în trecut, avînd în același timp certitudinea dezvoltării lor în perspectivă.

Sîntem datori a ne întări și mai mult eforturile pentru pătrunderea sensurilor istoriei țării noastre din cele mai vechi timpuri și pînă în momentul de față a istoriei acestor vetre strămoșești, în care se desfășoară procesul de dezvoltare multilaterală a societății socialiste din România.

Receptivi la toate recomandările și indicațiile prețioase ale secretarului general al partidului privind o mai bună și mai justă desfășurare a activității istorice, ne străduim să găsim, în practică, cele mai bune căi pentru o legătură cît mai strînsă între predare, cercetare și viață, pentru educarea conștiinței socialiste a tinerilor, schimbul nostru de mîine.

Pentru noi toți, vîrsta pe care a împlinit-o secretarul general al partidului, cei 55 ani, precum și cei 40 ani dăruiți cu toată convingerea și ființa sa mișcării muncitorești, constituie un imbold de a munci mai mult și mai bine, pentru a fi cît mai utili patriei noastre socialiste.

La această frumoasă aniversare, urăm iubitului conducător al poporului nostru, tovarășului Nicolae Ceaușescu, viață lungă, dăruită națiunii și patriei, pe calea făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate și a trecerii la comunism.

M. PETRESCU-DÎMBOVIȚA
Prof. univ. dr. doc.,
Universitatea „Al. I. Cuza" — Iași

Sursă inepuizabilă de inspirație

Este un adevăr reliefat de istorie că popoarele își crează personalitățile — conducători politici, militari sau oameni de larg orizont cultural și artistic — în funcție de nevoile lor vitale și în momentele cînd prezența acestora se face mai mult simțită. Un astfel de conducător și-a făurit poporul nostru, Partidul Comunist Român, în persoana tovarășului Nicolae Ceaușescu, spre a-i conduce destinele într-o etapă de răscruce a evoluției sale, atunci cînd noua orînduire socialistă statornicită pe pămîntul României își maturiza tră-

săturile şi se pregătea ca, printr-o multilaterală şi armonioasă dezvoltare, să-şi îndrepte paşii spre comunism.

Este greu de cuprins, în puţine rînduri, tot ceea ce conturează multipla personalitate a conducătorului partidului şi statului nostru. Ni se pare, însă, că ceea ce o reliefează în primul rînd este îmbinarea strînsă între activitatea practică, revoluţionară, desfăşurată cu o neostenită şi surprinzătoare energie şi capacitate de cuprindere şi analiză teoretică a celor mai stringente probleme pe care le ridică epoca noastră — oricît de spinoase ar fi ele. În această trăsătură văd reflectîndu-se experienţa dobîndită de-a lungul a patru decenii de luptă şi activitate revoluţionară, însoţită permanent de o puternică sete de informare şi cunoaştere în cele mai variate domenii ale vieţii sociale. Din această trăsătură decurge, fără îndoială, şi viziunea — ridicată la rangul politicii de stat — potrivit căreia este necesar să învăţăm permanent, să învăţăm în primul rînd din viaţă şi să punem cunoştinţele noastre în slujba vieţii, a ridicării ei continui pe treptele tot mai înalte ale progresului material şi spiritual.

În personalitatea tovarăşului Nicolae Ceauşescu se îmbină armonios îndrăzneala în gîndire şi faptă cu înţelepciunea şi realismul robust, trăsături care, de altfel, sînt proprii întregului nostru popor. Aici îşi au izvorul, cu siguranţă, şi îndemnurile repetate spre stimularea luptei de opinii, a confruntărilor de idei ca importantă cale spre cunoaştere şi adevăr, spre soluţionarea problemelor pe care le ridică teoria şi practica revoluţionară. Un astfel de îndemn nu poate fi despărţit nici de concepţia potrivit căreia şi în relaţiile internaţionale cea mai sigură metodă — de altfel singura admisă în dreptul internaţional — este calea dialogului şi a tratativelor între părţi.

Pentru istorici, personalitatea tovarăşului Nicolae Ceauşescu simbolizează, în plus, îndemnul spre cercetarea şi reliefarea adevărului, şi numai a adevărului, aşa cum rezultă el din analiza marxistă a vieţii sociale, astfel încît istoria să constituie „...o oglindă a conştiinţei de sine a poporului, a claselor, înmănunchind experienţa de viaţă şi de luptă a maselor şi a conducătorilor".

Iată tot atîtea temeiuri pentru care mă simt mîndru că destinele poporului român se află în mîinile unui astfel de strălucit conducător.

ARON PETRIC,
Prof. univ. dr.,
decanul Facultăţii de istorie a Universităţii din Bucureşti

Ceauşescu — eroism, România — comunism

Atunci cînd un om, pe care îl ştii din anii adolescenţei contopindu-şi destinul cu cel al clasei muncitoare, identificîndu-se cu aspiraţiile cele mai sfinte ale poporului, ajunge la deplina înflorire a personalităţii sale, trăieşti un sentiment de adevărată fericire. Omul acesta, mult iubitul nostru tovarăş Nicolae Ceauşescu, născut într-o familie ţărănească, el însuşi proletar de la o vîrstă fragedă, urcînd treptele cunoaşterii teoriei revoluţionare, însuşirii culturii umane în ceea ce are ea mai valoros, ni se arată astăzi a fi intelectual comunist, conducătorul matur şi curajos, omul de stat înţelept şi clarvăzător. Se regăsesc astfel în Nicolae Ceauşescu ţărănimea, muncitorimea, intelectualitatea. De patru decenii — cele mai zbuciumate dar şi cele mai glorioase din istoria clasei muncitoare, de desăvîrşire a procesului de transformare dintr-o clasă în sine, într-o clasă pentru sine, în clasa conducătoare a societăţii — secretarul general al partidului nostru se dăruieşte cu abnegaţie luptei întregului popor pentru înnoirea din temelii a societăţii româneşti. A parcurs odată cu masele muncitoare etapele decisive ale acestei dure dar nobile bătălii : lupta pentru doborîrea claselor exploatatoare, aceea a cuceririi puterii şi a înfăptuirii noii orînduiri socialiste. Pe drept cuvînt despre munca şi viaţa iubitului nostru tovarăş Nicolae Ceauşescu se poate spune că sintetizează lupta şi spiritul creator al clasei muncitoare din România, năzuinţele şi idealurile cele mai înalte ale poporului nostru.

În cadrul conducerii de partid şi de stat, remarcabila sa personalitate şi-a pus pecetea celor mai îndrăzneţe idei, celor mai cutezătoare împliniri, celor mai realiste şi inspirate măsuri asupra dinamicii rezolvării complexelor probleme sociale, economice, politice, ideologice, ale făuririi societăţii socialiste multilateral dezvoltate în ţara noastră în etapa actuală, cînd socialismul trece cu deplin succes examenul celei mai înaintate orînduiri cunoscute pe multimilenarul pămînt românesc.

În mod deosebit în perioada de la Congresul al IX-lea al partidului acţiunea sa stăruitoare

Tovarăşul Nicolae Ceauşescu inaugurează Muzeul de Istorie al R.S.R.

s-a îndreptat spre asigurarea condițiilor impulsionării întregii vieți de partid și de stat, spre eradicarea oricăror practici și metode greșite, a oricăror teze depășite de experiența societății, spre afirmarea hotărîtă a noului în construcția economică și culturală a întregii țări. Sub scrupuloasa sa veghe un suflu înnoitor s-a resimțit binefăcător în activitatea partidului și statului, prin deschiderea tuturor canalelor care să chezășuiască puternica oxigenare a întregului organism social, vitalitatea și vigoarea forței conducătoare a poporului, Partidul Comunist Român. Acestor strădanii le corespund dezvoltarea consecventă a democrației socialiste, implîntarea organică în viața noastră a criteriilor echității, dreptății, demnității pentru care militează cu fermitate conducerea de partid și de stat în frunte cu tovarășul Nicolae Ceaușescu.

Influența exercitată de personalitatea tovarășului Ceaușescu, contribuția pe care o aduce operei edificării socialiste din țara noastră, afirmării ideilor păcii, socialismului și progresului în lume, constituie aportul gîndirii sale creatoare la dezvoltarea marxism-leninismului contemporan.

Exponent al celor mai nobile idealuri ale națiunii noastre, tovarășul Nicolae Ceaușescu a făcut să vibreze la unison voința maselor cu cerințele legice ale istoriei, a acordat pasul voinic al poporului cu viitorul.

Promotor al politicii marxist-leniniste de pace, cooperare, înțelegere, apropiere și securitate în Europa și în întreaga lume, conducătorul partidului și statului nostru a desfășurat și desfășoară o neobosită activitate de strîngere a relațiilor cu toate țările socialiste, cu toate forțele progresiste, democratice, antiimperialiste, cu toate țările globului.

Conducîndu-ne cu înțelepciune și fermitate comunistă pe drumul socialismului — singura cale care asigură libertatea, progresul, fericirea națiunii române — tovarășul Nicolae Ceaușescu se bucură de nemărginita încredere a poporului, constituind simbolul năzuințelor și luptelor sale de veacuri. Nu numai clasa muncitoare, ci întregul popor au în tovarășul Nicolae Ceaușescu un conducător așa cum și-au dorit. Viața sa exemplară, clocotitoarea sa activitate revoluționară, convingerile sale comuniste de neclintit, ni-l înfățișează întotdeauna și permanent prezent în mijlocul poporului, necunoscînd îndatorire mai sacră decît grija pentru binele și fericirea celor mulți, pentru libertatea și prosperitatea patriei. Iată de ce poporul nostru face zid în jurul conducerii colective a partidului, în jurul aceluia care-i reprezintă chintesența intereselor și visurilor sale.

Ca unul care mă apropii de vîrsta unei jumătăți de veac de luptă în rîndul mișcării revoluționare, în rîndurile partidului, preocupat de fenomenele istoriei, văd în persoana tovarășului Nicolae Ceaușescu acea întruchipare armonioasă și strălucitoare de calități moral-politice care face cinste poporului român.

ION POPESCU PUȚURI
Directorul Institutului de Studii Istorice și Social-Politice de pe lîngă C.C. al P.C.R.

Credința în viitorul comunist al României

Am trăit momentul înălțător cînd Senatul Universității bucureștene a conferit titlul de *doctor honoris causa* tovarășului Nicolae Ceaușescu — semn al prețuirii omului gîndirii alese și al faptelor mari.

Ca în cazul tuturor marilor personalități, ce fac glorie unei țări și o impun atenției umanității, opera tovarășului Nicolae Ceaușescu are un caracter multilateral. Promotor al gîndirii social-politice înaintate, permanent preocupat de elementul nou definitoriu ideii de progres, el stimulează în domenii variate efortul căutărilor creatoare, sugerează căi de investigație științifică și perspective muncii durabile cu o clarviziune proprie naturilor alese.

Spiritul de analiză profundă și de largă deschidere ce-i caracterizează stilul de lucru se manifestă și în felul în care vede istoria — izvor de înțelepciune acumulată secole de-a rîndul.

Înțelegerea istoriei în substanța ei constructivă explică de ce deseori în cuvîntările sale revine ca un leit-motiv „învățătura" istoriei.

Știința istorică este văzută ca un element esențial în educația patriotică, ca un mijloc important de întărire a coeziunii moral-politice a națiunii noastre socialiste, ca îndemn la cunoașterea și apropierea între popoare.

Subliniind necesitatea cunoașterii trecutului pentru a înțelege prezentul în dimensiunile lui reale și a făuri conștient viitorul patriei, secretarul general al partidului nostru atrage atenția asupra liniilor de continuitate, sevele de energie și vitalitate socială, care, în contextul favorabil al socialismului strălucesc și-și pun ele însele sigiliul strălucitor asupra tuturor creațiilor, asupra tuturor valorilor materiale și spirituale.

ȘT. ȘTEFĂNESCU
Președintele Secției de istorie și arheologie a Academiei de Științe Sociale și Politice

Recunoștință pentru grija părintească

Recunoștința noastră a studenților craioveni se îndreaptă împreună cu a întregului popor către cel mai iubit fiu al țării, neobosit militant pentru ridicarea națiunii noastre socialiste pe cele mai înalte culmi ale civilizației, — tovarășul Ceaușescu, — a cărui viață și activitate, începînd de la 15 ani se identifică cu cele mai nobile idealuri nutrite de poporul român.

Beneficiari ai grijii deosebite acordate de Partidul Comunist Român tinerei generații, ne considerăm angajați cu toate forțele noastre pentru a traduce în viață valoroasele indicații pe care, în atîtea rînduri, secretarul general al Partidului ni le-a adresat.

Convinși că însuși actul de naștere al Universității noastre craiovene, constituie una din concretizările preocupărilor centrale pe care partidul, personal tovarășul Nicolae Ceaușescu le acordă tineretului, gîndul ni se îndreaptă spre chemarea adresată pe cînd era secretar general al U.T.C., tineretului revoluționar de pe băncile universităților de a deveni oameni de cultură și știință, oameni cu o temeinică pregătire care „să nu se izoleze de popor și să stea în slujba poporului".

Acum, cînd sarcini noi cu o importanță de care depinde viitorul României, au fost trasate de conducerea partidului nostru întregului popor, considerăm că în calitate de studenți avem o îndatorire patriotică să fim la înălțimea încrederii acordate de conducerea partidului și statului nostru. Știm că preocupările noastre de acum, din timpul anilor studenției, trebuiesc îndreptate spre fabrică, spre ogoarele patriei, într-un cuvînt pretutindeni unde se construiește România viitorului. Ele sînt o primă concretizare a dorinței noastre de a deveni constructori devotați în procesul de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate. Cu atît mai mult ne simțim angajați noi studenții din Craiova a căror Universitate s-a născut într-o zonă a țării care de mult timp își dorea un bastion al științei și culturii.

MARIAN VASILESCU
Student anul III, Facultatea de istorie-geografie, Universitatea Craiova

GÎNDURI DESPRE ROMÂNIA

Este firesc ca tot mai mulți oameni din tot mai multe țări să manifeste un interes sporit față de România socialistă și de conducătorul ei. Impunîndu-se prin realizările economice, științifice, culturale, social-politice, afirmîndu-se pe plan internațional ca promotoare consecventă a prieteniei și colaborării cu toate țările socialiste, cu forțele progresiste, antiimperialiste de pretutindeni, cu toate țările lumii, țara noastră, condusă de Partidul Comunist Român în frunte cu tovarășul Nicolae Ceaușescu, se bucură astăzi de o adîncă stimă și prețuire. Este firesc, de aceea, ca prezențele românești în presa, radiotelevi-ziunea, editurile din diferite țări să fie din ce în ce mai frecvente și ca în cadrul lor locul de cinste să-i fie rezervat omului care sintetizează destinele poporului român, tovarășului Nicolae Ceaușescu.

Viu și justificat interes au trezit lucrările ilustrînd viața și opera tovarășului Nicolae Ceaușescu, editate în ultimii ani în numeroase țări din diferite continente. Ele au apărut în Anglia, Franța, Brazilia, Israel, Elveția, Finlanda, Argentina, Japonia, Republica Federală a Germaniei, Italia, Belgia etc.

„În contextul dialogurilor privitoare la marile probleme internaționale contemporane, numele României și al președintelui Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România apare din ce în ce mai des" — se subliniază în prefața editurii finlandeze Otava la volumul România în lupta pentru progres, colaborare și pace, *apărut în Finlanda în anul 1971. Acest volum, se spune în continuare, „satisface așteptările unui public larg, care dorește să cunoască mai îndeaproape opiniile președintelui Nicolae Ceaușescu despre politica externă a Republicii Socialiste România, precum și rolul său în înfăptuirea acestei politici".*

Cînd, acum mai bine de doi ani, în librăriile franceze a apărut volumul biografic Nicolae Ceaușescu, *semnat de publicistul Michel-Pierre Hamelet și însoțit de ample extrase din opera secretarului general al partidului nostru, atenția cititorilor francezi a fost captată de la bun început de această apariție editorială care, așa cum declara J. B. Deroselle, profesor de științe politice la Sorbona, „ilustrează viu drumul parcurs de un remarcabil militant revoluționar al epocii [...], președintele Ceaușescu, pentru care francezii nutresc o adîncă admirație. Este un lucru firesc, pentru că, se știe, poporul francez a fost întotdeauna foarte sensibil față de marile figuri de luptători pentru cauza libertății".*

„Personalitatea președintelui Ceaușescu apare în lumea politică de azi ca o revelatoare chintesență a expresiei de voință, demnitate, curaj și responsabilitate [...]. O astfel de personalitate are de îndeplinit un rol esențial, acela de a exprima aspirațiile unui popor pentru care cuvîntul independență este un sine qua non al existenței sale naționale, al dreptului de a-și hotărî singur destinul și a-și clădi un viitor pe măsura virtuților sale". La aceste cuvinte rostite de profesorul universitar Pierre Hassnaire se adaugă și cele ale scriitorului și publicistului englez Donald Catchlove, autorul volumului Ceaușescu și România, *apărut de foarte curînd timp în librăriile engleze. „Orice acțiune a președintelui Ceaușescu, în special în sfera relațiilor internaționale, este urmărită cu înalt interes. Ideile sale în problemele dezarmării mondiale, în problemele general-europene și în legătură cu desființarea barierelor care separă omenirea cîștigă un auditor tot mai vast". Și pe bună dreptate remarcă D. Catchlove, „Poporul român este mîndru de a avea un asemenea conducător".*

Uriașa contribuție pe care în cadrul conducerii treburilor de stat și de partid tovarășul Nicolae Ceaușescu a adus-o la afirmarea politicii externe a României, fermitatea cu care militează pentru așezarea relațiilor între state pe principiile dreptului și egalității internaționale este subliniată și de profesorul Carlo Salinari, semnatarul prefețelor celor două volume de texte din opera tovarășului Nicolae Ceaușescu, apărute în Italia (România pe drumul construirii socialismului și al luptei împotriva imperialismului *și* Scrieri alese) : *„Ceea ce susține Nicolae Ceaușescu — scrie profesorul italian — este o concepție profund etică, umană asupra relațiilor internaționale, din care trebuie excluse definitiv recurgerea la forță sau amenințarea cu forța, pentru transpunerea în viață a unui sistem de colaborare în cadrul căruia egalitatea în drepturi, dezvoltarea economică-socială și libertatea fiecărui stat să fie condiția egalității, dezvoltării și libertății tuturor celorlalte".*

Și Carlo Salinari precizează : „Am fost încurajați să publicăm un nou volum de scrieri și cuvîntări ale președintelui Nicolae Ceaușescu pentru că atît tezele sale în ceea ce privește construcția societății din România, cît și poziția în problemele vieții internaționale au trezit un viu interes în Europa și în lume. Și personalitatea strălucită a secretarului general al P.C.R., Nicolae Ceaușescu, se reflectă puternic în toate sectoarele determinante ale progresului și avansării României pe calea

SOCIALISTĂ ŞI CONDUCĂTORUL EI

construirii societăţii socialiste multilateral dezvoltate, în promovarea unei politici externe bazate pe cunoscutele principii ale coexistenţei paşnice, avînd ca scop primordial pacea şi securitatea tuturor naţiunilor".

Relevînd „rolul hotărîtor, de importanţă politică mondială" pe care conducătorul român îl are în etapa actuală a luptei dintre progres şi reacţiune, reputatul profesor universitar Waldemar Besson, autorul prefeţei la culegerea de cuvîntări, articole şi interviuri ale tovarăşului Nicolae Ceauşescu, apărută în R.F.G. sub titlul România pe drumul socialismului, *menţionează la rîndul său că „acest bărbat de stat care se află în prima linie a politicii mondiale [...] a resimţit din cea mai fragedă tinereţe legătura cu patria sa, ca o forţă politică esenţială. Tot atît de curînd el s-a legat foarte strîns şi de programul comunist, căruia i-a rămas credincios".*

„Să nu uităm că istoria va judeca felul în care noi, oamenii politici de astăzi, am pregătit viitorul generaţiilor de mîine, am înţeles aspiraţiile şi voinţa popoarelor, am slujit progresul, civilizaţia şi pacea". (Şeful statului român vorbind la Sesiunea jubiliară din 1970 a Adunării generale O.N.U.)

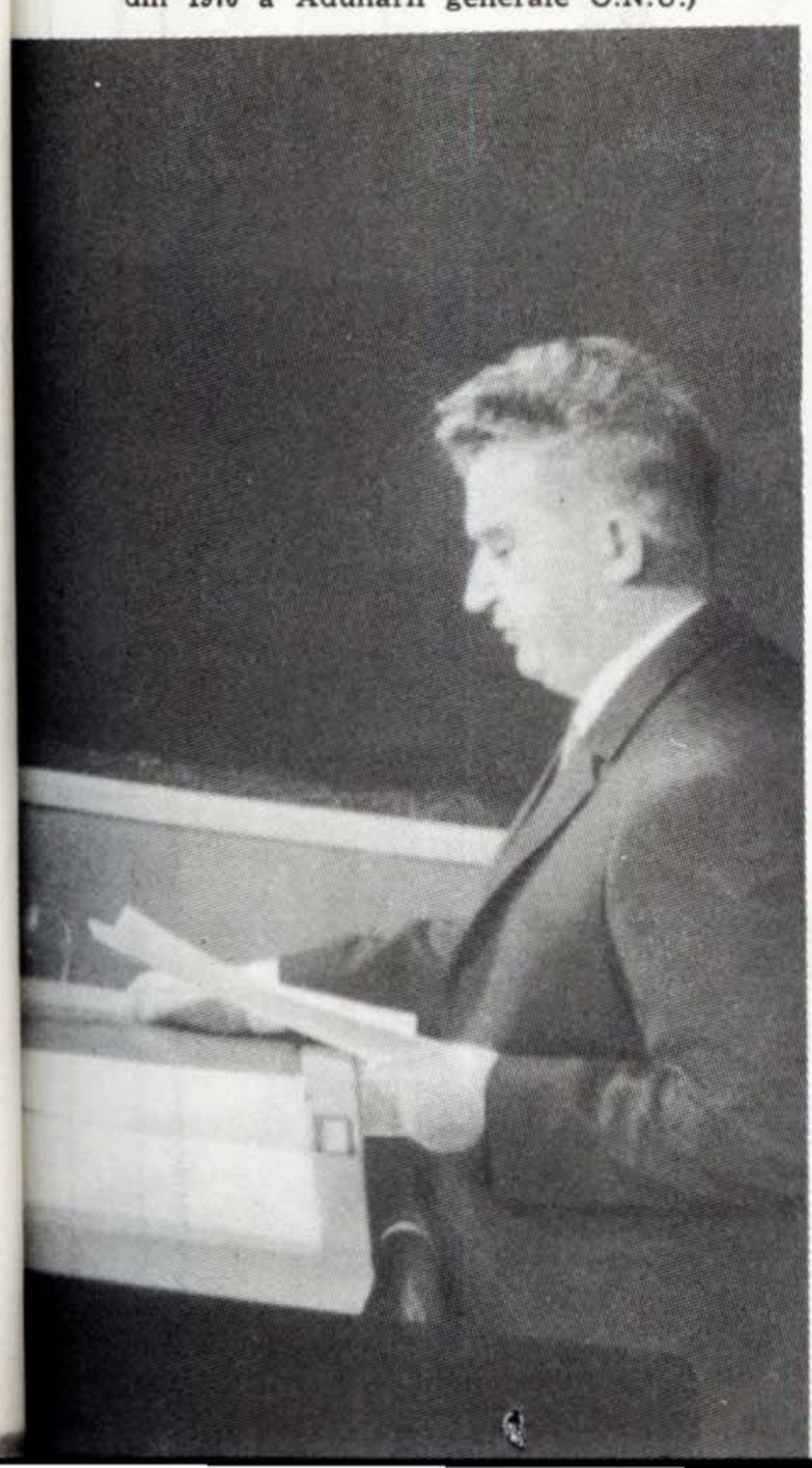

Respect şi preţuire faţă de România şi preşedintele ei reflectă şi apariţiile editoriale din Brazilia (Nicolae Ceauşescu : Încotro merge România), *Israel* (Nicolae Ceauşescu — omul şi politica sa), *Argentina şi alte ţări latino-americane* (Filozofia de pace a unei societăţi contemporane), *Anglia* (Nicolae Ceauşescu — Omul, ideile sale, înfăptuirile pe calea socialismului). *Astfel, referindu-se la principiile expuse de tovarăşul Nicolae Ceauşescu, menite să contribuie la dezvoltarea procesului de destindere internaţională, profesorul Stan Newens, care semnează prezentarea volumului editat în Anglia (decembrie 1972), scrie : „Dacă şi alţii vor adopta poziţii asemănătoare, vom putea asista la schimbări radicale în relaţiile internaţionale [...]. De aceea este necesar ca ideile lui Ceauşescu să fie mai bine cunoscute de publicul de limbă engleză. Ele se impun atenţiei tuturor acelora care manifestă interes faţă de problemele păcii şi dezarmării, care caută să găsească calea spre o viaţă mai bună în întreaga lume".*

Semnificativă este şi apariţia în Belgia, în limba neerlandeză a unei ample selecţii din operele tovarăşului Nicolae Ceauşescu, intitulată Scrieri politice *şi însoţită de o prezentare a principalelor date biografice ale secretarului general al Partidului Comunist Român, legate de cele mai importante evenimente atît din istoria României, cît şi din viaţa internaţională.*

Este firesc, ca oameni şi ţări din diferite continente să manifeste un interes sporit faţă de ţara noastră şi de conducătorul ei. Este firească recunoaşterea marilor realizări dobîndite de România socialistă în cei 25 ani de existenţă, „legate indisolubil de numele preşedintelui Nicolae Ceauşescu" — după cum remarcă editorul volumului O politică de pace şi colaborare internaţională, *cuprinzînd texte din lucrările tovarăşului Nicolae Ceauşescu, volum apărut în Japonia în 1971 şi reeditat anul trecut.*

„Investit cu cele mai înalte răspunderi în partid şi în stat — scrie publicistul japonez Goichi Kusano, traducătorul textelor — Ceauşescu are posibilitatea de a-şi pune în valoare puternica sa personalitate, slujindu-şi cu pasiune şi talent patria. Popularitatea şi simpatia de care se bucură atît în ţara sa, cît şi peste hotare, sînt o recunoaştere a meritelor sale excepţionale, a inteligenţei şi energiei creatoare pe care le dedică poporului său, ideilor nobile ale progresului şi păcii".

Sînt toate aceste sublinieri o expresie convingătoare — pe plan internaţional — a prezenţei României socialiste în istoria universală.

O ZI DIN

„Luptele de clasă din perioada crizei economice, şi mai ales luptele din ianuarie-februarie 1933, au constituit un moment de o deosebită importanţă în istoria mişcării noastre muncitoreşti, au avut o profundă înrîurire asupra vieţii politice şi sociale din România. Ele au dat o puternică lovitură claselor exploatatoare, au frînat ofensiva capitalului împotriva drepturilor economice şi politice ale oamenilor muncii. Desfăşurate la scurtă vreme după instaurarea dictaturii fasciste hitleriste în Germania, luptele proletariatului român din 1933 au avut şi o însemnătate internaţională, înscrîndu-se printre primele mari acţiuni ale proletariatului mondial împotriva fascismului".

NICOLAE CEAUŞESCU

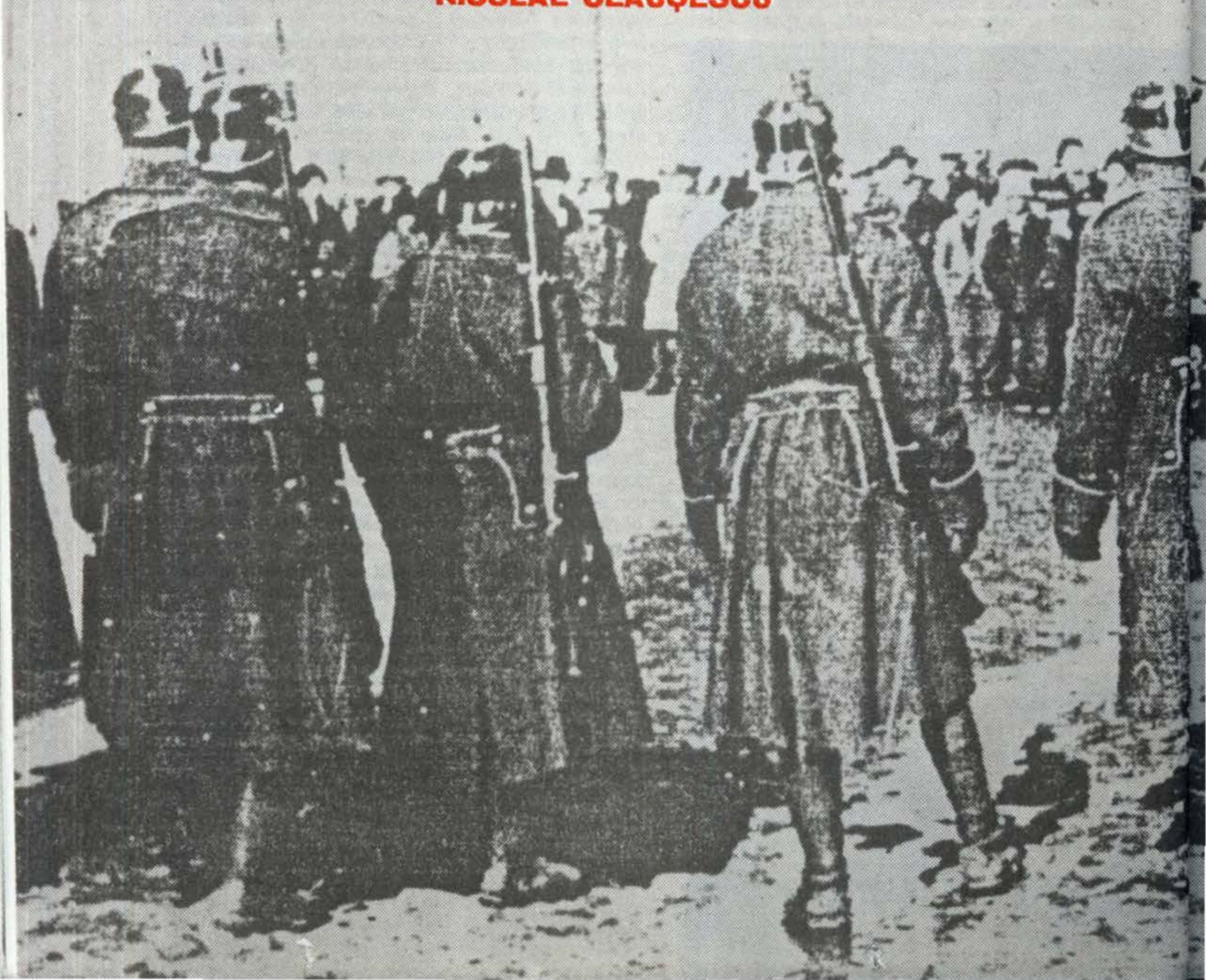

VIAȚA CAPITALEI

16 februarie 1933

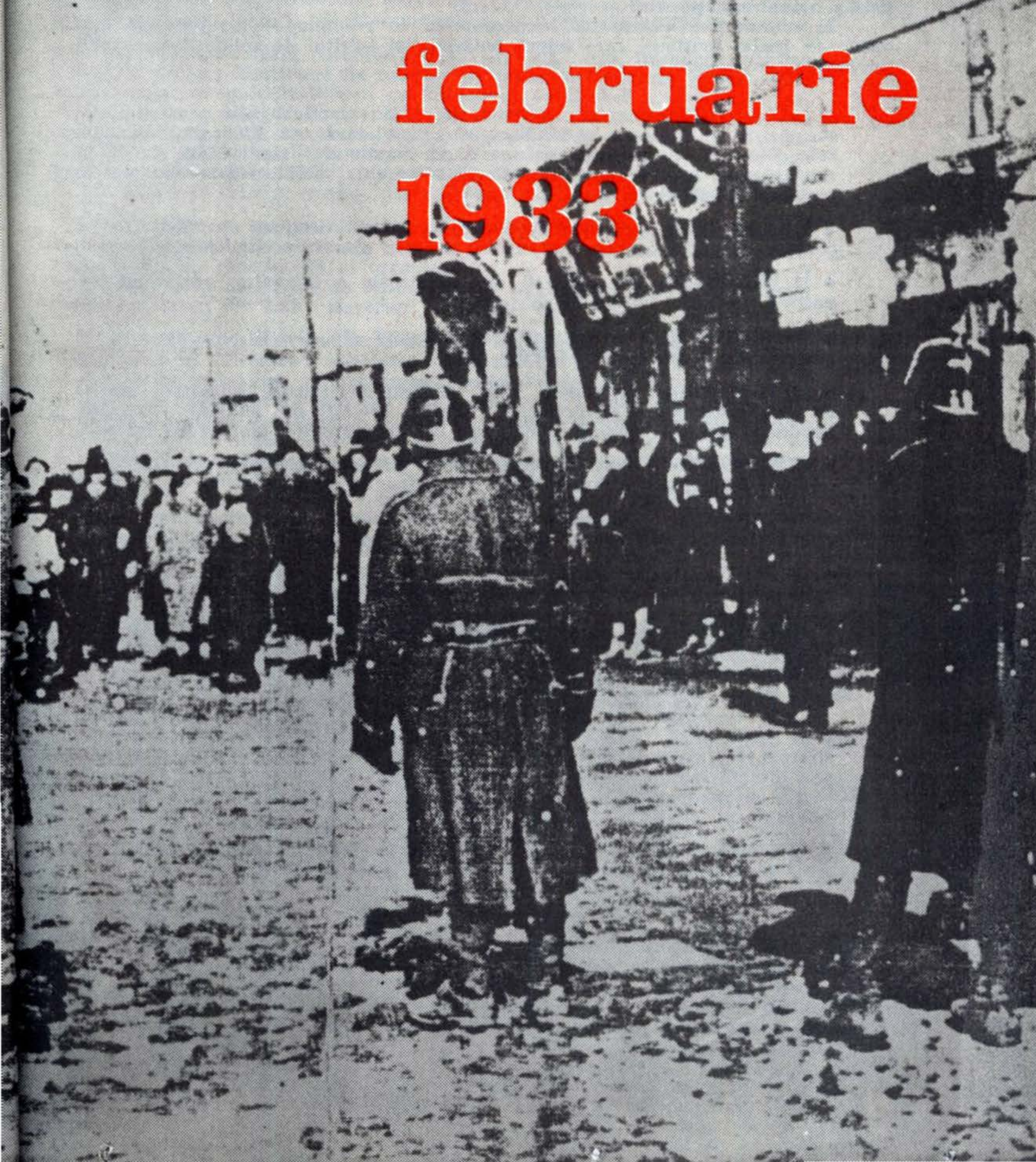

Ianuarie-februarie 1933. România intră în al patrulea an al marii crize economice din 1929-1933. Consecințele nefaste ale politicii claselor exploatatoare de a arunca întreaga povară a crizei pe umerii clasei muncitoare, a maselor populare în general, subordonarea intereselor naționale cercurilor monopoliste străine, devin tot mai evidente. „Curbele de sacrificiu", masivele concedieri, creșterea fără precedent a disproporției dintre salarii și prețuri stîrnesc împotrivirea proletariatului, crează o atmosferă de mare tensiune revoluționară. Ceferiștii și petroliștii se află în fruntea luptei de stăvilire a ofensivei patronale. Și în anii precedenți, dar cu deosebire în 1933, măsurile economice ale burgheziei sînt dublate de întărirea aparatului represiv, menit să înăbușe valul de nemulțumiri. Consecvent politicii sale de apărare a intereselor muncitorilor, Partidul Comunist Român desfășoară o amplă campanie de demascare a politicii claselor conducătoare, inițiază și organizează puternice acțiuni de masă.

În ianuarie-februarie 1933 confruntarea cu reacțiunea înregistrează momente de înaltă tensiune, care relevă hotărîrea și spiritul de solidaritate revoluționară a muncitorilor.

• 1 IANUARIE: noaptea, 300 muncitori din Capitală sînt arestați; sînt membri și simpatizanți ai sindicatelor revoluționare, ai Ajutorului muncitoresc, Blocului Muncitoresc-Țărănesc și ai Comitetului sindicatului C.F.R. Ei participaseră la o întrunire organizată sub forma sărbătoririi revelionului în sectoarele II, III și IV.

• 8 IANUARIE: în localul Ateneului popular „Nicolina" din Iași, are loc o mare întrunire, la care participă și delegați din București, Galați, Pașcani.

• 13 IANUARIE: 800 ceferiști din Galați țin o întrunire, protestînd împotriva condițiilor impuse de patronat.

• 15 IANUARIE: 16 militanți revoluționari din Galați sînt arestați (10 sînt membri ai Sindicatului C.F.R.).

• 19 IANUARIE: la Galați, 1 000 ceferiști protestează împotriva arestării tovarășilor lor, și ca urmare, 12 dintre arestați sînt eliberați. La Casa poporului din Iași se ține o întrunire la care participă peste 1 200 ceferiști.

• 24 IANUARIE: mare întrunire ținută în sala „Locomotiva" din Capitală; vorbitorii arată situația grea a lucrătorilor ceferiști.

• 27 IANUARIE: întrunire a peste 400 muncitori griviteni, care hotărăsc declararea unei greve demonstrative de 45 minute, pentru a doua zi.

• 28 IANUARIE: la sunetul sirenei, peste 5 000 lucrători de la „Griviția" intră în grevă; la orele 15 greva încetează.

• 29 IANUARIE: în sala „Nicolina" din Iași se ține o adunare de solidaritate cu ceferiștii bucureșteni; participă peste 2 000 oameni și sînt prezenți și delegați din Galați, București și Pașcani.

• 30 IANUARIE: ceferiștii din Oradea și Galați declară grevă.

• 31 IANUARIE: muncitorii de la „Griviția" organizează o grevă demonstrativă; la sunetul sirenei, în fața Atelierelor se string 5 000-6 000 oameni (membri de familie, locuitori din cartier, șomeri, muncitori de la întreprinderile apropiate). Forțele represive din Oradea ocupă Atelierele C.F.R. din localitate.

• 1 FEBRUARIE; la Iași, un nou lot de ceferiști sînt concediați; la orele 16 peste 1 200 lucrători organizează o întrunire de protest.

• 2 FEBRUARIE: la ora 9, sirena de la „Griviția" începe să sune; circa 5 000 lucrători se adună în hala secției II, și de aici se deplasează în fața clădirii administrației. Muncitorii ocupă Atelierele; o parte a celor din halta Griviția se alătură greviștilor. În fața Atelierelor se string circa 6 000 oameni (membri de familie, șomeri, locuitori din cartier). Autoritățile alertează 1 000 polițiști și jandarmi pentru a supraveghea Atelierele. Schimbul doi, venit la lucru după-amiază, se alătură greviștilor, care ajung la 8 000. La orele 21, de-

legația greviștilor se întoarce de la Ministerul Lucrărilor Publice și Transporturilor cu principalele revendicări acceptate; odată cu cererile muncitorilor de la „Griviția" sînt acceptate revendicările muncitorilor de la toate Atelierele C.F.R. din țară. La orele 23,30 greva încetează. La Galați, la ora 8 dimineața, ceferiștii declară grevă demonstrativă de o oră; participă și o parte a lucrătorilor de la Șantierele navale (sînt peste 1 300 persoane). Cererile le sînt satisfăcute și greva încetează. După-amiază, în sala sindicatului, se ține o adunare de solidaritate cu greviștii de la „Griviția"; participă 1 500 oameni. Ceferiștii din Cluj înaintează o moțiune de solidaritate cu greviștii de la „Griviția".

• 3 FEBRUARIE: este o zi a solidarității cu ceferiștii griviteni. La Iași peste 1 300 lucrători de la „Nicolina" declară grevă demonstrativă. La Galați, la orele 9 peste 1 000 ceferiști se strîng în curtea Atelierelor și organizează un miting de solidaritate. La Cluj au loc ample acțiuni ale șomerilor. 800 lucrători din Pașcani declară grevă de solidaritate cu tovarășii lor de la „Griviția"; același lucru îl fac și muncitorii de la Atelierele C.F.R. din Oradea.

• 4 FEBRUARIE: prin Decretul regal nr. 201, este introdusă parțial, starea de asediu; Ministerul de Interne și Siguranța Generală împart atribuțiile represive antimuncitorești cu Ministerul de Război. Corpurile de armată emit ordonanța nr. 1 care delimitează zonele de instituire a stării de asediu. La Cluj, 1 000 muncitori de la Atelierele C.F.R., adunați în sala sindicatului, se declară solidari cu cei din București. Poliția sosește la fața locului și efectuează arestări; 12 muncitori sînt dați în judecată. Muncitorii de la „Nicolina" primesc vestea victoriei celor din București și reiau lucrul.

• NOAPTEA DE 11 SPRE 12 FEBRUARIE: autoritățile efectuează descinderi și percheziții în toate centrele țării: sute de comuniști, simpatizanți ai P.C.R., conducători ai organizațiilor de mase sînt arestați. La 13 februarie, P.C.R. dă cuvînt de ordine pentru reînceperea acțiunilor în toate centrele ceferiste din țară: București, Iași, Cluj etc.

• 15 FEBRUARIE: lucrătorii griviteni declanșează o nouă și puternică grevă avînd ca obiective: eliberarea conducătorilor arestați în noaptea de 14 spre 15 ale acelei luni, recunoașterea Comitetului de fabrică, ridicarea stării de asediu și respectarea cuceririlor din 2 februarie. La sunetul sirenei, sute și mii de muncitori din fabricile și uzinele Capitalei părăsesc lucrul, în semn de solidaritate cu lupta ceferiștilor. Lucrătoarele de la Regie, muncitorii de la „Dürer", Uzinele comunale de apă declară greve de simpatie. La „Herdan", „Malaxa", „Lemaître", „Voinea", „Vulcan", „Balcani", „Mociorniția", muncitorii organizează mitinguri de simpatie și solidaritate cu ceferiștii griviteni.

Aspecte obișnuite anilor crizei: arestarea unor muncitori la Galați și București

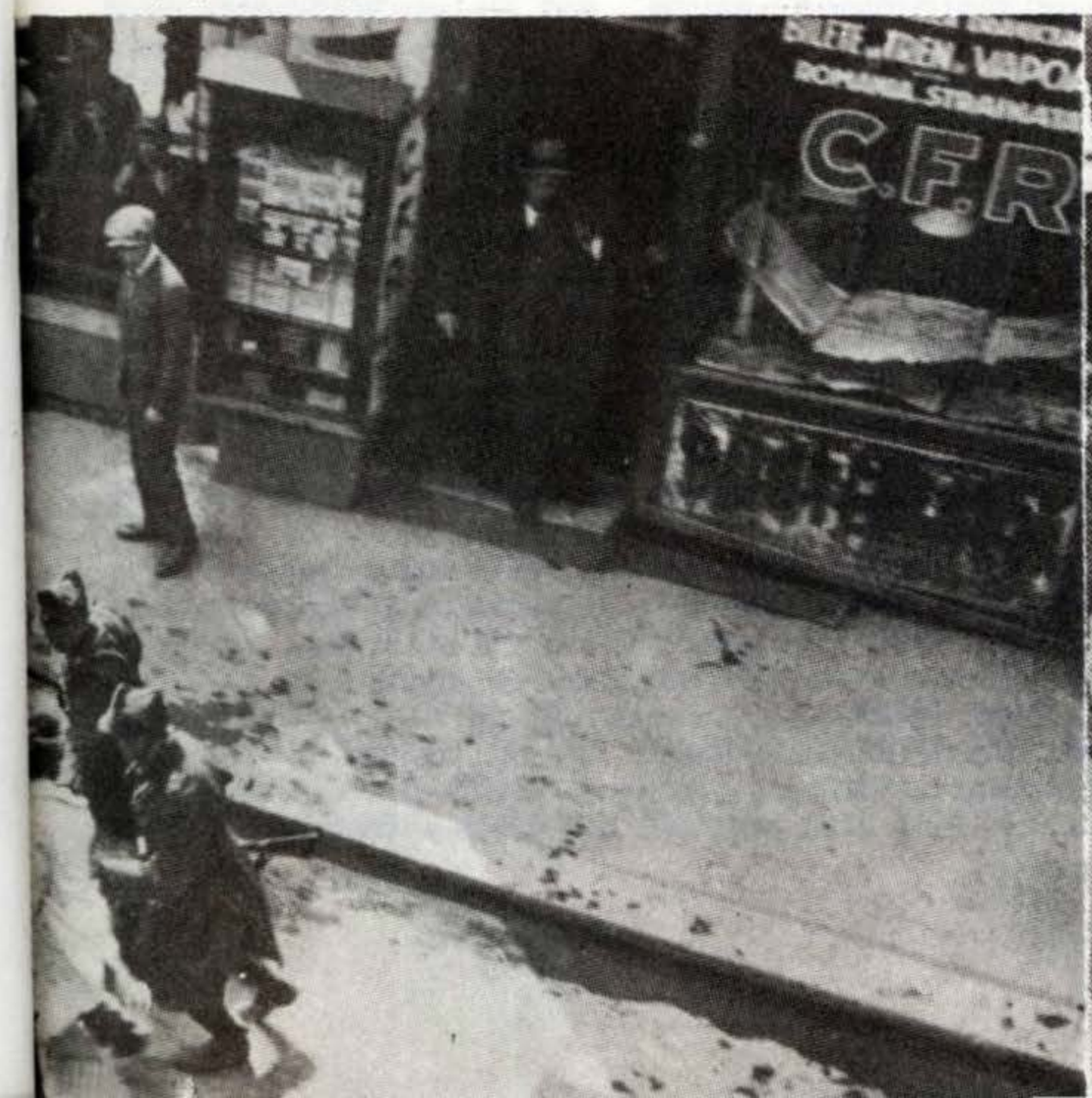

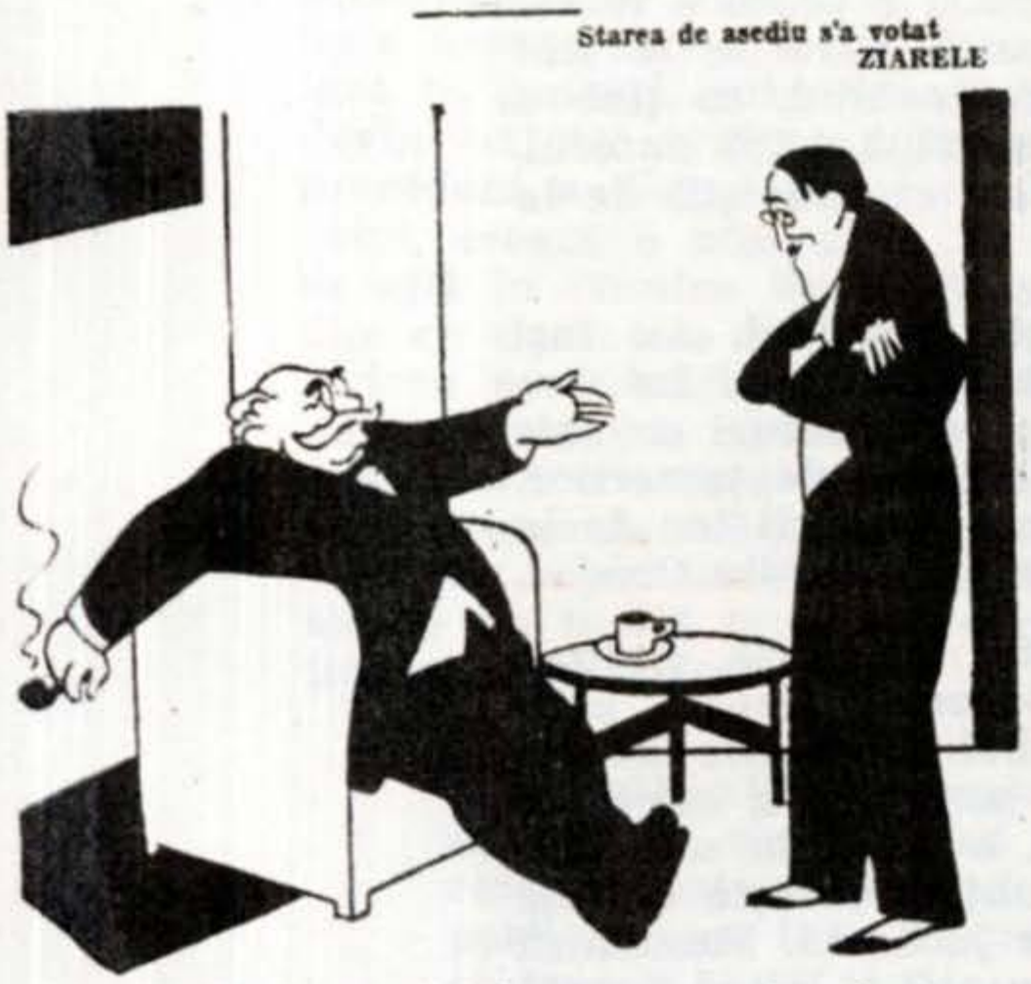

Starea de asediu s'a votat
ZIARELE

— Am făcut esențialul; de acum în colo, toate problemele se vor rezolva dela sine!

Adevărul, *din 7 februarie 1933*

28 ianuarie 1933: grevă la Atelierele „Griviţa"

Guvernul naţional-ţărănesc prezidat de Al. Vaida-Voievod, cunoscut adversar al mişcării revoluţionare şi muncitoreşti în dorinţa de a restabili cu maximum de operativitate „ordinea", dispune trimiterea unor puternice detaşamente de trupă, poliţie şi jandarmi. Unităţile sînt plasate în punctele de acces spre Atelierele „Griviţa", pentru a împiedica orice încercare a greviştilor de a organiza demonstraţii pe străzile oraşului. Izolarea completă a ceferiştilor este doar unul din obiective, după care trupele trimise de guvern urmează să-i scoată pe greviști din Ateliere.

În urma declanşării grevei şi a ocupării Atelierelor de către muncitori, conducerea Ministerului Lucrărilor Publice şi Comunicaţiilor, împreună cu Direcţia Generală C.F.R. dispun închiderea Atelierelor „Griviţa", pentru perioada de la 15 la 19 februarie; la redeschidere, muncitorul care doreşte să fie reprimit la lucru trebuie să semneze următoarea declaraţie: „Subsemnatul... de meserie... cu nr. matricol nr... marca... din atelierele... declar pe a mea răspundere personală că:

a) Nu ader la mişcarea comunistă.

b) Nu voi manifesta sub nici o formă în viitor, atît în interiorul Atelierelor cît şi în afară de ele, atît în ceea ce priveşte încetarea de lucru din Ateliere, cît şi la vreo întîlnire a lucrătorilor în incinta Atelierelor.

c) Primesc controlul activităţii mele liniştite şi ordonate în Ateliere din partea delegaţilor desemnaţi de inginerul de atelier.

d) Voi purta asupra mea, în tot momentul, biletul de identitate de lucrător C.F.R., eliberat de inginerul inspector al atelierului.

e) Mă oblig ca ori de cîte ori voi observa în curtea Atelierelor o persoană străină de Ateliere să comunic imediat inginerului şef de secţie din atelier, pentru a se lua măsurile pe care autorităţile le vor crede necesare".

Copii de pe aceste declaraţii sînt afişate în Ateliere încă în ziua de 15 februarie, la cîtva timp după declanşarea grevei.

În după-amiaza zilei de 15 februarie, numărul celor strînşi în jurul Atelierelor (membri de familie, muncitori din alte întreprinderi), creşte necontenit. La un moment dat, cordonul de trupe este rupt şi mulţimea năvăleşte spre Ateliere, îmbărbătîndu-i pe greviști şi înmînîndu-le pachete cu alimente. Înspăimîntat, guvernul ordonă întărirea dispozitivului de forţe, trimiţînd noi trupe. Cu efective sporite, unităţile operaţionale trec la degajarea Căii Griviţei şi supravegherea strictă a intrărilor în Ateliere. Calea Griviţei şi străzile învecinate sînt evacuate, nu însă fără eforturi din partea trupelor care se

lovesc de rezistența populației. Pentru calmarea spiritelor și în dorința de a cîștiga timp, guvernul, prin intermediul ministrului Lucrărilor Publice și Comunicațiilor — Eduard Mirto — aduce la cunoștința greviștilor că este dispus să ducă tratative cu reprezentanții lor. Dar delegația muncitorilor se întoarce fără nici un rezultat, deoarece ministrul a evitat angajarea unei discuții serioase. În această situație, Comitetul Executiv al Comitetului de fabrică — care, practic, conduce acțiunea grevistă, — întrunit imediat în ședință, hotărăște continuarea grevei. Masa de muncitori își exprimă deplinul acord cu această hotărîre.

Guvernul, la rîndu-i, pentru a menține moralul trupelor și a le păstra „prospețimea fizică", înlocuiește subunitățile dispuse în teren cu altele noi.

În această atmosferă grea, apăsătoare, rău prevestitoare se încheie ziua de 15 februarie.

Joi, 16 februarie

MARIAN ȘTEFAN, FLORIAN TĂNĂSESCU

Din multitudinea de evenimente ale anului 1933, cele petrecute în ziua a 47-a au o rezonanță deosebită. Eroica confruntare a ceferiștilor greviteni cu autoritățile militare ale regimului burghez marchează, de fapt, unul din cele mai înălțătoare momente din istoria clasei noastre muncitoare, care sub conducerea P.C.R. s-a aflat în fruntea luptei pentru apărarea intereselor vitale ale poporului român.

JOI, 16 FEBRUARIE 1933, o zi care intră în istorie, scăldată în sînge muncitoresc. Fusese precedată de o noapte în care s-a pus la cale una dintre cele mai brutale represiuni antimuncitorești. Prezentînd faptele din această zi, am mers pînă la detaliul uneori poate nesemnificativ, dar aceasta din dorința de a realiza un tablou cît mai complet, cît mai detaliat al unui important eveniment istoric.

Orele zero :

Grupuri de muncitori și membri ai familiilor greviștilor din cartierul Grant, care doresc să se apropie de Ateliere, sînt oprite de patrule de polițiști, cu foc ; sînt rănite două femei : Aneta Tudose (modistă) și Rădița Grigoriu (muncitoare).

Un grup de muncitori se adună în fața podului Grant și aprind un foc în mijlocul drumului, blocînd circulația. O mașină de pompieri, care vine dinspre podul Grant, este nevoită să se reîntoarcă. Alte două autocisterne, aflate sub comanda unui căpitan, la amenințarea muncitorilor, se retrag în dreptul străzii Barbu Lăutarul.

Lucrătorii rămași în curtea Atelierelor aprind focuri pentru a se încălzi ; marea majoritate a greviștilor sînt adăpostiți în Ateliere.

La Prefectura Poliției Capitalei sosesc generalul N. Samsonovici, ministrul de Război, comandanții Jandarmeriei și ai celorlalte trupe. Consiliul care se ține decide evacuarea forțată a Atelierelor.

Orele 2 :

Colonelul Cornicioiu primește comanda forțelor operaționale (circa 2 000 soldați), cu misiunea de a evacua cu forța Atelierele, la orele 6,30. Noul comandant reorganizează dispozitivul trupelor : trei companii sînt dispuse de-a lungul căii ferate din spatele Atelierelor, o alta în dreptul străzilor Rucăr și Uzina de oxigen ; restul trupelor sînt amplasate în fața Atelierelor, blocînd comunicațiile cu străzile perpendiculare pe Calea Griviței.

Orele 2,15 :

Sosesc la fața locului colonel Gabriel Marinescu — prefectul Poliției Capitalei — locotenent colonel Hotineanu — comisar regal — și locotenent colonel Lupaș, de la trupele de pompieri. Sînt aduse și două mașini cu proiectoare puternice care mătură permanent cu sulițele lor luminoase curtea Atelierelor, supraveghind pe cei din interior. Trupele din dispozitiv primesc ordin să deschidă foc la orice intenție „agresivă" a muncitorilor.

Orele 3 :

Curtea Atelierelor și străzile din jur sînt luminate de focurile aprinse de către muncitorii așezați. Din cînd în cînd, sirena lansează semnale ce se pierd în liniștea nopții. Îi răspund sire-

nele altor fabrici și uzine din oraș. Peste cordonul asediatorilor, grevi**ș**tii simt alături de ei pe oropsiții de pretutindeni.

În spatele cordonului de trupe, între cimitirul „Sf. Vineri" și Șoseaua Basarab **„grupuri de șomeri manifestează împotriva autorităților".**

Orele 4 :

La Prefectura Poliției Capitalei are loc o ultimă consfătuire. Autoritățile militare hotărăsc definitiv ca evacuarea forțată să înceapă la orele 6,30.

Armand Călinescu — subsecretar de Stat la Ministerul de Interne — nota mai tîrziu : **„Am stat la Prefectura Poliției pînă la ora 3 și 30 noaptea. În 3 rînduri mi-a telefonat Puiu D[umitrescu] * să reprimăm energic. Am răspuns că trebuie să fim calmi. Pentru împușcare este vreme oricînd. A venit la Prefectură și generalul Samsonovici ; era cu mine și generalul Uică. Mi-au făcut impresia că nu sînt decișI, sau cînd se decideau erau brutali. De pildă, la un moment dat, generalul Uică se enervează și dă ordin prin telefon colonelului care era în Ateliere : «Prima mitralieră să mături puțin strada. Să nu mai miște unul»".**

* Secretarul particular al regelui Carol II — *n.r.*

Orele 4,30 :

Începe atacul împotriva mulțimii care înconjură Atelierele. Trupele sînt comandate de colonelul Bărbulescu ; mulțimea este îndepărtată cu brutalitate.

Se dispune reținerea în stația Chitila a trenurilor de la Timișoara și Pitești, „ca măsură de prevedere" ; primul urma să sosească în Gara de Nord la 6,10, iar al doilea la 6,30. Măsura urmărește împiedicarea sporirii numărului de „rebeli".

Orele 5,30:

Se prezintă la fața locului colonelul Gabriel Marinescu, însoțit de chestorii de sectoare și inspectorul Bunescu.

Guvernul este informat operativ despre evoluția situației. Directorul general al Căilor Ferate, aflat toată noaptea la Gara de Nord, primește permanent știri despre mersul evenimentelor.

Presa de dimineață anunță :

Starea timpului : presiune atmosferică 757 mm ; temperatura, minus 6 grade ; vîntul, de la Vest cu 3 m/s ; umiditatea 90 la sută ; cerul foarte noros. Timpul probabil pentru orele 16 : presiunea mai întîi în scădere cu 3-4 mm, apoi în creștere cu 3-6 mm ; cerul variabil, mai acoperit, vînt potrivit din sectorul N-V ; temperatura în scădere ; ninsoare intermitentă. Apoi sînt comunicate emisiunile programului de radio și spectacolele zilei.

Orele 6 :

Spre porțile Atelierelor „Griviț**a**" se îndreaptă un grup de ofițeri, în frunte cu locotenent colonelul Hotineanu și maiorul Dan Pascu — comisari regali — coloneii Gabriel Marinescu și Cornicioiu.

Orele 6,12 :

Comisarul Hotineanu somează pe grevi**ș**ti ca în timp de 5 minute să părăsească Atelierele ; în caz contrar va deschide focul.

Iată cum descrie trimisul special al ziarului **Lupta** momentele dramatice ce-au urmat după sunetul trompeților de grăniceri, care semnificau somarea muncitorilor : **„Soldații așteaptă cu arma în mînă. D. colonel Cornicioiu, comandantul regimentului de grăniceri, primește un semn al comisarului regal [Hotineanu], apoi comandă : Foc !**

Asistăm, în spatele trupei și a reprezentanților autorităților, la scena tragică : mitralierele, cu țeava îndreptată spre Ateliere, intră în funcțiune.

Sosesc forțele „ordinii" burgheze

E un pîrîit scurt, care amintește celor ce au făcut războiul, momente zguduitoare. Gloanțele ciuruiesc gardul și zidul Atelierelor.

Înăuntru, în mulțimea lucrătorilor se petrec scene de groază: se aud deodată, nalte, strigăte de durere".

Aproape un sfert de ceas armele răpăie continuu. Se trage din plin asupra corului vorbit al greviștilor aflat pe acoperișul uneia dintre clădirile Atelierelor. Apoi, porțile și gardurile sînt sfărîmate, de trupele care iau cu asalt Atelierele. Atacatorii pătrund în curte. Se petrec scene îngrozitoare: trupurile celor uciși sînt călcate în picioare, asupra muncitorilor răniți, ce nu pot evita contactul cu trupele, se abate furia oarbă a paturilor de pușcă. Baionetele sînt mînuite ca la război, semănînd moarte...

Peste acest vacarm, sirena își trîmbițează netulburată chemarea...

Armand Călinescu notează sec: **„Trecîndu-se la baionete, muncitorii se predau. Am sosit acolo la 6,30. Totul era terminat. 1 200 muncitori trîntiți la pămînt pe burtă, rezemați în coate și cu mîinile în sus ca prizonierii.... Liniștea se restabilește."**

Din toate părțile se aud strigăte: **„Sînt morți!", „Ridicați răniții!"** Trupurile celor uciși sînt transportate la Institutul medico-legal, în dube închise și în automobile aparținînd întreprinderii „Schmidt". Răniții, îmbarcați în mașinile Salvării, din timp parcate în preajma Atelierelor, sînt triați și transportați la spitalele Witting și Filantropia. Unul dintre ei, tînărul comunist Dumitru Popa, muncitor, decedează în drum spre spital.

Orele 7-7,30:

Muncitorii valizi sau ușor răniți sînt scoși din curtea Atelierelor, fiind flancați de soldați cu arma la baionetă. Sînt îmbarcați în camioane militare și transportați la Prefectura Poliției Capitalei sau la închisoarea Regimentului 2 obuziere.

Orele 8:

Atelierele sînt complet evacuate, trupele le preiau și organizează paza lor.

La podul Grant și bariera Griviței, puternice cordoane de jandarmi împiedică accesul populației spre Ateliere.

„Liniștea se restabilește", declară reprezentanții autorităților. Se înșeală. Zguduitoarea dramă ține încordată atenția populației. Cine sînt victimele? Cîte? Greu de precizat; autoritățile au luat toate măsurile pentru a nu se afla, pentru a se șterge urmele crimei.

Știm cu certitudine, că în urma atacului, au fost uciși:

Dumitru Popa — muncitor fierar, comunist, 28 ani; **Vasile Roaită** — muncitor rotar, utecist, 19 ani; **Ion Dup** — montor, 17 ani; **Dumitru Maier** — muncitor; **Cristea Ionescu** — pontator; **Ion Dumitrescu** — hamal; **D. Olteanu** — hamal.

Orele 8:

Eduard Mirto — ministrul Lucrărilor Publice și Comunicațiilor — se prezintă la Palat și raportează regelui Carol II amănunțit desfășurarea „operației Griviței".

Orele 9:

Comandamentul militar al Capitalei dispune încetarea restricțiilor de circulație, cu excepția zonei din preajma Atelierelor, unde accesul se face pe bază de legitimație.

Orele 10-12:

La Ministerul de Finanțe, Virgil Madgearu — șeful acestui departament — ține o ultimă ședință cu directorii din minister, consacrată reorganizării ministerului.

Regele Carol II primește în audiență pe C. Anghelescu — fost ministru al Instrucțiunii Publice.

Ministrul Poloniei la București — Arszicevsky — vizitează pe I. Lugoșianu, ministrul Industriei și Comerțului, purtînd discuții despre apropiata conferință a Blocului statelor agrare și raporturile economice dintre cele două țări.

La Școala Generală de Gaz și Electricitate, sub președinția lui N. Caramfil — directorul Uzinelor Comunale București — se întrunește comisia pentru executarea instalațiilor electrice din raza municipiului.

Comitetul central pentru combaterea șomajului din Capitală dă publicității lista șomerilor din cîteva categorii de salariați pentru ziua de 16 februarie:

Funcționari comerciali și industriali	**422**
Tipografi	**221**
Fierari, mecanici și lucrători metalurgiști	**765**
Chelneri	**164**
Contabili	**44**
Tîmplari	**143**
Vopsitori	**23**
Bucătari, cofetari	**25**
Croitori	**24**
Cizmari	**72**
Brutari	**33**
Tinichigii	**16**
Alte categorii	**320**
TOTAL:	**2272**

La Ministerul Instrucțiunii se desfășoară lucrările comisiei pentru întocmirea bugetului pe anul 1934; se preconizează o reducere de 450 milioane lei, pentru a cărei realizare se hotărăște desființarea a 28 școli normale, 2 grădinițe, 10 seminarii teologice, 15 gimnazii, 11 școli de menaj, precum și mai multe școli profesionale și comerciale. Ca urmare, 1 004 profesori și maiștri titulari rămîn fără lucru.

Sub titlul **Un mecanic șomer, bolnav de apendicită, refuzat a fi primit în spitale,** ziarul **Dimineața** scrie: **„Deși febrilizează și are**

temperatură mare și varsă, nu e primit «căci cine plătește pentru el», i se spune. E alungat. Și așa bolnav vine la noi la redacție. Ce să-i facem noi?

Deși nu nădăjduim într-o îndreptare, totuși încercăm publicarea acestei întîmplări. Nenorocitul locuiește în str. Eminescu nr. 1 (Dealul Spirei).“

Orele 12:

În locuința ministrului de Interne — G.G. Mironescu — începe o consfătuire la care participă: primul ministru Al. Vaida-Voievod, Mihai Popovici — ministrul Justiției — Eduard Mirto și Armand Călinescu; se discută situația creată în urma represiunii și măsurile „de ordine“ ce trebuie aplicate.

După terminarea consfătuirii, în fața celor prezenți, generalul Uică — comandantul Corpului II armată — face o expunere detaliată asupra evenimentelor petrecute la „Griviția“.

Orele 12,30:

Carol II îl primește pe G.G. Mironescu, care îl informează despre motivele și consecințele grevei ceferiștilor.

Suveranul îl primește apoi pe generalul Uică, cu care are o discuție asupra măsurilor luate pentru înăbușirea grevei.

Orele 15:

La cimitirul „Șerban Vodă“ are loc incinerarea lui Gheorghe Lambru, membru activ al vechii mișcări socialiste, prieten cu C. A. Rosetti, C. Dobrogeanu-Gherea, Iosif Nădejde...

Un grup de țărani, înarmați cu bîte, coase, seceri — care aflaseră despre crunta represiune și se îndreptau spre Ateliere — este oprit de jandarmi la bariera Griviția.

Orele 16:

Al. Vaida-Voievod convoacă o ședință cu șefii partidelor politice, la care îi informează despre evenimentele petrecute dimineața și despre măsurile luate de guvern.

Pe Calea Victoriei, muncitoarele de la Regie demonstrează cerînd eliberarea greviștilor arestați.

În fața Spitalului Militar, cîteva sute de muncitori cer să li se comunice numele celor răniți. Cu greu, sînt îndepărtați de armată.

Orele 17:

Se deschide ședința Adunării Deputaților, sub președinția lui Ștefan Ciceo Pop. Președintele dă cuvîntul lui G. G. Mironescu:

— D-le președinte, d-lor deputați, fapte de o [mare] gravitate s-au întîmplat la Atelierele „Griviția“, ieri și astăzi de dimineață. Guvernul a dat asupra celor întîmplate un comunicat, care arată, în mod exact, ce s-a petrecut.

La chemarea sirenei, sute și mii de locuitori din cartier, membri de familie ai greviștilor, muncitori de la alte întreprinderi din Capitală au venit să-i încurajeze pe greviști, să-i sprijine-n lupta lor

Totuși, socotesc de datoria mea să arăt Parlamentului, în cîteva cuvinte, cum s-au petrecut lucrurile, pentru ca și pe această cale țara să fie pusă în cunoștință de realitate.

În realitate, cele spuse de Mironescu, ca și relatările din declarațiile guvernului și ale Ministerului de Interne, erau o grosolană denaturare a adevărului. Cuvîntarea ministrului de Interne, ca și cele două documente amintite, scuză autoritățile și învinuiesc pe muncitori, făcîndu-i responsabili pentru întreaga desfășurare a evenimentelor. Se merge pînă acolo, încît muncitorii sînt acuzați că au tras asupra forțelor „de ordine“ și, doar ca măsură de apărare, armata a ripostat. Iată ce declară Mironescu la numai cîteva ore de la tragicele evenimente:

— Dimineața la ora 6 și cîteva minute armata și forțele polițienești au luat inițiativa pentru evacuare [...] Li s-a pus în vedere [greviștilor-n.r.] să părăsească imediat Atelierele în liniște, în grupuri, asigurîndu-i că în acest caz n-are să fie nici o represiune [...] Răspunsul conducătorilor lucrători a fost limpede : „Nu plecăm, avem aici suficiente arme și muniții, ca să omorîm pe toți aceia care vor avea îndrăzneala să caute să ne scoată din Ateliere". Față de acest răspuns, forțele militare și polițienești au sunat trompetele de atac. În momentul cînd au sunat trompetele, lucrătorii au început să facă uz de armele de foc, trăgînd asupra armatei și poliției nenumărate focuri. Prima impresie a fost că erau și mitraliere [sic !], fiindcă focurile de pușcă erau așa de dese încît se părea că sînt trase și de mitraliere. Fapt este că un număr mare de focuri s-au tras asupra soldaților și asupra șefilor trupei...

Este inutil, credem, să demonstrăm cît de ridicolă este toată această denaturare a faptelor. Nici un soldat n-a fost rănit, nici măcar zgîriat, deși ministrul pretinde că **„focurile de pușcă erau atît de dese"**, încît părea că **„erau și mitraliere"**.

Chiar omul politic burghez, dar cu vederi democrate, dr. Nicolae Lupu, îi ripostează vehement în cadrul aceleiași ședințe, acuzînd guvernul de reprimare sîngeroasă împotriva unei mișcări revendicative justificată de conjunctura economică a țării. Referindu-se la modul cum a decurs represiunea, dr. Lupu spune :

— La ora 6 și un sfert muncitorii obosiți au fost somați ca în timp de 5 minute să părăsească Atelierele. Cine cunoaște Atelierele „Griviția" — și dumneata le cunoști, d-le ministru Ioanițescu * — știe că nu se poate ca în 5 minute să fie avizată lumea împrăștiată în cei 4 kilometri pătrați de suprafață a acestor Ateliere. Muncitorii au cerut 10 minute, 5 în plus (Exclamări pe băncile majorității).

Dacă 5 minute se mai întîrzia, dezastrul era evitat. După aceste 5 minute, fără somațiune s-a intrat în masa nearmată a muncitorilor, s-a tras cu mitraliera și s-a ucis.

Lucrătorul [unul dintre greviști — n.r.] îmi spunea: am făcut război de ani de zile și n-au trecut niciodată pe la urechile mele atîtea gloanțe cîte au trecut în curtea Atelierelor unde lucram... (Întreruperi pe băncile majorității).

V-am spus de la început, îmi expun punctul meu de vedere, nu al vostru și acesta documentat.

O voce : **Să-l întrebați pe d-l Madgearu, care pînă la ora 4 d-sa, la Athenée Palace, îmbrăcat în frac, în timp ce lucrătorii erau uciși...** (Întreruperi pe băncile majorității ; zgomot).

Dr. N Lupu : **... mitraliere la muncitori fără victime la soldați ! După aceasta trupele au intrat și au luat pe cei 2 000 lucrători care, zic ei, că s-au predat, parcă am fi fost la război și, cu mîinile ridicate în sus, i-au plimbat pe toată Calea Griviței între baionete.**

Voci de pe băncile majorității : **Foarte bine !**

Adonis B. Gr. Popov : **Rușine ! Aveți răspundere față de muncitori !**

Dr. N. Lupu : **D-lor deputați, dacă am avut și am toate îndoielile asupra mobilelor acestei acțiuni, asupra tezei cum a prezentat-o dl. ministru de Interne Mironescu, care de altfel s-a dezis complet, cînd spune că acolo de 10 ani este o administrație venală, încît e de mirare că au izbucnit tulburările așa de tîrziu, am îndoieli și mai mari asupra numărului victimelor...**

Mai iau cuvîntul Ioan Mirescu, Richard Franasovici, Octavian Goga, Gheorghe Brătianu, Grigore Iunian și Al. Vaida-Voievod. La Biroul Adunării Deputaților se depune o cerere semnată de 40 deputați, pentru instituirea unei anchete.

Orele 17,30 :

Se deschide ședința Senatului, prezidată de R. Georoceanu.

Orele 18 :

La Prefectura Poliției Capitalei are loc o consfătuire la care participă între alții : locotenent colonel Artineanu, maiorii Konga, Pascu, Toni Teodorescu, de la Divizia 4 și inspector Parsianu. Tema : măsuri cu privire la asigurarea „liniștii" pe timpul nopții și în ziua următoare.

---

* D. R. Ioanițescu era ministrul Muncii, Sănătății și Ocrotirilor Sociale — *n.r.*

Orele 19 :

În sala sindicatului ziariștilor se desfășoară ședința Comitetului de conducere al mișcării funcționarilor de bancă din Capitală. Vorbitorii constată existența a peste 2 000 șomeri din rîndul breslei lor. Cei prezenți hotărăsc să facă o nouă și ultimă intervenție pe lîngă Ministerul Muncii, Banca Națională și Președinția Consiliului de Miniștri pentru instituirea controlului preventiv al concedierilor.

Orele 20 :

Sfatul negustoresc își deschide obișnuita ședință săptămînală ; se discută situația precară a comerțului românesc.

Orele 20,30 :

La restaurantul „Modern" are loc o agapă a organizației național-țărăniste din Capitală ; printre participanți : V. Madgearu și ajutorul de primar Niculescu.

Orele 21 :

Profesorul I. Petrovici expune conferința **Inconsecvențele în domeniul gîndirii și activității omenești,** în fața membrilor cercului „Libertatea". Cuvîntul de deschidere este rostit de I. A. Bassarabescu.

La Asociația de turism și sport „România pitorească" continuă ciclul de conferințe „Om și peisaj", cu tema „Despre turism".

Are loc o întrevedere între generalul Uică și comisarul regal Hotineanu ; ultimul raportează despre stadiul anchetării arestaților și măsurile luate.

Orele 21,30 :

Se încheie ședința Adunării Deputaților.

Presa de seară publică următorul comunicat al Serviciului stării civile : **În ziua de 16 februarie, în București au fost 39 nașteri și 41 decese.**

După orele 22 :

670 ceferiști arestați își petrec noaptea în manejul Regimentului 2 obuziere, păziți de soldații unui divizion din acest regiment ; a doua zi urmează să fie interogați.

La Prefectura Poliției, o comisie special alcătuită îi triază pe muncitorii arestați, aflați în închisoarea Prefecturii...

* * *

Peste orașul împînzit de patrule militare liniștea nopții cobora șovăielnic. Era o liniște aparentă. Nu exista casă în care odioasa crimă să nu fi lăsat o urmă de mînie, de revoltă. Clasa muncitoare din întreaga țară, opinia publică progresistă s-au ridicat vehement împotriva brutalei reprimări. Din diferite colțuri ale lumii s-au auzit glasuri de solidaritate cu proletariatul român.

Privite în ceea ce au avut ele mai semnificativ, luptele ceferiștilor din 15-16 februarie 1933 apar ca una din cele mai glorioase pagini ale cronicii de luptă a clasei noastre muncitoare. Punct culminant al avîntului revoluționar din anii crizei, ele reprezintă cele mai puternice bătălii de clasă organizate de P.C.R. pînă la cel de-al doilea război mondial. **„Muncitorii de la C.F.R. — cetățuia cea mai înaintată a proletariatului din România** — aprecia **Scînteia** ilegală din 15-28 februarie 1933 — **au dat istoriei de clasă din această țară zile de un neasemuit eroism revoluționar".**

Eroicele lupte ale ceferiștilor și petroliștilor au avut un larg răsunet internațional. Partidele comuniste și muncitorești, opinia publică progresistă și democratică de peste granițe au exprimat în repetate rînduri o semnificativă apreciere față de evenimentele din ianuarie-februarie 1933.

Trupele în echipament de război împiedică accesul din toate direcțiile spre Ateliere, încercînd să-i izoleze complet pe greviști

23 februarie 1933 : muncitori arestați, în curtea Prefecturii Poliției Capitalei

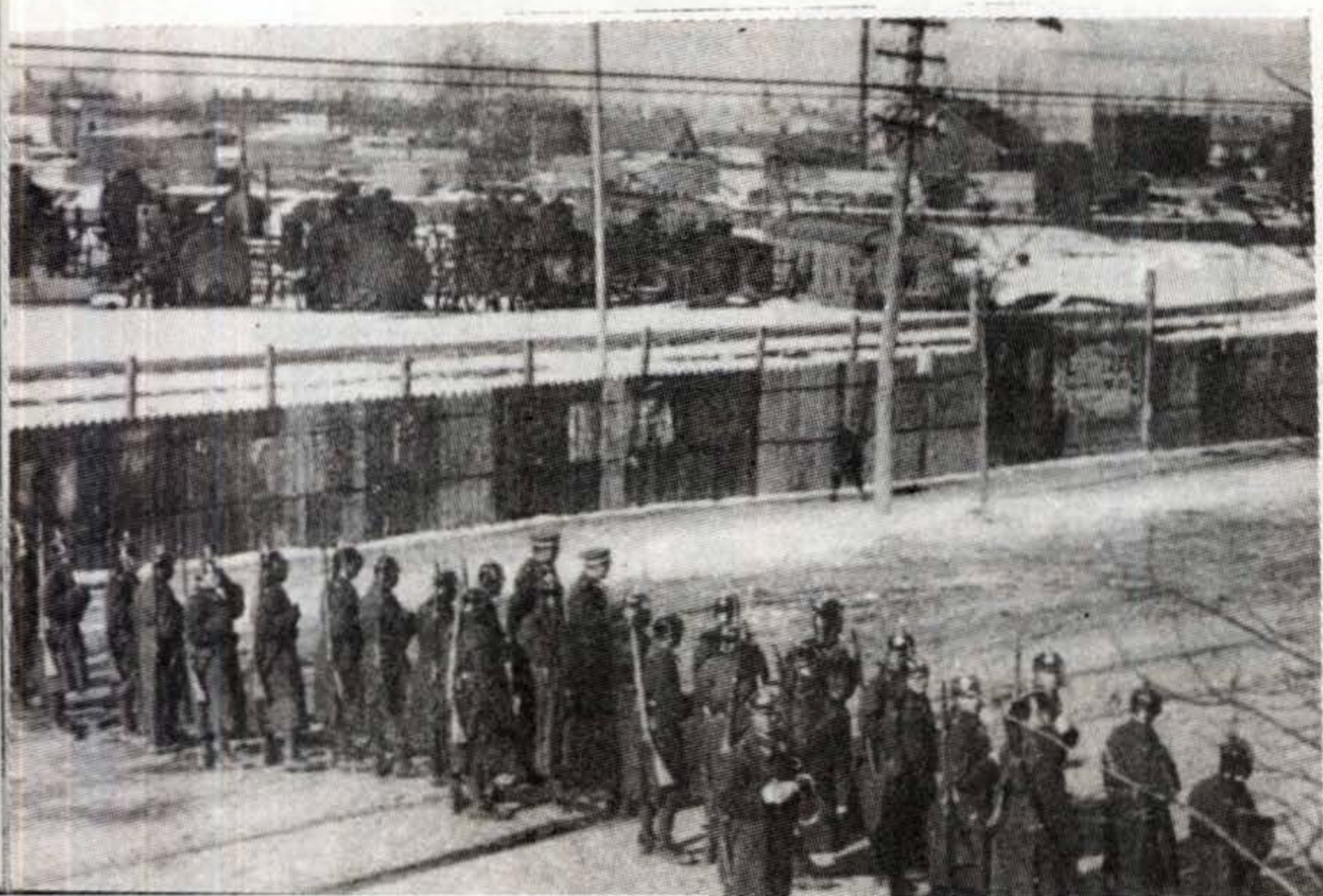

Sub titlul Luptele de clasă din România, **ziarul** Pravda **din 19 februarie 1933, prezenta un tablou de ansamblu al condiţiilor sociale, politice şi economice în care s-au desfăşurat evenimentele. Ziarul arăta că nici una din măsurile teroriste luate de autorităţile burghezo-moşiereşti n-a putut să stăvilească valul luptelor muncitoreşti din 15-16 februarie cînd oraşul Bucureşti „s-a transformat într-un lagăr militar" şi toate partidele burgheze s-au unit sub lozinca: „Să nu se cruţe gloanţele".**

Ziarul francez La Tribune des cheminots **scria: „Muncitori feroviari francezi, lupta muncitorilor feroviari români este lupta voastră. Apărîndu-i pe tovarăşii din Bucureşti, apăraţi propriile voastre revendicări... Organizaţi pretutindeni adunări de solidaritate".**

Avanguardia, **organul Tineretului Comunist din Italia, scria: „Ca urmare a groaznicelor condiţii de viaţă în care au fost aruncaţi muncitorii români, masele muncitoreşti au dezlănţuit lupte eroice... 7 000 de ceferişti din Bucureşti... ocupă uzinele, ridică baricade şi le apără cu cea mai mare combativitate..."**

„Proletariatul belgian nu va rămîne indiferent faţă de soarta... fraţilor de clasă ameninţaţi cu temniţa — scria şi ziarul Le Drapeau rouge, **organul central al Partidului Comunist Belgian. El îşi va afirma cu tărie solidaritatea deplină şi activă cu acuzaţii şi va protesta energic, pentru a face ca braţele călăilor să tremure".**

Manifestări de solidaritate cu luptele ceferiştilor şi petroliştilor au avut loc în numeroase ţări: Ungaria, Bulgaria, Grecia, S.U.A., Cuba, Austria, Germania, Elveţia, Danemarca, Finlanda, Anglia, Spania, Algeria etc.

Ploieşti, 2-4 februarie 1933

Coloana solidarităţii

NICOLAE NICU MORARU

Anii 1929-1933. Muncitorii din Valea Prahovei, vîrstnici şi tineri, au simţit din plin consecinţele grave ale crizei. În 1929, au început concedierile masive la Rafinăria „Orion"; într-o singură zi — de pildă — au fost aruncaţi în stradă 700 muncitori. Apoi, patronii au redus zilele lucrătoare pînă la 10-15 pe lună...

În aceste împrejurări, comuniştii şi uteciştii din Valea Prahovei şi-au intensificat munca politico-organizatorică în rîndurile muncitorilor din întreprinderi şi rafinării, precum şi printre şomeri. Aproape zilnic aveau loc demonstraţii în faţa Inspectoratului muncii şi a Primăriei din Ploieşti. Demonstranţii cereau reprimirea la lucru a celor concediaţi, ajutoare băneşti şi cantine pentru şomeri. Multe dintre acţiunile de curajoasă solidaritate proletară petrecute în acei ani îmi stăruie şi acum în minte ca unuia care am participat direct la ele.

Era prin februarie 1930. La Inspectoratul muncii din Ploieşti se adunaseră vreo 500-600 oameni, toţi şomeri. Majoritatea o formau tinerii. După mai multe ore de aşteptare, în frig, s-a prezentat în faţa lor un reprezentant al Uzinelor „Malaxa" din Bucureşti. Venise la Ploieşti să angajeze muncitori, întrucît cei de la „Malaxa" declaraseră grevă. Deşi se zbăteau în mari lipsuri materiale, şomerii din Ploieşti au refuzat cu indignare oferta şi n-au acceptat să fie folosiţi ca spărgători de grevă. Indignarea lor a crescut şi mai mult, atunci cînd secretarul Judeţenei U.T.C. Prahova le-a citit un manifest care conţinea revendicările greviştilor de la „Malaxa". S-a produs o busculadă, din care trimisul lui Malaxa a scăpat de bătaie numai cu ajutorul poliţiei.

Deosebit de activă şi hotărîtă a fost participarea muncitorilor ploieşteni la marile încleştări de clasă ce au avut loc în lunile ianuarie-februarie 1933.

Era în ziua de 29 ianuarie, cînd un nou lot de muncitori a fost concediat. La îndemnul comuniştilor şi uteciştilor, a doua zi, pe la ora 16,30, lucrătorii de la Rafinăria „Astra" au încetat lucrul. Au înconjurat clădirea în care se afla biroul direc-

torului, silindu-l să primească delegația trimisă de ei, spre a-i prezenta revendicările muncitorilor. Venite în grabă, forțele polițienești au găsit curtea rafinăriei ocupată de petroliști, în timp ce sirena lansa continuu semnale. Au venit la „Astra" și lucrătorii de la Rafinăria „Orion", de la Atelierele „Construcția-Triaj" ale căilor ferate. În zadar agenții de siguranță și polițiștii au încercat să evacueze curtea rafinăriei ; muncitorii au rămas pe loc.

Directorul rafinăriei, care la început a refuzat să primească delegația lucrătorilor condusă de Dumitru Șerban, membru al Comitetului județean P.C.R. Prahova, a acceptat, pînă la urmă, să ducă tratative. Sub presiunea petroliștilor, care ocupaseră rafinăria și alungaseră organele de opresiune, patronatul a aprobat toate cererile muncitorilor. A fost o mare victorie, nu numai a celor de la „Astra", ci a tuturor proletarilor din Valea Prahovei.

Jandarmii sînt puși pe fugă

In dimineața zilei de 1 februarie, sirena de la Rafinăria „Româno-Americană" a lansat semnalul de intrare în grevă ; muncitorii au încetat lucrul și au ocupat întreprinderea. La aflarea acestei vești, lucrătorii de la celelalte întreprinderi și rafinării au încetat și ei lucrul, îndreptîndu-se în coloane și intonînd cîntece revoluționare spre Rafinăria „Româno-Americană". Pe la orele 9-10 dimineața, în curtea rafinăriei se aflau 5 000-6 000 oameni ; erau cele două schimburi de la „Româno-Americană" și cei veniți de la Întreprinderile și Rafinăriile „Vega", „Orion", „Astra-Română", „Unirea", Uzina „Concordia", cizmari și tăbăcari din Ploiești.

Tratativele au avut loc în fața birourilor centrale ale rafinăriei. La intrarea principală s-au prezentat delegații patronatului, în frunte cu directorul, reprezentantul Ministerului Muncii la Ploiești și comandantul legiunii de jandarmi Prahova.

Conducătorii grevei, în frunte cu comuniștii Vasile Ghica, Rusu Ștefan, Dobre Cățoiu, Nicolae Ionescu și uteciștii Ion Ionescu, Stoica Dumitru, Petre Paraschiv, se aflau în primul rînd. În discuția angajată cu conducătorii grevei, directorul a adoptat un ton voit nepoliticos. La un moment dat i-a spus lui Dobre Cățoiu : „Știi, Dobre, că locul acesta unde am ridicat rafinăria, era doar un cîmp. Aici creștea porumb și tu mîncai numai mămăligă". O astfel de atitudine a sporit iritarea muncitorilor și cîțiva dintre ei au început să arunce în director cu boți de mămăligă. Cineva a strigat vizîndu-l pe directorul arțăgos : „Să nu uite că în primul război mondial a fost agent al dușmanului !..." Revolta muncitorilor, a luat proporții. Directorul, maiorul de jandarmi și reprezentantul Ministerului Muncii au fugit spre birou. Muncitorii, după ei ; în cîteva minute, birourile centrale ale rafinăriei au fost ocupate.

Conducătorii grevei, văzînd că nu mai aveau cu cine discuta, au hotărît să meargă în oraș, la Inspectoratul muncii, pentru a cere să se continue tratativele începute în curtea rafinăriei. O parte dintre cei prezenți s-au suit în două autobuze, care, de obicei, erau folosite numai de funcționarii superiori. În drum, una din mașini a fost oprită de jandarmii postați la Bariera Bucov, care i-au forțat pe muncitori să coboare, cu intenția de a-i aresta. Dar, între timp, un grup mare de cizmari și tăbăcari a năvălit asupra jandarmilor, care luînd cu ei cîțiva arestați, au părăsit în grabă locul busculadei ; se apropia și coloana restului de muncitori de la Rafinăria „Româno-Americană", care pornise pe jos în urma mașinilor.

15 000 manifestanți

Coloana a intrat în oraș, avînd în frunte pe comunistul Alexandru Burghelea, și s-a îndreptat nu spre Inspectoratul muncii, ci spre Chestura de poliție, unde se aflau muncitorii arestați în cursul dimineții. De la bariera Bucov la Chestură, care își avea sediul în apropierea pieței din centrul orașului, muncitorii și locuitorii din cartier au format o singură coloană masivă.

Ei au ocupat piața, au înconjurat Chestura ; străzile din jur erau și ele ocupate de manifestanți, în număr de peste 14 000-15 000.

Din masa manifestanților, s-a alcătuit o delegație, care s-a prezentat prefectului, cerînd eliberarea celor arestați. Pentru a-i impresiona și împrăștia pe muncitori, autoritățile au mobilizat mai multe subunități militare și de jandarmi. Dar acestea, venind din afara orașului, n-au mai putut răzbate spre centru. Curtea Chesturii era plină de polițiști, dar numărul acestora era insuficient pentru a putea acționa în vreun fel. În timp însă, ce delegații tratau cu prefectul, o subunitate de cavalerie a reușit să pătrundă printre demonstranții postați în fața Chesturii. Muncitorii s-au aflat dintr-odată față în față cu cavaleriștii ; puteau fi șar-

jați dintr-un moment în altul. Dar nimeni nu a dat înapoi; dimpotrivă, dînd dovadă de curaj și hotărire, muncitorii au izbutit să-i alunge pe cavaleriști.

Sub puternica presiune a maselor indignate, autoritățile s-au văzut nevoite să-i elibereze pe muncitorii arestați. Atunci, în jurul Statuii Libertății, s-a organizat un mare miting, unde au vorbit Dumitru Șerban, Teofil Mareș și alții. Autoritățile au depus toate eforturile pentru a zădărnici această mare demonstrație a muncitorimii ploieștene. În jurul zonei ocupate de muncitori au fost concentrate toate pompele de incendiu din întreprinderile Ploieștilor. Dovedind un admirabil curaj, grupuri de tineri, conduse de uteciștii Sandu Teodorescu, Ion Ionescu, Dumitru Nedelcu, Dumitru Antonescu, Vasile Ghica au tăiat furtunurile, împiedicînd poliția să-i alunge pe demonstranți cu ajutorul jeturilor de apă.

După miting, mulțimea a intonat cîntece revoluționare; în piață, pe bulevard, la Gara de Sud, pe străzile orașului, pînă noaptea tîrziu s-au auzit glasurile miilor de muncitori, orașul fiind, practic, în stăpînirea lor.

La 4 februarie s-a declarat stare de asediu, autoritățile efectuînd numeroase arestări la Ploiești, Moreni, Cîmpina și în alte schele din Valea Prahovei. În zilele și săptămînile următoare ca și în alte centre din țară, asupra muncitorilor, asupra comuniștilor și uteciștilor în primul rînd, s-a abătut furia represiunilor declanșate de autorități.

În exclusivitate pentru MAGAZIN ISTORIC

„Nu mă gîndeam decît că voi spune adevărul...“

Preot ALEXANDRU IONESCU

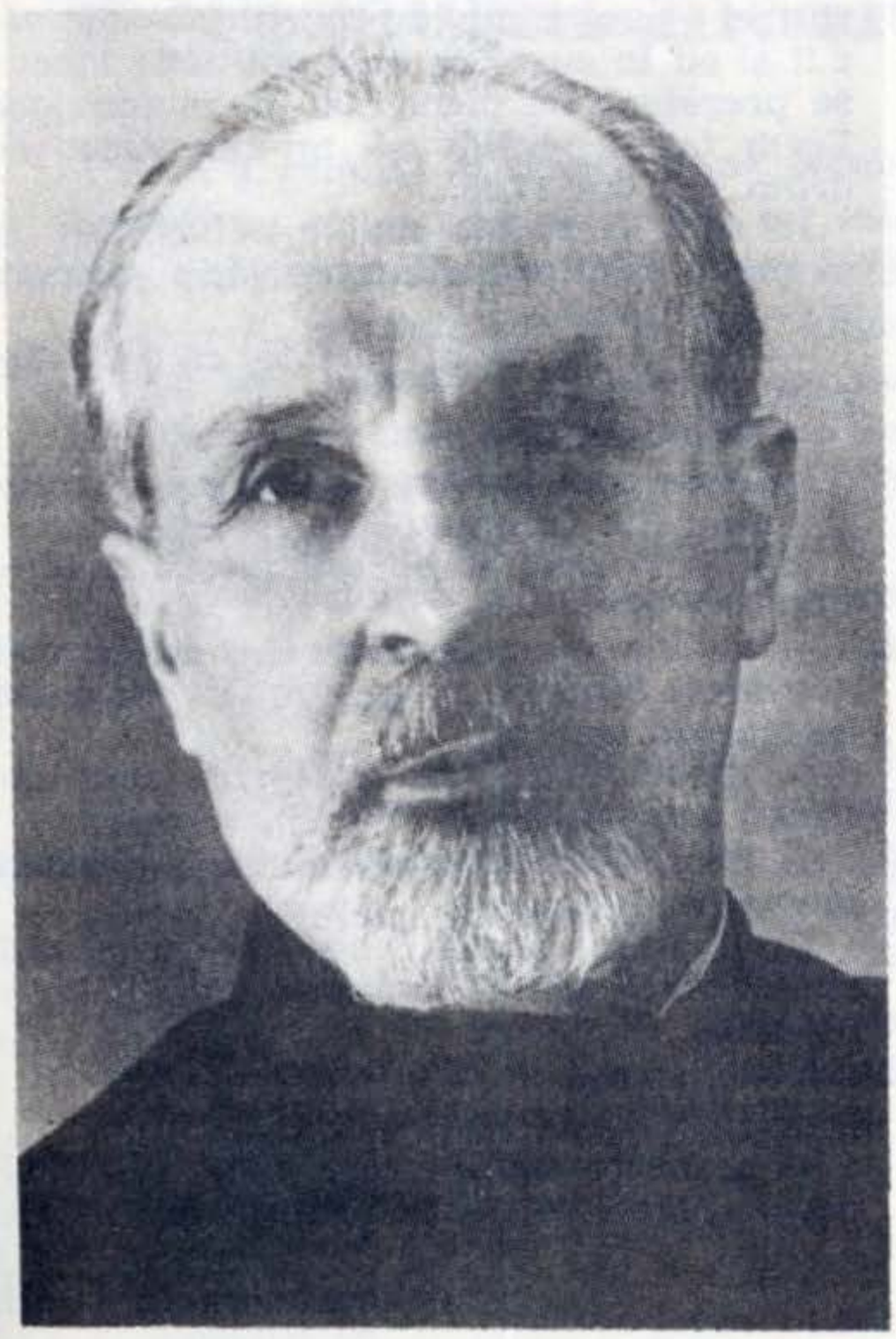

În ziua de 17 iulie 1933, la București a început procesul înscenat conducătorilor muncitorilor arestați în urma sîngeroaselor represiuni din februarie același an *. Încercînd să explice într-un fel sîngeroasa represiune, comisarul regal, locotenentul-colonel Hotineanu, i-a acuzat pe muncitori că au folosit arme de foc, că ei au deschis focul asupra trupelor „de ordine“ și, chipurile acestea — spre a se apăra — au ripostat. Ca dovadă materială a atacului armat al muncitorilor, comisarul a prezentat cîteva fotografii ale urmelor „lăsate“ de gloanțe în pereții bisericii „Sf. Gheorghe“ din fața Atelierelor „Grivița“. Acesta a fost momentul cînd în desfășurarea procesului a apărut depoziția preotului ALEXANDRU IONESCU, de la biserica „Sf. Gheorghe“, care a demonstrat că „dovezile“ prezentate de autorități în fața instanței nu erau altceva decît un fals grosolan.

* Vezi *Magazin istoric*, nr. 2/1971.

— Spuneți-ne, cum ați ajuns să depuneți în proces ?

— Într-una din zile, unul dintre avocații apărării a venit la mine și mi-a zis :

— Părinte, am auzit că știți cum s-au întîmplat lucrurile la biserică... Dacă ați fi chemat în fața Consiliului de Război, ați spune adevărul ?

I-am răspuns că da, că nu văd de ce n-aș face-o... După aceea, m-a mai întrebat odată și, la repetarea răspunsului meu afirmativ, a plecat. În altă zi doi avocați, însoțiți de doi militari, au venit la mine acasă și mi-au zis să merg cu ei.

— Nu v-ați gîndit la consecințe ?

— Vezi... nu știu... cred că nu. Mă intrigase, însă, puțin faptul că avocatul acela mă întrebase așa direct dacă pot să spun adevărul. Nu mi-am făcut nici un fel de calcule, nu mă gîndeam decît că voi spune **adevărul.** Nu, atunci nu m-am gîndit la ce s-ar putea întîmpla...

— Și s-a întîmplat ceva ?

— Arestat n-am fost... Am fost, însă, „luat la ochi" — cum se spune. Multă vreme după aceea, Siguranța m-a supravegheat cu strictețe. Iată, spre pildă, o notă a Direcției Generale a Poliției din 4 martie 1936 : **„Preotul Ionescu de la biserica Sft. Gheorghe din cartierul C.F.R. Griviția, situată chiar în fața Atelierelor, face parte din Comitetul de luptă pentru apărarea deținuților politici al Sectorului IV Verde din raza municipiului București... Acest preot este cunoscut mai dinainte că simpatizează cu mișcarea clandestină revoluționară comunistă, întrucît la procesul ceferiștilor din București și Craiova, el a apărut din proprie inițiativă ca martor, susținînd afirmația calomnioasă că găurile din zidul bisericii, făcute de gloanțele rebelilor, trase asupra armatei, au fost făcute de agenții Siguranței, cu burghiul..."**

Pe baza acestei note am fost chemat la Arhiepiscopie pentru a da lămuriri scrise...

— E adevărat, un preot, martor al comuniștilor, era un lucru greu de înțeles...

— Sigur, aveți dreptate. Multora li s-a părut un lucru extrem de ciudat. Mie, însă... Ce să-i faci, pe oamenii aceștia — și nici nu știam cine și cîți anume erau comuniști — îi cunoșteam ; zilnic mă întîlneam cu ei. Discutam adesea, le știam necazurile, frămîntările. Le cunoșteam familiile, casele. Cînd îi vedeam intrînd și ieșind de la lucru, atît de mulți, mi se părea că lumea lor e o lume în care te puteai încrede. Îmi făceau impresia unei familii mari și trainice, în care prieteniile erau un lucru firesc... Și cine nu năzuiește să aibă prieteni ? Cine poate trăi fără ei ?

— Știați că acuzații sînt învinuiți de folosirea armelor de foc ?

— Precis, nu. Dar bănuiam. Orice om cu puțină judecată ar fi putut să-și imagineze că autoritățile vor încerca să facă din aceasta o întreagă poveste... În ciuda propagandei oficiale, aș minți spunîndu-ți dumitale că ceferiștii de la „Griviția" — despre care știam că mulți, foarte mulți nu cred în Dumnezeu — m-au privit altfel decît ca pe un om, liber să aibă convingerile lui...

— Ce-ați declarat în fața Consiliului de Război ?

— Cînd am intrat în sală, trebuie să vă spun, toată lumea a rămas surprinsă. Citeam o anumită nerăbdare, atît pe fețele acuzaților, cît și pe cele ale completului de judecată. Eram convins că toți sînt curioși să vadă ce voi spune... Înainte de a-mi începe depoziția, comisarul regal m-a privit cu insistență și mi-a spus, cu un aer prevenitor :

— Părinte, vezi că ăștia nu se închină...

Apoi, la întrebarea președintelui, am povestit tot ce știam. Sîmbătă (greva avusese loc joi), deci la două zile după evenimente, în timp ce oficiam, un om mi-a adus la cunoștință că în curtea bisericii au venit niște polițiști, au făcut cîteva găuri în zidul bisericii și după aceea le-au fotografiat. Cum eram foarte ocupat — nu puteam să întrerup slujba — n-am dat atenție faptului. Plecînd la cimitir, după terminarea slujbei — era Sîmbăta morților — am văzut și eu în curte pe acei polițiști ; tocmai se pregăteau să plece, cu o motocicletă. Eram foarte grăbit și mi-am văzut de drum, era ora 11,30...

În sală se făcuse liniște adîncă. La un moment dat, președintele, vădit enervat, mi s-a adresat :

— Pentru ce crezi, părinte, că s-au răsculat muncitorii ?

— Pentru pîine...

— Asta l-au învățat comuniștii, a replicat unul din completul de judecată.

Mă enervasem și, adresîndu-mă completului, am zis :

— Tot ce v-am povestit aici este numai adevărul. Spusele mele pot fi confirmate de martori oculari...

— Există astfel de martori ? m-a întrebat președintele.

— Da. Dacă doriți să-i audiați, o puteți face, sînt și ei aduși.

Unul dintre avocați avusese grijă să-i cheme, fără să le comunice însă dinainte numele.

— De ce ?

— E foarte simplu : era sigur că aflînd despre cine-i vorba, autoritățile ar fi făcut

(Continuare în p. 32)

■ Haina lui Mato-Tope

O coroană de pene care ating pămîntul împodobeşte capul lui Mato-Tope, cel de-al doilea şef al tribului de indieni mandani din zona superioară a Fluviului Missouri. Fiecare pană simbolizează o faptă de vitejie, după cum coarnele care ornează boneta sînt semnele distinctive ale conducătorului de trib. Înveşmîntat în costumul său de ceremonie — o haină de piele de bizon, de care sînt prinse, ca nişte franjuri, şuviţe de păr din scalpurile vrăjmaşilor înfrînţi — Mato-Tope ne apare în toată măreţia lui de căpetenie a neînfricaţilor mandani.

Această imagine a lui Mato-Tope o datorăm pictorului american George Cattlin. În 1832, plecînd în vestul Americii de Nord cu intenţia de a deveni „istoricul indienilor", el a zăbovit în mijlocul mandanilor, scriind despre ei cu admiraţie şi constatînd că se aflau într-un stadiu evoluat de civilizaţie faţă de celelalte triburi de pe cursul superior al lui Missouri. Impresionat de impunătoarea apariţie a lui Mato-Tope, pictorul i-a făcut mai multe portrete, reproducînd amănunte care permit specialiştilor în iconografia indiană să le tălmăcească înţelesul. Astfel, pe veşmintele şefului de trib sînt pictate scene de luptă care i-au adus lui Mato-Tope gloria şi rangul de căpetenie. Dungile de pe mîneca stîngă repetă simbolul penelor : numărul faptelor de vitejie. Culoare galbenă a mîinii ne spune că Mato-Tope a luat mulţi prizonieri în război, iar bucata de lemn de pe bonetă, cioplită în chip de cuţit şi pictată în roşu, relatează că şeful mandan a ucis în luptă o căpetenie a indienilor cheyenne.

Adrian Silvan IONESCU

■ Tezaurul medieval de la Zăvoaia

Cu prilejul efectuării unor lucrări agricole la Zăvoaia (jud. Brăila), s-a descoperit cu cîtva timp în urmă, un interesant tezaur, compus din 67 piese de argint, parţial aurite — diferite ca formă şi destinaţie, tehnică de lucru şi ornamentare — în greutate totală de 361 grame. Cea mai mare parte a obiectelor din tezaur sînt podoabe : doi cercei, un inel cu montură, două ace de păr, o brăţară, 13 nasturi ornamentali, 44 aplice vestimentare, o aplică pentru limbă de curea etc.

Lucrate prin procedee meşteşugăreşti diverse — turnare, ciocănire, lipire — piesele tezaurului de la Zăvoaia sînt ornamentate prin ştanţare şi gravare, cu mici protuberanţe piramidale, filigrane şi incrustaţii cu pietre preţioase. Între motivele decorative, cel mai des folosit este crinul stilizat, urmat de unele elemente geometrice.

În ceea ce priveşte vechimea acestui tezaur, pe baza analogiilor furnizate de alte descoperiri similare — mai ales cea de la Orbeasca de Jos (jud. Teleorman), tot din cuprinsul Cîmpiei Române — se poate spune că el datează din prima jumătate a secolului XVI. Deşi piesele au o puternică amprentă locală, fiind făurite, probabil, de meşteri orfevrieri din ţările române, totuşi unele elemente — mai cu seamă în ceea ce priveşte tehnica decorativă — atestă tradiţionalele legături atît cu lumea bizantină, cît şi cu cea apuseană.

Cîteva din podoabele descoperite la Zăvoaia le prezentăm cititorilor în planşa 4 a revistei noastre.

Ion T. DRAGOMIR

„NU MĂ GÎNDEAM DECÎT CĂ VOI SPUNE ADEVĂRUL...“

(Urmare din p. 30)

presiuni asupra lor... Era posibil chiar ca ei să... dispară. Așa, la solicitarea apărării, fără polițai, au acceptat să depună mărturie. Era vorba de dascălul Alexandru Năstăsescu și de un om necăjit, Dumitru Popa Mina, care se aciuiase pe lîngă biserică. Ei îi văzuseră pe polițiști și mă anunțaseră. Martorii indicați de apărare, au povestit totul în fața Consiliului de Război.

În anul următor, cînd procesul s-a rejudecat la Craiova, am fost din nou citat. Am depus aceeași mărturie.

— Inscenarea era evidentă...

— Păi, să ne gîndim puțin. De ce tocmai zidurile bisericii să fie piesă de acuzație ? Chiar în fața locului unde fuseseră masați muncitorii, se găseau hala pieții, apoi școala primară, maternitatea și numai după aceea biserica. Adică cum din toate gloanțele „trase de muncitori“, nici unul nu a nimerit în celelalte clădiri și atîtea au lovit zidurile bisericii ? De ce tocmai în biserică ?

La procesul de la Craiova, am însoțit depoziția mea și cu un desen, reprezentînd dispunerea clădirilor, în ordinea arătată mai sus. Era limpede că muncitorii nu trăseseră în trupe care, de altfel, nu se aflau în perimetrul bisericii. Totul era doar un pretext al autorităților, născocit pentru a justifica sîngeroasa represiune.

Interviu consemnat de
M.ȘTEFAN

O colecție MAGAZIN ISTORIC — o veritabilă enciclopedie a marilor probleme de istorie națională și universală

Pentru a o avea la îndemînă — nu uitați să reînnoiți abonamentul dv. pe următoarele luni ale anului 1973. După cum știți ABONAMENTELE se fac la oficiile poștale, factorii poștali, difuzorii din întreprinderi, din instituții și de la sate. Cititorii din străinătate se pot abona prin „ROMPRESFILATELIA“ — Serviciul Import-Export presă — București — Calea Griviței nr. 64-66, P.O.B.—2001.

Articolele : *Gustav Augustini — un prieten al poporului român*, *Vîrsta omului — 14 milioane ani ?* și *Taina unui inel*, vor apare în numerele viitoare ale revistei.

PLANȘELE NOASTRE

① **„Urmașilor mei Văcărești / Las vouă moștenire / Creșterea limbii românești / Și-a patriei cinstire“.** Așa suna testamentul literar al lui Ienăchiță Văcărescu, unul dintre primii noștri poeți. Pictorul Anton Chladek ne-a lăsat acest portret istoric, care se află expus la Muzeul de Artă al R.S.R.

② Gloria indienilor nord-americani din tribul **mandan** trăiește doar în această imagine a șefului lor (planșa 2), operă a pictorului G. Cattlin...

③ ...în vreme ce șeful de trib **apaș** Geronimo e înfățișat în acest fotomontaj alături de o familie din tribul **navajo**, care a împărtășit trista soartă a băștinașilor din Lumea Nouă **(Haina lui Mato-Tope,** p. 31)

④ La Zăvoaia, jud. Brăila, s-a găsit, nu de mult, un tezaur de podoabe medievale ; vă prezentăm cîteva **(Tezaurul medieval de la Zăvoaia,** p. 31)

Un ctitor de țară:

BOGDAN I

ŞTEFAN S. GOROVEI

Originea maramureşeană a primilor voievozi a rămas multă vreme vie în conştiinţa moldovenilor. Cronica cea mai veche — concepută pe la 1473 la Curtea lui Ştefan cel Mare pe baza unor însemnări anterioare şi cu ajutorul boierilor bătrîni şi al membrilor mai în vîrstă din familia domnitoare — începe cu o frază care aminteşte că „a venit Dragoş voievod din Ţara Ungurească, din Maramureş, după un bour la vînătoare" şi astfel „s-a început, cu voia lui Dumnezeu, Ţara Moldovei". Exact două veacuri mai tîrziu (1674), Miron Costin, trecînd prin Maramureş, în drumurile sale spre îndeplinirea unor misiuni diplomatice, a cercetat aceste locuri, fiind cel dintîi care a „descoperit" că şi Bogdan I fusese un maramureşean, stăpîn al moşiei Cuhea (Cuhnea).

„În Ţara Maramureşului..."

Închis între cîteva masive muntoase ale Carpaţilor ca între nişte ziduri puternice de cetate, Maramureşul a fost una din acele „ţări" care au premers formarea statelor noastre feudale. Moştenitor al unor străvechi tradiţii, puţin alterate pînă azi, Maramureşul constituie un exemplu în privinţa procesului de închegare statală.

Era un ţinut bogat mai ales în zăcăminte de sare, dar şi în păşuni şi păduri, pline de animale sălbatice, între care miticul bour pare să fi fost cel mai răspîndit, de vreme ce însăşi stema Capitalei ţinutului cuprindea capul acestui animal. În asemenea locuri, vînătoarea trebuie să fi fost una din ocupaţiile principale ale feudalilor. De altfel, chiar şi prima menţiune documentară a Maramureşului, datînd din 1199, este în legătură cu amintirea unei vînători regale, în cursul căreia regele Emeric al Ungariei (1196-1204) suferise un accident. Fusese, probabil, una din acele „expediţii vînătoreşti-militare [...] care au precedat, în veacurile XI-XIII, extinderea teritorială efectivă a regatului medieval maghiar" *. În situaţia de „pădure regală" se afla nu numai Maramureşul, ci şi alte ţinuturi învecinate, precum viitoarele comitate Ugocea şi Bereg. Începînd cu ultimul sfert al veacului XIII, regalitatea maghiară a trimis în Maramureş colonişti, aşa-numiţii **oaspeţi regali,** întemeietorii unor aşezări noi, între care Capitala însăşi a viitorului comitat, Sighetul. După un secol de prezenţă în documente sub numele de **pădure,** în 1299 se aminteşte, prima dată, Ţara Maramureşului pentru ca, un an mai tîrziu, în 1300, regele Andrei III să menţioneze „terra nostra Maramarus".

Anarhia şi luptele interne care au urmat morţii ultimului rege Arpadian, în 1301, n-au ocolit nici Maramureşul. Unii feudali maghiari, statorniciţi în aceste locuri, aderaseră la partida nemulţumiţilor, împotriva regelui Carol Robert de Anjou. Această situaţie a avut urmări însemnate. În primul rînd, regele a căutat aliaţi printre feudalii maramureşeni, şi semnul sigur că s-au găsit ** este menţionarea unei diplome din 1317, dată cnezilor Giula şi Dragomir, fiii unui Dragoş, pentru întărirea proprietăţilor lor ; nu este exclus ca din aceeaşi perioadă să dateze întăririle similare acordate şi altor cnezi, precum Bogdan de Cuhea sau părinţii lui, şi Codrea de Sarasău, întăriri menţionate în documente de mai tîrziu. Această colaborare a dus, în chip firesc, la întărirea autorităţii regale în Maramureş, şi nu e o întîmplare faptul că, tocmai în aceşti ani, la 1319, e menţionat, pentru prima dată, **comitele de Maramureş,** ca reprezentant al regelui. Astfel, o instituţie străină — comitatul — venea să se suprapună celor indigene, deja existente, născute şi evoluate în strînsă legătură cu configuraţia geografică a zonei.

În Tisa, care traversa Maramureşul, se varsă cîteva rîuri, pe văile cărora s-au închegat primele formaţiuni prestatale. Studierea lor aruncă o lumină puternică asupra modului în care s-au constituit statele noastre medievale. Feudalitatea maramureşană a veacului XIV e destul de complexă. Încă de la sfîrşitul secolului precedent, „cnezii maramureşeni reprezentau o clasă de stăpîni ereditari ai satelor" ***. Stăpînirea aceasta decurgea din vremuri imemoriale, **ab antiquo,** cum se obişnuia să se spună, uneori, în asemenea situaţii. **Cnezii de sat** constituiau categoria principală şi cea mai numeroasă a feudalităţii maramureşene ; din rîndul lor s-au ridi-

---

* Radu Popa, *Ţara Maramureşului în veacul al XIV-lea*, Bucureşti, 1970, p. 46 (lucrare fundamentală pentru cunoaşterea epocii).

** Ca şi în Haţeg ; vezi *Magazin istoric*, nr. 11/1972.

*** Radu Popa, *op. cit.*, p. 146.

cat, cu timpul, cnezi cu atribuţii superioare, de care ascultau satele grupate de-a lungul unei văi ; cercetătorul Radu Popa i-a numit, în chip fericit, **cnezi de vale,** iar formaţiunea — **cnezat de vale.** Ca şi cnezii de sat, cei de vale erau ereditari. La mijlocul sec. XIV, în Maramureş existau şapte asemenea cnezate de vale, numite, convenţional, al Izei şi Vişaelor, al Marei, al Cîmpulungului (sau al Sarasăului), al Cosăului, al Varaliei, al Talaborului şi al Bîrjavei. Cele mai însemnate — atît ca putere economică vădită prin numărul satelor, cît şi ca rol în evenimentele politice ale vremii — au fost primele trei. În cnezatul Izei şi Vişaelor — cu centrul la Cuhea — conducea familia lui **Bogdan,** viitorul voievod al Moldovei ; în cnezatul Marei — cu centrul la Giuleşti — stăpîneau urmaşii unui **Dragoş românul,** trăitor în sec. XIII, ai cărui fii fuseseră beneficiarii diplomei din 1317 ; iar în „Ţara Cîmpulungului" (cum i se spune într-un document din 1404), erau urmaşii lui **Codrea de Sarasău.**

Dintre cnezii de vale, **adunarea cnezilor Ţării Maramureşului** — menţionată ca atare la 1349 — alegea un **voievod** al întregii ţări ; această demnitate nu era ereditară, şi documentele contemporane amintesc în mod expres dreptul românilor de a-şi alege voievodul. Se pare că cel mai vechi voievod cunoscut pînă azi a fost ales din familia cnezilor cîmpulungeni, în persoana acelui Codrea, amintit mai sus ; lui i-ar fi urmat, prin deceniul patru al veacului, Bogdan de Cuhea. Ulterior, pînă la 1363, demnitatea voievodală a revenit unor nepoţi de frate ai lui Bogdan, ceea ce arată că această demnitate tindea să devină ereditară.

Din mijlocul acestor maramureşeni — oameni dîrji şi viteji — s-au ridicat primii voievozi ai Moldovei.

„...se află un sat numit Cuhea"

Dragoş era încă un personaj neînsemnat, absent de pe scena istoriei Maramureşului, în vremea cînd această „ţară" era condusă de voievodul Bogdan de Cuhea.

Unii istorici, mai ales partizanii teoriilor imigraţioniste — conform cărora românii ar fi ocupat ţinuturile carpato-dunărene într-o perioadă tîrzie, chiar şi pînă la sfîrşitul sec. XIII — au vrut să vadă pe viitorul voievod şi ctitor al Moldovei independente în persoana unui alt Bogdan, amintit în 1335 de asemenea cu titlul de voievod, fiu al unui Micul (=Nicolae) ; acest Bogdan, originar din Ţara Românească (?!), voia, la acea dată, să treacă în Banat, dar nu numai că nu se ştie dacă trecerea s-a realizat, ci — chiar şi în caz afirmativ — simpla apropiere între cei doi Bogdani este de-a dreptul imposibilă.

Documente istorice incontestabile îl arată pe Bogdan de Cuhea ca un mare feudal maramureşan, moştenitor, împreună cu fratele său Iuga, al celui mai mare cnezat, compus din 22 sate. Locuinţa lui de la Cuhea era o adevărată cetăţuie, care supraveghea satul de la înălţime, de pe malul drept al rîului Iza. Era aşezată pe un bot de deal cu pante abrupte şi înconjurată cu o fortificaţie alcătuită din stîlpi de stejar, cunoscută sub numele de **palisadă**, dublată se pare, pe singura latură neapărată natural, de un şanţ. Locuinţa propriu-zisă era de trei ori mai mare decît cele obişnuite, avînd, probabil, şi etaj. Săpăturile arheologice întreprinse la Cuhea au adus nişte amănunte foarte preţioase : în primul rînd, au putut fi surprinse două etape de locuire, cea dintîi corespunzînd, evident, părinţilor şi eventual chiar bunicilor lui Bogdan ; celei de-a doua etape de locuire i-a pus capăt un mare incendiu, care este în legătură cu punctul culminant al răzvrătirii lui Bogdan, şi anume plecarea sa în Moldova.

Pe malul celălalt al Izei, în sat, era o biserică de piatră, de mari dimensiuni, ridicată probabil chiar de tatăl lui Bogdan şi Iuga, îngropat şi el acolo. Biserica fusese construită în stilul gotic timpuriu, într-un vechi cimitir, înlocuind o veche şi modestă biserică de lemn.

In p. 37 : Bogdan I, întemeietor de ţară şi dinastie (bust de Zoe Băicoianu, în colecţiile Muzeului Militar Central)

Din satul lui Bogdan vodă : biserica din Cuhea (reconstituire de arh. Dinu Theodorescu)

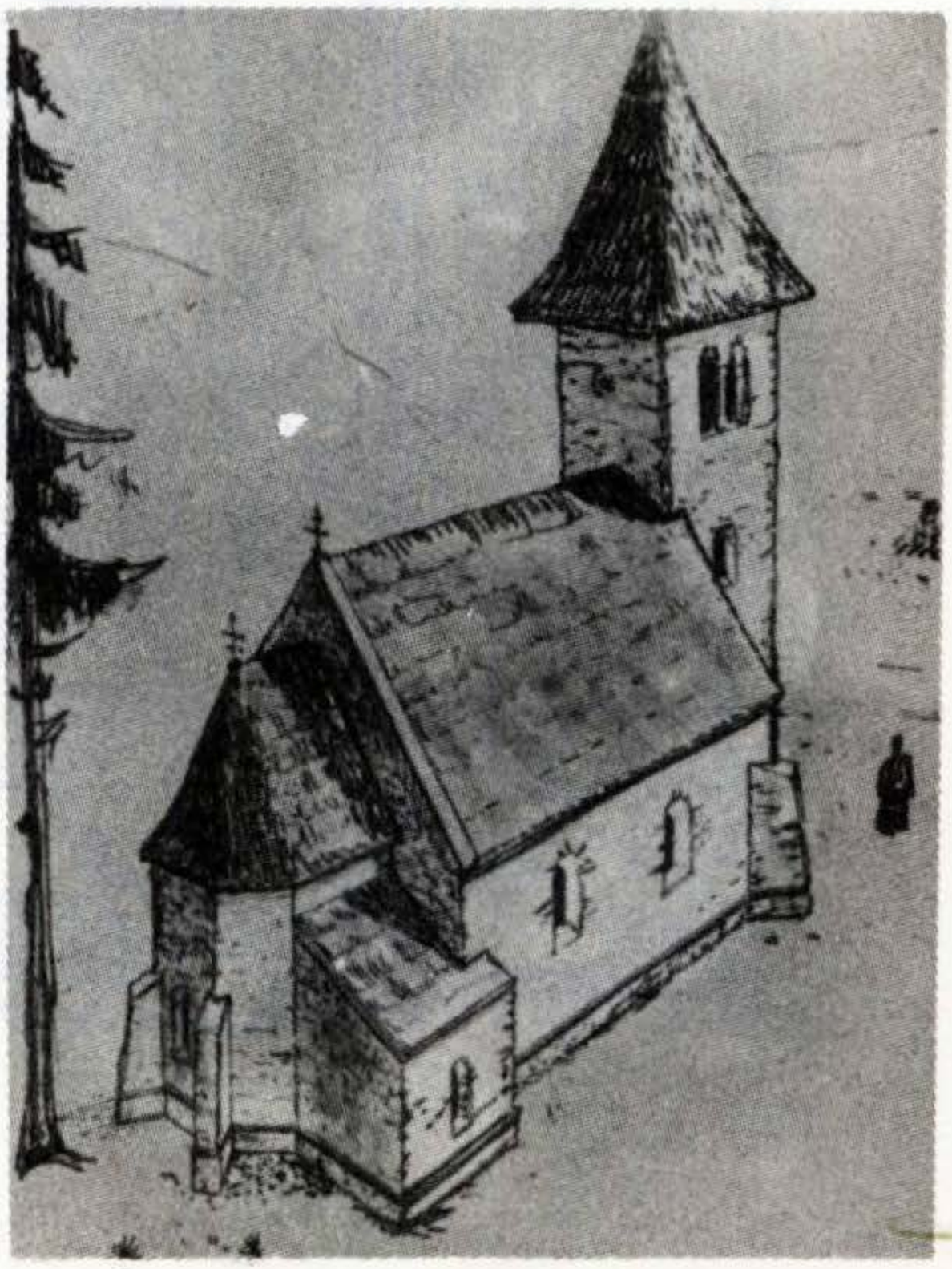

Deci, atît la reşedinţă cît şi la biserică, se constată o continuitate care dovedeşte că **stăpînii care s-au succedat la Cuhea erau din aceeaşi familie,** ceea ce anihilează orice încercare de a da lui Bogdan I o altă origine decît cea maramureşană.

Ca voievod al românilor din Maramureş, Bogdan a fost, la început, un vasal credincios al regelui de la Buda ; cel puţin aşa s-ar deduce din două amănunte cunoscute pînă acum : participarea stăpînilor de la Cuhea la expediţiile făcute de Carol Robert în Serbia şi stema pe care cercetări heraldice foarte recente au atribuit-o lui Bogdan I ; în această stemă, crinii de aur pe fond albastru apar ca o evidentă **concesiune regală** *. Or, singurul personaj care ar fi putut fi beneficiarul unei asemenea concesiuni este Bogdan, şi aceasta înainte de 1342.

Fără îndoială că, dacă în momentul cînd Ludovic cel Mare al Ungariei a reluat campaniile antităţare (1345), Bogdan n-ar fi fost un răzvrătit, lui i s-ar fi încredinţat un rol de seamă în acţiunile din Moldova. Dar, un document din 21 octombrie 1343 arată că relaţiile, nu numai paşnice, ci chiar de colaborare, care existaseră pînă atunci între Bogdan şi regalitatea maghiară, fuseseră brusc întrerupte : acum, Bogdan era numit „fost voievod de Maramureş" şi socotit necredincios faţă de rege şi regat. În iarna trecută — ne spune documentul — Bogdan avusese un conflict cu nobilul maghiar Ioan de Kölcse (Kölcsey). Alături de Bogdan, stătuse un alt voievod român, dintr-un ţinut învecinat, anume Crăciun de Bilca, voievodul Beregului. Dată fiind această situaţie, cînd s-a pus problema reprezentării sale în Moldova, regele a apelat la Dragoş (1347) **.

Cauzele răscoalei lui Bogdan nu sînt cunoscute direct, printr-un document care să le enumere şi să le explice. Din această cauză, în vechea istoriografie românească, conflictul dintre Bogdan şi regalitatea maghiară era înfăţişat ca un simplu conflict între reprezentanţii a două religii „rivale şi incompatibile". Desigur, rolul religiei în acest veac de vîrf al evului mediu nu trebuie neglijat, dar a reduce o răscoală doar la un aspect, înseamnă a privi evenimentele simplist şi neştiinţific. Şi aceasta cu atît mai mult, cu cît feudalii maramureşeni, ortodocşi prin naştere, dar trăiţi într-un mediu de cultură catolică şi avînd relaţii strînse cu regii Angevini ai Ungariei şi curtea lor, nu mai puneau un prea mare preţ pe diferenţa de religie. Aşa se explică de ce, chiar în cnezatul lui Bogdan, şi chiar în reşedinţa sa, la Cuhea, el însuşi — sau tatăl său — ridicase o mare biserică, închinată „sfîntului rege Ştefan",

* Vezi *Magazin istoric*, nr. 5/1972.

** Vezi *Magazin istoric*, nr. 1/1972.

Un rege ambiţios, care nu s-a încumetat să-l atace pe Bogdan în Maramureş : Ludovic cel Mare al Ungariei

întemeietorul statului feudal maghiar. Şi, de altfel, aşa cum s-a remarcat, în bisericile transilvănene, reprezentarea picturală a „sfinţilor regi“ — **formula** aceasta o regăsim şi în primul document emis de cancelaria moldovenească, la 1384 — nu era ceva neobişnuit. Alt efect al acestei poziţii de conciliere între cele două ramuri ale creştinismului — într-o vreme cînd chiar reprezentanţii din Constantinopol ai ortodoxiei visau o unire a bisericilor pentru salvarea Imperiului bizantin — este şi trecerea la catolicism a unor membri ai familiei lui Bogdan : fiul său, Laţco, şi nora sa, Margareta-Muşata. Astfel stînd lucrurile, credem că explicaţia revoltei lui Bogdan nu mai trebuie căutată în domeniul religios.

„Infidelul nostru notoriu...“

În ultima vreme, s-au făcut eforturi pentru a se lămuri această chestiune prin studierea Maramureşului veacului XIV şi a raporturilor feudale din cadrul lui.

În cnezatul de pe Valea Bîrjavei stăpînea, de mai multă vreme, Crăciun de Bilca şi familia sa. În 1341, un conflict a izbucnit între Crăciun şi vecinii săi, atît feudali maghiari cît şi colonişti — aşanumiţii **oaspeţi regali.** Era vorba, probabil, de rezistenţa pe care încercau să o opună feudalii români penetraţiei maghiare, în vederea păstrării propriilor lor privilegii. Se crease, deci, o stare de răzvrătire, pe care se va grefa revolta lui Bogdan.

Puţin timp înaintea morţii sale (16 iulie 1342), regele Carol Robert a luat o serie de măsuri menite să întărească poziţiile nobilimii maghiare, prin înăsprirea regimului aplicat ţăranilor iobagi ; astfel, nobilii au căpătat dreptul de judecată asupra iobagilor ; fiecare poartă iobăgească era obligată să plătească un impozit de 18 dinari, pentru care răspundea, solidar, obştea întreagă. Această hotărîre lovea mai dureros pe maramureşeni, locuitorii unei regiuni pe care chiar documentele contemporane o considerau „neroditoare, greu de lucrat şi de locuit“ în comparaţie cu regiunile din jur. În această situaţie, o asemenea măsură avea caracterul unui atentat la vechile libertăţi ale obştilor.

Acestea sînt, deci, temeiurile răscoalei lui Bogdan : o cauză economică în primul rînd, dar cu adînci implicaţii politice şi sociale. Motivul imediat, scînteia pentru declanşarea ei a fost conflictul cu nobilul Ioan de Kölcse, care era, pare-se, reprezentantul regelui, în calitate de castelan al unei cetăţi din Maramureş (Visc). Voievodul vecin, Crăciun de Bilca, s-a solidarizat iniţial cu Bogdan, dar pe urmă, în faţa regelui, s-a dezvinovăţit şi a fost iertat.

Bogdan nu i-a urmat exemplul, rămînînd neclintit în ceea ce documentele numesc „vina necredinţei“. N-a fost, însă, o simplă manifestare de opoziţie, ori o răzvrătire anarhică, documentele contemporane lasă să se întrevadă că Bogdan era condus de raţiuni pe care numai un om politic cu o înţelegere realistă a lucrurilor le putea avea. În primul rînd, el a înţeles că, dacă voia o schimbare, o îmbunătăţire a situaţiei, nu putea acţiona de unul singur, oricît de mare ar fi fost prestigiul său în faţa maramureşenilor. Cei dintîi care i s-au aliat au fost propriile-i rude ; dar nu toate. Bogdan avea doi nepoţi de frate, Ştefan şi Ioan. În timp ce Ştefan s-a alăturat unchiului răzvrătit, Ioan a rămas credincios regelui, fiind acceptat ca voievod al Maramureşului. Prin intermediul nepotului său Ştefan, Bogdan a încercat să atragă de partea sa şi pe alţi feudali maramureşeni. Cum între românii de acolo era o stare generală de nemulţumire, e de crezut că nu puţini cnezi, dintre cei deposedaţi ori sărăciţi, mai ales, se vor fi alăturat lui Bogdan, formînd, cu timpul, acea mînă de **viteji** cu care fostul voievod al Maramureşului va fonda independenţa Moldovei.

Un document din 15 septembrie 1349 marchează un eşec — probabil nu singurul — din această acţiune de atragere a maramureşenilor la partida lui Bogdan : Ştefan se adresase cu o asemenea propunere lui Giula de Giuleşti şi fiilor săi, care se numeau — şi numele sînt foarte interesante pentru onomastica vremii — Dragoş, Ştefan, Tătar, Dragomir, Costea şi Miroslav ; dar aceştia, care formau familia cnezială din „Ţara Cîmpulungului“, au refuzat colaborarea cu răzvrătitul de la Cuhea, şi, drept răsplată, Ştefan i-a alungat de pe principalele lor moşii şi le-a incendiat curtea din Giuleşti, „făcînd lui Giulea şi fiilor săi [...] o pagubă însemnată şi gravă“. Păgubiţii s-au plîns regelui, care a hotărît repunerea lor în stăpînirea moşiilor pierdute, trimiţînd, în acest scop, un ordin scris voievodului Maramureşului, care nu era altul decît fratele lui Ştefan. Dar regele s-a abţinut să atingă cu vreo pedeapsă pe Bogdan ori pe Ştefan. Iar peste patru ani, cînd Bogdan şi nepoţii săi şi-au delimitat părţile care le reveneau în marele domeniu al Cuhei, regele a întărit printr-o diplomă această ieşire din indiviziune, numind „slugi credincioase“ pe fraţii Ştefan şi Iuga, şi făcîndu-se a uita infidelitatea lui Bogdan.

Atitudinea regelui faţă de acţiunile lui Bogdan ar putea să pară ciudată, dacă n-am şti prin cîte greutăţi a trebuit să treacă regatul maghiar în deceniile cinci-şase ale veacului XIV. Veşnic era luptă la cîte un hotar, sau dincolo de hotar ; interesele maritime în Adriatica trebuiau apărate de concurenţa veneţienilor ; hotarele răsărite-

ne trebuiau păzite de atacurile tătăreşti : unchiul din Cracovia — regele Cazimir cel Mare al Poloniei — trebuia mereu ajutat cu armele, fie pentru a-şi elibera Capitala, fie pentru a pune rînduială în cnezatul învecinat al Haliciului (Galiţia) ; şi, peste toate acestea, se adăugaseră, din 1345, afacerile italiene* ale regelui Angevin, lichidate abia la 1354. Pentru a depăşi cu succes aceste greutăţi externe, regele avea nevoie de linişte în interiorul ţării, şi, în loc să-şi irosească forţele pentru a-l domoli pe Bogdan, a preferat să-l lase în pace. Regele adoptase o poziţie nu numai de expectativă, dar şi de clemenţă şi chiar de conciliere faţă de Bogdan. Aceasta s-ar deduce şi din faptul că i-a menţinut familia în fruntea voievodatului maramureşan : **Ioan,** amintit ca voievod la 1349, deţine această funcţie şi la 1355, avînd ca urmaş pe fratele său **Ştefan** — fostul răzvrătit de la 1349 ! — amintit în funcţie la 1360. Se pare că regele avea în vedere şi nemulţumirile provocate în Maramureş de abuzurile lui Andrei Lackffy în anii cînd fusese acolo comite (1349-1350).

„...a trecut pe ascuns în Ţara Moldovei..."

Aceasta era atmosfera în Maramureş cînd, peste munţi, în 1359, s-a produs răscoala românilor din Moldova. Feudalii de aici nu erau, pesemne, prea încîntaţi de perspectiva perpetuării vasalităţii faţă de regatul maghiar, şi această nemulţumire n-au întîrziat să şi-o manifeste. Poate în înţelegere cu voievodul Ţării Româneşti, ei s-au răsculat, încercînd să înlăture suzeranitatea străină. Aceasta se deduce dintr-un document emis de regele Ludovic al Ungariei la 20 martie 1360 pentru a răsplăti pe Dragoş de Giuleşti şi pe fiii săi, Giula şi Ladislau, pentru purtarea lor vitejească şi loială, pentru meritele cîştigate în diverse expediţii „şi mai ales în **restaurarea ţării noastre moldovene**". Ce se petrecuse acolo de fusese necesară trimiterea unor trupe, nu se spune prea clar în document ; cancelaria regală a învăluit în mister grava mişcare care trebuie să fi avut loc în Moldova, spunînd că Dragoş de Giuleşti a învins „pe mai mulţi români răzvrătiţi, îndepărtaţi de la calea datoratei credinţe" faţă de regele maghiar.

Momentul răscoalei fusese foarte bine ales ; încercînd din nou să cucerească Haliciul, regele Poloniei provocase un nou război cu lituanienii, sprijinul nepotului din Ungaria fiindu-i implicit necesar. De altfel, în acelaşi an, se constată şi în Ţara Românească noi acte de independenţă : Nicolae-Alexandru voievod respinsese din nou suzeranitatea acceptată la 1354, şi, mai mult decît atît, adusese de la Vicina un înalt prelat, punîndu-l în fruntea mitropoliei ţării, care, astfel, devenea independentă şi din punct de vedere religios. Anul 1359 fusese, deci, un an al ridicării românilor extracarpatici.

Răscoala din acest an — prima mişcare pentru independenţa Moldovei — a atras, desigur, atenţia lui Bogdan, pe sprijinul căruia feudalii moldoveni se vor fi gîndit că ar putea conta, în caz de nevoie ; s-ar deduce acest lucru şi din folosirea, în reprimarea răscoalei moldoveneşti, a vechiului inamic al lui Bogdan, Dragoş de Giuleşti.

Bogdan putea aprecia, astfel, roadele luptei pentru independenţa unei ţări. Odată luată hotărîrea de a pleca în Moldova, a trebuit să-şi adune o mică oaste şi s-o înarmeze ; izvoarele vremii nu ne relatează acţiunile pregătitoare întreprinse de Bogdan în vederea alungării Drăgoşeştilor din Moldova. Doar cronicarul Ioan de Tîrnave a înregistrat, în cronica sa, acest eveniment, fără a-i da, însă, o precisă delimitare cronologică. El spune că, în timpul domniei lui Ludovic cel Mare în Ungaria, „Bogdan, voievodul românilor din Maramureş, adunîndu-şi românii săi din acea regiune, a trecut pe ascuns în Ţara Moldovei, supusă coroanei regatului Ungariei".

Cu o mînă de **viteji** — al căror număr nu putea trece de cîteva sute — Bogdan a trecut munţii pe unde îi era lui mai la îndemînă ; cnezatul Cuhei fiind aşezat în colţul sud-estic al Maramureşului, în imediata vecinătate a Moldovei, e de crezut că a fost folosit pasul Prislop Cîrlibaba, care mai oferea, pe deasupra, şi alt avantaj : acela de a cădea rapid şi direct asupra adversarului aşezat la Siret, fără ca acesta să mai aibă posibilitatea de a fi informat şi de a se pregăti pentru apărare, sau de a cere ajutor străin.

Bătălia, dată, după părerea noastră, în anul 1363 (poate prin toamnă), a fost scurtă, dar dură şi cu rezultatul limpede : voievodul Sas, fiul lui Dragoş Descălecătorul, a căzut prizonier, împreună cu o parte din fii, gineri şi rude mai îndepărtate, în timp ce alţi cîţiva fii, greu răniţi, au reuşit să ajungă în Transilvania, şi de acolo în Ungaria, pentru a raporta suzeranului lor ruşinea păţită în Moldova.

Nu e greu de presupus ce sentimente va fi încercat atunci Ludovic cel Mare : toate planurile i se năruiau văzînd cu ochii. Tot Ioan de Tîrnave ne spune că regele a încercat de mai multe ori să-l alunge pe Bogdan din Moldova, dar de fiecare dată oştile sale au întîmpinat rezistenţa moldovenilor. Se dovedeşte, astfel, că moldovenii înşişi doriseră pe Bogdan, fuseseră înţeleşi cu el, îl chemaseră şi-l ajutaseră, facilitîndu-i victoria prin refuzul de a lupta

---

* Vezi *Magazin istoric*, nr. 1/1972.

pentru Drăgoşeşti şi prin trecerea de partea lui. De altfel, **numai ei,** cu numărul şi puterea lor, se puteau opune forţelor maghiare. Privind astfel lucrurile, Bogdan nu mai poate fi considerat un simplu cuceritor : **el a fost omul care a transformat în realitate dorinţa vie a moldovenilor,** întemeind, printr-un act de mare energie şi vitejie, un stat care va avea o existenţă de sine stătătoare timp de o jumătate de mileniu. Însemnătatea acestui act a rămas adînc întipărită în conştiinţa publică : tîrziu, spre mijlocul sec. XV, cînd moldovenii au avut primele contacte cu turcii, aceştia au denumit Moldova **Bogdania,** după obiceiul oriental de a desemna o ţară cu numele primului ei conducător.

Începutul unei zodii noi

În urma repetatelor eşecuri suferite în Moldova, regele Ungariei s-a văzut nevoit să recunoască, public şi oficial, ieşirea Moldovei de sub stăpînirea sa, şi, implicit, neputinţa de a o reduce la vechea stare. Prilejul pentru această recunoaştere i-a fost oferit de emiterea unui act prin care a dăruit fiilor lui Sas toate proprietăţile lui Bogdan şi ale fiilor săi din cnezatul Cuhei. Diploma aceasta, din 2 februarie 1365, este **un veritabil act de recunoaştere a naşterii statului moldovenesc de sine stătător.** „Bogdan şi fiii lui, fulgeraţi de diavol, duşmanul neamului omenesc" — se spune în diplomă — „adeseori rătăcind de la statornicia dreptei credinţe", trecuseră „pe ascuns" în Moldova, „pe care se silesc a o ţine, spre ruşinea maiestăţii sale". Şi a ţinut-o Bogdan patru ani, şi pe urmă descendenţii lui, cîteva secole.

Ce a făcut Bogdan în timpul celor patru ani de domnie (1363-1367), care au însemnat începutul unei zodii noi pentru Moldova, nu se ştie. Capitala ţării a rămas în continuare la Siret, dar el însuşi se pare că rezida într-un tîrguşor apropiat, la Rădăuţi, unde a şi înălţat o frumoasă biserică în stil romanic, în ale cărei nave laterale au fost îngropaţi voievozii moldoveni ai veacului XIV.

E firesc să ne închipuim că, odată ce şi-a văzut consolidată stăpînirea, Bogdan se va fi îngrijit de răsplătirea celor care-l urmaseră şi-l susţinuseră, creînd primii **viteji** moldoveni şi dăruindu-le pămînturi întinse, care vor sta la temelia marilor domenii feudale din veacul următor. A chemat din Maramureş oameni, întemeind cu ei aşezări noi, ceea ce a provocat acea „mare creştere a numărului românilor" înregistrată de cronicar.

În rest, Bogdan a stat liniştit în ţara sa, făcîndu-se a nu şti că regele Ungariei, după trecerea primului val de furie, îl socotea încă vasalul său ! Dar starea **de drept** nu mai avea un corespondent în cea **de fapt :** Moldova devenise un stat independent, condus de Bogdan, şi care avea să rămînă moştenire urmaşilor săi.

Nu cunoaştem, din nefericire, prea multe date despre familia lui Bogdan I. În documentele contemporane, singura menţiune referitoare la acest subiect este cea din diploma de la 1365 : **„Bogdan şi fiii lui".** Dintre aceşti fii, în mod sigur e cunoscut **Laţco,** succesorul său (1367-1375), şi, cu multă probabilitate, un **Ştefan,** soţul Margaretei-Muşata şi strămoşul Muşatinilor. După un izvor azi pierdut, soţia lui Bogdan I se numea **Maria ;** nu se ştie nici cînd a murit, nici unde e îngropată prima doamnă a Moldovei, după cum nu-i este cunoscută nici originea ; dar putem fi siguri că atunci cînd se spune despre ea că era o polonă se greşeşte fundamental : soţiile primilor voievozi ai Moldovei au fost cneaghine maramureşene, căci la 1363, cînd Bogdan a trecut în Moldova, fiii săi erau oameni maturi. Cît despre restul familiei, fratele Iuga era mort de mult, iar fiii acestuia nu şi-au urmat unchiul, rămînînd — ei şi urmaşii lor, pînă în ziua de azi — în Maramureşul străbunilor lor, căzînd, treptat, în tagma mărunţilor nobili de sat.

Bogdan şi ai săi, şi, desigur, cîteva alte rude încă şi tovarăşii de luptă au format prima curte, adăpostită nu în cine ştie ce palat somptuos, ci într-un conac întărit, care nu va fi depăşit prea mult pe cel părăsit la Cuhea. Nu era timp pentru castele şi cetăţi, şi, de altfel, nici nu era nevoie de toate serviciile complicate ale curţilor domneşti de mai tîrziu : moldovenii acelei vremi trebuie să fi dormit cu spada lîngă pat.

Dacă n-ar fi întemeietor de stat şi fondator de dinastie, Bogdan, cu scurta lui domnie, ar putea trece drept unul din cei mai şterşi voievozi ai Moldovei : n-a emis documente, n-a bătut monede, n-a trimis solii, n-a pus pisanii la uşa bisericilor, n-a înălţat cetăţi. A stat tot timpul cu spada în mînă, cu ochiul treaz, aţintit spre hotarele de unde se putea aştepta la necazuri. Şi, în asemenea vremuri cumplite, e mai mult ca sigur că Bogdan I n-a mai avut timp nici măcar să se încoroneze şi să fie uns domn al Moldovei. De un singur lucru s-a îngrijit din vreme : de locul de veci. Aşa că atunci cînd, în împrejurări rămase necunoscute, mîinile lui viteze s-au încleştat pentru vecie pe mînerul spadei de atîtea ori biruitoare, un popor întreg l-a dus, în straie cernite, spre gropniţa de la Rădăuţi, unde, în primul mormînt din dreapta naosului, îşi doarme şi azi somnul de veci, sub o lespede pe care pioşenia respectuoasă a celui mai vrednic dintre urmaşii săi a înnoit-o în 1480.

ÎNCEPUTUL SFÎRŞITULUI

- **KONSTANTIN K. ROKOSSOVSKI: Un uragan de foc**
- **LIDDELL HART: Stalingrad şi Verdun**
- **ALEXANDER WERTH: Acum, toţi erau siguri de victorie!**
- **L. BEZÎMENSKI: Căderea generalilor**

La Valmy, spre crepusculul secolului XVIII și al unei întregi ere, doar o minte clarvăzătoare, Goethe, sesiza la fața locului impactul istoric al bătăliei: „De aici și de astăzi începe o epocă nouă în istoria lumii" — a exclamat el atunci, în 1792, cînd armata revoluționară franceză a oprit înaintarea trupelor prusaco-austriece.

Un secol și jumătate mai tîrziu, semnificația unui alt eveniment militar constituind o răscruce a istoriei, chiar dacă la o amploare și pe planuri diferite, Stalingradul, a fost percepută de îndată în proporții de masă. Ca o expresie a mutațiilor intervenite în rolul și conștiința popoarelor, îndeosebi după Marea Revoluție Socialistă din Octombrie, sute de mii, milioane, zeci de milioane de participanți direcți sau de martori implicați într-un fel sau altul în Rezistența antifascistă au înțeles, în cursul celui de-al doilea război mondial, uriașa miză a înfruntării de pe Volga și Don, rămasă în istorie ca bătălia de la Stalingrad.

Dincolo de diferențierele de amănunt ale specialiștilor, toți cei ce abordează obiectiv științific desfășurarea marii conflagrații dintre anii 1939-1945 sînt de acord că bătălia Stalingradului a însemnat cea mai evidentă cotitură nu numai în încleștarea ce opunea U.R.S.S. agresiunii Germaniei, dar și în desfășurarea celui de-al doilea război mondial în ansamblul său, cotitură întregită prin primele succese repurtate de anglosaxoni în Atlantic, în Africa de Nord, în Pacific, de mișcările de Rezistență în țările vremelnic cotropite de puterile fasciste.

Pînă la Stalingrad Reichul nazist avusese putința să camufleze sau să atenueze primele eșecuri și lovituri suferite de Wehrmacht. Prin toată logica evoluției și categoricul deznodămînt bătălia de la Volga și Don nu a mai lăsat fasciștilor nici un fel de posibilități propagandistice în acest sens. Dezastrul nazist a devenit public și a trebuit recunoscut de partea înfrîntă fie și sub forma doliului național proclamat în cel de-al 3-lea Reich în februarie 1943, imediat după capitularea grupării germane încercuite în ruinele gloriosului oraș de la cotul Volgăi.

Totodată, a devenit limpede că în ciocnirea amplă dintre cele două state protagoniste, moralul poporului și armatei sovietice, organizarea și arta sa militară, potențialul economic și militar al Uniunii Sovietice, rezultat al orînduirii edificate sub conducerea P.C.U.S., s-au dovedit net superioare adversarului fascist, în pofida gravei situații create pentru U.R.S.S. în perioada inițială a războiului.

Trei decenii de cînd au amuțit tunurile pe cîmpiile înzăpezite dintre Volga și cotul Donului...

Revista Magazin istoric, **care a inserat în repetate rînduri materiale privind acest episod crucial al ultimului conflict mondial *, oferă încă o selecție de extrase din memorii, studii, articole, mărturii punînd în lumină ceea ce a fost și ceea ce a însemnat, pentru contemporani și urmași, epopeea victoriei sovietice de la Stalingrad...**

General-maior
Eugen BANTEA

Un uragan de foc

Mareșal al Uniunii Sovietice
KONSTANTIN K. ROKOSSOVSKI**

La 31 decembrie [1942], profitînd de o oarecare acalmie (relativă, firește) am hotărît să sărbătorim revelionul. La cartierul nostru general s-au adunat membrii consiliului militar al frontului și tovarășii veniți de la Moscova — Vasilevski, Novikov, Golovanov, scriitorii Vanda Vasilevskaia și Aleksandr Korneiciuk. La rugămintea lui Novikov, aviatorii ne-au adus, cu o cursă ocazională, un brăduleț pe care l-am împodobit cu ce-am avut la îndemînă. Totul a fost improvizat, dar a ieșit minunat. Am întîmpinat Anul nou într-o atmosferă prietenească, plină de însuflețire. S-au rostit multe urări și toți ne-am exprimat încrederea fermă în viitoarea victorie asupra dușmanului.

Inamicul respinge ultimatumul

În cursul acestor discuții prietenești cineva a amintit de numeroasele cazuri, cunoscute din istorie, în care dușmanului ajuns într-o situație grea i s-a adresat ultimatum să se predea.

În seara aceea nimeni n-a acordat prea multă importanță acestei idei. A doua zi însă mi-a venit gîndul să mă consult cu Marele Stat Major : să nu încercăm și noi

* Vezi *Magazin istoric*, nr. 2/1968, nr. 1/1969, nr. 5/1970.

** Din Konstantin K. Rokossovski *Soldatski dolg*, Moskva, 1968.

să aplicăm acest vechi obicei al cavalerilor ? Dacă nu mă înşeală memoria, am discutat problema pe telefonul direct cu generalul Antonov, care ţinea locul, la Moscova, şefului Marelui Stat Major. Generalul mi-a promis că se va consulta cu conducerea şi îmi va comunica rezultatul, subliniind că, pentru orice eventualitate, n-ar strica să schiţăm textul ultimatumului.

Textul pregătit de noi a fost aprobat, cu modificări neînsemnate, apoi ni s-a cerut să-l înmînăm generalului-colonel Paulus, comandantul Armatei 6 germane, sau locţiitorului lui, cu o zi sau două înainte de începerea ofensivei. Documentul este foarte cunoscut. În el se spune că Armata 6 germană, marile unităţi ale Armatei 4 de tancuri şi unităţile de întărire afectate lor sînt complet încercuite de trupele sovietice încă de la 23 noiembrie 1942.

„Dumneavoastră, în calitate de comandant al întregii grupări, şi toţi ofiţerii unităţilor încercuite — se spunea mai departe în ultimatum — vă daţi perfect seama că nu aveţi nici un fel de posibilităţi reale de a străpunge încercuirea. Situaţia în care vă aflaţi este disperată şi nu are nici un sens să continuaţi rezistenţa [...]"

Separat era indicată modalitatea de a răspunde cererilor formulate de noi. Ultimatumul se încheia cu avertismentul că, dacă condiţiile nu vor fi acceptate, unităţile Armatei Roşii vor fi nevoite să continue lupta pînă la nimicirea trupelor germane încercuite, iar vina pentru aceasta va reveni comandamentului german. Documentul a fost semnat de generalul-colonel Voronov, reprezentantul Marelui cartier general al Comandamentului suprem al Armatei Roşii, şi de mine, în calitate de comandant al trupelor frontului Don.

Întrucît Marele cartier general stabilise ca ultimatumul să fie înmînat inamicului cu două zile înainte de începutul ofensivei, am hotărît să facem acest lucru în dimineaţa zilei de 8 ianuarie [...]. În ajun, seara, Paulus, comandantul Armatei 6, şi statul său major au fost preveniţi prin radio că vom trimite parlamentari în locul şi la ora indicate, precizîndu-se că ei vin fără arme şi poartă un steag alb. La apropierea de locul fixat, un gornist va da semnalul convenit, anunţînd sosirea parlamentarilor.

În sectorul prevăzut pentru întîlnirea mesagerilor noştri cu partea adversă am interzis să se deschidă foc pe tot timpul formalităţilor. Aceeaşi condiţie i-a fost pusă şi inamicului, care la ora stabilită trebuia să trimită ofiţerii săi împuterniciţi în acest scop [...]

Exact la ora fixată, parlamentarii noştri au ieşit din adăpost şi, purtînd un steag alb desfăşurat, s-au îndreptat spre poziţiile germane în sunetele puternice ale goarnei.

Lucrurile s-au petrecut aşa cum bănuiserăm eu şi N.N. Voronov : din partea inamicului n-a venit nimeni. Mai mult, asupra trimişilor noştri s-a deschis foc ; au răsunat mai întîi focuri rare de puşcă, apoi de mitralieră şi chiar de aruncătoare. Parlamentarii au fost nevoiţi să se înapoieze [...] Astfel, tentativa noastră de a manifesta umanism faţă de inamicul ajuns într-o situaţie critică n-a fost încununată de succes. Nu ne mai rămînea decît să facem uz de forţă [...]

În timp ce mă aflam la Armata 21, Malinin m-a chemat la telefonul direct şi mi-a spus că Voronov a discutat cu Marele cartier general, de unde am fost sfătuiţi să ne gîndim dacă n-ar merita să încercăm să trimitem parlamentari dinspre latura de sud a încercuirii, aproximativ din sectorul armatei lui Tolbuhin. Am răspuns că, dacă Marele cartier general consideră utilă o atare acţiune, nu am firește, obiecţii, deşi nu mă îndoiam că şi această tentativă era sortită eşecului. L-am însărcinat pe Malinin să ia măsurile organizatorice necesare. Toată ziua şi toată noaptea am continuat să transmitem la radio condiţiile capitulării. Avioanele împrăştiau deasupra teritoriului deţinut de inamic manifeste, prin care soldaţii şi ofiţerii germani erau îndemnaţi să înceteze rezistenţa. Pentru rolul de parlamentari s-au oferit aceiaşi tovarăşi care fuseseră în ajun.

De astă dată însă, evenimentele s-au desfăşurat oarecum altfel. În dimineaţa zilei de 9 ianuarie, parlamentarii noştri au reuşit să ajungă cu bine la poziţiile inamicului, unde, în locul stabilit, au fost întîmpinaţi de ofiţeri germani. Refuzînd să le înmîneze plicul, parlamentarii au cerut să fie conduşi la punctul de comandă, unde au ajuns legaţi la ochi. Acolo le-au fost scoase batistele şi parlamentarii s-au pomenit în faţa unui grup de ofiţeri superiori germani. În prezenţa lor, unul dintre ei a raportat la telefon şefului său că au sosit parlamentarii sovietici şi că cer să predea personal lui Paulus plicul referitor la capitulare. După un timp, emisarilor noştri li s-a spus că comandamentul trupelor germane refuză să accepte ultimatumul, al cărui conţinut îi era cunoscut din comunicările de la radio. Parlamentarii s-au înapoiat fără nici un fel de peripeţii. Aşa s-a încheiat apelul nostru către comandamentul fascist german de a da dovadă de înţelepciune. După ce am raportat că inamicul a respins ultimatumul, de la Marele cartier general ni s-a urat succes în soluţionarea problemei cu ajutorul armelor.

Fiecare pas plătit cu sînge

Voiam să urmăresc începutul ofensivei din sectorul Armatei 65, care dădea lovitura principală. Împreună cu N.N. Voronov şi V.I. Kazakov, am sosit la punctul de observaţie al lui P.I. Batov, încă pe întuneric. Între timp, trupele ocupaseră baza de plecare. În jur domnea liniştea şi nu se observa nici un fel de agitaţie. Totul încremenise în aşteptarea semnalului.

În adîncimea dispozitivului inamicului izbucneau deja explozii strălucitoare — aviaţia cu acţiune îndepărtată a lui Golovanov bombarda aerodroamele şi obiectivele mari. Jerbele de foc au început să se înalţe mai aproape — aviaţia lui Rudenko lovea poziţiile de artilerie duşmane.

Cînd într-un sector, cînd într-altul, asupra avioanelor noastre începeau să tragă tunurile antiaeriene. Deocamdată artileria terestră germană nu deschidea focul. Aveam impresia că duşmanul se pitise în aşteptarea evenimentelor.

La ora stabilită prin plan — 8 şi 5 minute — s-au înălţat în aer rachetele de semnalizare şi artileria, aruncătoarele de mine şi aruncătoarele noastre cu reacţie au deschis focul. Pregătirea de artilerie a ofensivei a durat 55 minute. Apoi, artileria a trecut la însoţirea prin val de foc a infanteriei noastre care, împreună cu tancurile, ataca poziţiile inamicului. Atacul era sprijinit şi de aviaţie, prin lovituri executate din aer. Trupele au trecut la ofensivă simultan de-a lungul întregului front al încercuirii.

Deşi, în urma puternicei lovituri executate de artileria şi de aviaţia sovietică, în unele sectoare apărarea germană fusese neutralizată pe întreaga adîncime a primei poziţii, subunităţile duşmanului, care mai scăpaseră neatinse, opuneau o rezistenţă îndîrjită. Pe alocuri, inamicul introducea în luptă rezervele sale de regiment şi de divizie, trimiţîndu-le la contraatac cu sprijinul tancurilor. Toţi vedeam cu cîtă greutate înfrînge infanteria Armatei 65 fortificaţiile duşmanului. Totuşi, însoţită de tancuri izolate şi de tunuri ce trăgeau prin ochire directă, aflate chiar în dispozitivele ei de luptă, ea continua să înainteze. Focul inamicului se înteţea însă mereu. Noi, cei care urmăream desfăşurarea luptei, a trebuit să schimbăm de cîteva ori locul, ca să ne punem la adăpost de aruncătoarele duşmanului, iar în două rînduri am fost surprinşi chiar de foc de mitralieră. Totuşi, în pofida rezistenţei îndîrjite a hitleriştilor, spre seară, marile unităţi ale Armatei 65 au reuşit să pătrundă — pe întregul sector de 12 kilometri de front — în apărarea duşmanului pe o adîncime de aproximativ cinci kilometri. La flancul stîng al Armatei 21 şi la cel drept al Armatei 24, succesul a fost ceva mai puţin important. În sectoarele celorlalte armate, înaintarea a fost neînsemnată, dar prin acţiunile lor, ele ţintuiau locului importante forţe inamice, înlesnind misiunea marilor unităţi care dădeau lovitura principală. Ofensiva a continuat zi şi noapte. Se admiteau răgazuri de scurtă durată numai în anumite sectoare, pentru regruparea forţelor în cadrul armatelor.

Intensitatea rezistenţei duşmanului nu scădea, dar unităţile noastre continuau să înainteze cu o îndîrjire sporită [...]

La 15 ianuarie, trupele sovietice au înfrînt centura de apărare intermediară, puternic fortificată. Pînă în acel moment, ele înaintaseră la centru între zece şi douăzeci şi doi de kilometri. Acum, ne aflam în faţa centurii de apărare interioară. Trebuie să relev că inamicul construise aici fortificaţii foarte puternice. Le-am văzut personal. La mică distanţă unul de altul, se înşiruiau puncte de sprijin cu un mare număr de cazemate pentru mitraliere, capace blindate şi tancuri îngropate în pămînt. Pe căile de

O enciclopedie militară consemnează...*

„1943, ianuarie-februarie. Presiunea ruşilor. Toate forţele germane din sudul Rusiei se aflau în primejdie [...] Armata 6 era în agonie ; în Valea Donului, în faţa Rostovului, atacurile ruseşti ameninţau să taie Armata 1 PANZER a Grupului de armate A, aflată acum în retragere din cîmpurile petrolifere ale Caucazului.

1943, februarie 2. Sfîrşitul la Stalingrad. Armata 6 a lui Paulus, cu alimentele şi muniţiile epuizate cedează presiunii continue a frontului Don (grupul de armată) condus de Rokossovski, după o ultimă luptă de tranşee. Încăpăţînarea lui Hitler l-a costat în total 300 000 soldaţi. Paulus şi 93 000 supravieţuitori au capitulat. Armata 1 PANZER atinge Donul la Rostov (1 februarie), pentru a se alătura Grupului de armate condus de Manstein pe Don. Resturile grupului A de armate comandat de Kleist — Armata 17 — stabilesc un cap de pod defensiv între Marea Azov şi Marea Neagră, la Novorosiisk.

1943, februarie 2-20. Înaintarea rusă dincolo de Doneţ. Armatele ruseşti se revarsă peste zona Harkovului, apropiindu-se de cotul Niprului, în timp ce partizanii hărţuiesc ariergarda germană [...] Marea ofensivă rusă de iarnă a constituit o grea lovitură pentru puterile Axei".

---

* *The Encyclopedia of military history, from 3500 BC to the present* („Enciclopedia istoriei militare de la 3500 î.e.n. şi pînă în prezent") de R. Ernest Dupuy şi Trevor N. Dupuy. Ed. Macdonald, London, 1970.

acces, tot terenul era înţesat cu baraje de sîrmă ghimpată şi mine.

Gerul ajungea pînă la minus 22 grade şi viforniţa se înteţise. Trupele noastre urmau să înainteze printr-un teren descoperit, în timp ce inamicul se afla în tranşee, bordeie şi adăposturi.

Trebuia să nutreşti o dragoste cu adevărat neţărmurită faţă de patrie, faţă de puterea sovietică şi să urăşti cu înverşunare duşmanul ca să înfrîngi aceste condiţii înspăimîntătoare. Îndeplinindu-şi datoria, soldatul sovietic le-a înfrînt. Ostaşii cuceream tranşee după tranşee, cazemată după cazemată. Fiecare pas înainte era plătit cu sînge.

Situaţia trupelor duşmanului se înrăutăţea mereu. Odată cu înaintarea trupelor sovietice, inamicul pierdea aerodroamele şi terenurile de aterizare. Acum, avioanele lui zburau numai noaptea, lansînd alimentele, muniţia şi carburanţii cu paraşutele. Sistemul blocadei noastre aeriene funcţiona fără greş şi numai avioane izolate reuşeau să ajungă la destinaţie. Majoritatea erau doborîte înainte de a-şi fi îndeplinit misiunea.

Pe hitlerişti îi mai ajuta faptul că aveau mulţi cai (la diviziile de cavalerie, la coloanele de transport). Acum, carnea de cal devenise principala hrană a trupelor încercuite.

Numărul hitleriştilor din încercuire s-a dovedit mult mai mare decît am presupus noi. Azi e greu de apreciat cine se face vinovat de această eroare de calcul, deoarece la operaţia pentru lichidarea inamicului încercuit au participat iniţial trupele a două fronturi — Don şi Stalingrad. În documente figura cifra de 80 000 - 85 000 oameni. Poate că ea se referea la acea parte a trupelor care acţionau în faţa frontului Don. În orice caz, am fost surprinşi cînd am aflat că, după atîtea lupte, inamicul nostru mai are vreo 200 000 oameni! Aceste cifre erau confirmate de toate categoriile de informaţii şi de declaraţiile prizonierilor. (Trebuie să arăt, în treacăt, că şi reprezentantul Marelui cartier general, N.N. Voronov, se interesa foarte mult să afle care este de fapt efectivul trupelor încercuite şi chiar îi interoga personal pe prizonieri).

Desigur, cu fiecare zi acest număr scădea, pentru că inamicul suferea pierderi mari în timpul luptelor. Deşi era într-o situaţie disperată, continua să reziste cu înverşunare.

Luptele neîntrerupte, date timp de mai multe zile în condiţii aspre, istoviseră şi trupele noastre. Şi apoi, noi sufeream pierderi nu numai din cauza focului duşman, dar şi de pe urma frigului. Ostaşii se aflau tot timpul sub cerul liber, neavînd posibilitatea să se încălzească măcar din cînd în cînd. Pierderile în oameni creşteau, iar toate sursele din care primeam mai înainte efective noi se epuizaseră. Între timp, rezistenţa inamicului nu scădea deoarece, pe măsură ce teritoriul pe care îl ocupa se

„Pentru noi nu există loc dincolo de Volga". Această lozincă a ostaşilor sovietici s-a născut în focul luptelor pentru apărarea Stalingradului

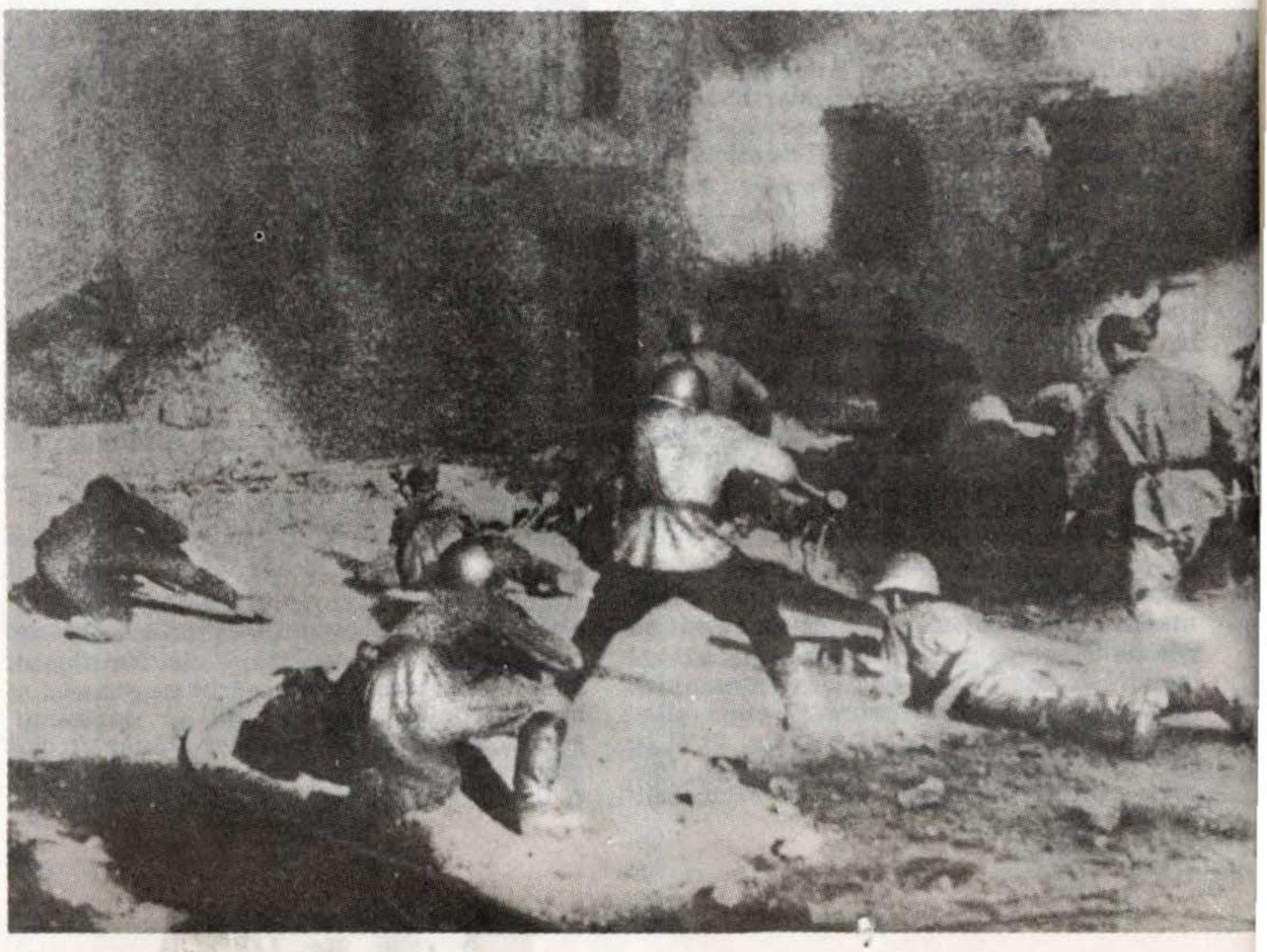

reducea, dispozitivele lui de luptă deveneau tot mai dense.

Victorie!

[...] În cele din urmă a survenit un moment cînd distanţa dintre trupele Armatelor 21 şi 65, care dădeau lovitura principală la centru dinspre vest, şi trupele Armatei 62, care înaintau încet în întîmpinarea lor dinspre est, de la malul Volgăi, s-a redus la 3,5 kilometri. Rezistenţa trupelor duşmanului s-a intensificat şi mai mult. Era evident că inamicul încearcă prin toate mijloacele să împiedice dezmembrarea grupării sale. Toate încercările lui s-au dovedit însă zadarnice. Certitudinea că se apropia momentul întîlnirii cu eroicii apărători ai oraşului înzecea energia soldaţilor frontului Don [...]

În dimineaţa zilei de 26 ianuarie, Diviziile 51 şi 52 infanterie de gardă, care atacau fără sprijin de artilerie şi Brigada 121 de tancuri de la Armata 21 au făcut joncţiunea, în raionul cătunului Krasnîi Okteabr şi pe pantele movilei lui Mamai, cu Diviziile 13 infanterie de gardă şi 284 infanterie de la Armata 62, care trecuseră la ofensivă din oraş [...]

Aşadar, planul de scindare în două părţi a grupării inamice încercuite, aplicat de noi cu perseverenţă, a fost încununat de un succes deplin. Acum, ne rămînea o misiune mult mai uşoară : lichidarea forţelor duşmane dezmembrate, treabă de care ne-am şi apucat fără întîrziere.

După datele statului major al frontului nostru s-a stabilit cu aproximaţie că, în momentul dezmembrării grupării inamice încercuite, adică la 26 ianuarie, forţele ei se cifrau la 110 000-120 000 oameni. După aceleaşi calcule, pierderile suferite de hitlerişti în luptele purtate de la 10 pînă la 25 ianuarie, adică în decurs de şaisprezece zile, s-au ridicat la peste 100 000 oameni.

Bunul simţ arăta că acum, cînd orice speranţă de salvare fusese pierdută, cînd forţele erau dezmembrate, iar continuarea rezistenţei nu avea să ducă decît la nimicirea soldaţilor, duşmanul ar fi trebuit să depună armele, ceea ce însă nu s-a întîmplat.

Comandantul Armatei 6, Paulus, devenit feldmareşal, a decis să continue rezistenţa, încredinţînd comanda grupării de trupe din sud, unde se afla şi el, generalului-maior Roske, iar a grupării din nord — generalului de infanterie Strecker [...]

În dimineaţa zilei de 1 februarie, asupra poziţiilor duşmanului s-a abătut un ura-

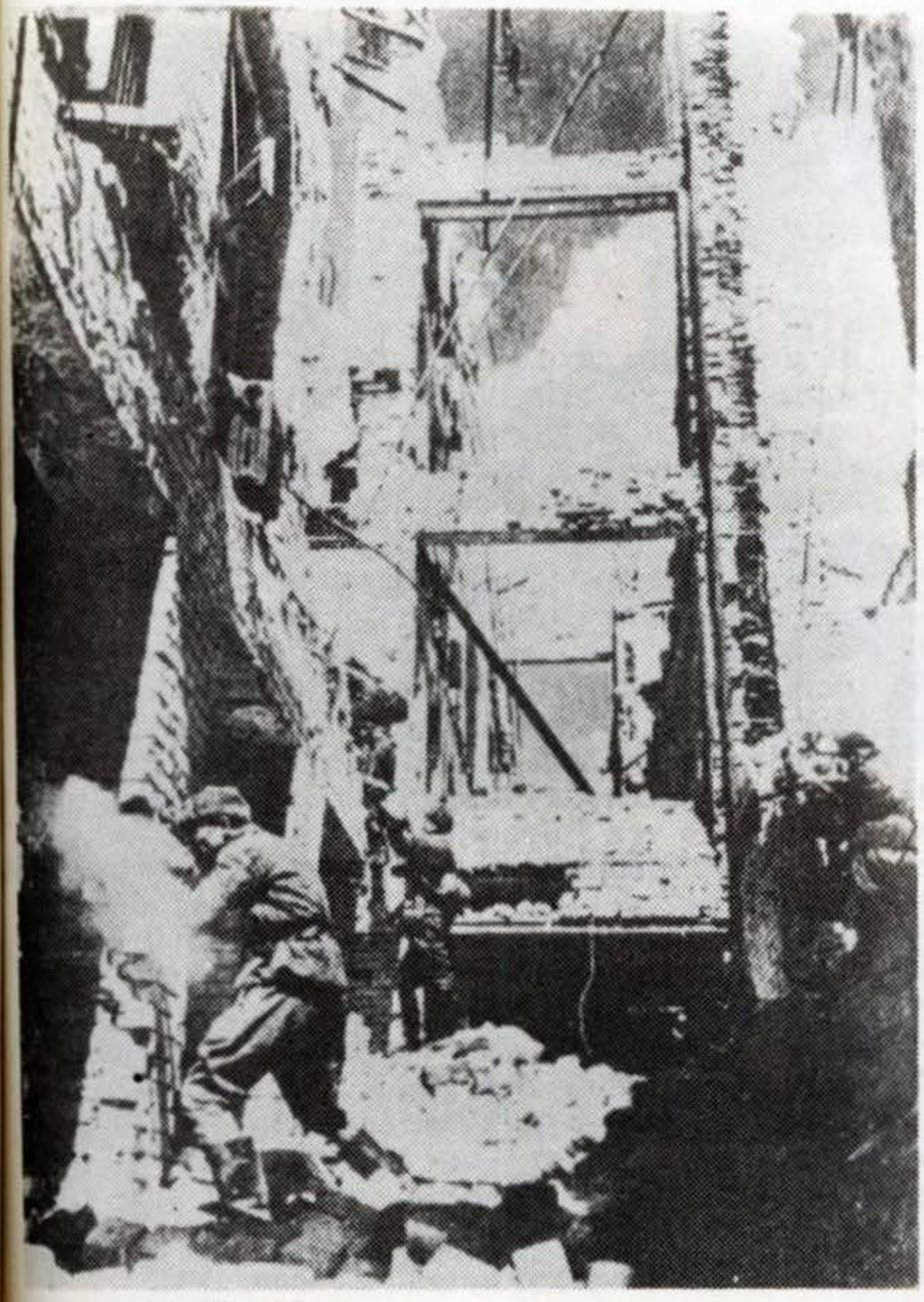

Apărătorii oraşului au luptat pentru fiecare etaj, pentru fiecare casă

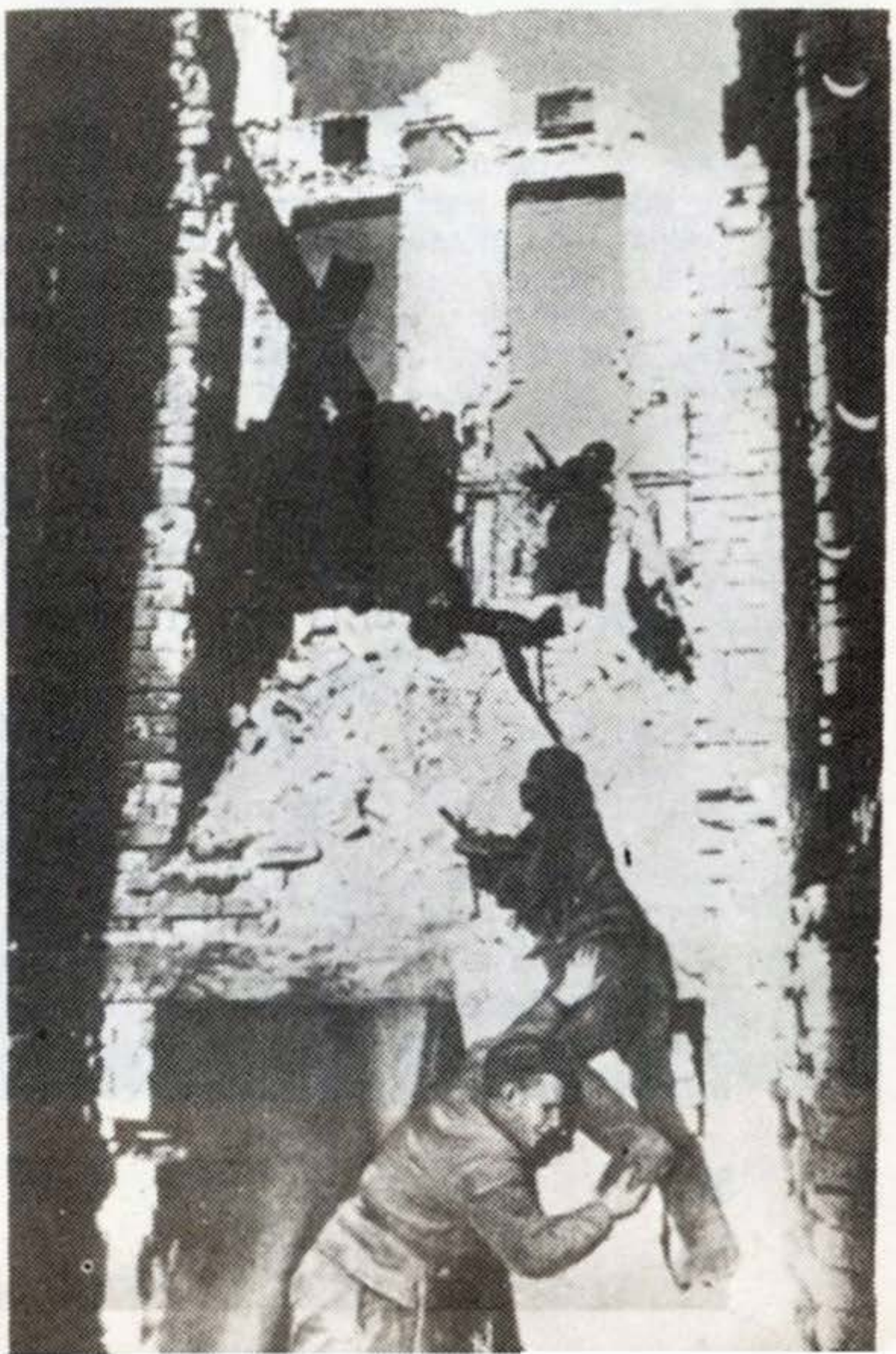

gan de foc. De la punctul de observaţie vedeam toţi că întreaga linie întîi a apărării lui dispăruse, înghiţită de exploziile proiectilelor şi minelor. Poziţiile de artilerie din adîncimea apărării erau bombardate de aviaţie. Bubuitul canonadei a răsunat multă vreme. În cele din urmă a amuţit. În aceeaşi clipă, în multe locuri, deasupra pămîntului negru, fumegînd încă, au început să fîlfîie steaguri albe. Ele apăreau spontan, împotriva voinţei comandamentului german, şi de aceea se întîmpla ca într-un sector germanii să se predea, aruncînd armele, în timp ce în altul continuau să se bată. În unele locuri, lupta a mai continuat o zi întreagă. Abia în dimineaţa zilei de 2 februarie, rămăşiţele grupării din nord încercuite au început să se predea în masă şi tot împotriva voinţei comandamentului fascist.

Gruparea inamicului încercuit şi-a încetat existenţa. Marea bătălie de la Volga se încheiase.

După cum am mai spus, în încercuirea de la Stalingrad au fost prinse 22 divizii şi o mulţime de diverse unităţi de întărire şi de servicii ale Armatei 6 germane. Comandamentul fascist a condamnat la pieire sute de mii dintre soldaţii săi. Timp de cîteva luni, el i-a obligat să lupte fără nici o speranţă de salvare. Din voinţa clicii hitleriste, aceşti oameni fuseseră în fapt condamnaţi la exterminare totală. Numai umanismul poporului sovietic a salvat viaţa multora din soldaţii germani. Duşmanii de ieri stăteau acum în faţa noastră dezarmaţi şi deprimaţi. În ochii unora citeai dezolarea şi spaima, în ai altora apăruseră deja licăriri de speranţă.

Au fost luaţi prizonieri peste 90 000 soldaţi şi ofiţeri. În timpul lichidării încercuirii, trupele frontului Don au capturat 5 762 piese de artilerie, peste 3 000 aruncătoare, peste 12 000 puşti-mitraliere şi mitraliere, 156 987 puşti, peste 10 000 automate, 744 avioane, 1 666 tancuri, 261 maşini blindate, 80 438 autovehicule, peste 10 000 motociclete, 811 tractoare, 58 locomotive, 1 403 vagoane, 696 staţii de radio, 933 aparate telefonice, 337 depozite diferite, 13 787 căruţe şi o mare cantitate de alte materiale de război.

Printre prizonieri se aflau 24 generali, în frunte cu feldmareşalul Paulus.

Victoria a fost cucerită în condiţii foarte grele. Numai poporul sovietic şi Armata lui Roşie, conduşi de Partidul Comunist al lui Lenin au fost în stare s-o obţină [...]

Stalingrad şi Verdun

LIDDELL HART*

...De-a lungul arcului de apărare rusesc al Stalingradului, atacurile germane se succedau parcă la nesfîrşit, cu schimbarea locului şi metodei, dar cu foarte mici progrese care să compenseze eforturile atacanţilor. Din cînd în cînd apărarea era străpunsă, dar înaintarea nu era destul de adîncă pentru a provoca mai mult decît o retragere locală. De cele mai multe ori, atacurile nu se soldau măcar cu o pătrundere. Treptat, pe măsură ce un eşec urma celuilalt, importanţa psihologică a locului crescu considerabil, ca în cazul Verdunului în 1916. Totul era amplificat de numele pe care îl purta locul respectiv. Stalingrad reprezenta un simbol însufleţitor pentru ruşi şi un simbol hipnotic pentru nemţi — în special pentru căpetenia lor. Stalingradul îl hipnotiza în aşa fel pe Hitler, încît scăpa din vedere considerentele strategice şi nu se mai gîndea la viitor.

Dezavantajele şi riscurile unor eforturi neîntrerupte erau vizibile pentru orice strateg care-şi păstra mintea limpede. Asemenea atacuri repetate dau rareori roade şi numai în cazul cînd forţele care se apără nu pot primi întăriri sau dacă rezervele ţării sînt epuizate — dar în cazul de faţă nemţii erau cei care nu mai puteau rezista unui proces îndelungat de măcinare.

În ciuda pierderilor uriaşe ale Rusiei, rezervele ei în oameni rămîneau mult mai mari decît ale Germaniei. Cele mai importante lipsuri ale celei dîntîi erau în domeniul echipamentului ; criza se datora pierderilor din 1941, care explicau parţial şi unele înfrîngeri din 1942. Lipsea artileria, care era înlocuită în mare parte de mortiere, instalate pe camioane. Exista o mare lipsă de tancuri şi de tot felul de alte mijloace motorizate. Dar spre sfîrşitul verii anului 1942 începură să sosească cantităţi tot mai mari de echipament proaspăt, provenit de la noile fabrici din regiunile îndepărtate ale Rusiei sau furnizat de americani şi englezi. În acelaşi timp, mobilizarea generală întreprinsă după începutul războiului îşi dădea roa-

* Din B. H. Liddell Hart ; *History of the Second World War*, Ed. Cassell, London, 1970.

dele şi numărul noilor divizii provenite din Asia creştea mereu.

Locul de desfăşurare a luptelor din zona Stalingradului se afla atît de departe în răsărit, încît era foarte accesibil acestui aflux dinspre est. Faptul contribuia la apărarea oraşului şi dacă întăririle directe erau împiedicate de situaţia dificilă creată, forţa crescîndă a armatelor ruseşti de pe flancul nordic avea un efect indirect, care era echivalent cu sosirea unor întăriri importante. Contrapresiunea lor pe acest flanc ar fi schimbat situaţia mult mai devreme, dacă nu ar fi fost stînjenită de insuficienţa unor arme decisive în războiul modern. Dar efectul creştea pe măsură ce nemţii, încurcîndu-se într-o luptă de uzură strict regională, îşi epuizau rezervele limitate de oameni şi maşini.

Primejdiile acestei situaţii au fost curînd sesizate de statul major german. Întorcîndu-se de la conferinţa sa zilnică cu Hitler, [generalul Franz] Halder făcea adesea un gest de exasperare şi tristeţe cu mîinile ; pentru colaboratorii săi, aceasta însemna că se consumase un nou efort zadarnic de a-l face pe Hitler să înţeleagă. Argumentele sale [ale lui Halder] împotriva unei continuări a ofensivei deveniră mai insistente pe măsură ce iarna se apropia, ceea ce avea ca efect tocirea nervilor lui Hitler, încît relaţiile dintre ei deveniră insuportabile pentru amîndoi. Hitler continua să-şi fluture, ca de obicei, graţios mîna peste hartă, în mişcări ample, cu toate că înaintările erau atît de mici încît cu greu se mai observau. Pe măsură ce nu reuşea să-i înlăture din calea sa pe ruşi, începu să fie mai înclinat să-i mătură din birou pe consilierii obstrucţionişti. Simţise întotdeauna că „Vechii generali" nu erau prea încîntaţi de planurile lui şi pe măsură ce constata că nu dădeau rezultate, avea tot mai mult impresia că statul major era acela care împiedica înfăptuirea lor.

Astfel, la sfîrşitul lui septembrie, Halder a părăsit statul major general împreună cu cîţiva din oamenii lui. I-a urmat Kurt Zeitzler, un om mai tînăr care pînă atunci avusese funcţia de şef de stat major al lui Rundstedt în Apus. În 1940, Zeitzler fusese şef de stat major la grupul de tancuri al lui Kleist, şi tocmai datorită concepţiei sale îndrăzneţe de utilizare a rezervelor fusese posibilă marea ofensivă blindată de la Rin şi pînă

O fotografie unică : N. N. Voronov (al doilea din stînga) îl interoghează pe feldmareşalul Paulus (dreapta)

la Canalul Mînecii. În afara acestei incontestabile competenţe, Hitler presupunea că va avea mai puţine dificultăţi în colaborarea sa cu un militar mai tînăr în problema de anvergură a înaintării spre Marea Caspică şi spre Volga, mai ales că aceasta începea cu stimulentul unei promovări rapide într-un post foarte înalt.

La început, Zeitzler a justificat creditul ce i-a fost acordat în această privinţă şi nu l-a indispus pe Hitler cu obiecţii nesfîrşite, cum făcuse Halder. Dar, după scurt timp, Zeitzler începu şi el să manifeste îngrijorare, şi pe măsură ce perspectivele ce cucerire a Stalingradului diminuau, îi spuse lui Hitler că ideea de a menţine frontul german atît de înaintat nu este corespunzătoare. Cînd evenimentele au adeverit avertismentul lui, Hitler n-a fost cîtuşi de puţin încîntat, iar în 1943 a luat faţă de Zeitzler o atitudine distantă, astfel încît sfatul său a devenit tot mai ineficient [...]

Frontul german, cu flancuri foarte lungi, era slab consolidat. Sectoarele diviziilor aveau o lungime de pînă la şaptezeci de kilometri şi nu existau poziţii bine fortificate. Punctele terminus ale liniilor de aprovizionare germane se aflau, adesea, la două sute de kilometri în spatele frontului, iar în regiune nu se prea găsea lemn pentru construirea întăriri-lor.

Aceste constatări neplăcute au determinat statul major să-i spună lui Hitler, încă din august, că va fi imposibil să se menţină linia de pe Don ca un flanc defensiv în timpul iernii. Avertismentul nu a fost luat în considerare [...]

Caracterul inadecvat al acestei ofensive prea directe a devenit mai vizibil după mijlocul lunii septembrie, cînd nemţii au pătruns în suburbiile izolate şi apoi în cartierul industrial al Stalingradului. Luptele de stradă sînt întotdeauna un handicap pentru ofensivă [...]

Moralul atacatorilor era măcinat de pierderile crescînde, de un simţămînt de gravă dezamăgire, ca şi de venirea iernii, în timp ce rezervele lor angajate în totalitate făceau ca flancurile să se întindă la maximum, fără să mai permită vreo elasticitate. Începea să se maturizeze situaţia pentru contralovitura pregătită de comandamentul rusesc, care acumulase acum suficiente rezerve pentru a obţine rezultate bune împotriva unor adversari atît de supraîncordaţi.

. . . . . .

Forţele germane din Caucaz traversau tocmai Donul la Rostov, cînd forţele germane de la Stalingrad s-au prăbuşit. Însuşi Paulus şi o mare parte din soldaţi au fost făcuţi prizionieri, la 31 ianuarie. Ultimele rămăşiţe s-au predat la 2 februarie. În total, în cele trei săptămîni de la începutul asaltului au fost luaţi 92 000 prizonieri, iar totalul pierderilor a fost de trei ori mai mare. Printre cei care se predaseră erau douăzeci şi patru de generali.

Deşi generalii germani de pe frontul de răsărit fuseseră aprovizionaţi cu mici fiole de otravă pentru cazul cînd ar cădea în mîinile ruşilor, se pare că puţini dintre ei le-au folosit [...] Dar de atunci Stalingradul a acţionat ca o otravă ascunsă în mintea comandanţilor germani de pretutindeni, subminîndu-le încrederea în strategia pe care erau chemaţi să o pună în aplicare. Dezastrul de la Stalingrad a avut grave consecinţe morale ca şi materiale, un efect de pe urma căruia armata germană nu şi-a revenit niciodată.

Acum, toţi erau siguri de victorie!

ALEXANDER WERTH*

Rusia nu exulta zgomotos, dar era fericită ; pentru prima dată de la începutul războiului era cu adevărat fericită. Acum toţi erau siguri de victorie. Oamenii erau pătrunşi de sentimentul profund, deşi reţinut, al mîndriei naţionale. Acum deveniseră, în sfîrşit, clar, că toate suferinţele, încercările şi pierderile nu au fost zadarnice. Şi cu toţii simţeau o profundă satisfacţie la gîndul că germanii declaraseră trei zile de doliu naţional — umilinţă pe care au meritat-o pe deplin.

Nimeni nu se îndoia că se produsese cotitura mult aşteptată în desfăşurarea celui de-al doilea război mondial.

A doua zi, ziarele sovietice au publicat primele fotografii înfăţişînd scenele capitulării : lungi şiruri negre de prizonieri germani trecînd Volga pe gheaţă ; Paulus, cu faţa crispată, stînd la o masă într-o odăiţă alături de generalii Rokossovski şi Voronov, care-i luau un interogatoriu cu ajutorul unui tînăr interpret, maiorul Diatlenko ; într-un cîmp acoperit cu zăpadă, un grup de generali luaţi prizonieri ; mai la o parte, încruntat şi întorcînd

* Din lucrarea : *Un corespondent englez pe frontul de Est* de Alexander Werth (traducere de R. Efraim), Bucureşti, Ed. Politică, 1970.

aproape spatele germanilor, stătea generalul Dimitriu, purtînd o căciulă înaltă. Era vădit furios pe germani, care în urmă cu 12 zile îi lipsiseră pe români pînă şi de raţia mizeră pe care o primeau înainte *.

Ziarele au publicat şi istoricul Armatei 6, care, sub comanda lui Reichenau, pătrunsese în Belgia, intrase în Paris şi apoi luase parte la invadarea Iugoslaviei şi a Greciei. În 1942 şi-a croit drum de la Harkov pînă la Stalingrad. Hitler era foarte mîndru de această armată şi de colosala ei forţă de izbire. A fost publicată şi biografia lui Paulus, care participase la primul război mondial, iar recent luptase în Polonia şi în Franţa.

Hitleriştii au răspîndit zvonul că Paulus s-ar fi sinucis, dar două zile mai tîrziu am avut ocazia să-l văd personal, precum şi pe ceilalţi generali germani luaţi prizonieri la Stalingrad.

Căderea generalilor

L. BEZÎMENSKI**

Se întîmplă deseori ca debutul unui eveniment important să fie marcat printr-un episod lipsit de însemnătate, uneori chiar hazliu. Cînd, la 25 ianuarie 1943, statul major al frontului Don a primit un mesaj telegrafic care anunţa că un general german din Armata 6, încercuită în regiunea Volgăi, a fost luat prizonier, nimeni n-a dat crezare acestei ştiri. Evident, nu pentru că capturarea unui general hitlerist ar fi fost imposibilă, căci ofensiva desfăşurată de armatele sovietice din frontul Don dura de cincisprezece zile şi devenise limpede că, mai devreme sau mai tîrziu, generalii Wehrmachtului aveau să cadă prizonieri. Altceva provocase nedumerirea celor de la statul major sovietic. Mesajul telegrafic indica un nume necunoscut. Drabber ? Comandant al Diviziei 297 infanterie ? Acest personaj nu figura pe lista ofiţerilor superiori nazişti din gruparea încercuită. Peste puţin însă, statul major al frontului a primit o precizare : prizonierul nu se numea Drabber, ci Drobber. Apoi, o nouă rectificare : nu Drobber, ci Drobke. În cele din urmă, cînd ofiţerii statului major al armatei au stat de vorbă personal cu prizonierul, lucrurile s-au lămurit : generalul se numea Moritz von Drebben şi-şi căpătase gradul cu cîteva zile înainte de a fi fost prins de ostaşii sovietici, de aceea nu figura pe listele în posesia statului major al frontului Don.

Von Drebben a fost primul general hitlerist făcut prizonier. În acele momente de tensiune, în forfota de la statul major, unde soseau necontenit veşti noi despre înaintarea armatelor sovietice, nimănui nu-i ardea să mediteze la semnificaţia acestui fapt. După luni şi luni de înfrîngeri, după atîtea pierderi suferite şi atîtea eforturi incredibile, literalmente nu eram în măsură să ne dăm seama că acolo, în stepele Volgăi a început o etapă nouă în mersul războiului. Or, un simptom concret, palpabil, aş spune chiar frapant, al acestei noi stări de lucruri a fost şirul de generali hitlerişti care, începînd din 25 ianuarie 1943, a fost adus în satul Zavarîghino — sediul statului major al frontului Don, comandat de Konstantin Konstantinovici Rokossovski.

Aşadar, Moritz von Drebben a fost primul general capturat. Dar nu şi ultimul. Zilnic, la statul major al frontului soseau ştiri care anunţau că un imens număr de soldaţi şi ofiţeri nazişti fuseseră făcuţi prizonieri. Printre aceştia găsindu-se şi un mare număr de generali, statul major s-a văzut în faţa unei probleme noi : unde să cazeze pe generalii prizonieri ? Satul Zavarîghino era supraaglomerat. Atunci, din dispoziţia generalului M.S. Malinin, şeful statului major al frontului, colonelul Iakimovici s-a îngrijit de amenajarea unui „orăşel al generalilor" — o treabă cu totul ieşită din comun. Dintre ofiţerii puşi la dispoziţia lui Iakimovici am făcut parte şi eu. Astfel, cîteva case au fost eliberate special pentru generalii capturaţi, din Armata 6. În faţa lor opreau, din ce în ce mai des, maşini din care coborau, zgribuliţi de frig, prizonieri purtînd însemnele de generali ai armatei germane. Ce e drept, îmbrăcămintea lor nu prea aducea a uniformă de paradă. Locul chipiurilor îl luaseră şepcile de blană şi căciulile cu forme şi culori dintre cele mai variate ; gîtul le era protejat de fulare groase, care nu aveau nimic comun cu o ţinută de gală, iar mîinile, de mănuşi confecţionate din tot ce putea servi acestui scop.

La 31 ianuarie, din partea statului major al Armatei 64 a frontului Don, a sosit o comunicare ce a stîrnit senzaţie : fuseseră făcuţi prizonieri general-feldmareşalul Friedrich Paulus, comandantul Armatei 6, general-locotenentul Arthur Schmidt, şeful statului său major, colonelul

* Textul a apărut pe larg în limba română în urmă cu 18 luni.

** Din A. Bezimenski : *Osobaia papka „Barbarossa"*, Moskva, 1972.

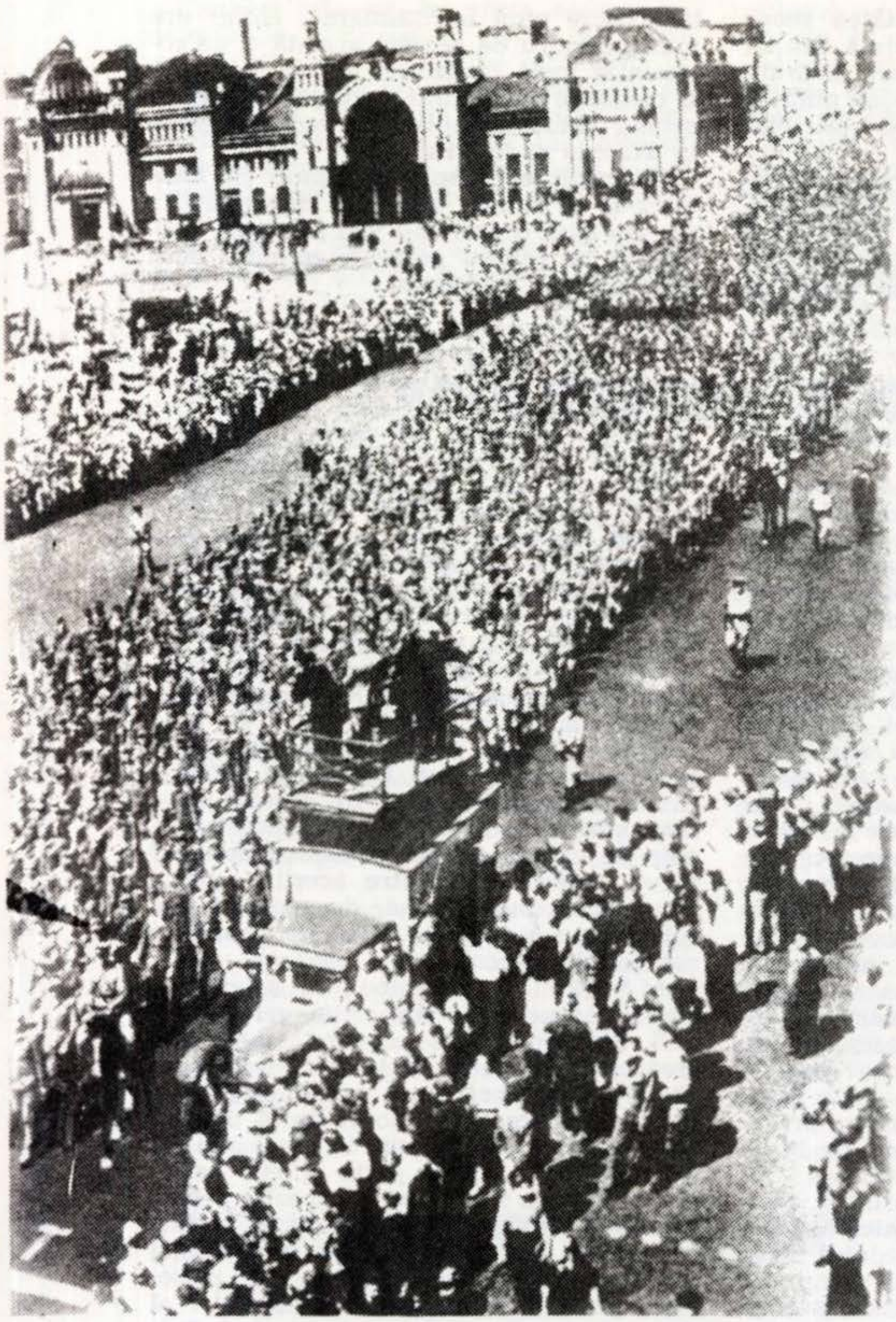

In vara anului 1943 la Moscova are loc o „paradă" neobișnuită — interminabile coloane de prizonieri germani mărșăluiesc pe străzile capitalei sovietice

Adam și un alt grup de ofițeri de stat major. Peste puțin timp Paulus a fost adus la statul major al frontului, în satul Zavarîghino, unde a fost cazat într-o casă separată.

Am văzut cum s-a apropiat de această casă un imens automobil german, cu însemnele comandantului de armată ; s-a deschis portiera și din mașină a coborît un bărbat înalt, ușor adus de spate, cu o șapcă de blană pe cap. Era Paulus. M-a izbit ticul nervos care schimonosea fața feldmareșalului și pe care nu reușea să și-l stăpînească.

Primul interogatoriu

Începutul lunii februarie 1943 a fost neobișnuit de geros. În plus, bătea un vînt înghețat. Într-o seară, colonelul Iakimovici a primit ordin să-l aducă pe feldmareșalul Paulus la primul interogatoriu. Împreună cu cîțiva ofițeri, printre care mă aflam și eu, Iakimovici a plecat spre casa lui Paulus (de data aceasta n-a folosit automobilul german, ci o mașină de-a noastră). Cînd feldmareșalul a aflat că va fi adus în fața comandamentului sovietic, trăsăturile feței i s-au ascuțit parcă și mai mult. N-a scos însă nici un cuvînt.

Aveam de parcurs o distanță mică. După numai cîteva minute ne și aflam în fața casei rezervate generalului-colonel de artilerie N.N. Voronov, care reprezenta Marele cartier general. Țin s-o spun cu toată sinceritatea, că această casă nu arăta, nici pe departe, a loc rezervat pentru primirea unor feldmareșali. Era o locuință rurală obișnuită, o **izbă** compusă din cîteva odăi, cu o tindă bine încălzită, de data aceasta ticsită de ofițeri și de corespondenți de război. N. N. Voronov hotărîse însă să nu-i admită pe corespondenți la acest prim interogatoriu (cu excepția operatorului cinematografic Roman L. Karmen, căruia, de altfel îi și aparține unica fotografie existentă a acestui interogatoriu).

Feldmareșalul Paulus a urcat încet treptele, a intrat în tindă și în timp ce-și scotea paltonul, m-a întrebat :

— Cum voi ști care e Voronov și care Rokossovski ?

Am aruncat o privire în încăperea alăturată și i-am spus că Voronov e cel din mijloc, iar Rokossovski e în stînga lui. Paulus a dat din cap și a intrat în odaia în care se aflau doar Voronov, Rokossovski și un translator, căpitanul Diatlenko. Interogatoriul n-a durat mult. Voronov i-a propus lui Paulus să ordone unităților

germane, care continuau lupta, să înceteze focul, pentru a evita o inutilă vărsare de sînge. Paulus l-a ascultat, a tras aer în piept şi a declarat că era în imposibilitate de a da un astfel de ordin, întrucît, prizonier fiind, dispoziţiile sale nu erau valabile. Voronov şi-a repetat propunerea, de data aceasta argumentînd-o în amănunt. Încordarea nervoasă a lui Paulus s-a accentuat vizibil ; obrazul stîng îi zvîcnea parcă şi mai des. Cînd a început însă să vorbească, Rokossovski şi Voronov au auzit acelaşi răspuns.

Voronov l-a întrebat apoi pe Paulus ce regim alimentar ar prefera, în funcţie de starea sănătăţii lui. Pe faţa feldmareşalului a apărut o expresie de extremă uimire. El a răspuns că nu are nevoie de nimic deosebit, singura lui rugăminte fiind ca soldaţii şi ofiţerii germani răniţi sau bolnavi, să aibă un tratament bun.

— Ostaşii sovietici se poartă bine cu prizonierii, a răspuns Voronov. Dar personalul nostru medical întîmpină dificultăţi mari, deoarece surorile medicale şi medicii germani au lăsat în voia soartei spitalele germane.

Paulus a tăcut o bună bucată de timp înainte de a răspunde cu greu :

— În vreme de război se ivesc situaţii, domnule mareşal, cînd ordinele comandanţilor nu sînt executate...

Cu aceasta, interogatoriul a luat sfîrşit. Paulus s-a ridicat, a luat poziţie de drepţi, salutîndu-i pe generalii sovietici, apoi s-a întors şi a părăsit încăperea. Dar în timp ce-şi încheia mantaua grea, pregătindu-se să iasă, l-a întrebat deodată pe colonelul Iakimovici :

— Domnule colonel, n-aş putea să merg pe jos pînă la casa mea ?

Iakimovici i-a răspuns că-l sfătuia să meargă cu maşina, afară fiind foarte frig. În timp ce-i traduceam lui Paulus cuvintele colonelului, pe faţa feldmareşalului se putea citi clar dorinţa de a insista.

— Vă rog, dacă totuşi doriţi... a spus atunci Iakimovici.

Am ieşit pe uliţă şi am pornit tustrei, urmaţi de la distanţă, de cîteva santinele. Noaptea era geroasă şi înstelată, în rest însă, liniştită. Zăpada scîrţîia sub cizme. Deodată, întorcîndu-se spre mine, Paulus a spus :

— Ştiţi, sînt luni de cînd n-am mai văzut un cer înstelat.

După vreo cinci minute, am ajuns la casa feldmareşalului.

[...] Starea în care se afla Friedrich Paulus era explicabilă. El n-a fost un general german oarecare, ci unul din cei mai de seamă şefi ai forţelor armate germane. N-a fost ceea ce s-ar putea numi „un general prin ereditate", nu se trăgea din nobilime şi numele lui nu era precedat de acel **von** ce-i fusese atribuit de înaripata fantezie a unor autori. În schimb, Friedrich Paulus a trecut prin şcoala Marelui Stat Major german şi a comandat o mare unitate militară. Mai mult, Friedrich Paulus a participat nemijlocit la elaborarea planului „Barbarossa" şi, începînd din vara anului 1940, a condus efectiv desfăşurarea acestui plan. Şi cine şi-ar fi putut închipui că tocmai generalul-feldmareşal Paulus avea să fie primul feldmareşal făcut prizonier de armata sovietică ? De la Berlin la Zavarîghino e o cale lungă şi, desigur, Friedrich Paulus * n-a putut prevedea că soarta avea să-i demonstreze, într-un mod atît de neobişnuit, inconsistenţa planului pe care el însuşi îl pregătise.

---

* În 1944, la un an după ce căzuse prizonier la Stalingrad, Friedrich Paulus a adresat poporului german un apel împotriva lui Hitler. Eliberat în 1953, fostul feldmareşal a locuit în Republica Democrată Germană. A murit în anul 1957, în vîrstă de 67 ani.

• Clio anunţă • Clio anunţă • Clio anun

■ Poate nu ştiaţi că...

...La hitiţi, rangul capului de familie sau al musafirului era subliniat de înălţimea scaunului. Acelaşi lucru era valabil şi pentru pat, cu atît mai înalt, cu cît rangul celui care dormea în el era mai mare.

...În oraşul Pompei au existat ateliere specializate în recondiţionarea veşmintelor uzate. Aceste offectores *readuceau la culoarea originală îmbrăcămintea decolorată sau ponosită.*

...Suetonius scrie că în timpul împăratului Domitianus (81-96 e.n.), fratele lui Titus şi fiul lui Vespasianus, în arene au luptat nu numai bărbaţi, ci şi femei.

ULTIMA ZI DIN VIAŢA UNUI TITAN

I. M. ŞTEFAN

Într-o încăpere întunecoasă a turnului mare din Frombork *, un om se stinge din viaţă. A studiat, între multe alte ştiinţe, medicina, şi este de aceea sigur că paralizia care îl ţintuieşte de multă vreme la pat, ca urmare a unei congestii cerebrale, l-a condamnat definitiv la moarte, că nu mai are nici o scăpare. Astronomul-canonic Nicolai Copernic ştie că această zi, 24 mai 1543, poate fi ultima din viaţa sa.

Doar la răstimp de veacuri...

Un singur fir îl mai ţine legat de existenţă, o singură nădejde: să-şi vadă în sfîrşit tipărită opera fundamentală, aceea în care a sintetizat noua sa viziune despre Univers. Dar va avea oare bucuria de a strînge în mînă primul exemplar al acestei tipărituri, căreia posteritatea îi va aduce o inegalabilă celebritate ?

Manuscrisul cărţii, elaborat încă din primele decenii ale veacului, pare-se între 1507 şi 1512, a fost predat prietenului şi discipolului său, Rhaeticus ** (Georg Ioachim Lauchen), spre a fi tipărit la Nürnberg. Dar Rhaeticus nu se mai află acolo, ca să supravegheze mersul lucrării, deoarece a fost numit profesor de matematici la Universitatea din Leipzig. El a predat sarcina aceasta prietenului său Andreas Ossiander, teolog şi matematician. În acesta, Copernic nu are de fel încredere. Este un om fără scrupule şi nici nu crede în ideile genialului polonez. Poate că a şi distrus inestimabilul manuscris...

Nu, Ossiander nu a făcut aceasta. N-a nimicit opera. A săvîrşit însă o infamie, un fals grosolan. A şters prefaţa lui Copernic, înlocuind-o printr-un „Cuvînt înainte", pe care a avut grijă să nu îl semneze — astfel ca să poată fi atribuit astronomului — şi în care susţine că demonstraţiile expuse riguros în carte nu au pretenţia că reprezintă realitatea despre alcătuirea lumii, că e vorba de o simplă „ipoteză de lucru" necesară unor scopuri practice (îi ceruse lui Copernic să schimbe prefaţa, printr-una mai puţin „îndrăzneaţă", dar acesta refuzase). Lucrarea despre una din cele mai mari descoperiri ale tuturor timpurilor este astfel precedată de un fals grosolan, comis de un impostor !

* Localitate în Polonia de astăzi.

** Celebru matematician german. Despot-Vodă l-a cunoscut şi l-a solicitat să vină ca profesor la Academia organizată de domnitor la Cotnari.

istoria științei

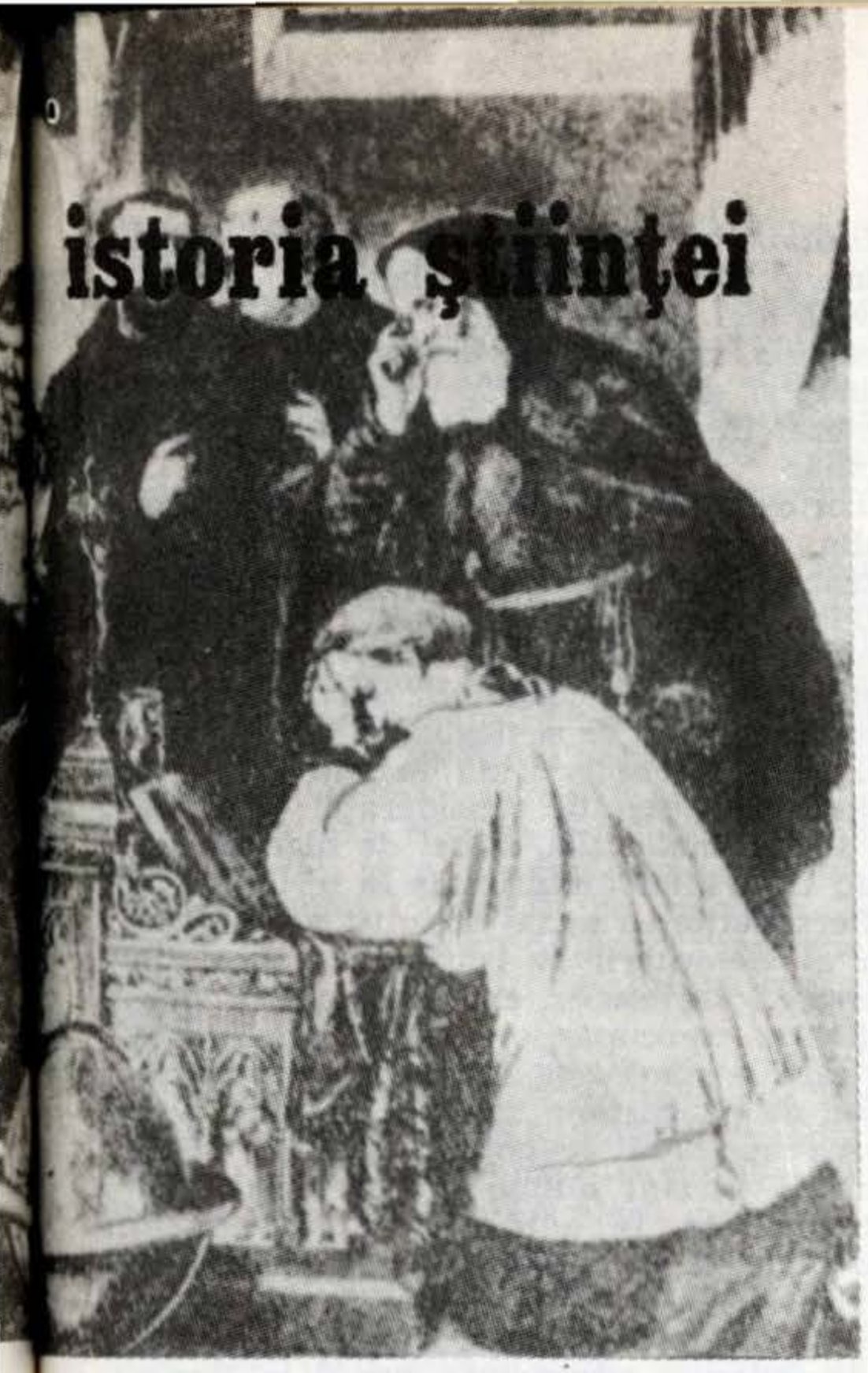

In ultima zi a vieții, Copernic a avut satisfacția să primească cel dintîi exemplar al cărții sale fundamentale (tablou de A. Lesser)

Motto:

Opera sa a marcat
o etapă decisivă
în istoria gîndirii moderne.
Știința s-a substituit
prin ei
teologiei
în ceea ce privește
studiul Universului și al
omului.
Răpind omului
poziția sa centrală
și privilegiată
atribuită de geocentrism,
Copernic
a proclamat-o în schimb
pe plan cosmic,
punînd în lumină unitatea
și solidaritatea
speței umane,
în confruntarea cu un univers
care trebuia interpretat
și cucerit.

Prof. Jean Fabre — Sorbona, Paris

Cu toate acestea, opera a fost tipărită. Zețarul din Nürnberg, căruia Rhaeticus i-a destăinuit valoarea epocală a lucrării pe care o culege, și-a făcut cu hărnicie și iscusință datoria. Și filele menite să răstoarne concepția omului despre așezarea Universului, după secole de întuneric, s-au închegat în volumul pe care autorul său îl așteaptă în amurgul unei vieți bogate și împlinite...

O bătaie în poarta turnului anunță venirea unui mesager. Peste cîteva momente, un exemplar din cartea **De revolutionibus orbium coelestium** („Despre mișcările de revoluție ale corpurilor cerești") se află în mîinile muribundului; e o imagine dramatică din istoria culturii umane, pe care maeștrii penelului au încercat nu o dată să o reprezinte.

De acum, Copernic știe că marele său mesaj va fi transmis lumii. Ideile cărții au fost special expuse într-un limbaj greoi și confuz, sau uneori accesibil numai matematicienilor, spre a nu fi prea lesne înțelese de adepții concepției biblice, iar o dedicație către însuși papa este și ea menită să apere volumul de represaliii imediate. Dar adevărul, marele adevăr, a văzut lumina tiparului. „Actul revoluționar — avea să scrie Friedrich Engels — prin care studiul naturii și-a proclamat independența, repetînd, ca să zicem așa, arderea bulei papale de către Luther, a fost publicarea operei nemuritoare prin care Copernic a declarat război autorității bisericești în problemele naturii — cu timiditate, ce-i drept, și, am putea spune, abia pe patul de moarte".

Probabil că Nicolai Copernic nu a mai avut timp să-și dea seama de mîrșăvia lui Ossiander, pe care, mai tîrziu, Rhaeticus și Keppler au demascat-o cu vehemență. Titanul s-a stins cu un simțămînt de supremă mulțumire. Și pe drept cuvînt avea să scrie despre el, într-un poem, marele astronom ceh Ticho Brahé:

Doar la răstimp de veacuri
Zămislește Pămîntul un asemenea om.
El a oprit soarele din cursa sa cerească
Și a urnit din loc Pămîntul nemișcat,
Luna a trimis-o să se învîrtă în jurul Terrei
Și a zămislit o nouă imagine a Universului.

Astronomul francez François Arago povestește că atunci cînd, în 1807, Napoleon a trecut prin Torun, (vezi ilustrația) a vizitat casa unde ilustrul savant trăise o vreme. Împăratul a vrut să cumpere cîteva

dintre obiectele care îi aparţinuseră, precum şi un vechi portret al acestuia. Dar ţesătorul polonez care locuia acolo a refuzat să i le vîndă, cu tot preţul considerabil ce i-a fost oferit...

Un om al Renaşterii

Data exactă a naşterii lui Copernic a fost multă vreme controversată. Au fost presupuse mai ales 19 februarie 1472, 12 februarie 1473 şi 19 februarie 1473. Astăzi, cei mai mulţi cercetători s-au fixat asupra acestei ultime date, care serveşte ca reper al sărbătoririi lui Copernic — 500 ani de la naştere — în întreaga lume, sub egida UNESCO. Marele savant, pe numele său polonez Mikolaj Kopernik, este cunoscut şi în forma latinizată a numelui : Nicolaus Coppernicus, iar la noi forma cea mai curentă în circulaţie este Nicolai Copernic. În orice caz, numele provine de la mica localitate Kopernik din Silezia, denumirea aşezării provenind de la latinescul **cuprum.**

Tatăl astronomului purta şi el prenumele Mikolaj. În anul 1458, s-a mutat din Cracovia, capitala Poloniei, la Torun, unde a deschis o brutărie şi a început să facă comerţ cu grîne. La Torun s-a căsătorit cu poloneza Barbara Waczelrod şi tot aci, într-o casă ce s-a păstrat pînă astăzi, s-a născut acela care avea să devină marele savant umanist. Cînd Nicolai avea numai zece ani, tatăl i-a murit, dar eruditul său unchi, Lukacz Waczelrod (viitorul episcop de Warmia *) i-a călăuzit cu grijă educaţia. Începînd din 1491, Nicolai studiază la vestita Universitate Jagellonă din Cracovia, înfiinţată în 1364 de către Cazimir cel Mare şi reorganizată de Vladislav Jagello. Învaţă aici greaca clasică, latina, filozofia, medicina, matematica, astronomia. Se deprinde să aştearnă versuri, să deseneze, să picteze. În 1496 obţine doctoratul în medicină.

Tot cu ajutorul unchiului său, pleacă în Italia, unde se perfecţionează în studiul astronomiei, medicinei, dreptului canonic, artelor, asimilează importante cunoştinţe tehnice, ia contact direct cu învăţaţii umanişti italieni, cu concursul cărora scepticismul său faţă de scolastică şi de dogmele religioase, încrederea sa în raţiune şi în ştiinţă se dezvoltă considerabil (desigur, de teama inchiziţiei, astfel de idei nu puteau fi pe atunci exprimate în scris).

Personalitatea sa de umanist şi strălucit om al Renaşterii se conturează încă din tinereţe. Varietatea extraordinară a pregătirii şi preocupărilor, limbile numeroase pe care le stăpîneşte, lărgimea orizontului, setea de cunoaştere, spiritul înnoitor, preţuirea acordată deopotrivă ştiinţei, artei, tehnicii — sînt numai cîteva dintre trăsăturile sale. În anul 1499, un document menţionează că „polonezul Coppernicus" a primit la Padua două cununi de aur : pentru filozofie şi medicină. După ce studiază şi la Bologna astronomia, predă la Roma, timp de doi ani, un curs de astronomie şi matematică, pe care-l reia la Padua. În sfîrşit, la Ferrara, în 1503, îşi trece cu succes doctoratul în dreptul canonic.

Este apoi rechemat de unchiul său, Lukacz Waczelrod, în Polonia, mai exact în Warmia, dioceză care făcea parte, după Pacea de la Torun (1466) din aşa-zisa „Prusie regală" (din regatul polon, dar încon-

* Warmia — un fel de principat al bisericii, subordonat Poloniei — *n.r.*

Locuinţa din Frombork a marelui umanist şi astronom

jurată din toate părţile de „Prusia ducală", de sub stăpînirea Ordinului teuton). Un timp, Copernic se stabileşte în localitatea de reşedinţă a episcopului, la Lidzbark, ca medic personal al unchiului său, căruia îi serveşte şi drept consilier. Aci redactează în latină mai multe memorii către regele Poloniei, în care denunţa uneltirile cavalerilor teutoni.

Din păcate aici nu-i rămînea prea mult timp pentru ştiinţă. Or, după cît se pare, încă din vremea studiilor cracoviene, în mintea sa începuse să se schiţeze noua concepţie asupra structurii Universului, pentru care, ulterior, a găsit noi argumente în Italia şi apoi la întoarcerea în patrie.

În anul 1512, Nicolai şi-a însoţit unchiul la Cracovia, spre a lua parte la cununia lui Sigismund I Jagello cu Barbara Zapolya (sora lui Ioan Zapolya, principele Ardealului). La întoarcere, tot în acel an, episcopul a murit.

Copernic a obţinut de la noul episcop eliberarea din funcţiile de medic şi consilier şi numirea sa la Frombork, localitate unde se afla principala catedrală warmiană. Pînă la sfîrşitul vieţii, Copernic a rămas aproape tot timpul aci în calitate de canonic, îndeplinind o muncă administrativă utilă şi făcînd, în acelaşi timp, asidue observaţii astronomice, dintr-un turn care există şi azi. După cît se pare, n-a avut niciodată o parohie şi nu a făcut slujbă în vreo biserică. Printre prietenii săi, s-au numărat atît catolici, cît şi protestanţi, însă disputele lor teologice îl lăsau indiferent.

Cu toate acestea, nu s-a consacrat exclusiv astronomiei.

A continuat să practice medicina, s-a străduit să fie un bun administrator, politica generală a Poloniei i-a stat mereu aproape de inimă. „Deşi era foarte absorbit de ştiinţa aştrilor — remarca într-un articol publicat în 1972 profesorul Edward Rosen din S.U.A. — Copernic a luat parte permanent la problemele curente ale patriei sale. A fost medic, administrator de bunuri eclesiastice, apărător al patriei împotriva invadatorului şi s-a preocupat, de asemenea, de reforma monetară. Biografia sa nu este numai aceea a unei **vita contemplativa**, ci şi a unei **vita activa**".

In cabinetul de lucru. Gravură de un autor necunoscut

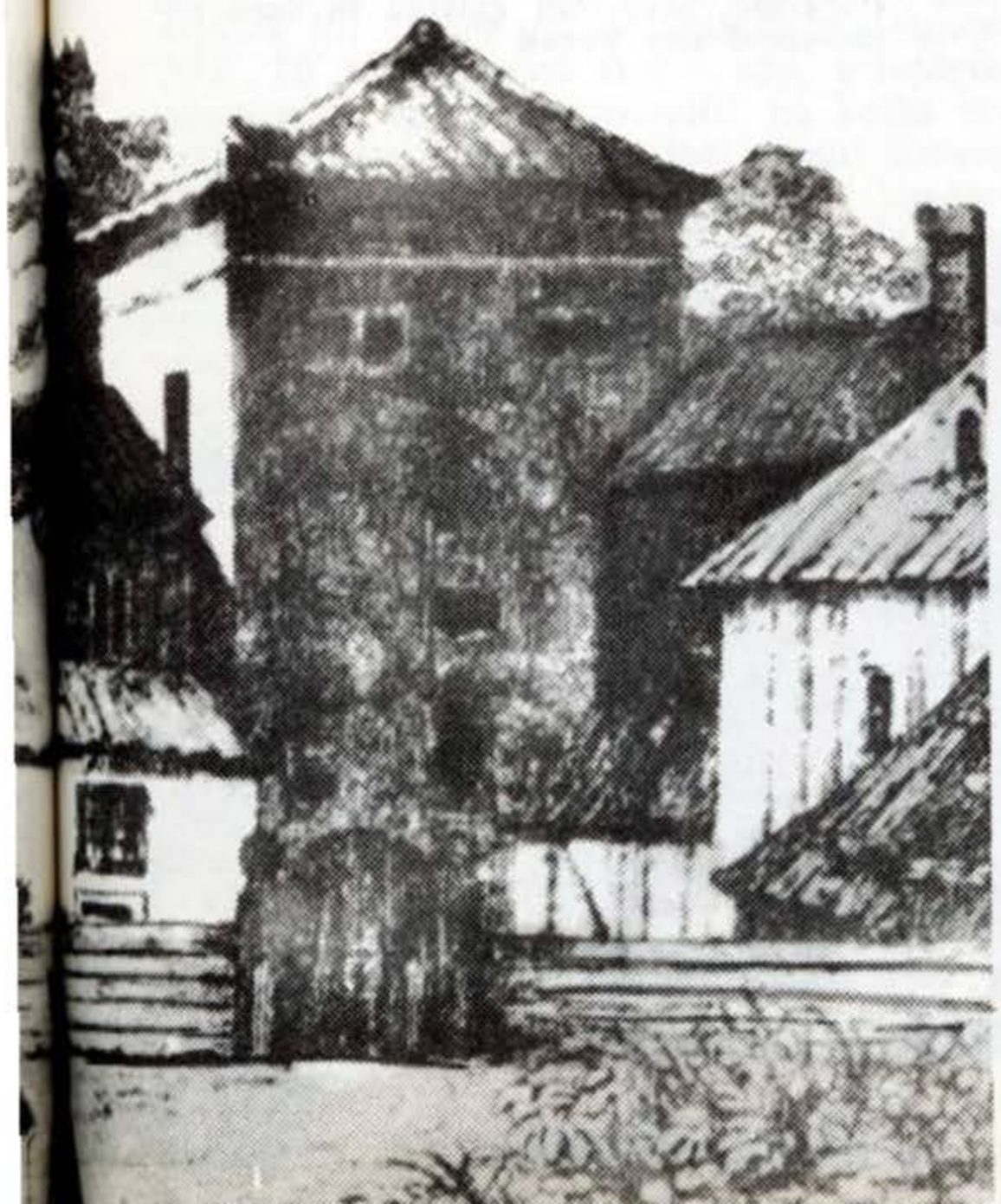

Cînd, în 1513, este numit „administrator general" al diocezei warmiene, descoperă că unele din ţinuturile acesteia fuseseră acaparate de Ordinul teuton. Cu ajutorul regelui Poloniei, el obţine însă restabilirea vechilor hotare uzurpate.

O nouă confruntare se produce în 1519, cînd cavalerii teutoni invadează o parte a Warmiei şi atacă în mai multe puncte Polonia. Trupele episcopale sînt slabe şi puţine, dar Copernic se ocupă personal de întărirea cetăţii warmiene Olsztyn, unde se execută, după planurile sale, importante lucrări de fortificaţii, implicînd şi un şanţ de apărare, pentru care deviază apa unui rîu.

Teutonii, surprinşi, nu îndrăznesc să asedieze cetatea, preferînd să ocupe, în schimb, alte oraşe evacuate şi incendiind

satele. Şi iată că, în sfîrşit, sosesc armatele poloneze conduse de Sigismund I. Cavalerii, impresionaţi de forţa şi armamentul acestora, se retrag, evitînd astfel lupta şi marele maestru al ordinului cere pace. Documentele menţionează că, la tratativele purtate la sfîrşitul anului 1520 ia parte şi Copernic, ca unul dintre reprezentanţii poloni.

Ulterior, cînd Ordinul teutonic încearcă să submineze economia poloneză emiţînd monezi false, al căror conţinut în argint era sub cel legal, Copernic este invitat să facă propuneri pentru o reformă monetară (1522). Dar ideile sale în această privinţă vizează foarte departe, el cerînd, între altele, să se unifice întreg sistemul monetar polonez, să se scoată din circulaţie monedele străine şi cele vechi, să se retragă aşa-ziselor „oraşe privilegiate" dreptul de a bate monedă (adesea o alterau), aşa încît planul n-a fost acceptat, deşi i s-a mulţumit pentru munca depusă de el „spre binele public".

Tot din ceea ce se poate din plin numi **vita activa** a lui Copernic fac parte şi remarcabilele sale construcţii hidrotehnice. A realizat, prin procedee ingenioase, un apeduct ce aducea apă potabilă de cea mai bună calitate pentru oraşul Frombork, care în anul 1802 mai era încă în funcţiune. A mai construit apeducte pentru alte oraşe, ca Melzak, Wonska, Gdansk, Torun etc.

Pe castelul de apă de la Frombork, o inscripţie în latină glăsuia :

Arta lui Copernic ne-a dat ceea ce ne-a refuzat natura.

Aceasta e, printre multe altele, o mărturie a faimei sale.

Îndrăgostit de adevăr, Copernic se arăta astfel nu mai puţin îndrăgostit de oameni — cărora le-a oferit tot ce avea mai bun în el, departe de a se închista într-o specialitate sau în alta.

Concepţia despre Univers

Desigur însă că, oricît de bogată şi de multilaterală a fost viaţa şi munca lui, oricît de remarcabile darurile sale artistice, creaţia de bază a lui Copernic este opera din domeniul astronomiei, mai precis a concepţiei sale înnoitoare despre Univers. Aci s-a manifestat din plin geniul său.

E drept, Copernic nu a fost cel dintîi care a enunţat idei heliocentrice. Marele astronom grec Aristarh din Samos (sec. III î.e.n.) de pildă, citat de altfel de polonez în manuscrisul operei sale fundamentale, a considerat Soarele drept centru al tuturor orbitelor planetare. Asemenea lui şi alţi astronomi au formulat răzleţ astfel de idei : de exemplu marele învăţat tadjik Biruni Abu Raihan din Horezm (972-1048 e.n.). Alţii, ca, de pildă, creatorul celebrelor „tabele alfonsine", Alfons X al Castiliei, ironiza complicaţiile practice generate de geocentrism, spunînd : „Dacă, atunci cînd a creat lumea, Dumnezeu mi-ar fi făcut cinstea de a-mi cere sfatul, multe lucruri ar fi fost create mai bine şi mai ales mai simplu".

Dar concepţia predomina şi mai ales sistemul astronomic curent acceptat a fost aproape două milenii cel geocentric — socotind Pămîntul în centrul orbitelor Soarelui şi planetelor — sistem elaborat de Aristotel şi perfecţionat de Ptolemeu. Această concepţie a fost adoptată mai tîrziu şi de religia creştină, devenind dogmă religioasă.

Dacă Copernic nu a fost cel dintîi care a emis idei heliocentrice, **el a fost însă primul care a elaborat un sistem heliocentric, riguros fundamentat matematic.** În aceasta constă meritul său principal. Creaţia lui

Zadarnic a încercat Napoleon, în 1807, să cumpere de la un umil ţesător polonez un tablou şi cîteva obiecte ale lui Copernic, care mai existau în casa părintească din Torun

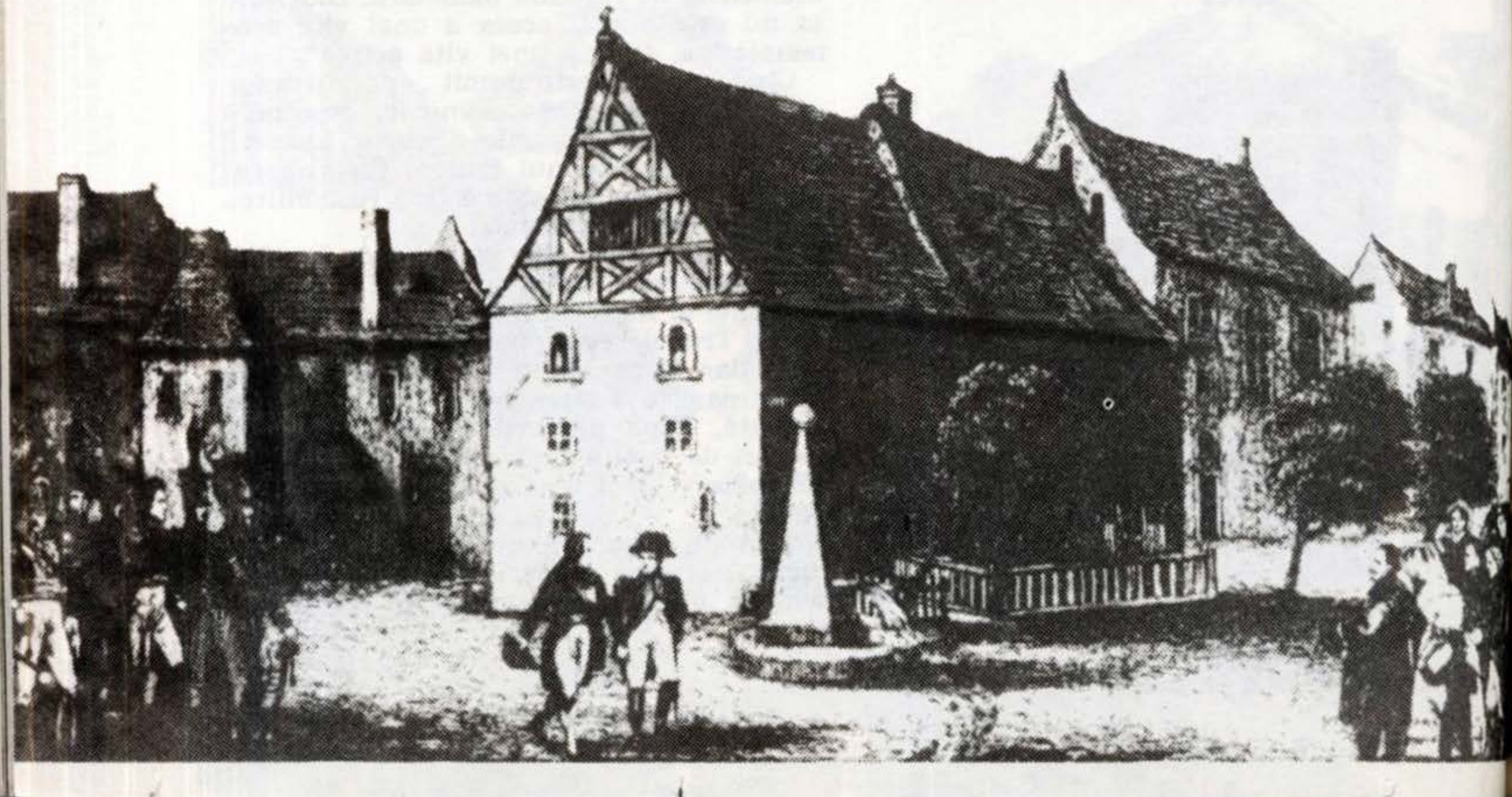

In această catedrală impunătoare, se află mormîntul genialului polonez. Dar locul exact n-a mai putut fi identificat...

s-a născut într-o vreme cînd orînduirea social-economică a Europei feudale cunoştea mari prefaceri, caracterizate prin creşterea forţelor de producţie, prin dezvoltarea oraşelor şi comerţului, prin separarea meşteşugului de agricultură, prin dezvoltarea navigaţiei, care toate cereau o cunoaştere tot mai exactă a lumii, un progres tehnico-ştiinţific rapid. Progresul astronomiei era o parte necesară a acestui avînt al luminoasei ere a Renaşterii, una dintre cele mai însemnate cotituri din istoria omenirii. Totuşi, biserica s-a cramponat mult timp de geocentrism, a cărui esenţă falsă frîna aplicarea cunoştinţelor astronomice, dar care concorda cu ideea biblică că Pămîntul este aşezat imobil în centrul lumii, toţi ceilalţi aştri neavînd altă menire decît de a se roti în jurul său şi de a-i fi de folos.

Nu vom intra desigur în detaliile concepţiei lui Copernic, de altminteri cunoscute. În lumina sistemului său, mişcările planetelor, Lunii şi Soarelui pe bolta cerească şi-au găsit o explicaţie mai simplă şi mai corespunzătoare realităţii. Cunoaşterea a fost astfel eliberată de empirismul care făcuse pe oameni să considere traiectoriile aparente ale mişcării corpurilor cereşti drept fenomene reale. Astfel, complicatele „bucle" descrise de planete pe boltă se pot explica pe deplin, a arătat Copernic, dacă considerăm că ele se văd nu de pe Pămîntul nemişcat, ci de pe Pămîntul care se roteşte în jurul axei sale şi în jurul Soarelui. Este meritul deosebit al lui Copernic de a fi arătat că Pămîntul nu este un corp ceresc excepţional, care ocupă un loc aparte în Univers, aşa cum susţineau teologii, bizuindu-se pe învăţătura lui Aristotel şi Ptolemeu, ci o planetă ca multe altele, supusă aceloraşi legi ale naturii. Astfel se năruia falsa prăpastie pe care religia încercase să o creeze între „lumea pămîntească" şi „lumea cerească". Aceasta era o strălucită victorie a ştiinţei, un act eroic de emancipare al ei faţă de dogma religioasă, faţă de scolastică. Gîndirea modernă despre Univers, ştiinţa modernă, erau astfel întemeiate prin opera celui mai mare savant polonez, a unuia din cei mai mari savanţi ai lumii.

Şi nu e de aceea de mirare că după decenii de la publicarea cărţii **De revolutionibus...,** cînd opera lui Copernic a fost în sfîrşit înţeleasă pe deplin, cu toate implicaţiile ei revoluţionare, ea a fost trecută (în 1616) pe lista lucrărilor interzise de biserica catolică. Şi nu numai de ceea catolică, căci şi Luther l-a considerat pe Copernic drept un „nou astrolog", care n-a înţeles nimic din alcătuirea adevărată a lumii şi i-a condamnat opera.

Veacurile care s-au scurs au dovedit însă cu prisosinţă adevărul viziunii lui Copernic, desăvîrşind-o totodată prin precizarea unor elemente ale ei (Keppler a arătat, de exemplu, că planetele nu descriu orbite circulare, ci eliptice, descoperind legile mecanice ale acestora ; Newton a descoperit că planetele se rotesc în jurul Soarelui datorită forţei de atracţie a astrului zilei ; s-a stabilit că Soarele este doar centrul sistemului planetar nu însă şi al lumii etc.)

O întreagă pleiadă de eroi şi martiri ai ştiinţei au luptat, iar unii dintre ei au pierit în temniţele şi pe rugurile inchiziţiei, susţinînd cu pasiune marile cuceriri ale geniului copernican, gîndirea sa antidogmatică. „Etica omului de ştiinţă, de la Copernic şi pînă în ziua de astăzi — declara recent profesorul francez Robert

(Continuare în p. 97)

FRANȚA 1940:

DIN CULISELE UNOR EVENIMENTE DRAMATICE

ANDRÉ MAUROIS

În iulie 1940, după înfrîngerea Franței de către Germania hitleristă, cunoscutul scriitor André Maurois a plecat în Statele Unite ale Americii. Debutase cu peste 20 ani în urmă și se afirmase încă de la primele opere : les Silences du colonel Bramble * **(1918) și** les Discours du docteur O'Grady ** **(1921) ca un talent**

* *Tăcerile colonelului Bramble.*
** *Pălăvrăgelile doctorului O'Grady.*

viguros. Continuase să scrie o literatură în care evocase viața și activitatea unor mari personalități : Chateaubriand, Disraeli, Byron ; se făcuse cunoscut în întreaga lume prin romane de mare succes : Climats * **(1928),** le Cercle de famille ** **(1928),** l'Instinct du bonheur*** **(1934).**

După sosirea în Statele Unite, Maurois a publicat în presă un ciclu de articole dezvăluind o serie de motive ale catastrofei militare suferite de Franța în 1940. Cititorul american, pentru care „războiul ciudat" și scoaterea din luptă a Franței însemnau încă un mister, a urmărit cu deosebit interes articolele scriitorului francez. Autorul beneficia în această încercare de atuuri importante : cunoscuse direct — ca ofițer de legătură între armata franceză și trupele expediționare engleze venite să lupte împotriva agresorilor hitlerişti — stadiul de pregătire tehnico-militară al celor două armate aliate ; în afară de aceasta, relațiile sale mai vechi sau mai proaspete cu unele cercuri politice și diplomatice influente din ambele țări îi furnizaseră dovezi certe ale unor slăbiciuni care explicau — cel puțin în parte — eșecul din iunie 1940.

Într-un stil sobru, dar expresiv, fără a dramatiza nici un moment, Maurois a descris fapte, episoade și întîmplări dinainte și din timpul războiului ; a povestit convorbiri avute cu unii oameni politici, diplomați și militari francezi și străini și a relatat părerile acestora despre evenimentele care au precedat înfrîngerea.

Acest mozaic de elemente, descrise cu talent și curaj, alcătuiesc imaginea împrejurărilor care au dus în acea vreme Franța la catastrofă. Evident, este punctul de vedere al unui literat, al unui scriitor — cetățean, și nu al unui specialist în istoria acestui război. Dar al unui scriitor care avea — o dovedise și în unele opere anterioare — (Histoire d'Angleterre — **1937), vocația literaturii inspirate din istorie. Mai tîrziu, el va publica și alte opere istorice de acest gen :** Histoire des Etats — Unis **(1943) și** Histoire de la France **(1947).**

Demn de remarcat în ciclul de articole la care ne referim este spiritul în care ele sînt concepute : respectarea riguroasă a faptelor, descrierea onestă a evenimentelor, încercarea de a pătrunde cu îndrăzneală în culisele dramei trăite în acea vreme de poporul francez. Și dacă autorul nu reușește să dezvăluie în întregime cauzele, dacă din relatările sale lipsesc unele elemente importante care să explice mai profund cauzele înfrîngerii Franței, aceasta nu împietează asupra unei anumite valori documentare și literare a publicisticii sale.

La scurt timp după publicarea lor, aceste articole au ajuns să fie cunoscute și în România. Despre existența lor a aflat și cunoscutul militant al mișcării muncitorești, M. Gh. Bujor **, în acea vreme deținut într-un lagăr de concentrare al regimului fascisto-antonescian.**

Înfruntînd teroarea temnicerilor, dînd dovadă de tăria morală și curajul civic care i-au caracterizat întreaga viață, și înțelegînd importanța propagandistică a articolelor lui Maurois, Bujor le-a tradus în limba română, înmănunchindu-le într-un volum pe care l-a intitulat Cum a pierdut Franța războiul. **Publicist de mare talent — redactor și secretar de redacție la** România muncitoare, **codirector al revistei** Viitorul social, **cofondator al publicației** Convorbiri sociale **etc. și autor al unor volume de versuri și povestiri — Bujor a realizat o traducere literară prestigioasă a articolelor lui Maurois. În legătură cu drama de atunci a Franței, Bujor conchidea în prefața lucrării : „Pier conducătorii, slăviți cînd sînt înțelepți, huliți cînd sînt nedestoinici, dar popoarele — popoarele nu pier. Toți învinșii, mari sau mici, în clipele de grea încercare găsesc izvor de consolare și întremare în acest etern adevăr".**

Evident, în februarie 1941, cînd a fost tradusă, cartea n-a putut trece prin barajul cenzurii fascisto-antonesciene. Din manuscrisul lucrării, revista noastră reproduce fragmente dintre cele mai semnificative.

N. G. MUNTEANU, I. DRAGOMIRESCU

Spre sfîrșitul anului 1935, luam, într-o seară, masa la Londra, în casa lui lady Leslie, cu nepotul acesteia, Winston Churchill. După masă, Churchill mă luă la braț și mă conduse într-un salonaș, unde îmi declară numaidecît :

— Domnule Maurois, nu trebuie să mai scrieți romane și nu trebuie să mai scrieți nici biografii.

Îl privii surprins. El continuă :

— Iată ce trebuie să faceți : în fiecare zi să scrieți un articol, un singur articol, cu același conținut în fiecare zi. În această serie de articole să exprimați, sub toate formele ce vi se vor părea potrivite, o singură idee : aviația franceză, care a fost cîndva cea mai bună din lume,

---

* *Climate.*
** *Cercul de familie.*
*** *Instinctul fericirii.*
**** Vezi *Magazin istoric*, nr. 11/1971.

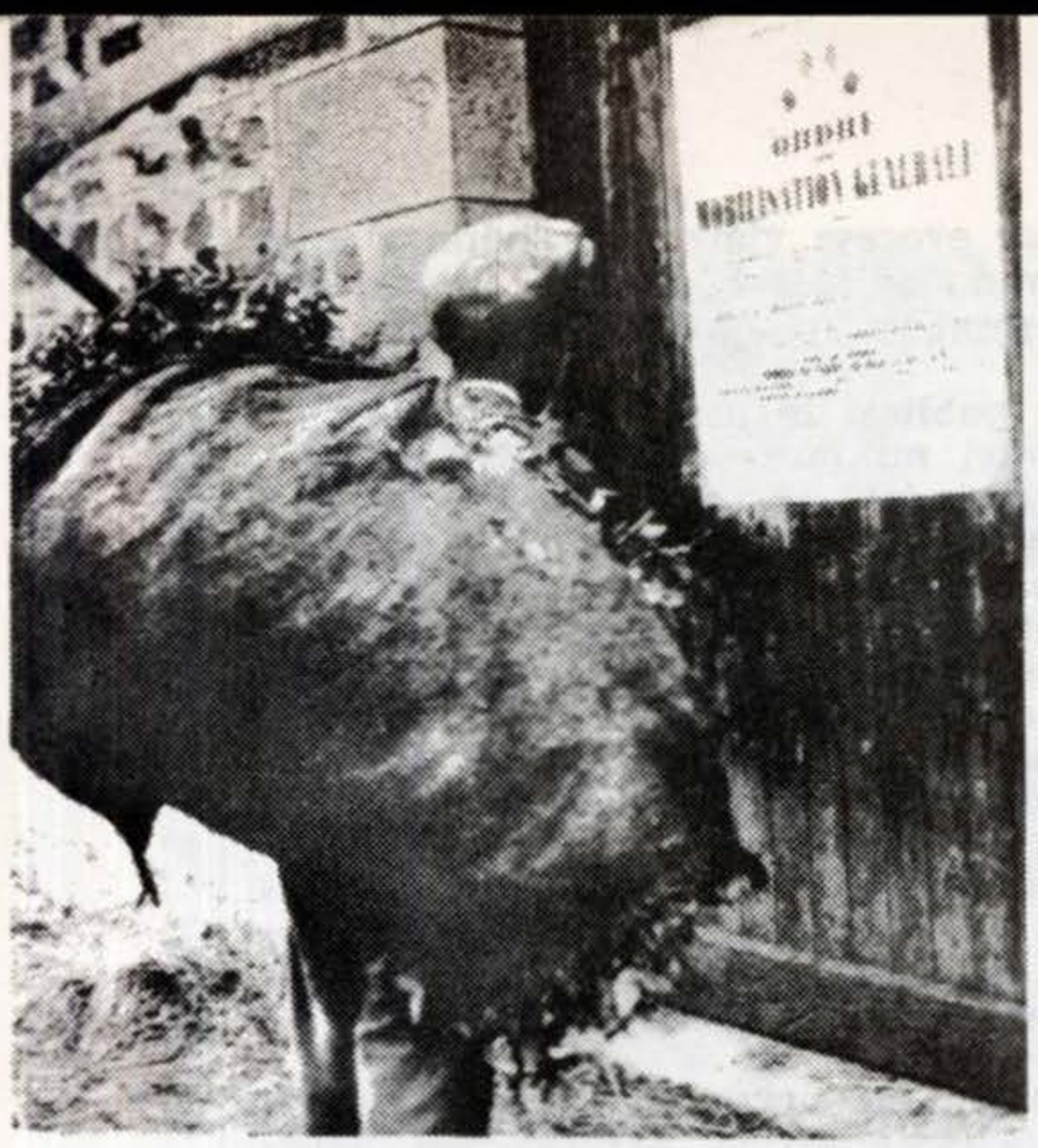

Septembrie 1939 : în Franţa se decretează mobilizarea generală

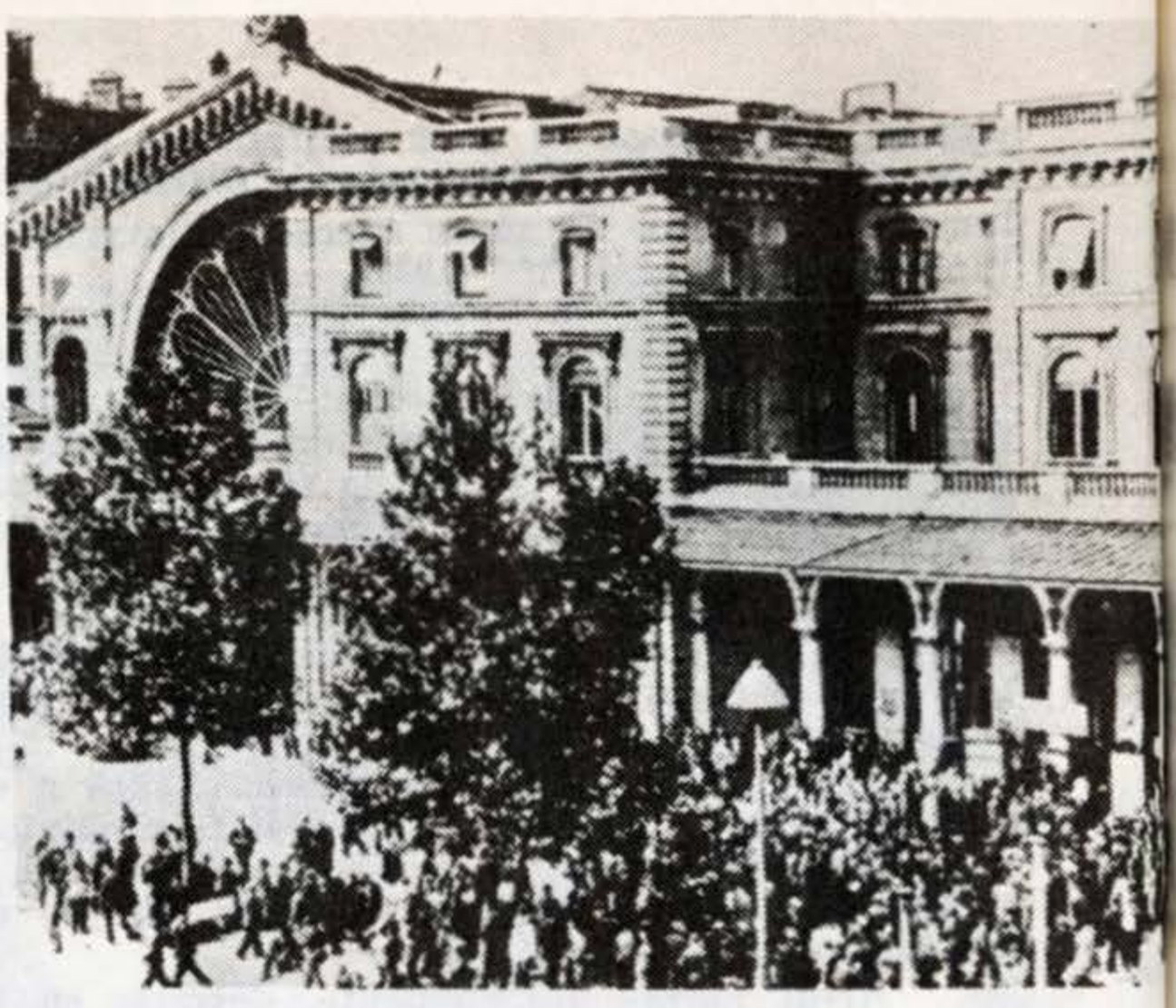

Paris, Gara de Est : rezerviştii răspund ordinului de chemare pe front

a coborît astăzi la rangul al patrulea sau al cincilea. Aviaţia germană a ajuns cea mai bună din lume. Această problemă s-o dezbateţi. Iată totul. Dacă aţi spune Franţei în faţă aceste adevăruri, dacă aţi sili-o să le simtă, aţi îndeplini o operă infinit mai importantă decît descriind amorurile unei femei sau ambiţiile unui bărbat.

Faceţi rău !

I-am răspuns că nu sînt specialist în chestiuni de aeronautică şi că nu am nici o autoritate spre a-mi spune cuvîntul în acest domeniu, că nimeni nu mi-ar da ascultare chiar dacă aş vrea s-o fac şi că, prin urmare, cu tot sfatul său, voi continua să scriu romane şi biografii.

Cu o voce puternică şi ironică, îmi replică :

— Faceţi rău ! Astăzi numai o singură temă ar trebui să intereseze pe un francez : ameninţarea ce vine din partea aviaţiei germane. Ţara dvs. poate să piară din pricina asta. Civilizaţia şi literatura sînt valori nepreţuite, dar civilizaţia care nu este puternică ajunge în scurtă vreme o civilizaţie fără viaţă.

Nu am scris niciodată articolele pe care mi le-a cerut Churchill şi astăzi deplîng amarnic această absenţă [...].

Puţin după debarcarea celor dintîi trupe britanice în Franţa, în primele zile din octombrie 1939, am fost invitat la Cartierul General al Armatei Engleze, ca „ofiţer francez observator". Sarcina mea era să urmăresc cursul operaţiilor şi să asigur, prin articole, conferinţe şi discursuri la radio, contactul între trupele britanice şi populaţia franceză. În cursul trecutului război, fusesem ataşat pe lîngă armata engleză timp de patru ani ca ofiţer de legatură. Păstrasem cele mai bune amintiri despre camarazii mei englezi şi scoţieni de atunci, astfel că propunerea, făcută cu căldură şi cordialitate, m-a atras. Deoarece sînt ofiţer de rezervă al armatei franceze, am comunicat superiorilor mei invitaţia şi am primit ordinul de a o accepta. Aşa se face că, în uniformă de locotenent — aveam din 1918 gradul acesta — m-am dus la Arras, ca să mă prezint lordului Gort, comandantul şef britanic.

Cînd l-am văzut pentru prima oară pe lordul Gort, am fost izbit, înainte de toate, de înfăţişarea sa tinerească, viguroasă, de vitalitatea sa. Cu puţin mai înainte, Hore Belisha împrospătase complet rangurile superioare ale armatei britanice şi, desigur, în mod justificat. Convorbirea cu Gort a decurs simplu şi operativ. Lordul a vorbit înainte de toate despre planurile lui Hitler.

— Va ataca prin Belgia ? Cred că da. E unica operaţie ce pare posibilă. Numai că nu văd cum ar putea începe germanii iarna o ofensivă prin mijlocul Flandrei mocirloase ; iar dacă ar trebui s-o ducă cîteva luni fără luptă, trupele noastre ar putea fi cuprinse uşor de inerţie. Nu e deloc lucru sănătos, o ştiţi prea bine, ca de îndată ce se întunecă, pe la 4 după-amiază, să fii nevoit să intri într-un adăpost întunecos şi să nu ai altă lumină decît o lumînare.

— În 1914 — am observat eu — şedeam mereu în adăposturi subterane şi în tranşee.

— Situaţia era alta — a replicat Gort — atunci ne găseam în faţa unui duşman care se purta în aşa fel, încît eram tot

timpul ocupați. Aici, dimpotrivă, eu ocup linia frontului, care merge de la Lille la Douai. În fața mea e numai Belgia, o țară neutră. Nu e ușor, în aceste condiții să ții treaz spiritul de luptă al trupelor. Dacă această inactivitate va dura mult, va trebui să facem ceva ca să dăm oamenilor de lucru [...]

Apoi mi-a descris pozițiile fortificate...

200 țigări pe zi

În ziua următoare, am început cercetarea liniilor înaintate. Aceste linii aveau atunci numai puține trupe de-a lungul frontierei belgiene, dar puteau, dintr-o zi într-alta, să devină teatrul unor mari bătălii. Am fost profund dezamăgit de slăbiciunea lor. Firește, auzisem de multe ori că linia Maginot se oprea lîngă Montmédy, dar mă gîndeam, în naivitatea mea, că era continuată de-a lungul frontierei belgiene printr-o serie de fortificații, mai slabe poate, dar cît de cît redutabile. Am încercat una dintre cele mai groaznice și chinuitoare dezamăgiri din viața mea, cînd am văzut acele jalnice linii înaintate, care trebuiau să ne apere, de-a lungul acestor fruntarii, de înfrîngere și de invazie. Ici, colo erau la depărtare de 1 sau 2 km unul de altul, mici forturi de beton, înconjurate de sîrmă ghimpată. În fiecare fort se afla un mic detașament britanic, de 5 sau 6 oameni. Avea la dispoziție un ochean ca să observe cîmpia înconjurătoare, o mitralieră grea și alta ușoară. Trebuia să mai aibă și un tun anticar, dar pentru moment era pregătit numai locul lui ; tunurile trebuiau să vină ulterior.

Între forturile răzlețe se întindea un șanț, puțin adînc, care trebuia să servească drept cursă antitanc. Ceva mai în spate, soldații englezi săpau tranșee și adăposturi subterane. Dar în noroiul Flandrei asta era, în acel anotimp, o treabă mai mult decît anevoiasă. De abia înfigeau bieții oameni cîteva hîrlețe în adîncul terenului galben și mlăștinos, și dădeau de cîte o vînă de apă. Făceau adevărate minuni ca să oprească izvoarele acestea nesecate și să consolideze terenul săpat, dar rezultatele erau jalnice. Corespondenții de război englezi, care ca și mine, participaseră în marea lor majoritate la războiul mondial *, se uitau cu un ochi foarte critic la pozițiile acestea. Unul din ei a zis :

— Dacă astea sînt liniile noastre, să ne ferească Dumnezeu ! Armele de atac sînt astăzi desigur de zece ori mai puternice decît acum douăzeci și cinci de ani, în schimb apărarea e de zece ori mai slabă.

* Primul război mondial.

Spre marele necaz al acestor oameni onești, o cenzură severă împiedica publicarea dărilor de seamă reale. Ofițerii britanici făceau toate eforturile să prezinte lucrurile într-un chip cît mai trandafiriu. Unul dintre ei îmi arătă o meschină tranșee, pe care oamenii săi o terminaseră cu multă greutate și comentă :

— Desigur că n-ar putea să oprească un tanc. Dar, în fond, trebuie să ținem seama că în fața poziției se află o pădure deasă și se poate deci presupune că blindatele nu vor trece tocmai pe aci.

Cea mai mare parte dintre tehnicieni nu împărtășeau, de altfel, punctul de vedere al generalului Gort privitor la atacul prin Belgia **. Ei își închipuiau că Germania nu va voi să-și atragă asupră-i, fără motiv, armata belgiană bine instruită și bine înarmată.

Hitler declarase că a smuls aliaților inițiativa. În cursul lungii ierni de inacțiune, a reușit într-adevăr să o facă. Oamenii se istoveau săpînd fără încetare, pe ploaie, tranșee, contra unor adversari pe care nu-i vedeau. S-ar fi putut și ar fi trebuit ca diviziile să fie scoase, una după alta, afară, în cîmp deschis, spre a li se da o instrucție temeinică, pregătindu-le pentru o nouă și dură conducere a războiului. S-ar fi putut trage în această privință comori de învățăminte din campania polonă ***. Dar noi ne gîndeam așa de puțin la războiul adevărat, încît generalii noștri se lăsau conduși de puncte de vedere lăudabile numai pe vreme de pace. Am întrebat într-o zi pe un general pentru ce motiv nu-și obișnuia oamenii cu imaginea tancurilor, aruncătoarelor de flăcări și a bombardierelor în picaj. Și am adăugat :

— Dacă vor cunoaște mijloacele acestea de atac pentru prima oară abia pe cîmpul de luptă, se vor înspăimînta. Dar dacă se vor obișnui cu ele, atunci prima impresie va trece repede.

Generalul mi-a răspuns :

— Aveți deplină dreptate. Am făcut de mai multe ori aceeași propunere. Dar de fiecare dată mi s-a răspuns că manevrele de acest fel periclitează recolta și că autoritățile civile se opun.

În spatele liniilor nimeni nu părea că se gîndește la primejdia unei invazii inamice. Toți se plîngeau numai de plictiseală. La începutul războiului, oamenii nu aveau pături, flanele și ghete. S-au constituit birouri pentru furnizarea tuturor acestor obiecte. Pachete de tot felul ajunseră la soldați. În scurt timp, soldații primeau prea multe lucruri, prea multe bunătăți.

— Cu cea mai mare bunăvoință din lume — mi-a declarat un soldat englez — nu izbutesc să fumez 200 țigări pe zi.

** Vezi *Magazin istoric*, nr. 4 și 5/1972.

*** Agresiunea Germaniei hitleriste asupra Poloniei.

Aristocrația din Paris și Londra luase inițiative de tot felul : biblioteci de campanie, aparate de radio pentru armată. teatre de campanie. De-a lungul frontului britanic, automobilele militare însoțite de ofițeri conduceau în turnee companii variate, alcătuite din actori cunoscuți și splendide **girls.** Maurice Chevalier cînta pentru trupele ambelor țări [Franța și Anglia]. Sosirea lui la Arras a stîrnit mai mult interes decît sosirea președintelui Lebrun.

Greșeli ireparabile

Pînă și generalul Giraud prevedea că abia în 1941 se va putea trece la atac.

— E înspăimîntător — spunea el — cît de multe ne lipsesc. Înainte de toate, avioane. Știți cîte avioane stau la dispoziția mea, adică a unui comandant de armată ? În total, opt ! Natural, avem **Royal Air Force.** E măreață. Dar cînd am nevoie să îndeplinească un zbor de recunoaștere pentru mine, trebuie să mă adresez generalului Georges, care se adresează, la rîndul său generalului Gamelin, care face propunerea generalului Barrat, care transmite propunerea vice-mareșalului Blount, care, în sfîrșit, dă ordin ca zborul să se efectueze. Între timp, de cele mai multe ori, misiunea și-a pierdut orice actualitate [...]

Cum s-a folosit industria noastră de răgazul de opt luni pe care ni l-au acordat germanii ? Cît se poate de prost și asta din diferite motive.

Primul motiv rezidă în nechibzuitele metode întrebuințate în mobilizarea industrială. Lucrători specializați, neapărat necesari pentru fabricarea avioanelor sau tancurilor, au fost trimiși într-o cazarmă oarecare din provincie, ca să măture curțile și să curețe cartofi. Au trecut luni și luni pînă cînd a izbîndit gîndul cel bun de a-i readuce de acolo și a-i face să se întoarcă la locul lor firesc de muncă. Rezultatul a fost că Uzinele Renault, care într-un timp întrebuințau 30 mii muncitori și care aveau funcțiuni foarte importante în producția tancurilor și autocarelor, dispuneau la izbucnirea războiului de numai 6 000-8 000 muncitori.

Al doilea motiv : deoarece inginerii și oamenii de finanțe se încăpățînau să conducă războiul ca și cînd ar fi fost vorba de cel din 1914, toate planurile fuseseră alcătuite ca pentru o campanie de patru sau cinci ani. În consecință, se construiau fabrici care trebuiau să ajungă în plină producție în 1941, ba chiar în 1942 ! În loc să se utilizeze în modul cel mai eficient posibil fabricile existente în Franța, s-au comandat mașinile industriale cele mai moderne în Statele Unite, unde, dimpotrivă, ar fi trebuit să se comande tancuri și avioane. Pentru același motiv s-au raționalizat cu îngrijire aurul și dolarii aflați în posesia Angliei și Franței. Întregul tezaur a fost împărțit în patru sau cinci părți, fiecare rezervată unui an. Mari fabrici americane, care ar fi putut să furnizeze tocmai la timp armamentul necesar armatei noastre, nu au primit deci de la aliați nici o comandă. Se spunea :

— Motoarele construite în Franța costă mai puțin.

Al treilea motiv : socotelile erau făcute pentru un război care, de fapt, nici n-a fost dus. Statul nostru major se hotărîse pentru o pregătire prudentă a unui atac împotriva liniei Siegfried. Și se calculase, cu o admirabilă precizie, cîte tunuri grele vor fi necesare pentru această întreprindere ; tunurile au fost comandate într-un moment în care toate energiile ar fi trebuit să se concentreze asupra urgentelor nevoi ale momentului, asupra tunurilor antitanc, asupra tunurilor antiaeriene și a mitralierelor. Patrulele noastre se rugau de ofițeri să le procure mitraliere ușoare, ca acelea cu care germanii acționau în incursiunile lor. Dar nu se găseau. Cînd germanii au început să lanseze parașutiști, toți ofițerii noștri au primit ordin de a purta un revolver. Dar nu mai existau revolvere în Franța. În fine, la începutul lui iunie, s-au comandat în Italia. Dar era cam tîrziu [...]

În ianuarie 1940, am fost trimis în Anglia spre a studia condițiile de acolo. Am vizitat nave de război în patrulare prin

Hore Belisha, ministrul englez de Război (1939), și Liddell Hart, celebru comentator și istoric militar al celui de-al doilea război mondial

Winston Churchill, prim-ministru al Angliei (1940-1945)

Edouard Daladier — președintele Consiliului de Miniștri francez (aprilie 1938-martie 1940)

Paul Reynaud — președintele Consiliului de Miniștri francez (martie-iunie 1940)

Generalul Maurice Gamelin — comandant șef al armatei franceze (1939-mai 1940)

Marea Nordului, mi s-au arătat şcoli de aviaţie, lagăre de instrucţie pentru trupe şi fabrici unde se construiau tunuri şi avioane. Tot ce era făcut de Amiralitatea Britanică dădea cea mai bună impresie. Efectivul aviatic, deşi numericeşte redus, părea de cea mai bună calitate. În ceea ce priveşte armata însă, misiunea militară franceză nu a reuşit niciodată să stabilească cîţi soldaţi instruiţi existau. Într-o seară, m-am întîlnit cu Hore Belisha care m-a întrebat :

— Ce părere aveţi despre noua noastră armată ?

I-am răspuns :

— Îmi pare dotată cu material excelent ; dar mi se întîmplă ca lui Oliver Twist. Aş dori şi mai mult.

În afară de divizia canadiană din Anglia, nimeni nu a putut în realitate să-mi arate o unitate superioară numericeşte unui batalion. Infanteria era instruită de subofiţeri de modă veche, care nu aveau practica noilor metode de luptă.

Reynaud contra Daladier şi Gamelin

Adeseori în istorie conflictele dintre şefi rivali au perturbat conducerea războiului şi treburile de guvernare. În anul 1918, Franţa a avut norocul să găsească un şef de stat energic, ca să ţină în frîu pe toţi adversarii care l-ar fi putut împiedica în activitatea sa : acest cîrmuitor a fost Clemenceau. În 1939, din contră, Edouard Daladier * şi Paul Reynaud **, deşi amîndoi francezi onorabili, nu au încetat niciodată, în tot timpul campaniei militare, să se măsoare în rivalităţi politice şi acerba lor adversitate a fost una din cauzele prăbuşirii noastre.

De la începutul războiului, Paul Reynaud s-a arătat ostil generalului Gamelin ***. Îi critica inactivitatea şi afirma că armata nu avea încredere în el. Acestea erau chestiuni asupra cărora cu greu mi-aş fi putut face o părere personală. E adevărat că, în septembrie 1939, generalul nu a întreprins un atac energic împotriva liniei Siegfried, mărginindu-se la cîteva operaţii prudente în teritoriul Saar. Adversarii săi susţineau că în momentul în care o mare parte a armatelor germane erau angajate în Polonia, ni se ofereau cele mai prielnice posibilităţi pentru un atac hotărîtor. Dar generalul Gamelin răspundea că aliaţii nu aveau la începutul ostilităţilor armament îndestulător pentru a dezlănţui o ofensivă şi că lipseau îndeosebi avioanele şi artileria grea necesare. Fără materialele acestea, acţiunea ar fi dus la grave pierderi [...]

Confruntarea între preşedintele de consiliu şi generalisim nu se producea atita între două persoane, cît între două modalităţi de a concepe războiul. De la începutul campaniei, Gamelin a fost pentru defensivă şi temporizare ; Reynaud spera, din contră, să devină omul ofensivei şi al acţiunii.

— Un general care stă în defensivă — spunea el — pierde toate bătăliile.

Ajuns preşedinte de consiliu, se simţea dator, conform făgăduielii sale de a conduce războiul „cu energie crescîndă", să facă planuri vaste. Posibilităţile îi erau însă foarte limitate. De la prima sa călătorie la Londra, el a început să stăruie ca guvernul britanic să mineze apele teritoriale norvegiene. Ceva mai tîrziu, a dezgropat din actele Ministerului de Externe proiectul unui acord cu Anglia, conţinînd angajamentul reciproc ca nici una dintre cele două părţi contractante să nu semneze o pace separată (proiect la care Daladier a refuzat întotdeauna de a adera). După aceea, Reynaud a ridicat problema Belgiei.

— Pentru a înainta în Belgia, trebuie oare să aşteptăm o cerere de ajutor din partea guvernului belgian ?

Reynaud căuta să forţeze dezlegarea acestei chestiuni.

— Sînteţi cu noi sau împotriva noastră ? — l-a întrebat el pe ambasadorul belgian. Dacă sînteţi cu noi, atunci să ne grăbim să colaborăm pentru întărirea apărării frontierelor noastre. Dacă sînteţi împotriva noastră...

Generalul Gamelin era un adversar hotărît al acestui mod de a proceda, care, după vederile sale, putea duce la rezultatul de a împinge cele douăzeci şi cinci de divizii belgiene în bătaia inamicului. O violentă scenă a avut loc între cei doi oameni. Reynaud ar fi înlocuit chiar din aprilie pe generalul Gamelin cu generalul Georges, dacă Daladier, care continua să fie ministru de Război, nu ar fi ameninţat că demisionează. Era un risc pe care Reynaud nu voia să şi-l asume.

Poziţia sa personală părea să se consolideze tot mai mult. Victoria navală britanică de la Narvik a făcut o mare impresie în Franţa şi Reynaud, care era naşul planului norvegian, a cîştigat un prestigiu considerabil.

— Drumul fierului este definitiv oprit, a declarat el în Parlament, la 20 aprilie.

Şi pe cînd cu cîteva zile mai înainte majoritatea îi fusese asigurată numai cu un singur vot, a primit de această dată aprobarea unanimă a Camerei. Acest lucru mi s-a părut nespus de îmbucurător. Dar un senator pe care l-am întîlnit în acea seară, a observat, cu o diabolică plăcere, că asta nu însemna absolut nimic.

(Urmare în numărul viitor)

---

* Prim-ministru al Franţei (aprilie 1938-martie 1940).

** Prim-ministru al Franţei (martie-iunie 1940).

*** Comandantul şef al armatei franceze.

Documente străine despre români

Începînd cu acest număr, Magazin istoric **va prezenta, periodic, documente importante privind istoria românilor, aflate în arhive străine. Inaugurăm rubrica cu un grupaj de documente despre domnia lui Alexandru Lăpuşneanu (1552-1561, 1564-1568), culese din arhivele poloneze de profesorul** Th. Holban, **în anii cînd, ca bursier al statului român, îşi pregătea la Varşovia doctoratul în istorie şi filologie slavă, luat —** magna cum laude **— în 1931.**

În arhivele poloneze se află nenumărate documente care aduc întregiri şi aruncă lumini noi asupra unor evenimente din istoria ţărilor noastre, în special a Moldovei, care a întreţinut relaţii mai strînse cu regatul polonez timp de patru secole. Documentele din colecţia Th. Holban — în bună parte inedite la noi, unele fiind culese din arhive distruse în timpul războiului — dezvăluie momente ale acestor relaţii, desele solii schimbate de ambele părţi fiind un semn sigur al trăiniciei acestor relaţii.

Publicăm alăturat fragmente din documente ale anilor 1552-1567 *, în dorinţa de a contribui la o mai bună cunoaştere a domniei controversate a lui Alexandru Lăpuşneanu **. Cititorul trebuie să ştie că anumite formule din aceste documente nu trebuie înţelese stricto sensu; **terminologia folosită de regele polon oglindeşte doar anumite relaţii internaţionale, tipic feudale — suzeranitatea, în cazul de faţă — care nu afectau independenţa reală, autonomia de fapt a ţării Moldovei.**

S. G.

---

* Primul fragment a fost publicat şi în *Studii*, 3/18, 1965.
** Vezi şi *Magazin istoric*, nr. 6/1971.

Din domnia lui Lăpuşneanu

La 1 septembrie 1552, Ştefan vodă Rareş a fost ucis de un grup de boieri moldoveni, care pregătiseră intrarea în ţară şi înscăunarea lui Petru stolnicul — fiu nelegitim al lui Bogdan III — care, ca domn, va fi cunoscut de posteritate sub numele de Alexandru Lăpuşneanu.

Jurămîntul de vasalitate faţă de regele polon — cu al cărui ajutor obţinuse tronul — l-a depus la 5 septembrie, în localitatea Bakuta pe Nistru, unde „Petru Alexandru, domn al ţărilor Moldovei şi Valahiei, ales de măria sa regele şi întărit de toţi sfetnicii, bătrîni şi tineri", a venit cu o suită de peste 60 boieri, dintre care mulţi îi vor deveni, în scurt timp, duşmani. În adevăr, conflictul dintre Lăpuşneanu şi boierii săi izbucneşte în vara anului 1555, un complot fiind pus la cale de marele hatman Negrilă şi de Sava Capotă; cel dintîi s-a refugiat în Polonia şi, pentru neutralizarea lui acolo, s-a trimis un sol care a relatat următoarele:

[Lăpuşneanu, după ce a luat domnia], „pe acel Negrilă l-a numit hatman şi l-a trimis la reşedinţa sa, la Suceava, unde se afla mama lui Ştefan Vodă, avînd la ea toate averile sale şi pe fiul său [mai mic, Constantin — n.r.]. Negrilă a luat, însă, toate averile de la ea, iar atunci cînd domnul a sosit la Suceava şi a întrebat-o: unde-ţi sînt averile şi fiul, ea a răspuns: toate averile şi pe fiul meu, Negrilă le-a luat. Dar cînd domnul l-a întrebat despre aceasta, el a răspuns că n-a luat nimic, şi pentru aceasta domnul nu i-a făcut nimic. Mai pe urmă, însă, a găsit la el 500 boi ai săi furaţi şi 70 cai cu semnul domnesc. Toate acestea domnul i le-a iertat, iar el nu s-a purtat cum se cuvenea unuia cu demnitatea lui, ci a început să se certe cu boierii. Şi toţi boierii s-au închinat în faţa domnului, cerînd să-i scape de el, căci nu pot sta alături de Negrilă. Domnul, văzînd aceasta, i-a luat slujba de pînă atunci şi i-a dat alta, dar el nici aici nu s-a astîmpărat, ci vroia să omoare pe domnul său. Atunci, domnul şi boierii, pentru astfel de fapte, au dat ordin să fie închis în Suceava, iar de acolo a fugit [...] şi a venit aici, în ţara măriei tale regale, unde nici aici nu stă liniştit, ci trimite slugi în Ţara Turcească la acel Capotă, care a fugit din ţara măriei tale regale, pentru ca acel Capotă să facă un rău domnului nostru. [...] Alexandru voievod roagă pe măria ta regală să binevoiască a porunci ca Negrilă să fie închis, ca să nu mai aibă legături cu acel Capotă, şi pentru ca să nu fugă la turci, căci Capotă este un mare duşman al domnului nostru [...]."

Şase ani mai tîrziu, Lăpuşneanu însuşi a luat drumul Turciei, alungat de Despot vodă (1561-1563). La rîndul său, în toamna lui 1563, Despot a fost detronat şi omorît de hatmanul Tomşa, devenit Ştefan voievod (6 noiembrie). Însă Poarta a încredinţat domnia Moldovei tot lui Alexandru Lăpuşneanu. Adversarii săi s-au retras cu Tomşa în Polonia, unii plecînd la Istanbul pentru a cere numirea partizanului lor. Despre aceştia din urmă ne vorbeşte documentul care urmează, o scrisoare a sultanului către regele Sigismund August al Poloniei.

„...Alexandru, domnul Moldovei, a trimis scrisoare la prea mărita Poartă a noastră, arătînd că pînă ce a ajuns el de la Înalta Poartă acasă, cu puţin timp înainte, în acea ţară a Moldovei nişte ticăloşi, producînd neorînduială şi răscoală, şi-au luat soţiile, copiii, dobitoacele şi mărfurile şi le-au dus în ţara domniei-voastre, iar pe urmă au venit la Poartă, din partea lui Ştefan voievod, dar noi, din mila noastră, am dat ţara Moldovei lui Alexandru; ei stăruiau, sub acest pretext, să fie dată altuia; noi, însă, am dat poruncă să fie închişi în închisoarea Edi-Cule din Constantinopol. Soţiile, copiii, dobitoacele şi mărfurile acestor închişi domnul mai sus amintit ne-a anunţat că se află în ţara voastră; de aceea [...] după vechea prietenie pe care o aveţi cu mărita Poartă [...], pentru adeverirea şi confirmarea prieteniei, să ne trimiteţi soţiile, copiii şi strînsurile acestor boieri [...]."

Alţi boieri, rămaşi în Polonia, erau ceruţi în 1565 de sultan, vii sau morţi: numele lor sînt stîlcite; recunoaştem totuşi, pe MATEIAŞ STÎRCEA, fost pîrcălab de Hotin, un PILIPOVSKI, un MOŢOCEL (probabil fiul vornicului), HRANĂ (fost vornic la 1552), TOADER BOCOTCO şi alţii, mai mărunţi.

În fine, o altă parte a boierilor fugari a trecut în Transilvania, căutînd sprijinul magnaților unguri pentru a întrona pe un anume BOGDAN, care se pretindea fiu al lui Petru Rareș. În legătură cu acesta, la 19 ianuarie 1565 regele Poloniei a emis următoarea circulară :

„Facem cunoscut tuturor în general și fiecăruia în parte, cetățenilor din clasa cavalerilor a provinciei Drohobycz, că avem știri sigure că un oarecare Bogdan Balyka, din îndemnul acelor moldoveni care, după omorîrea lui Despot, au fugit din Moldova în Ungaria, adunînd multă armată [...], s-a hotărît să năvălească [...]asupra Țării Moldovei. Dar, întrucît, conform jurămîntului nostru și a alianței ce o avem cu Alexandru, domnul Moldovei, trebuie să avem grijă ca din partea noastră să nu se ivească nici o pricină care ar însemna călcarea alianței, ne-am gîndit să ne opunem și în cazul de față [...]. Și am dat ordin tuturor staroștilor noștri de la graniță să ia bine seama, pentru ca acel Bogdan cu oamenii săi să nu poată trece prin țara noastră. Dar înțelegem că staroștii singuri nu vor putea face aceasta, fără să aibă ajutorul altei cavalerii. Am poruncit ca aceste scrisori să vi se dea, amintindu-vă că fiecare, din imboldul său, pentru dragostea de patrie, să se adune după nevoie la staroști, să apere provinciile de la graniță și cinstea poporu lui polon. Pentru păstrarea vechii faime a Poloniei, știm că nobilimea polonă nu va permite ca acel om ușuratec, Bogdan, să treacă prin țara noastră. Pentru reușita seimului apropiat, și pentru ca să nu se provoace încurcături Republicii** și seimului, să nu se permită acelui Bogdan trecerea prin țara noastră. S-a dat la Piotrkow, în ziua de 19 ianuarie 1565, în al 35-lea an al domniei noastre. Din ordinul regelui."*

Patru luni mai tîrziu, Lăpușneanu mulțumea regelui pentru atitudinea sa prietenoasă, amintind că :

„Pentru păstrarea bunei prietenii, măritul rege a poruncit să fie tăiat Tomșa [fos-

* Adunarea stărilor, Parlament.
** Regatul polonez se considera Republică.

Alexandru Lăpușneanu — voievod chibzuit și tată grijuliu — cu familia sa...

tul voievod, decapitat în mai 1564, împreună cu] Moţoc, Spancioc şi alţii", [între care şi Nicoară Şarpe].

Despre „Bogdan voievod" se spune că e în închisoare ; boierii Hrană, Moţocel, Dorin, Bocotco, Burlă logofătul, şi alţii, s-au strîns în Podolia, alegîndu-şi conducător pe „ticălosul numit Gavrilă Hanczara", a cărui extrădare Lăpuşneanu o va cere şi la 1 iunie 1565.

În fine, un ultim document, din 1567, ne dezvăluie necazurile mărunte ale unui domnitor şi grijile unui tată : veşnicele conflicte de la graniţă — de care tătarii nu erau cîtuşi de puţin străini — nu alterau, totuşi, relaţiile oficiale ale celor doi monarhi, şi Lăpuşneanu apelează, chiar, la serviciile de... peţitor ale regelui polon.

„Prea milostive şi luminate rege, cînd s-a întîmplat în acel an de au venit tătarii şi au prădat satele lui Jazlowiecki, duşmanul meu m-a acuzat în faţa măriei tale că moldovenii ar fi fost cu ei şi că la focuri s-ar fi găsit slănină, atunci mă-

... şi corespondentul său : regele Sigismund August, ultimul Jagellon de pe tronul Poloniei

ria sa regele a găsit de cuviinţă să nu creadă acele vorbe goale.

Apoi în timpul de faţă au venit aceiaşi inamici în ţara măriei sale regelui şi au pricinuit mari pagube. Şi acuma acelaşi duşman al meu m-a acuzat în faţa măriei sale regelui că aceasta s-ar fi făcut cu ştiinţa şi ajutorul meu. Eu îl rog însă pe măria sa regele să nu dea crezare unor asemenea lucruri, căci cine spune aceste cuvinte, nu ştie ce vorbeşte. Este adevărat că ei mi-au cerut ajutor, dar eu le-am răspuns că nu le pot da nici un fel de ajutor, căci am jurămînt şi alianţă bună cu măria sa regele, pe care o voi ţine pînă la moarte. Şi pentru aceasta s-au supărat foarte tare pe mine, de să te ferească Dumnezeu. Aşa încît nu puteam să alerg după sînge creştin.

Pentru aceasta rog pe măria sa regele să nu dea crezare acestor lucruri, ci să mă creadă pe mine. Căci eu am jurămînt cu măria sa regele, pe care îl voi ţine pînă la moarte. În ceea ce priveşte însă pagubele făcute cu ocazia acestor lupte supuşilor măriei sale de la graniţă din partea supuşilor mei, toate aceste pagube vor fi răsplătite, căci îi am scrişi după nume pe toţi care au luat parte.

Despre tătari eu am dat de ştire cu zece zile înainte la Bar şi la Cameniţa, dar numai domnul staroste de la Bar m-a crezut, ca unul ce este slugă credincioasă a măriei sale regelui.

Totodată rog pe măria sa regele să binevoiască a face seim la graniţă, pentru ca să se păstreze pacea la graniţă şi dacă măria sa regele va binevoi a face seim, atunci rog să se trimeată domni din altă parte, nu de la graniţă, şi să fiu anunţat.

Cît priveşte bîlciurile, să se facă aşa ca în vechime.

Apoi trădătorii mei, care se află în ţara măriei sale regelui, nu-mi lasă oamenii în pace, îi pradă şi-i omoară şi din cauza lor nu se pot duce la bîlciuri. De aceea rog pe măria sa regele să binevoiască a-i alunga din ţara măriei sale regelui.

De asemenea fac cunoscut măriei sale regelui, că am doi fii, anume Bogdan voievod şi Petru voievod şi rog pe măria sa regele să le găsească cîte o fată [...] ca să le poată primi din mîna măriei sale regelui, ca să nu vă uite, aşa cum nu pot nici eu să uit binefacerile măriei sale regelui. Atunci te rog să-mi dai de ştire prin solii mei".

Zîmbete din cronic

Rubrică redactată cu concursul cititorilor

Zapisul zugravului Marin Tudosie

În anul 1831, zugravul Marin Tudosie a refăcut pictura bisericii Sf. Mina din Craiova. Pentru a justifica remunerația cuvenită, zugravul a întocmit următoarea listă de lucrări executate :

„1. Am pus coadă nouă cocoșului lui Sf. Petru și i-am îndreptat coada

2. Am legat pe cruce pe tîlharul din dreapta și i-am pus un deget nou.

3. Am pus o aripă Arhanghelului Gavriil.

4. Am spălat pe servitoarea lui Caiafa și i-am pus roșu pe obraz.

5. Am reînnoit cerul, am adăugat două stele și am curățat luna.

6. Am înroșit focul din iad, am pus o coadă lui Lucifer și i-am ascuțit unghiile.

7. Am reparat haina lui Sf. Anton și i-am pus doi nasturi la antireu

8. Fiului lui Tobias, care călătorește cu îngerul Gavriil, i-am pus curea nouă la traistă.

9. Am spălat urechile măgarului lui Avesalom și l-am potcovit.

10. Am smolit corabia lui Noe și i-am pus un petic la fund.

11. Am albit barba lui Sf. Nicolae.

12. Am ascuțit sulița lui Sf. Gheorghe și am înverzit coada balaurului.

13. Am spălat rochia lui Sf. Maria.

14. Am pus coada diavolului de la Sf. Marina și am cîrpit toaca".

Nota se încheia cu specificarea sumei pe care zugravul avea s-o primească „de la părintele Ioanichie, pentru curățit, spălat și cîrpitul sfinților din biserică."

D. VICOS,
București

La lumina luminăriior

Cu ocazia suirii pe tronul Angliei, Iacob I (1424-1437) a primit din partea locuitorilor unui oraș următoarea urare : „Maiestate ! Să domnești atît timp cît vor străluci soarele, luna și stelele".

Citind urarea, regele a zis zîmbind : „Dacă se va împlini acest lucru, atunci bietul meu fiu va domni în Anglia la lumina luminărilor".

DUMITRU MACH.
Cîmpia Turzii

Dovezi

Contele de Grammont (1621-1707) își ascundea, din cochetărie, vîrsta. Stînd odată de vorbă cu un episcop bătrîn, Ludovic XIV îl întrebă dacă nu știe, cumva, vîrsta contelui.

— Sire — răspunse acesta — eu am 84 ani. Domnul de Grammont trebuie să aibă aceeași vîrstă cu mine, deoarece am făcut studiile împreună.

— Iată, deci, o dovadă sigură a vîrstei dumitale, Grammont — spuse regele. Ce mai poți răspunde ?

— Monseniorul se înșeală — ripostă contele. Nici dînsul, nici eu n-am studiat nimic, niciodată. Așa că...

Oratorie

Într-o piață publică, un palavragiu spunea o sumedenie de nimicuri. Văzîndu-l pe Aristotel (384-322 î.e.n.) „oratorul" îl întrebă:

— Ce ziceți ? Nu e uimitor ?

— Ba bine că nu ! E uimitor că se găsesc oameni care întind urechile să te asculte, cînd au picioare atît de sănătoase încît să te poată ocoli, spuse filozoful.

Deosebire

Bancherii Bourvalais și Thévenin, care sub domnia lui Ludovic XIV strînseseră mari averi din afaceri necurate, își făceau unul altuia reproșuri.

Thévenin i-a spus celuilalt :

— Ai face bine să-ți amintești că mi-ai fost valet !

— E drept — a răspuns Bourvalais — dar nu mai sînt. În schimb, dacă tu mi-ai fi fost mie lacheu, și azi ai fi în aceeași situație.

M. FLORESCU,
București

LIBERALII ȘI CONSERVATORII

ÎN PROCES (II)

ION BULEI

Personajele își schimbă rolurile.

25 ianuarie 1889. În Camera Deputaților sînt prezenți 140 deputați. În tribunele rezervate publicului — „lume enormă de dame", **cum notează Maiorescu în amintirile sale. Președintele Camerei, C. Grădișteanu, deschide ședința și dă cuvîntul deputatului de Brăila, N. Blaremberg :**

— Domnilor deputați... vin să depun pe biroul Camerei, în numele a 22 din colegii noștri, un act de punere în acuzațiune a ministrului Ion Brătianu...

Este replica conservatorilor pentru darea lor în judecată, în 1876. Numai că acum altele sînt împrejurările. În 1876, liberalii dețineau toate locurile în Cameră și în mijlocul lor exista un curent foarte puternic împotriva adversarilor lor, pe cîtă vreme în rîndul conservatorilor nu există nicidecum o unitate de vederi, nici măcar în problema dării în judecată a liberalilor. Diversele grupări

își dispută guvernul și pînă în 1891 nu are loc o înțelegere mai cuprinzătoare între ele. **„Camera actuală** — remarcă ziarul **Timpul** — **este prea divizată, prea preocupată de pasiuni personale, frămîntată de diviziuni de coterie, de uri mai înverșunate între amicii de ieri, decît în contra inamicilor de alaltăieri".**

Darea în judecată a liberalilor se desfășoară, așadar, pe fundalul acestor disensiuni și îmbracă mai curînd forma unor opinii controversate ale conservatorilor de diferite nuanțe, chestiunea însăși fiind interpretată potrivit intereselor unora sau altora și nu în funcție de probele de vinovăție. Ca atare, în ianuarie 1889, o astfel de propunere se bucură de sprijinul conservatorilor-liberali, al unora dintre conservatorii puri, al radicalilor și chiar al mai multor liberali dezidenți *, dar se lovește de poziția hotărîtă a junimiștilor, aflați la putere. Acuzarea ministerului I.C. Brătianu, **„în ultimele sale formațiuni",** pare să aibă de la început prea puțini sorți de izbîndă.

„...purpura regală peste zdrențele ministeriale ale lui I. Brătianu!..."

Autorii propunerii, și printre ei întîlnim pe G. Apostoleanu, G. Panu, C. Dobrescu, G. Lahovari etc., adică conservatori-liberali, radicali, liberal-dezidenți, declară cum nu se poate mai convinși că **„niciunul din guvernele care s-au succedat în România de la 1866 și pînă astăzi n-a grămădit atîtea ruine, atîtea abuzuri și atîtea atentaturi îndrăznețe în contra libertăților publice; mai multe umilințe și scandaluri, mai multe crime... ca guvernul d-lui I. Brătianu".** Foștii miniștri liberali sînt acuzați de încălcarea Constituției, violarea sanctuarului reprezentanței naționale, în martie 1888, malversațiuni de milioane prin încălcarea principiilor legii contabilității statului, înlesnirea votării unor legi și măsuri neconstituționale. Mai mult, ei sînt învinuiți că au amăgit Parlamentul în diverse chestiuni privind afacerile statului (referire la problema Dunării ** și la rezultatele Congresului de la Berlin *** din 1878). Îndeosebi această din urmă acuzație (de fapt, un succes extern al fostei guvernări), reprezintă o greșeală de fond și de tactică, trădează pasiunea acuzatorilor, dorința lor de a-și tîrî cu orice chip adversarii pe drumul unui proces politic.

Propunerea este adusă în dezbatere în 31 ianuarie 1889, după scurgerea a cinci zile de la citirea actului de acuzare. Discuția o deschide G. Panu, șeful radicalilor. E plin de hotărîre. După el nimic nu împiedică Parlamentul să se țină de angajamentul ce l-a luat opoziția odinioară. Toate obiecțiunile unora sînt — după el — simple pretexte.

Doar junimiștii se opun: au și motive să o facă. Opoziția lor în vremea ministerului Brătianu fusese **„de apă de roze".** Guvernul conservator format din junimiști nu este deci de acord cu darea în judecată a lui Brătianu. Aceasta pentru că așa este voința șefului statului; regele nu dorește ca ministrul său preferat, Brătianu, să apară în fața tribunalului ****.

Lui Panu îi răspunde T. Maiorescu, ministrul Instrucțiunii Publice și Cultelor:

— **Cum** — se întreabă el, adresîndu-se unei Camere în majoritate conservatoare (dar o majoritate dezbinată) — **cel dintîi care a fost chemat să ne sfătuiască pe noi de a primi darea în judecată este radicalul G. Panu...?**

Or fi radicalii doritori să zdruncine monarhia constituțională, dar majoritatea conservatoare a Camerei trebuie să dea dovadă de prudență, **„să nu se lase să fie dusă, să alunece pe acest povîrniș".** Maiorescu se referă la precedentul din 1876, afirmînd că **„a fost o infamie ceea ce s-a comis atunci".**

Îndată se ridică Blaremberg:

— **Dacă cuvîntul de infamie se adresează la mine, atunci D. Maiorescu să-l retragă la moment...**

— **Nu s-a adresat D-voastre...**

— **Atunci s-a adresat mie** — răsare E. Vernescu, ministrul Justiției.

Incidentul este semnificativ, pentru atmosfera plină de disensiuni din rîndul cabinetului remaniat (la 12 noiembrie 1888) al lui Th. Rosetti.

Maiorescu profită de introducerea între punctele de acuzare și a unor chestiuni pur politice, pentru a afirma cu toată tăria că nu vrea **„acuzare politică",** că ministerul Brătianu **„a făcut parte din trecutul, din istoria țării și trebuie să se caute acest**

---

* Explicații amănunțite privind situarea pe aceeași poziție a unor grupări politice atît de deosebite se află în lucrarea lui Traian Lungu: *Viața politică în România la sfîrșitul sec. XIX (1889-1900)*, pp. 61-63.

** La 10 martie 1883, Conferința internațională de la Londra (au participat: Germania, Rusia, Austro-Ungaria, Turcia, Franța, Marea Britanie și Italia) a semnat un tratat prin care se extindea competența Comisiei europene a Dunării pînă la Brăila. Nefiind admisă la conferință cu drepturi egale, România a declarat ilegale prevederile privind extinderea competenței Comisiei asupra sectorului fluvial cuprins între Porțile de Fier și Brăila. Ca urmare, prevederile tratatului nu s-au aplicat — *n.r.*

*** Între 13 iunie-13 iulie 1878, s-au desfășurat lucrările Congresului internațional de la Berlin, care, printre altele, recunoștea independența României și drepturile acesteia asupra Dobrogei — *n.r.*

**** C. Răutu, în lucrarea sa: *I. C. Brătianu, omul, timpurile, opera (1821-1891)*, pretinde că regele Carol I ar fi declarat formal că, dacă va fi arestat sau condamnat Brătianu, „se va duce în mare ținută, în trăsura de gală și cu escorta regală, să-i facă vizită la Văcărești..."

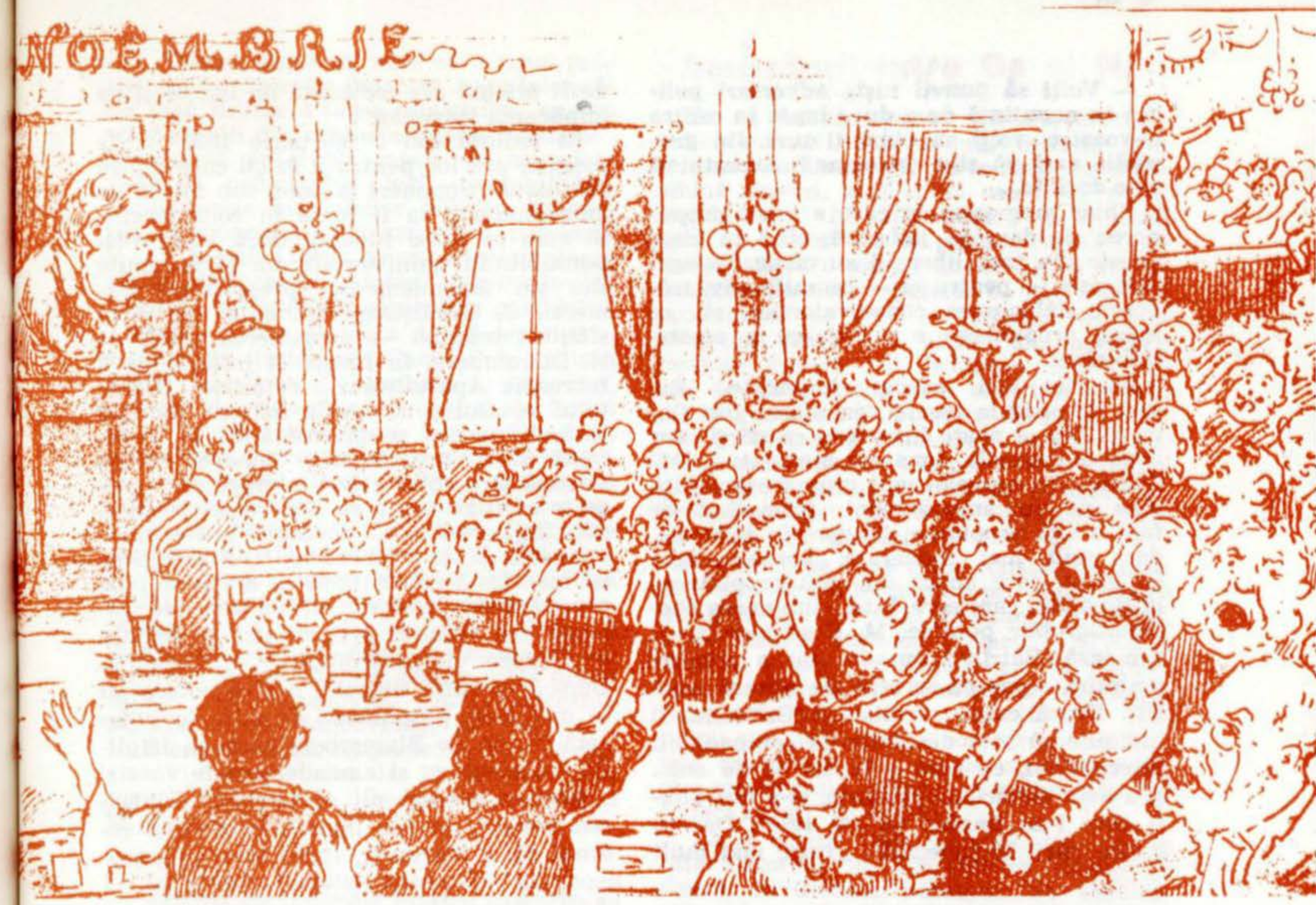

O adunare a demnitarilor politici ai țării (Calendarul politic ilustrat, ***noiembrie 1890***)

sentiment al continuității istoriei țării în care trăim". Problema dării în judecată îi apare ca o chestiune secundară, ce abate Parlamentul de la preocupările sale.

După un apărător, se urcă la tribună N. Blaremberg, principalul acuzator :

— Ce caută un ministru în această discuțiune?, se întreabă el, referindu-se la Maiorescu. **Ce caută, constituționalmente vorbind, un consilier al tronului în această luptă ? Nu cumva ce se caută, ce se voiește, este de a se arunca cu pompă, dar cu imprudență, purpura regală peste zdrențele ministeriale ale lui I. Brătianu !...**

Blaremberg apără dreptul Parlamentului de a controla puterea executivă, apără propunerea de dare în judecată...

— Ce ar fi fără scuză — spune el — **este ca o națiune întreagă... să n-aibă curajul a desăvîrși opera ei și să pună stigmatul infamiei pe fruntea călăului.**

„Cearta boierească... din Cameră"

Lui Blaremberg îi răspunde un alt ministru : P. P. Carp. El crede că Brătianu nu este singurul vinovat, ci „**vinovate sînt înainte de toate majoritățile d-lui Brătianu**" și aceasta pentru că „**la noi pînă astăzi am avut mai mult clientelă decît partide**". Or, „**clientela nu se ține decît satisfăcînd-o**", afirmă Carp în murmurele Camerei. E revoltat că în raport se trece o chestiune politică precum cea a Dunării, unde se știe că România a obținut un succes. Pe G. Panu îl apostrofează că deschide perspectiva unei succesiuni de dări în judecată, „**încît din eliminare în eliminare ar fi ajuns să fie numai d-sa posibil în această țară**". Termină amenințînd că de va fi votată propunerea nu cu două treimi, cum o cere legea, dar chiar cu o simplă majoritate, „**locul meu nu are să mai fie pe aceste bănci**", lăsînd la o parte faptul că între el și N. Blaremberg nu va mai fi „**zi albă**".

L. Catargiu stăpînit de patima răzbunării, cere, la 2 februarie 1889, să se voteze propunerea și să se numească o comisie de informațiuni. Același lucru îl cere și Al. Enacovici, conservator-liberal, „**căci țara întreagă o vrea**", la care liberalul Radu Stanian îi replică :

— Vă înșelați. Țara privește numai la cearta boierească din această Cameră.

Lui Take Ionescu, următorul vorbitor, Camera conservatoare îi pare ca aprinsă de uri și patimi și el dezvăluie cu limpezime substratul întregii înscenări :

— Voiți să puneți niște adversari politici în neputință de a duce lupta în contra D-voastre, voiți să nimiciți una din grupările cari vă sînt dușmane? Aceasta vă este dorința...

Chiar momentul în care a venit propunerea de dare în judecată, cînd în cinci județe din țară liberalii au cîștigat alegerile, este — pentru el — semnificativ, trădează slăbiciunea conservatorilor și, ca atare, propunerea e o urmare a acestei slăbiciuni.

Părerile sînt, așadar, împărțite. Ele scot limpede la iveală dezbinarea din Cameră. Nu se poate întrevede ce sfîrșit vor avea dezbaterile. În acest moment, I. Rădulescu, în numele unui grup de deputați, vine cu un amendament, formulînd de fapt o altă propunere de dare în judecată, dar mult mai moderată. Vorbește apoi G. Panu, care apără din nou propunerea inițială, din care cere, însă, eliminarea chestiunilor pur politice. M. Kogălniceanu îi urmează. Bătrînul om de stat e plin de amintiri, crede că se află **„în ajunul morții"**. Evocă colaborarea cu I. Brătianu. Îl învinuie că **„s-a despărțit de companionii tinereții lui, cu care a luptat 40 de ani... și a avut slăbiciunea aceasta, și-a luat aliați care l-au împins pe căi rele"**. Dar se opune dării în judecată: **„Țara, mai mult decît oricînd are trebuință de liniște și de împăcarea spiritelor"**.

În ședința din 2 februarie 1889, o vie discuție are loc pentru a se ști care dintre cele două propuneri (a doua sub formă de amendament) va fi luată în considerație. Și cum se ivesc îndoieli dacă legea responsabilității ministeriale din 1879 admite sau nu amendamente, președintele Camerei, C. Grădișteanu pune la vot — la sfîrșitul ședinței — propunerea citită de N. Blaremberg, în forma ei inițială (la 2 februarie Apostoleanu o refăcuse). Rezultatul votului e cel puțin curios: din 160 votanți, pentru se pronunță 80 și împotrivă 81 (!). Președintele Camerei refuză să considere votul nul și interpretează greșeala ca fiind urmarea neglijenței vreunui deputat, care a pus... două bile într-o urnă.

A doua zi, la 3 februarie, N. Blaremberg își manifestă nemulțumirea, atacîndu-l pe președintele Camerei. Grădișteanu se retrage din scaunul prezidențial și ședința o conduce vicepreședintele Gr. Cozadini. După o aprinsă dispută, o altă votare nu se mai face, propunerea de dare în judecată făcută de Blaremberg cade și, implicit, odată cu ea și amendamentele.

Dar cu aceasta nu se termină urmărirea fostului guvern liberal. În aceeași ședință din 3 februarie, Ilarie Izvoranu, mo-

O fotografie din 1880 înfățișînd vechea clădire a Adunării Deputaților, care a găzduit zgomotoasele „confruntări" dintre liberali și conservatori. În 1907, sub conducerea arhitectului D. Maimarolu, s-a terminat construcția actualului Palat al Marii Adunări Naționale

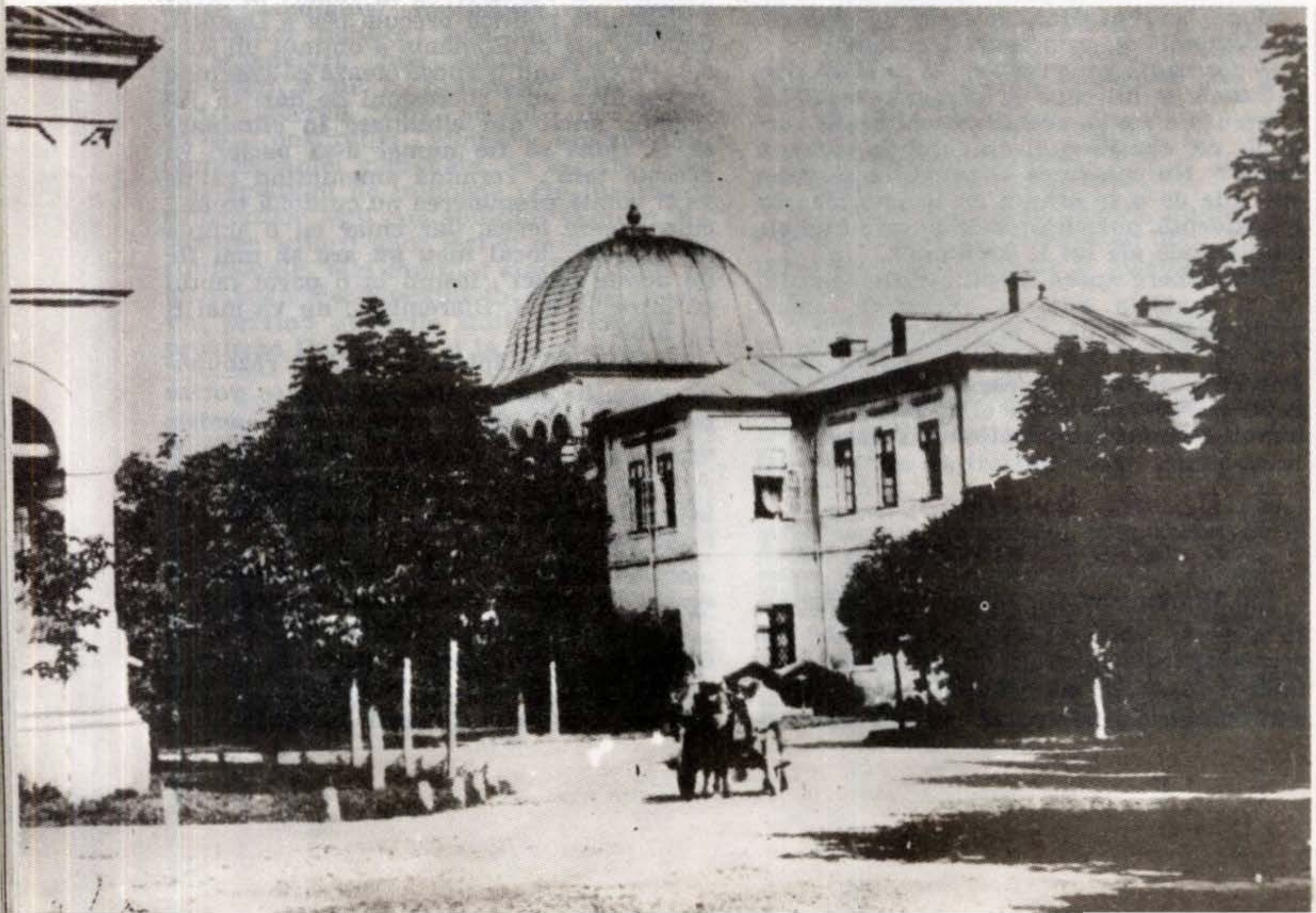

șier, liberal dezident, vine cu o nouă propunere de dare în judecată a **„ministerelor Ioan Brătianu sau a miniștrilor, anume responsabili din cabinetele Ioan Brătianu“,** întemeiată pe cîteva capete de acuzație: violarea principiilor legii contabilității, împiedicarea întrunirilor publice, uzurparea sanctuarului reprezentanței naționale la 15 martie 1888, acuzații calomnioase aduse cetățenilor, afaceri personale însemnate în favoarea oamenilor partidului.

Propunerea e semnată de 23 deputați și e adusă în dezbaterea Camerei în ședința din 9 februarie. O combate I. Lahovari, convins de inoportunitatea ei și de faptul că e bazată, chiar dacă mai puțin decît precedenta, pe considerente politice. O apără I. Izvoranu. Pusă la vot, propunerea întrunește 101 voturi pentru și 41 contra. Liberalii dezidenți: D. Brătianu, C. T. Grigorescu, G. D. Pallade, I. F. Robescu, N. Voinov și I. Lecca se abțin. Votul fiind pozitiv, procedura stabilită de legea responsabilității ministeriale din 1879 intră în vigoare. Camera alege o comisie de informații în componența căreia intră deputații: Al. Enacovici, A. Vericeanu, M. Tzone, I. Iancovescu, C. Olănescu, N. Blaremberg, C. Apostoleanu și Aug. Pește (ultimul ales la 10 februarie, în urma demisiei liberalului dezident M. Tzone).

La poalele Dealului Mitropoliei, în timpul domniei lui Gheorghe Bibescu (1842-1848) au fost ridicate aceste patru obeliscuri, care străjuiau — la intrare — aleea ce ducea spre Adunarea Deputaților. În 1932, cu ocazia lucrărilor de modernizare din acea zonă, obeliscurile au fost demolate

Acuzatorii între Da și Nu

Un an întreg această comisie, al cărei suflet este N. Blaremberg, colindă prin arhivele ministerelor, cercetează dosarele, adună dovezi, mai mult sau mai puțin concludente. N. Blaremberg redactează apoi un raport de 84 pagini, căruia îi adaugă alte 170 pagini anexe — un raport întocmit potrivit capetelor de acuzație din propunerea de dare în judecată. Se scot la iveală unele sau altele, din afacerile fostului guvern I.C. Brătianu: cumpărarea de către stat a unei cantități de grîu de la generalul Pilat (considerat de calitate îndoielnică), construirea fortificațiilor București-Focșani, vînzarea mai multor moșii ale statului la protejații regimului, probleme legate de starea finanțelor țării, de răscoalele din martie 1888 etc.

Raportul, pe baza celor constatate, menține sub acuzație numai pe nouă dintre miniștrii liberali: I.C. Brătianu, R. Mihai, D. Sturdza, E. Stătescu, I. Nacu, P. S. Aurelian, D. Giani, A. Stolojan, gen. Al. Cernat. Dar nu toți membrii Comisiei de informații semnează concluziile raportului; C. Olănescu și I. Iancovescu, considerînd că faptele enumerate sînt urmarea unei cercetări superficiale, Comisia neavînd atribuții judecătorești, se abțin.

La 17 martie 1890, raportul este adus în fața Camerei. N. Blaremberg citește cu vervă, la fiecare paragraf dă explicațiile necesare, completează din anexe. Lectura nu ia sfîrșit în prima zi. Nu ia sfîrșit nici în a doua, cînd, la tribună, în locul lui Blaremberg, se urcă Enacovici, deputatul de Botoșani, cel cu barba neagră și frumoasă, și el membru al Comisiei. În sfîrșit, la 19 ianuarie, Apostoleanu, deputat de Putna, cu glasul cel mai profund din Adunare, supranumit din această pricină „basul Camerei“ (sau „hiena răgușită“, cum îi spune Maiorescu), termină lectura raportului.

Discuția generală începe. Primul ia cuvîntul Grigore Buicliu — avocat de prestigiu și bun orator. Junimist, printre apropiații lui Carp și Maiorescu, cu sprijinul cărora ajunge peste puțină vreme membru al Curții de Casație, Buicliu susține o iscusită pledoarie împotriva raportului, împotriva dării în judecată. El se străduiește să demonstreze că lucrarea Comisiei de informațiuni nu poate avea drept concluzie trimiterea fostului guvern în fața justiției. Ar apare ca **„un act de răzbunare contra Partidului Liberal, pentru că și el la 1877 a încercat să facă aceasta contra Partidului Conservator“.** Se urcă apoi la tribună G. Panu, adversar neîmpăcat al lui I. Brătianu. Discursul său, excelent, este acuzator nu numai pentru miniștrii liberali, dar și pentru diferitele grupări conservatoare ce și-au potolit zelul lor inițial împotriva lui Brătianu. Șarjează rînd pe rînd pe

conservatorii-liberali, care acum şi-au înmuiat tonul acuzator şi se îndoiesc de culpabilitatea guvernului Brătianu, pe liberalii dezidenţi, ce nici să se abţină nu mai vor, căci sînt hotărîţi să voteze împotriva dării în judecată. În condiţiile acestor schimbări de atitudini, se încearcă a se arunca toată vina asupra raportului lui Blaremberg, ceea ce lui Panu i se pare a fi **„mai mult o strategie de bun război, o procedare care se obişnuieşte între partide care nu voiesc să-şi spună adevărul“.** Dacă s-a ajuns aici de vină e **„pasiunea calculului şi a interesului“.** G. Panu nu se arată preocupat de faptul că guvernul Brătianu va fi sau nu condamnat de Curtea de Casaţie, **„ceea ce mă interesează pe mine** — declară el — **este ca noi să ne facem datoria, ca noi, convinşi că sînt fapte pentru a fi trimişi înaintea Curţii de Casaţiune, să facem să fie trimişi“.**

Poziţia lui Panu e susţinută de G. Apostoleanu, conservator-liberal, membru al Comisiei de informaţii, care apără raportul, intenţiile şi lucrarea Comisiei ca fiind legitime, conforme cu atribuţiile pe care le are prin lege, cu interesul politic pe care atîţia oameni de stat au înţeles să-l dea luptei lor în opoziţie, nu numai dintr-un sentiment de răzbunare, dar pentru că văd marile greşeli ale guvernului liberal.

Împotriva lui vorbeşte junimistul Gr. Ghrisenghi. Potrivit spuselor lui, simţămîntul care a dominat alcătuirea raportului a fost **„pasiunea firească şi invincibilă a propunerilor, cari din nenorocire au figurat în Comisiune** [referire îndeosebi la Blaremberg — **n.r.**] **iar nu dorinţa de a arăta Camerei adevărul şi nimic decît adevărul“.** Cere, totuşi, pentru edificare, ca afacerea să meargă la Curtea de Casaţie, raportul descoperind **„un morman de nelegiuiri“.**

Sîntem abia în a treia zi de dezbatere. Simţămintele Camerei sînt împărţite. Interesul pentru problema în discuţie e în continuă creştere.

La 24 ianuarie ia cuvîntul P. Carp, şeful junimiştilor. Ce spune el ? De la început, remarcă faptul că din toată cuprinderea raportului Comisiei de informaţii reiese convingerea că **„această Comisiune a fost mai mult preocupată de o idee politică decît de o idee penală“,** or junimiştii — şi nu numai ei — nu vor proces politic. Nu vor din principiu, nu vor din convingerea că un proces politic nu poate aduce o îmbunătăţire a stărilor de lucruri. Dovadă, încercarea de dare în judecată de la 1876. **„Leacul este aiurea“** nu în astfel de procese. După el, **„trecutul nu se răzbună, trecutul se îndreaptă“.** Carp acuză pe I. Brătianu **„că a voit să se menţină la putere cu orice preţ, şi cînd a înţeles că acele apetituri** [ale celor ce-l înconjurau — **n.r.**] **o să-i sugrume gîtul, el n-a ştiut să se oprească“.** Dar acesta nu este un motiv pentru a fi trimis în faţa Curţii de Casaţie. Căderea sa de la putere, aşa cum s-a produs, e destulă osîndă. Şi spune, adresîndu-se lui Brătianu :

— **Nu te-am trimis la Curtea de Casaţie ; nu voiesc să expun ţara la un rezbel civil** [în gazetele liberale ameninţarea apărea voalat şi chiar mai direct — **n.r.**], **la un proces politic ; dar răspunderea morală o ai întreagă !**

Întregul său discurs e o replică la cel al lui G. Panu, singurul de vigoarea şi forţa sa de argumentaţie. De altfel, adesea cei doi oratori s-au întrerupt reciproc.

După Carp, vorbeşte Aug. Peşiacov, membru în Comisia de informaţii, dar, cum o spune el însuşi, numit fără s-o ceară.

Îl urmează la tribună un alt apărător : Take Ionescu, fostul deputat liberal, acum în căutare de adăpost politic printre conservatori. Aminteşte darea în judecată a conservatorilor la 1876, care semănase sămînţa şi a altor acte similare. Cea de acum, dacă se întîmplă, şi el doreşte să nu se întîmple, nu e mai fericită. Mai mult, spune Take Ionescu, şi aici aduce un argument serios, de natură să pună pe gînduri şi pe cei mai aprigi potrivnici ai lui Brătianu.

— **Partidul Naţional-Liberal este un partid puternic, numeros şi organizat, un partid care şi-a arătat vitalitatea lui chiar acum, în toate alegerile parţiale. Ei bine, acest partid, pus afară din lege prin propunerea D-voastre, ce cale îi va rămîne ?... Puteţi să credeţi, D-voastre, că ne este permis nouă... să ne dăm luxul unui fel de rezbel intern..., să intrăm cu inima veselă într-o luptă civilă care poate să ţină ani întregi ?**

Concluzia lui Take Ionescu este clară, prin situaţia ce o întrevede : **„Din dare în judecată, în dare în judecată vom ajunge la cuţite“.**

M. Kogălniceanu: „...acest trist spectacol“

Urcă din nou la tribună principalul acuzator, N. Blaremberg ; este un prilej de a-şi vărsa toată indignarea şi de a răspunde obiecţiunilor aduse raportului. E aspru, incriminator, limbajul îl arată plin de pasiune :

— **D-lor, încep a crede că am trăit prea mult deoarece mi-a fost dat a vedea pe atîţi tovarăşi de luptă întorcîndu-se ca [,] cîinile din biblie la vărsătura lor...**

Adresîndu-se liberalilor, care prin întruniri, apeluri la tron, ameninţări cu violenţa îşi arată armele apărării lor :

— **Am atîta dispreţ pentru acei mizerabili, încît dacă aş avea în piept un ocean tot nu mi-ar fi destul ca să arunc în faţă scuipatul meu...**

Blaremberg intră în cele mai mici detalii. Cinci zile în şir i se aude glasul acuzator la tribuna Camerei !! Rar cîte cineva îl întrerupe pe orator. În afară, presa liberală răspunde oratorului pe acelaşi ton. Dar Blaremberg nu se sinchiseşte. Cuvîntul său îşi urmează netulburat şirul. Atacă nu numai pe liberali, ci şi pe cei care îi apără, ferindu-i de un proces, dorind să proclame **„pe lîngă inviolabilitatea REGALĂ... şi inviolabilitatea VIZIRALĂ"**. Îşi face o maliţioasă plăcere din a cita discursurile din timpul opoziţiei ale acelora care astăzi sînt împotriva dării în judecată. Vorbind după Take Ionescu, ce-şi arătase încă o dată talentul său oratoric, N. Blaremberg crede că în ţară sînt talente, dar ceea ce lipseşte sînt caracterele. Junimiştii, după el, sînt **„oameni în ochii cărora PRINCIPELE e tot şi PATRIA nimic"**. Blaremberg regretă că faptele unor miniştri vinovaţi sînt judecate **„nu de naţiune, ci de cumetri şi complici"**.

La 31 ianuarie ia cuvîntul M. Kogălniceanu. Vorbeşte evocator, sfătos. Evocator, cînd îşi aminteşte colaborarea sa cu I. Brătianu şi apoi despărţirea de el ; sfătos cînd se adresează deputaţilor de acum, acuzatori ai ministerului Brătianu :

— Ei ! onorabili domni din Comisiunea de informaţiuni. O ţară nu capătă importanţă numai prin înălţimea munţilor săi, numai prin frumuseţea văilor sale, numai prin limpezimea apelor sale ; toate aceste daruri mari ale naturii trebuie să fie vivificate de om. Oamenii dau importanţa unei ţări.

Priveşte retrospectiv şi constată că **„în 24 de ani de cînd domneşte regele nostru, 19 ani... a cîrmuit cu miniştrii daţi în judecată sau propuşi de a fi daţi în judecată"**. Faptul i se pare deosebit de întristător. Se adresează cu ironie lui N. Blaremberg :

— Oricît de mare să fiţi, nu puteţi D-voastră să denunţaţi Europei că toţi în această ţară sînt oameni de nimic, afară de D-voastră. Nu trebuie să ne daţi acest trist spectacol.

Dezbaterile Camerei asupra raportului de dare în judecată se apropie de sfîrşit. Acuzarea şi apărarea şi-au spus cuvîntul. La 31 ianuarie, prin primul ministru G. Manu, şi-l spune şi guvernul : oricît s-ar strădui Camera să prezinte motivele dării în judecată, dacă aceasta se va face, ţara ar putea interpreta faptul ca o răzbunare a Partidului Conservator în contra Partidului Naţional Liberal şi ca o distrugere premeditată a unor adversari politici.

Şi cu aceasta curentul favorabil încetării oricărei urmăriri judiciare a cabinetului Brătianu devine şi mai puternic. Parcă pentru a-l contracara, L. Catargi ia cuvîntul după G. Manu şi declară, cum o făcuse şi cu un an mai înainte, că va vota pentru trimiterea ministerului liberal înaintea justiţiei supreme, spre a se hotărî acolo dacă acuzările ce i se aduc sînt sau nu întemeiate.

O simplă formalitate

La sfîrşitul şedinţei de la 31 ianuarie 1890 se trece la vot. Întîiul şi principalul inculpat este I. Brătianu. Liniştea se aşterne peste sală. Urnele sînt acoperite cu batiste de mătase, pentru ca secretul votului să fie respectat. Secretarii îi cheamă pe deputaţi în ordine alfabetică. Aceştia iau bilele de la preşedinte şi pe sub batiste le strecoară în urne. Mulţi stau cu urechea atentă pentru a percepe sunetul bilelor (cele negre sînt de os, cele albe de lemn şi unii pretind că îşi pot da seama, după zgomotul căderii, cum votează fiecare). Operaţiunea durează circa 35 minute. Bilele sînt răsturnate apoi în cupele de lemn. Se numără şi.. din 153 votanţi, 67 sînt pentru şi 86 contra. Patru deputaţi se abţin. M. Kogălniceanu G. Pallade şi alţii aplaudă, ceea ce îl face pe M. Vlădoianu să-i apostrofeze :

— Aţi făcut o faptă rea, fie... dar este ruşinos ca s-o mai aplaudaţi...

Pentru ceilalţi miniştri inculpaţi, interesul e mult mai redus. Principalul era ca I. Brătianu să fie trimis în judecată şi nu P.S. Aurelian sau A. Stolojan. Doar Radu Mihai, al doilea inculpat, stîrneşte un oarecare interes. Din 146 votanţi, 87 sînt pentru şi 59 contra (şapte abţineri). Doar 11 bile albe mai trebuiau pentru ca fostul ministru de Interne al lui Brătianu să întrunească 2/3 şi să se trezească înaintea Curţii de Casaţie. Pentru ceilalţi numărul votanţilor e tot mai mic. Deputaţii, neinteresaţi, ies pe culoare. Ultimul acuzat e generalul Al. Cernat. Pentru el votează doar 105 deputaţi, dintre care 65 împotriva trimiterii în judecată.

Preşedintele Camerei poate anunţa în indiferenţa celor prezenţi :

— D-lor deputaţi, am terminat cu cestiunea dării în judecată...

* * *

Astfel, şi al doilea proces a eşuat, ca şi primul, înainte de a se judeca. Încercările reciproce de aducere a adversarilor politici înaintea justiţiei au dezvăluit multe trăsături ale profilului moral al guvernanţilor de atunci. Rînd pe rînd, acuzaţi şi acuzatori, cele două partide au apărut în faţa opiniei publice aşa cum erau şi într-o postură care se va accentua tot mai mult : însetate de putere, preocupate mai curînd de interesele partizanilor — asupra cărora lăsau să se reverse „Nilul bugetar" — decît de soluţionarea realelor probleme ale ţării, pasionate de manevre de culise, îndepărtate de interesele maselor.

JEAN MAURIAC

În numărul trecut al revistei noastre am prezentat cititorilor ultimele întrevederi, ultimele activităţi ale generalului de Gaulle, relatate de Jean Mauriac, corespondent special al Agenţiei France Presse pe lîngă fostul preşedinte al Franţei. Publicăm în continuare fragmente din aceeaşi lucrare a lui J. Mauriac *, emoţionantă mărturie a celor petrecute într-o zi de început de noiembrie.

Magazin istoric mulţumeşte revistei **Express** pentru fotografiile artistice, pe care le reproducem după excelentul album editat de Les Éditions du groupe Express.

Acea zi de luni 9 noiembrie ** fusese, la început, o zi ca toate celelalte. Puţin înainte de ora zece generalul de Gaulle se instalase în biroul său de la Boisserie, acea „cameră pe colţ“ descrisă în **Memorii de război,** de unde „se deschidea priveliştea depărtărilor spre asfinţit“. Lucrase, ca de obicei, la al doilea volum al **Memoriilor speranţei — Efortul, august 1962 — decembrie 1965.** Ajunsese la capitolul al treilea, al cărui plan fusese făcut, iar redactarea abia schiţată.

Primul capitol, început după întoarcerea din Spania, privea în esenţă bătălia referendumului din octombrie 1962 (alegerea preşedintelui Republicii prin sufragiu universal) şi evenimentele de care fusese precedată şi urmată : formarea guvernului Pompidou, dizolvarea ***, alegerile, reinstaurarea aceluiaşi guvern. Capitolul al doilea, terminat la sfîrşitul lui septembrie, se ocupa de dificultăţile economice şi sociale : greva minerilor din 1963, planul de stabilizare, probleme agricole etc. Al treilea capitol, abia început, era consacrat afacerilor externe. În planul lucrării sale, fostul şef al statului precizase că acest capitol avea să privească „dramele“ : Cuba, opunerea faţă de intrarea Angliei în Piaţa Comună, asasinarea lui Kennedy, Vietnamul, retragerea lui Adenauer etc. (Era prevăzut însă şi un alt capitol de politică externă, acesta consacrat „actelor“ : acordul franco-german ****, retragerea din N.A.T.O. *****, recunoaşterea Pekinului ******, călătoriile în străinătate etc.)

* Jean Mauriac, *Mort du général de Gaulle*. Éditions Bernard Grasset, Paris, 1972.

** Vezi *Magazin istoric*, nr. 1/1973.

*** Parlamentului — *n.r.*

**** Tratatul de colaborare franco-vest-german, încheiat la 22 ianuarie 1963.

***** In 1966, Franţa se retrage din organizaţia militară a Pactului Atlanticului de Nord (N.A.T.O.).

****** Franţa recunoaşte guvernul Republicii Populare Chineze la 27 ianuarie 1964.

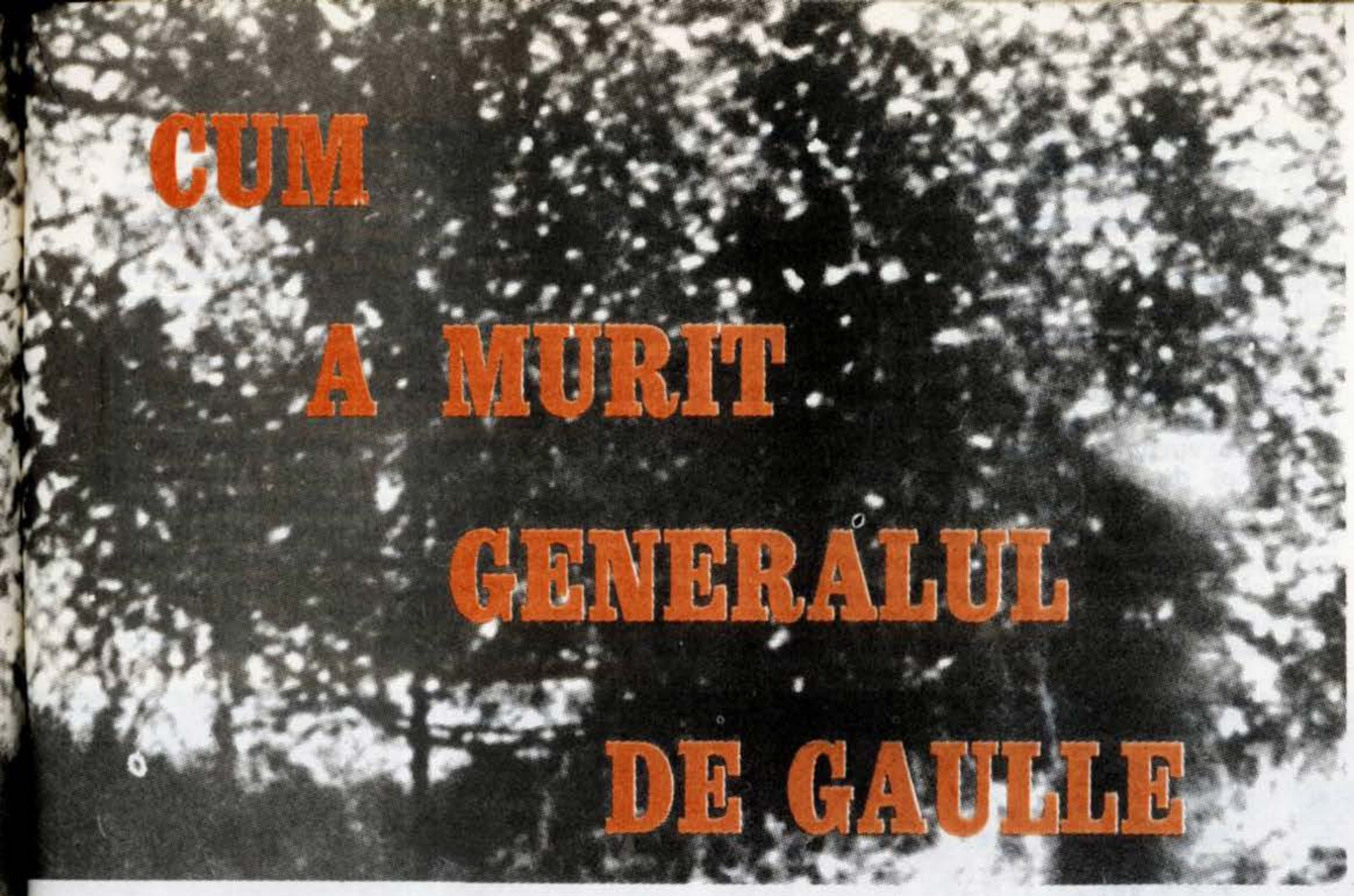

CUM A MURIT GENERALUL DE GAULLE

Pierre-Louis Blanc trebuia să vină la Colombey în 17 noiembrie, pentru a aduce generalului un întreg dosar de documente și informații cu caracter diplomatic, necesare lucrării sale : corespondența cu șefii de state, comunicări diplomatice etc. În ultimul capitol al acestui al treilea volum, generalul urma să-și formuleze părerea despre situația Franței, a Europei, a lumii. Avea intenția să se aducă pe el însuși în scenă, față în față cu marile personalități din istoria Franței. Le vorbise de mai multe ori copiilor săi și aghiotanților despre acest proiect. Cititorul ar fi putut astfel să asiste la o confruntare a lui de Gaulle cu Clovis, Carol cel Mare, Sully, Richelieu, Ludovic XIV, Colbert, Danton, Napoleon, Clemenceau, poate și cu alții... Pe acesta din urmă l-ar fi întrebat : „În situația în care mă aflam. ce-ai fi făcut dumneata, Clemenceau, care aveai în spate o Franță unanimă, care erai în fruntea celei dintîi puteri mondiale ? Ce-ai fi făcut în locul meu ?“

În acea zi de luni 9 noiembrie generalul dejunase numai cu doamna de Gaulle, mîncase cu poftă, fără să se simtă deloc obosit. Apoi făcuse de două ori înconjurul parcului, întîi cu soția sa, pe urmă singur, între două ploi torențiale, sub un cer mohorît, pe un vînt care smulgea ultimele frunze din copaci. La ora două și jumătate, generalul a primit pe un tînăr agricultor din Colombey, dl. René Piot. Cu puțin înainte, fostul șef al statului cumpărase în împrejurimi un teren, pe care a avut posibilitatea să-l schimbe, în cadrul reparcelării comunei, cu un lot de lîngă parcul său de la Boisserie, dublîndu-i astfel întinderea. Generalul de Gaulle îl rugase pe dl. Piot să vină pentru a pune la punct un contract de închiriere și a deschide o trecere în împrejmuirea care despărțea parcul său de terenul achiziționat. Avea intenția să planteze pe el mulți copaci și chiar încredințase această sarcină unui specialist.

La ora trei și jumătate, după un ultim tur prin parc, generalul îl chemase la telefon — a fost ultimul său apel telefonic — pe Xavier de Beaulaincourt, care se afla în biroul său din Bulevardul Breteuil, pentru a fixa cu el ora la care trebuia să vină a doua zi — unsprezece și patruzeci și cinci — și pentru a-l ruga să-i aducă o seamă de informații, dintre care una privea data numirii și plecării lui Christian Fouchet la și de la Ministerul Educației Naționale. Fostul șef al statului voia să aibă confirmarea că Fouchet fusese, în adevăr, ministrul Educației Naționale care rămăsese cel mai mult în funcție de la începutul celei de-a III-a Republici. În încheiere, generalul îi spusese, simplu, lui Beaulaincourt : „Pe mîine...“

Fostul președinte al Republicii avea să revină apoi în biroul său (care fusese zugrăvit cu cîteva luni înainte, în timpul călătoriei sale în Spania).

În această cameră, totul amintește că generalul își scria memoriile. Pe masa de lucru încărcată cu hîrtii, scrisori, documente, așezată în fața a trei ferestre — de unde se zăresc „peste cîmpie și păduri,

pantele lungi coborînd spre valea rîului Aube, apoi înălțimile versantului opus" fără ca, pînă la hotarul orizontului, să se vadă vreo construcție — se află un teanc de volume din **L'Année politique,** foile manuscrise ale memoriilor sale, rînduite într-un plic, și ultimele cărți primite de general. În dreapta, o masă mai mică încărcată cu dosare, cuprinzînd dările de seamă ale discuțiilor generalului, între 1958 și 1969, cu oamenii de stat străini (cînd era vorba de Kennedy sau Hrușciov, generalul de Gaulle începea conversația declarînd : „Dumneavoastră sînteți puternic, Franța însă nu mai este..." Urmau variații pe tema dimensiunilor pe care trebuie să le ai astăzi pentru a fi puternic. Și generalul făcea legătura : „Dar, acestea fiind zise, Franța există, ea are un punct de vedere, are un rol..."). În încăpere, doar două fotografii : una pe birou, destul de veche, împreună cu nepoții săi jucîndu-se în grădina de la Boisserie, cealaltă, pe o masă, a tovarășului său din **Franța liberă,** amiralul Thierry d'Argenlieu. Pereții circulari sînt acoperiți cu vitrine și rafturi pline cu cărți. În vitrine, diferite obiecte prețioase care i-au fost oferite : săbii și spade, medalii de aur, un cocoș de cristal,* o cruce de Lorena, casete de argint, un mic elefant de aur, dar al președintelui Houphonët Boigny **. Pe rafturile supraîncărcate, **Memorii de dincolo de mormînt** (Chateaubriand), lucrări ale lui Mauriac și Malraux, cărți de artă — diferite ediții de lux — o biblie veche, dăruită de Konrad Adenauer, lucrări de economie politică, dar mai cu seamă cărți de istorie contemporană : **Memoriile** lui Poincaré și Foch, ale lui Churchill, Eisenhower, o **Istorie universală** și, așezate la îndemînă, cele trei volume cu **Memorii de război** și primul din **Memoriile speranței** („clasicii" — Corneille, Molière, Voltaire, Hugo, Balzac — se aflau în camera de alături, în bibliotecă).

După ce a luat ceaiul, ca în fiecare zi, cu d-na de Gaulle, generalul a lăsat de o parte redactarea memoriilor și s-a apucat de corespondență. În tot acel an, scrisorile veniseră cu miile la Colombey. Foștii camarazi, fidelii săi, atîția și atîția francezi anonimi îi scriseseră la 22 noiembrie 1969 pentru a-l felicita de ziua nașterii, la 1 ianuarie — de Anul nou, la 18 iunie,

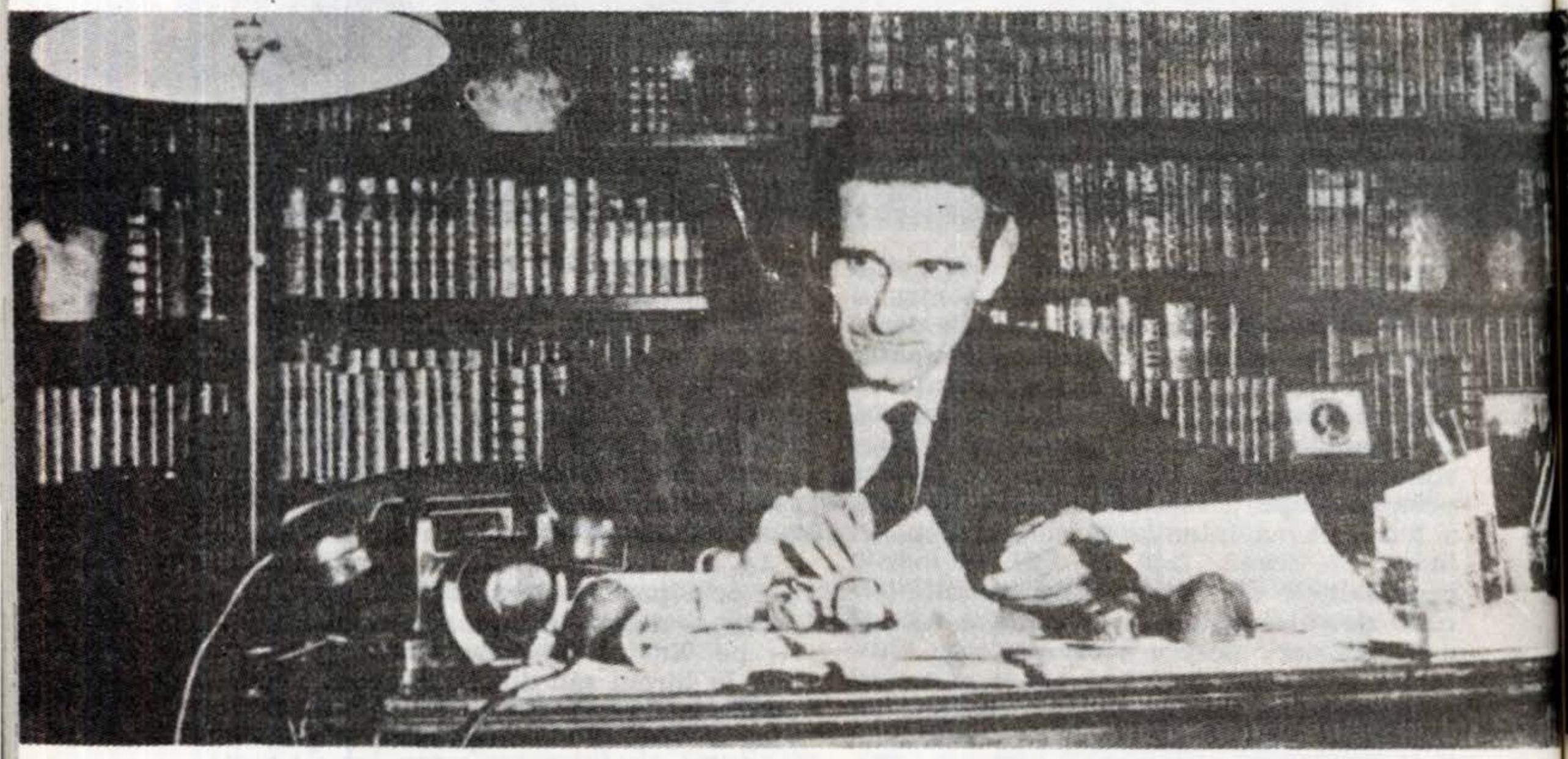

Jean Mauriac. Volumul său Mort du général de Gaulle *a fost distins cu premiul* Aujourd'hui, *decernat lucrărilor de politică contemporană sau de actualitate*

la 4 noiembrie — de ziua onomastică. De cînd renunțase la putere, la 28 aprilie 1969, de cînd bătrînul general se văzuse singur la Colombey după această ultimă încercare, valul de scrisori nu contenise, iar publicarea celor cinci volume de **Discursuri și mesaje** și apoi a primului volum din **Memoriile speranței** provocase un nou aflux. Printre scrisorile sosite în primele ceasuri ale acelei dimineți de 9 noiembrie era una de la ginerele său, generalul de Boissieu, și una de la un fost aghiotant, căpitanul de rangul I Flohic.

Cu două ore înainte de moarte, generalul a semnat o hîrtie privitoare la impozitele sale funciare (fiindcă a doua zi urma să o

* Cocoșul galic este una din emblemele naționale ale Franței.

** Președinte al Republicii Coasta de Fildeș.

înmînеze lui Xavier de Beaulaincourt, a datat-o 10 noiembrie). Apoi a scris ultimele sale scrisori: răspunsuri către membrii familiei care îi trimiseseră urări de ziua lui. Aceste scrisori au fost ultima sa activitate. D-na Jacques Vendroux, cumnata sa, avea să primească a doua zi o scrisoare a generalului în momentul cînd afla de moartea lui: „Roagă-te pentru marea lucrare pe care am întreprins-o", îi spunea el.A scris și fiului său — îi mai trimisese o scrisoare, cu două zile înainte de moarte, la 7 noiembrie. În această ultimă scrisoare era mai cu seamă vorba de punerea la punct a unor probleme precise, cu caracter familial. „Avea sentimentul limpede de a fi ajuns la capătul existenței sale, va spune mai tîrziu Philippe de Gaulle, un om care își simțea sfîrșitul

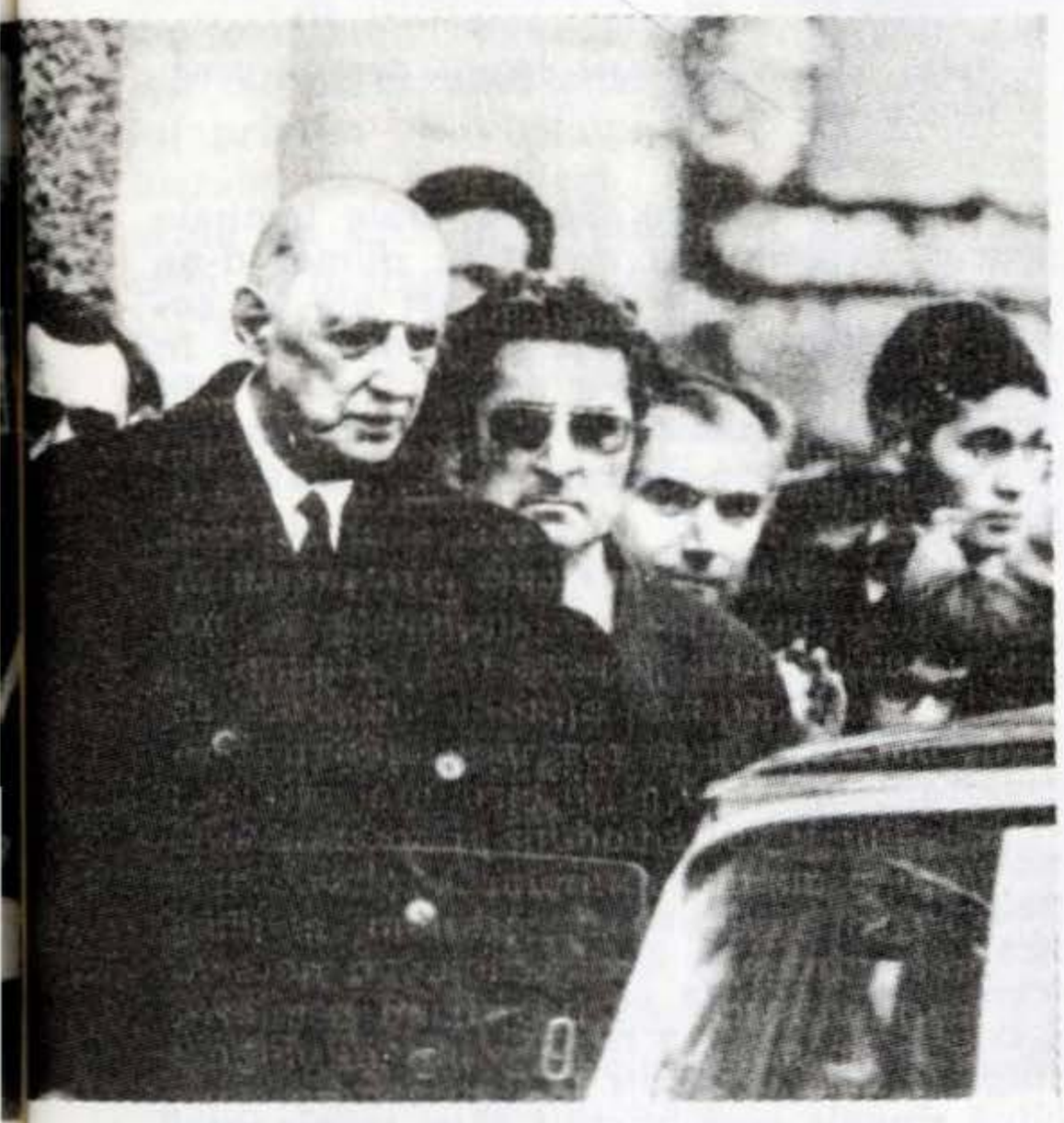

Generalul de Gaulle la Colombey, cu puțin înainte de moarte

aproape și nu trebuia să-și lase treburile nerezolvate".

La un moment dat, s-a dus la d-na de Gaulle care se afla în sufragerie. Generalul, cu două scrisori în mînă, a întrebat-o de adrese pe soția lui, apoi s-a înapoiat în biroul său, unde, cînd s-a întunecat, a tras singur obloanele, așa cum făcea de multe ori. A fost ultima lui privire spre grădina învăluită în brumă, cu miros de frunze uscate și iarbă udă, spre peisajul vălurit, cu imensele lui cîmpii și păduri întunecate.

* * *

Generalul de Gaulle a murit la sfîrșitul acestei zile de luni 9 noiembrie, la ora nouăsprezece și douăzeci și cinci. După ce lucrase toată după-amiaza, ieșise din biroul său, curînd după ora optisprezece și patruzeci și cinci și trecuse în camera alăturată, biblioteca, unde se afla d-na de Gaulle și unde își primea de obicei musafirii. Ca în fiecare seară înaintea cinei, se așezase la masa lui de bridge — îmbrăcat cu obișnuitul său costum gri închis, la două rînduri — și întinsese cărțile pentru o pasiență, în așteptarea cinei, care era servită către ora nouăsprezece. D-na de Gaulle, aflată în apropierea lui, la micul ei birou stil Directoire scria. Era între ora optisprezece și cincizeci și optisprezece și cincizeci și cinci cînd, deodată generalul a scos un strigăt de durere și a murmurat:

„Ah! mă doare aici, în spate..." și a dus mîna acolo, spre dreapta. S-a prăbușit încet într-o parte, reținut de brațul fotoliului, cu capul înainte. Ochelarii i-au căzut pe jos. După ce a rostit aceste cuvinte — care au fost ultimele — și-a pierdut cunoștința. N-avea să-și mai revină pînă la moarte.

Restul s-a petrecut în mai puțin de o jumătate de oră. D-na de Gaulle a rugat-o imediat pe Charlotte, una dintre cele două femei de serviciu de la Boisserie (care tocmai trăgea obloanele din bibliotecă) să telefoneze doctorului Guy Lacheny, la Bar-sur-Aube. În acest timp, cealaltă femeie, Honorine, a chemat — printr-o linie de telefon directă — pe șoferul Francis Marroux (care locuia chiar în fața grilajului de la Boisserie), rugîndu-l să vină imediat. Marroux a ajutat-o pe d-na de Gaulle și pe cele două femei, care îl susținuseră pe general în fotoliu, să-l transporte pe salteaua unui divan din bibliotecă, pusă pe jos. Șoferul a plecat apoi să-l cheme pe preotul din Colombey, abatele Jaugey.

L-a găsit în presbiteriul său, o casă mică țărănească, situată chiar în fața bisericii. Lucra în biroul său, de unde pe fereastră se zărea, dincolo de grădina de zarzavat, același peisaj ca și de la Boisserie. Se întunecase de tot și burnița. Marroux a spus doar atît: „Veniți repede, generalului i s-a făcut rău". Preotul și-a luat trusa pentru împărtășirea bolnavilor — sticluța cu mir, cartea de rugăciuni etc. Doctorul Lacheny era acasă, dînd consultații, cînd a sunat telefonul. Soția sa a primit comunicarea de la Colombey și l-a anunțat pe doctor. Acesta a lăsat bolnavul pe care îl examina și pe cei trei pacienți care așteptau în salon. „Nu se făcuse ora șapte cînd am fost chemat, a povestit el mai tîrziu. Am parcurs în zece minute cei cincisprezece kilometri dintre Bar și Colombey, derapînd la un viraj și izbutind doar în ultimul moment să redresez mașina".

Presa din diferite țări anunță decesul generalului de Gaulle

Preotul și medicul au ajuns la Boisserie în același timp, la ora șapte și zece. „Doctorul a sosit aproape odată cu mine, a relatat abatele Jaugey. Venea imediat după mine. M-am dat la o parte și el a pătruns cel dintîi în bibliotecă". Timp de cîteva minute, preotul a rămas singur în salon. „Auzeam gemete, un fel de horcăieli, avea să spună el. Abia în clipa aceea am înțeles că totul se sfîrșise. Era agonia".

Inima generalului de Gaulle mai bătea cînd doctorul Lacheny s-a aplecat asupra lui. Pulsul era foarte slab. La cîteva clipe după începerea examinării, medicul s-a întors spre d-na de Gaulle care, după cît se părea, mai avea oarecari speranțe: „I-am făcut din ochi un semn că nu mai era nici o nădejde", a spus el. I-a administrat o injecție cu morfină, pentru cazul, după el puțin probabil, în care generalul ar mai fi simțit vreo durere.

Honorine a deschis atunci ușa salonului și, la cererea d-nei de Gaulle, l-a rugat pe abatele Jaugey să vină. „Puteți intra, i-a spus doctorul Lacheny, este foarte grav". „Am avut impresia că generalul de Gaulle era încă în viață, a declarat mai tîrziu preotul. Dar nu eram sigur. Medicul, în genunchi, era aplecat asupra lui. Am îngenuncheat și eu și i-am dat împărtășania destinată celor muribunzi".

Inima generalului de Gaulle încetase să bată *. Era ora nouăsprezece și douăzeci și cinci. Doctorul Lacheny s-a întors din nou spre d-na de Gaulle, dîndu-i de înțeles că generalul murise. D-na de Gaulle și-a luat atunci ochii de la trupul soțului ei, l-a privit pe medic și i-a spus „A suferit atît de mult în ultimii doi ani!"

În mica încăpere tăcută, unde lemnele ardeau în șemineu, se aflau numai d-na de Gaulle cu cele două femei ale ei, șoferul Marroux, medicul și preotul, toți în genunchi. „Nimeni, a spus acesta din urmă, n-a rostit un cuvînt. D-na de Gaulle rămăsese imobilă. Cele două femei plîngeau".

După un examen rapid, medicul a diagnosticat o ruptură a aortei abdominale, datorată unui anevrism **. Această ruptură brutală îl făcuse pe general să-și piardă cunoștința. De îndată, corpul său parcă se golise de sînge. În cîteva clipe, fața devenise foarte palidă, în timp ce mîinile i se albeau. Medicul simțise la palpare o pungă cu sînge în abdomen. Era de părere că generalul n-a suferit și nu și-a dat seama că moare.

D-na de Gaulle a rămas demnă și foarte stăpînă pe sine. Nu și-a pierdut nici o clipă sîngele rece, a știut să-și stăpînească durerea și a făcut imediat față hotărîrilor pe care a trebuit să le ia singură, nici unul dintre copiii săi negăsindu-se lîngă ea. A cerut abatelui Jaugey să telefoneze la Paris generalului de Boissieu, pentru a-i anunța moartea generalului și a-l ruga să-l înștiințeze pe Philippe de Gaulle. Lui Boissieu, preotul i-a spus simplu: „Socrul dumneavoastră ne-a părăsit..."

S-a procedat numaidecît la toaleta mortuară, pe care au făcut-o medicul, preo-

---

* La împlinirea unui an de la moartea generalului de Gaulle, săptămînalul Partidului Comunist Francez, *France Nouvelle*, scria: „Fenomenul gaullist — fără nimic peiorativ în această expresie — a însemnat, în primul rînd, un om ieșit din comun, un personaj complex, dotat cu o inteligență deosebită și cu un mare orgoliu. Avea încredere în misiunea lui și se identifica cu Franța. Nu e mai puțin adevărat că a avut simțul realităților și a încercat să le facă față. Geniul său indiscutabil nu-i mascheză însă lacunele. Deosebit de sensibil la ideea de națiune, el n-a realizat niciodată cu adevărat ce este poporul și cu atît mai puțin lupta de clasă, căci a fost puternic implantat în clasa sa, marea burghezie, pe care a slujit-o ca un eminent om de stat".

** Anevrism — dilatare a peretelui unui vas de sînge în urma unei leziuni traumatice sau inflamatorii.

tul şi Marroux. D-na de Gaulle a cerut ca generalul să fie îmbrăcat în uniformă şi să se aducă drapelul. Cei trei bărbaţi au transportat apoi trupul în salon. Una dintre femeile de serviciu s-a aplecat asupra generalului şi i-a pieptănat părul răvăşit.

Doctorul Lacheny, avînd de vizitat cîţiva bolnavi chiar în apropiere de Colombey, a plecat. Preotul Jaugey s-a oferit să vegheze trupul neînsufleţit, măcar pînă la sosirea soţilor Boissieu. D-na de Gaulle a refuzat. Preotul a întrebat-o: „Generalul de Gaulle a fost bolnav?" „Nu, nu" a răspuns ea cu tărie. Şi a amintit de plimbarea pe care o făcuse pe jos cu două zile înainte şi de felul cum petrecuse acea ultimă zi, cînd generalul primise un vizitator şi lucrase ca de obicei. Pe urmă i-a spus şi preotului ceea ce îi spusese doctorului Lacheny, imediat după moarte. Abatele Jaugey n-avea să-şi amintească textual cuvintele pronunţate: „D-na de Gaulle, va spune el, a făcut din nou aluzie la suferinţa morală a generalului de Gaulle".

Curînd după plecarea medicului a plecat şi preotul de la Boisserie. La poartă, jandarmii de gardă nu l-au întrebat nimic. Ploua mereu. Preotul a străbătut pe jos satul adormit, unde nu mai sclipea nici o lumină. Îndată ce s-a întors la presbiteriu, un membru al Serviciului de Informaţii — de serviciu la Colombey — prevenit de jandarmi despre acel du-te-vino de la Boisserie, a venit după ştiri. „Nimic alarmant, i-a spus preotul, vă asigur, nimic alarmant". Oricît de ciudat ar putea să pară, funcţionarul n-a căutat să afle mai mult şi, lăsîndu-se convins, s-a dus să se culce.

A doua zi, către ora nouă, abatele Jaugey a străbătut iar satul, ducîndu-se la brutărie. Totul părea încă normal, liniştit. Dar de cum a deschis uşa prăvăliei, brutăreasa a izbucnit în plîns: „Domnule părinte! Generalul a murit..." Poştăriţa, cu puţin înainte, răspîndise vestea în sat după ce dusese, ca în fiecare dimineaţă, corespondenţa la Boisserie. Una dintre femeile de serviciu luînd scrisorile adresate generalului, nu îşi putuse stăpîni lacrimile: „A murit aseară", îi spusese într-o suflare.

* * *

Generalul şi d-na Alain de Boissieu, care fuseseră anunţaţi cei dintîi, au sosit la Colombey în cursul nopţii de 9 spre 10 noiembrie, la ora unu, cu fiica lor Anne. D-na de Gaulle i-a primit lîngă

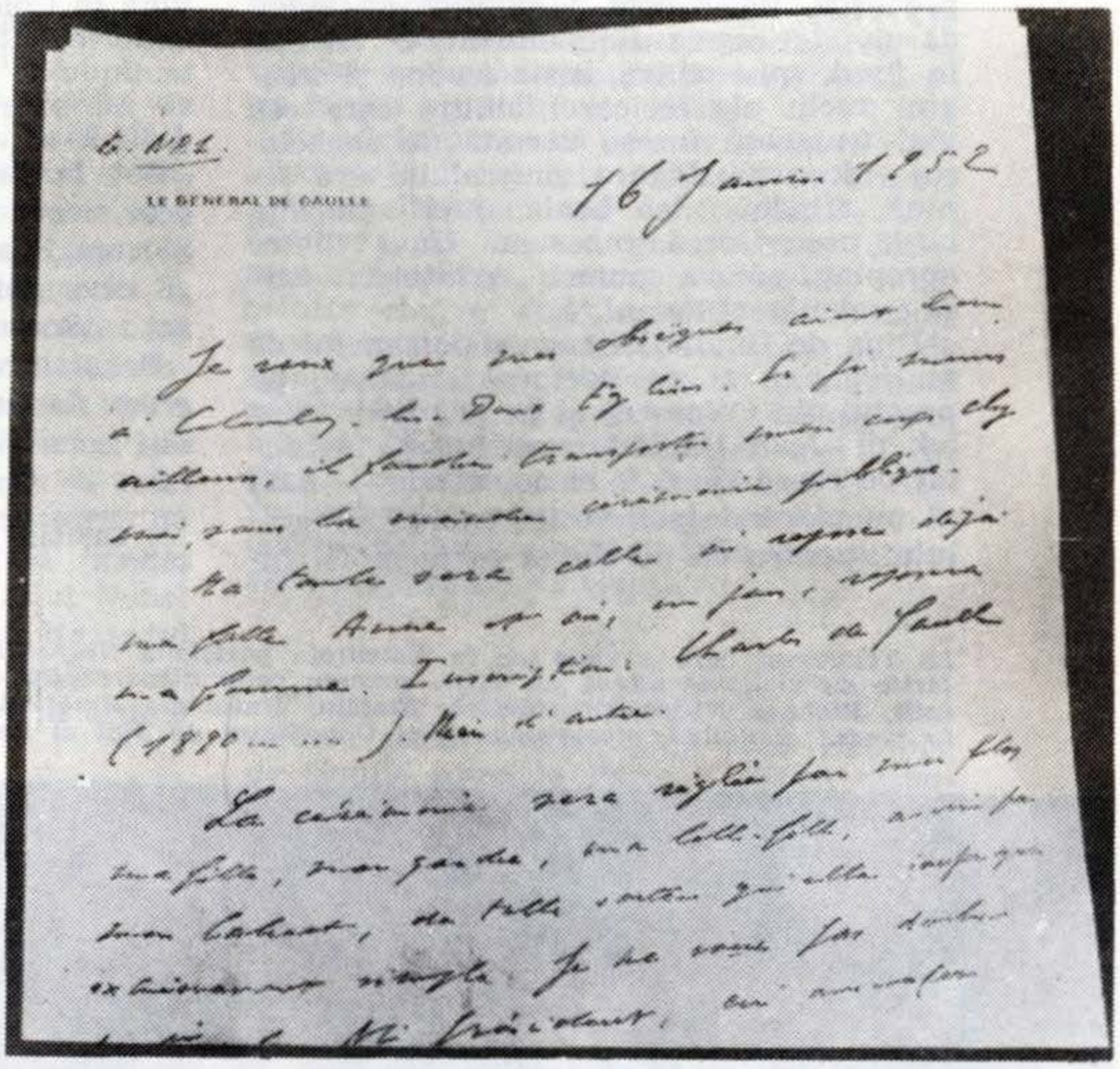

„Doresc ca funeraliile mele să aibă loc la Colombey-les Deux-Eglises..." Din 1952, de cînd şi-a întocmit testamentul (reprodus în facsimil) de Gaulle nu şi-a modificat voinţa

rămăşiţele pămînteşti ale generalului. Trupul fostului şef al **Franţei libere** odihnea pe un divan în mijlocul salonului de la Boisserie, în uniforma lui kaki, acoperit cu un steag tricolor (acelaşi care, la aniversările sărbătorilor naţionale şi la 11 noiembrie* era înălţat la Boisserie), care ajungea pînă la buzunarele de sus ale tunicii — de care erau prinse numai două insigne în email ale **Franţei libere.** Faldurile drapelului cădeau pe covor.

Pe o măsuţă, lîngă trupul luminat de flacăra a două făclii, se găseau un crucifix şi o crenguţă de merişor. În mîinile

* La 11 noiembrie 1918, în pădurea de la Compiègne a fost semnat armistiţiul dintre Aliaţi şi Germania învinsă.

generalului, se afla un şirag de mătănii cu boabe de culoare deschisă, care îi fuseseră date d-nei de Gaulle de papa Ioan XXIII şi pe care generalul le ţinea în sertarul noptierei sale. La picioare, cartea unde figurau numele tuturor tovarăşilor din mişcarea de Eliberare, — cu coperta ferecată în argint şi ornamentată de o cruce a Eliberării — o spadă, peste care e suprapusă o cruce de Lorena. Fotoliile din salon fuseseră împinse lîngă pereţii împodobiţi cu portretele strămoşilor generalului din sec. XVIII (un procuror, un avocat...) şi de un tablou dăruit de regele Belgiei. Într-o vitrină, în fund, spre stînga, nişte icoane şi imagini vechi ale fecioarei, dintre care cea mai frumoasă fusese dăruită de cancelarul Adenauer. Figura generalului era senină, fiindcă nici boala, nici suferinţa nu-i precedaseră moartea. Unul dintre apropiaţii săi va spune : „A întinerit parcă cu douăzeci de ani."

D-na de Gaulle îşi rugase personalul de serviciu, ca şi pe doctorul Lacheny, pe preotul din Colombey şi pe primarul satului, dl. Jean Raullet, care fusese înştiinţat pe seară (încă în 9 noiembrie — **n.n.**) să nu răspîndească vestea morţii generalului, pentru că nu dorea ca membrii familiei sale s-o afle de la radio, ci să fie preveniţi de ea. Trebuiau anunţaţi căpitanul * Philippe de Gaulle, care era la Brest, d-na Marie-Agnès Cailliau, sora mai mare a generalului, Charles, nepotul cel mai mare, care se afla la New York, unde făcea un stagiu, cumnaţii şi cumnatele fostului şef al statului.

Generalul de Boissieu care, alături de soţia sa şi de d-na de Gaulle, veghiase trupul generalului toată noaptea, chemase mai întîi, la ora unu şi treizeci, pe Xavier de Beaulaincourt, ca să-l roage să vină la Colombey a doua zi, marţi 10 noiembrie, cît mai devreme. Din prudenţă, temîndu-se ca ştirea morţii generalului să nu se răspîndească, Boissieu n-a îndrăznit să vorbească limpede la telefon : „Sînt la ţară, s-a întîmplat ceva foarte grav, ceva iremediabil... Mă înţelegi..." Şi cum Beaulaincourt tăcea, a continuat : „E ceva definitiv, s-a terminat". A adăugat : „Socrul meu..." şi a închis repede.

Beaulaincourt l-a chemat imediat pe Desgrées du Loû — îl rugase Boissieu — ca să-i comunice cuvintele ginerelui generalului de Gaulle. Aghiotantul, pentru a fi

* Căpitan de rangul I, actualmente contraamiral.

La Tedeumul care a avut loc în Catedrala pariziană Notre-Dame, personalităţi din toate ţările au venit să aducă un ultim omagiu celui dispărut (în dreapta — primul în rîndul întîi, Richard Nixon, preşedintele Statelor Unite ale Americii, şi Emil Bodnaraş, primul în rîndul al doilea, vicepreşedinte al Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România)

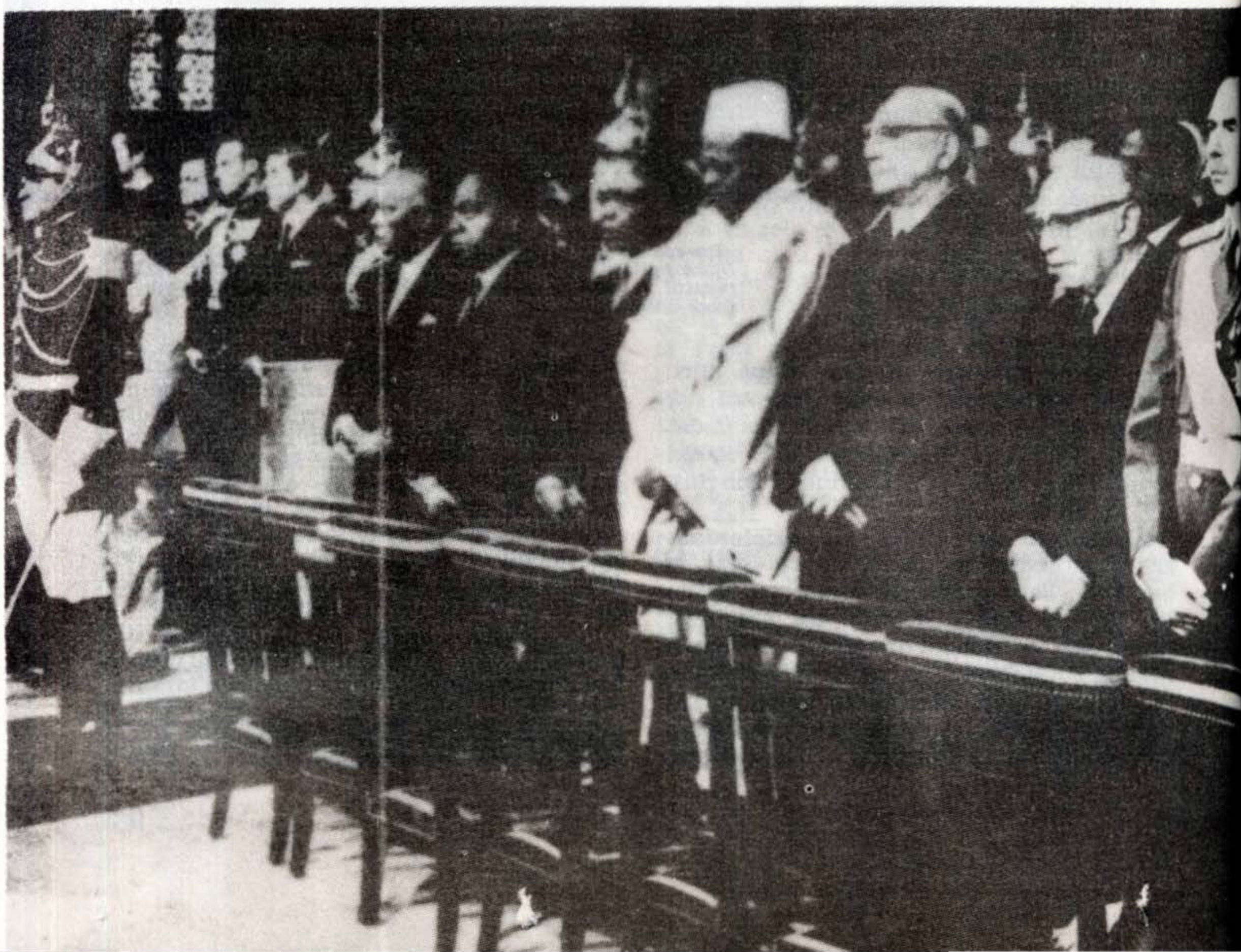

mai sigur, a telefonat imediat la Colombey şoferului Marroux :

— E grav ? a întrebat.

— E grav, a răspuns Marroux.

— Foarte grav ?

— Foarte grav.

— S-a sfîrşit ?

— S-a sfîrşit.

Desgrées du Loû l-a sunat apoi pe Beaulaincourt : „Da, generalul a murit", i-a spus. Amîndoi — singurii din Paris care ştiau că de Gaulle murise — nu s-au mai culcat în acea noapte şi la ora cinci şi treizeci au pornit spre Colombey.

Xavier de Beaulaincourt era oricum aşteptat la Colombey. Era marţi, ziua cînd, în fiecare săptămînă, colaboratorii generalului veneau pe rînd la Boisserie să-i aducă curierul. Deşi prevenit de moartea generalului de Gaulle, Beaulaincourt a adus totuşi servieta grea, care avea să rămînă închisă. Într-un clasor erau rînduite zece scrisori care ar fi trebuit să fie semnate de generalul de Gaulle şi pe care destinatarii lor n-aveau să le mai primească. Printre ele, o scrisoare de mulţumire către Jacques Monod (medic şi biochimist), laureat al premiului Nobel pentru că îi trimisese cartea sa **Hazardul şi necesitatea,** o alta, tot de mulţumire, pentru primirea cărţii **Logica vieţii** a unui alt laureat al premiului Nobel, François Jacob (medic şi biolog).

Într-un al doilea clasor se aflau numeroasele scrisori adresate în cursul săptămînii generalului de Gaulle, cele mai multe cu mulţumiri pentru trimiterea volumului **Renouveau.** Printre ele era una de la papă, una de la şahul Iranului, scrisă de mîna sa, în franceză, şi multe altele : de la dl. Amintore Fanfani *, de la lady Churchill, de la d-na François Mauriac, de la foşti miniştri. Era, de asemenea, un lung mesaj de la Anwar el Sadat cu mulţumiri călduroase către generalul de Gaulle pentru scrisoarea sa trimisă ambasadorului Egiptului cu ocazia morţii preşedintelui Nasser.

Beaulaincourt mai aducea şi cîteva cărţi adresate generalului : **Mutaţia,** de Marcel Loichot, **Europa după de Gaulle,** de lord Gladwyn, şi de asemenea, cîteva documente necesare pentru memoriile sale ; printre ele, o fişă specificînd volumul masei monetare la începutul planului de stabilizare, la care adăugase scurta notă asupra lui Christian Fouchet, cerută prin telefon cu cîteva ore înaintea morţii. În sfîrşit, Beaulaincourt mai aducea şi cîteva cartonaşe cu modele de mulţumiri la urările de Anul nou, ca să fie supuse alegerii generalului de Gaulle.

* * *

Alain de Boissieu fusese rugat să ţină secretă ştirea morţii, pînă cînd Philippe de Gaulle sosea la Paris şi dădea dispoziţie cu privire la publicarea testamentului generalului de Gaulle. A început să telefoneze în zorii zilei de 10 noiembrie, prevenind la rînd pe ceilalţi membri ai familiei. Unul dintre primii anunţaţi a fost Pierre Cailliau, fiul surorii generalului. La ora şapte cincizeci, acesta, temîndu-se ca mama lui să nu afle vestea din buletinul de ştiri de la ora opt, s-a dus imediat la locuinţa ei din Boulogne-sur-Seine.

D-na de Gaulle ceruse ginerelui său să-l prevină pe Georges Pompidou de moartea generalului. Boissieu avea să precizeze mai tîrziu că d-na de Gaulle îi spusese să comunice, în acelaşi timp, şefului statului că putea să dea publicităţii textul ultimelor dorinţe ale fostului preşedinte al Republicii, pe care îl deţinea — ca şi cei doi copii ai generalului — din 1952. (Imediat după funeraliile naţionale ale mareşalului de Lattre de Tassigny ** din 16 ianuarie 1952, generalul de Gaulle întrebîndu-se dacă mareşalul consimţise, înainte de a muri, la fastul funeraliilor sale şi dacă nu se încălcaseră

---

* Amintore Fanfani — om politic italian, preşedinte al Senatului.

** Jean de Lattre de Tassigny (1889-1952) a primit titlul de mareşal post-mortem, în 1952.

dorințele lui intime, hotărîse ca propriile lui funeralii să nu aibă un caracter național). Marți dimineața la ora șapte și douăzeci și cinci, Alain de Boissieu a telefonat generalului Deguil, șeful statului-major particular al d-lui Pompidou, rugîndu-l să transmită cît de curînd președintelui Republicii mesajul d-nei de Gaulle.

Philippe de Gaulle a aflat de moartea tatălui său la Brest — la cercul naval unde lua masa — în seara de 9 noiembrie, curînd după ora douăzeci, printr-un telefon al soției sale, care fusese imediat anunțată de la Paris. S-a gîndit să plece cu un avion militar ca să cîștige timp. Dar temîndu-se ca plecarea avionului de la Brest și aterizarea la Villacoublay să nu trezească atenția, fiul generalului a hotărît să ia, la ora douăzeci și unu patruzeci și cinci, trenul care avea să ajungă a doua zi dimineața, puțin înainte de ora șapte, la Paris (la statul major al forțelor aeronavale din Brest, unii ofițeri și începuseră, văzînd această plecare precipitată, să se gîndească că fostul președinte al Republicii era grav bolnav).

Îndată ce a intrat în apartamentul său de la Paris, a sunat telefonul. La aparat se afla d-na de Gaulle. Erau primele cuvinte schimbate între Philippe și mama sa după moartea generalului: „Îți amintesc, i-a spus ea, că trebuie să dai publicității cît mai curînd posibil dispozițiile testamentare ale tatălui tău...“ Philippe de Gaulle a hotărît atunci să telefoneze la Elysée. „Doream, a declarat el mai tîrziu, să iau contact cu un colaborator al șefului statului. Totul trebuia pus la punct înainte de a se afla vestea și de a se bloca centralele telefonice (supraaglomerate), împiedicînd orice comunicație, cum s-a și întîmplat. Pentru început trebuia să precizez că, din 1952 încoace, tatăl meu nu făcuse nici un testament nou și că cel de atunci rămînea valabil. Mă interesam despre aceasta cam din doi în doi ani. După retragerea lui de la putere, l-am întrebat din nou dacă testamentul său prin care erau refuzate funeraliile naționale, este încă valabil și mi-a răspuns afirmativ. Nu voia nici atunci — sub Republica a V-a ca și sub a VI-a, la putere sau nu — funeralii naționale. În ochii lui, funeraliile erau o ceremonie particulară și religioasă. Dorea în continuare să fie înmormîntat simplu, la Colombey, în prezența locuitorilor satului său. Pentru evitarea unor manevre false, pentru ca totul să fie limpede, anunțarea morții tatălui meu și a dispozițiilor lui testamentare trebuiau făcute imediat. Și era de datoria

În noaptea de 12 noiembrie 1970, parizienii au depus pentru prima oară flori la Arcul de Triumf din piața care avea să fie denumită Étoile-Charles de Gaulle

mea să nu plec din Paris fără să mă asigur că textul integral al testamentului a fost adus la cunoştinţa publicului prin radio şi televiziune".

Cu puţin înainte de ora nouă, Philippe de Gaulle a telefonat la Elysée, cerînd să vorbească cu Pierre Juillet, unul din colaboratorii preşedintelui Pompidou. Ofiţerul de serviciu i-a răspuns că nu este acolo şi nu poate să-i spună precis cînd îl va găsi. Ofiţerul i-a propus să vorbească cu dl. Denis Baudouin, noul şef al serviciului presei. Philippe de Gaulle a refuzat : dl. Baudouin rămînea pentru el organizatorul campaniei din perioada referendumului din aprilie 1969, în favoarea voturilor negative. Philippe de Gaulle a spus : „Nu vreau să vorbesc cu dl. Boudouin. Nu pot să-i vorbesc..." L-a chemat atunci pe Pierre Lefranc, cerîndu-i să vină îndată la el, iar apoi să meargă la Elysée.

După plecarea lui Lefranc, căpitanul de Gaulle a rămas singur în apartamentul său. Nimeni nu i-a dat vreun semn de viaţă. Nici de la preşedinţia Republicii, nici de la Matignon, reşedinţa primului ministru. Nici o persoană oficială nu şi-a dat osteneala să ia contact cu fiul dispărutului. Profund şocat pentru moment, îi va rămîne şi mai tîrziu o oarecare amărăciune. Se întreba de ce nu venise nimeni să se pună la dispoziţia lui ? De ce acest gol în jurul său ? Nu putea să alunge gîndul că i se arăta dinadins un fel de nepăsare. Şi-a amintit ceea ce se făcuse pentru fiul lui Vincent Auriol * în momentul morţii preşedintelui, la 1 ianuarie 1966 : i se pusese la dispoziţie avionul prezidenţial şi un membru al cabinetului preşedintelui Republicii ceruse imediat să-l vadă.

La ora patrusprezece, fiul generalului de Gaulle a plecat la volanul maşinii sale spre Colombey, cu soţia şi trei dintre copiii săi, Yves, Jean şi Pierre (cel mare, Charles, care era în Statele Unite, avea să sosească în acelaşi timp cu preşedintele Nixon, care îl invitase să efectueze călătoria la bordul avionului său personal).

Pierre Lefranc a fost primit de dl. Georges Pompidou în dimineaţa zilei de 10 noiembrie. „Vin din partea d-lui Philippe de Gaulle, a spus el, ca să vă comunic că testamentul generalului, făcut în 1952, este încă valabil şi că intenţia sa este de a-l da publicităţii cît mai curînd posibil". Lefranc i-a prezentat lui Pompidou exemplarul testamentului aparţinînd lui Philippe. Preşedintele l-a citit pe îndelete, confirmînd că este, într-adevăr, conform cu exemplarul său, care se afla la el acasă şi că şefa sa de cabinet, d-na Dupuy, s-a dus să-l aducă. Dl. Pompidou, a cerut totuşi să se facă o fotocopie după exemplarul lui Philippe de Gaulle. I-a arătat apoi lui Lefranc textul alocuţiunii pe care se pregătea s-o rostească la televiziune : „...Franţa este văduvă... dar în sufletul naţiunii, de Gaulle rămîne veşnic viu".

Chiar atunci a sosit Jacques Chaban-Delmas. Petrecuse noaptea la reşedinţa sa oficială de prim ministru, în apropiere de Versailles unde, dimineaţa, curînd după ora şapte treizeci, sunase telefonul. La aparat era aghiotantul preşedintelui Pompidou : „preşedintele Republicii doreşte să vă vadă cît mai repede cu putinţă. Vă aşteaptă", a spus el simplu, fără să dea vreo explicaţie. Primul ministru a plecat imediat spre Paris, intrigat, îngrijorat, trecînd în revistă toate problemele care puteau motiva o consultaţie atît de matinală, în timp ce asculta — aşa cum obişnuia în maşină — muzica de la radio.

Intrînd în biroul prezidenţial, Chaban-Delmas l-a văzut pe Lefranc alături de Georges Pompidou. „Am înţeles atunci, va spune mai tîrziu, şi am simţit parcă o lovitură teribilă". Şeful statului i s-a adresat cu cuvintele : „Jacques, generalul de Gaulle a murit aseară". Toţi trei au păstrat un moment de tăcere. Apoi, primul ministru a spus : „Acum, am rămas singuri..."

D-na Dupuy a adus şefului statului exemplarul său — numărul unu — din testament. Dl. Pompidou s-a asigurat că este identic cu al lui Philippe de Gaulle, după care i l-a predat lui Lefranc. Apoi a fost abordată problema ceremoniilor oficiale. „Ce va face guvernul ? a întrebat dl. Pompidou şi a adăugat îndată : Va avea loc o slujbă solemnă la Notre-Dame. Oare familia generalului va asista ?" Lefranc a răspuns că hotărîrile familiei nu vor putea fi luate decît după sosirea lui Philippe de Gaulle la Colombey. A mai precizat că acesta va da imediat publicităţii textul testamentului, apoi şi-a luat rămas bun. În aceeaşi clipă, aghiotantul a intrat pe neaşteptate în birou şi i-a spus d-lui Pompidou că posturile de radio au anunţat, chiar atunci, moartea generalului de Gaulle.

Pierre Lefranc s-a instalat apoi la secretariatul generalului din Bulevardul Breteuil, rămas pustiu, deoarece Xavier de Beaulaincourt şi colonelul Desgrées du Loû se aflau la Colombey. Abia sosit, a primit un telefon de la dl. Michel Jobert, secretar general al preşedinţiei, care i-a cerut să întîrzie publicarea testamentului : „Preşedintele Republicii a convocat un Consiliu de miniştri la ora douăsprezece, i-a spus el. Ar dori ca testamentul să fie publicat după acest consiliu". „Voi consulta familia generalului de Gaulle" a răspuns Lefranc şi, luînd contact cu Philippe, i-a comunicat lui Michel Jobert : „Voinţa familiei generalului este de a înmîna fără întîrziere presei textul testamentului, care nu are nici o legătură cu Consiliul de miniştri". Pierre-Louis Blanc a dictat pe dată agenţiei France Presse documentul, în timp ce ser-

* Vincent Auriol — preşedinte al Republicii Franceze în perioada 1947-1954.

viciul de presă de la Elysée l-a dat, la rîndul său, publicității, distribuind ziariștilor fotocopii.

Puțin mai tîrziu, s-a anunțat oficial slujba de la Notre-Dame, pentru 12 noiembrie, ora unsprezece. Pierre Lefranc, surprins, a telefonat d-nei Dupuy la Eliysée, ca să-i atragă atenția că slujba de la catedrala pariziană a fost anunțată înainte ca funeraliile de la Colombey să fi fost fixate. Așadar, dacă aceste funeralii vor avea loc dimineața, familia generalului de Gaulle nu va putea veni la Notre-Dame. Philippe de Gaulle a rezolvat însă problema : funeraliile generalului la Colombey vor avea loc după-amiază și conform testamentului nici un membru al familiei generalului, a declarat el, nu va veni la Notre-Dame.

La orele nouăsprezece, Philippe a telefonat din Colombey lui Pierre Lefranc, care îl întrebase dacă președintele Republicii și primul ministru puteau veni la Boisserie să se încline în fața trupului generalului în după-amiaza zilei de 11 noiembrie : familia era de acord cu venirea în acea zi a d-lui Pompidou și a d-lui Chaban-Delmas. De fapt, dorința lui Georges Pompidou fusese de a se duce la Colombey încă din ziua de 10. Dar cum Philippe de Gaulle nu avea să sosească în ziua aceea la Boisserie decît pe seară, d-na de Gaulle trimisese răspuns că prefera ca vizita să aibă loc **la 11 noiembrie.**

* * *

În timpul acesta, la Colombey, în așteptarea sosirii lui Philippe de Gaulle către ora optisprezece, generalul de Boissieu primea vizitatorii. Puțini au fost cei care au putut vedea trupul neînsuflețit al generalului înainte de a fi pus în sicriu. Primii veniseră Xavier de Beaulaincourt și colonelul Desgrées du Loû, care au rămas toată ziua la Colombey — pentru a lua cunoștință de telegramele ce începeau să sosească și pentru a ajuta la organizarea funeraliilor — cu primarul, preotul, oamenii însărcinați cu înhumarea, și cu serviciile Ministerului de Interne conduse de dl. Georges Parat, responsabil cu paza marilor personalități. Apoi, dimineața, au sosit pe rînd primarul și membrii consiliului municipal din Colombey, dl. Paul Dijoud, prefectul de Haute-Marne, cu soția, dl. și d-na Jacques Vendroux, care fuseseră înștiințați la ora șapte de generalul de Boissieu, dl. Georges Galichon, președintele companiei Air-France, fost director de cabinet al generalului, cu soția, și dl. Toussirot — lăcrimînd — un fost șofer al generalului din vremea R.P.F.-ului *. După-amiază, la ora paisprezece, au venit monseniorul Alfred Atton, episcop la Langres, însoțit de preotul din Colombey, apoi generalul Massu. Acesta, contrar altor mărturii, va găsi figura generalului pe patul de moarte „foarte schimbată și teribil de impresionantă".

La orele șaisprezece dl. Michel Debré și generalul Fourquet, șeful statului major al armatei, au sosit la Colombey cu elicopterul. Vizita d-lui Michel Debré — singurul ministru care l-a văzut pe generalul de Gaulle pe patul de moarte — a fost după aceea judecată cu oarecare severitate de cîțiva dintre colegii săi. D-na de Gaulle făcuse cunoscut că nu dorea venirea nici unui membru al guvernului la Colombey, iar dl. Pompidou, la Consiliul de dimineață, îi rugase pe miniștri „să nu își îngăduie manifestări cu caracter personal". Pentru unii — al căror prim gînd, îndată ce aflaseră de moartea generalului, fusese de a se duce la Colombey — a fost foarte dureros să nu poată merge să se reculeagă lîngă trupul său, să nu-i mai vadă, pentru ultima oară, chipul. Michel Debré a profitat de venirea la Boisserie pentru a pune la punct, cu generalul de Boissieu, desfășurarea ceremoniei militare care avea să aibă loc după slujba înhumării.

Un moment de emoție intensă s-a produs la ora dejunului. D-na de Gaulle și copiii săi s-au adunat în sufragerie. Pentru prima oară, locul generalului la masă, cu spatele spre șemineu — încadrat de două mari amfore feniciene — era gol. Nemișcați, tăcuți, toți contemplau locul acela. D-na de Gaulle și-a stăpînit cu greu durerea, dar nu s-a lăsat abătută de mîhnire. Cum Philippe de Gaulle nu sosise încă, a rugat-o pe fiica sa Elisabeth să se așeze pe locul tatălui ei. Chiar la începutul mesei, au ascultat alocuțiunea rostită de dl. Georges Pompidou la televiziune. Apoi, ca de obicei, d-na de Gaulle a cerut cu amabilitate colonelului Desgrées du Loû și d-lui Beaulaincourt vești despre familiile lor. Dar comesenii au rămas mai tot timpul tăcuți.

Așezarea în sicriu s-a făcut către ora douăzeci, marți, 10 noiembrie, îndată ce acesta a fost adus de tîmplarul satului, dl. Louis Merger. Acesta venise de dimineață la Boisserie pentru a lua măsurile de care era nevoie. Philippe de Gaulle dorise să nu se țintuiască imediat capacul, pentru ca unii membri ai familiei generalului, precum și alte persoane, să-l mai poată vedea a doua zi. Dar d-na de Gaulle a ținut ca sicriul să fie definitiv închis, conform dorinței fostului președinte al Republicii : acesta dăduse indicații ca trupul său să fie pus în sicriu îndată ce acesta va fi adus, „pentru a evita oboseala celor care au de vegheat un mort". Este, de asemenea, sigur că dorința profundă a d-nei de Gaulle era ca un număr cît mai mic de

* **Rassemblement du Peuple Français (Uniunea Poporului Francez) — partid întemeiat și condus de generalul de Gaulle.**

persoane să-l vadă pe generalul de Gaulle mort. (El declarase într-o zi că nu voia ca nepoţii săi, dacă mai erau copii în momentul sfîrşitului său, să-i vadă trupul neînsufleţit. De aceea, fiul cel mai mic al lui Philippe, Pierre — de şapte ani — n-a fost lăsat să-şi vadă bunicul mort.) Generalul a fost depus în sicriu de fiul d-lui Merger şi de un tîmplar dintr-o comună apropiată, dl. Mouton, în prezenţa d-nei de Gaulle, a copiilor săi şi a personalului de la Boisserie.

În cursul după-amiezii, Pierre Lefranc o întrebase pe d-na de Gaulle dacă dorea să se facă un mulaj după figura şi mîinile generalului. Ea răspunsese pe dată că nu. Unul dintre copiii săi o întrebase dacă ar fi vrut să păstreze o şuviţă din părul lui. Răspunsul a fost acelaşi : nimic, nimic care să poată aminti de trupul neînsufleţit al generalului de Gaulle. „Nici o relicvă", a spus ea.

A doua zi, miercuri 11 noiembrie, au fost admise la Boisserie cîteva persoane, printre care generalul Lazard, fost luptător în Rezistenţă. Sora generalului sosise în cursul zilei. Chiar în faţa sicriului fratelui său, i s-a înmînat scrisoarea — datată 6 noiembrie — pe care generalul i-o scrisese ca răspuns la urările ei de ziua lui onomastică şi care nu fusese expediată. În faţa sicriului a deschis-o şi a citit : „Totul e foarte liniştit pe aici. Îmi continui marea lucrare...."

Georges Pompidou, preşedintele Republicii, şi Jacques Chaban-Delmas, prim-ministru şi colaborator al generalului în mişcarea de Eliberare, au sosit la Boisserie la ora şaisprezece. Au fost primiţi pe peronul casei de căpitanul de Gaulle şi de generalul de Boissieu. Şi-au strîns mîinile în tăcere. Fiul şi ginerele generalului i-au însoţit în salonul întunecos, unde, alături de sicriu, se aflau d-na de Gaulle, fiica, nora şi nepoţii săi. S-au retras fără să spună o vorbă. Pe urmă, la cererea lor, Philippe i-a condus în biroul generalului, unde au rămas cîteva clipe nemişcaţi şi tăcuţi. La plecare, după şaisprezece minute, d-na de Gaulle a strîns cu căldură mîna lui Chaban-Delmas, spunîndu-i : „Trebuie s-o ştiţi. Vă iubea foarte mult"

Aveau să se mai încline apoi, pe rînd, în faţa sicriului alţi colaboratori ai generalului de Gaulle. După cîteva clipe de reculegere unii, aşa cum făcuseră şeful statului şi primul ministru, intrau în biroul generalului, uitîndu-se la masa de lucru rînduită cu grijă, la rafturile bibliotecii, la obiectele familiare şi, pe fereastră, dincolo de grădină, la peisajul de cîmpuri şi păduri. Cu inima bătînd, nemişcaţi, tăcuţi, stăpînindu-şi lacrimile, contemplau decorul acelui simplu cabinet de lucru, unde generalul „petrecea cea mai mare parte a ceasurilor zilei", ca şi cum ar fi vrut să şi-l întipărească în minte pe vecie.

* * *

Cîteva ore mai tîrziu, generalul de Gaulle odihnea în mormîntul din cimitirul de la Colombey, unde doarme somnul de veci mai de mult fiica sa Anne şi unde, într-o zi, va veni lîngă el soţia sa. Ruga i-a fost împlinită : „Pentru Franţa, pentru Doamna noastră Franţa... Noi n-avem ce să-i cerem ; poate, doar atît, ca în ziua libertăţii să binevoiască a-şi deschide braţele ca o mamă, ca să-i plîngem la piept de bucurie şi, ca în ziua cînd moartea va veni să ne ia, să ne îngroape cu blîndeţe în bunul şi sfîntul ei pămînt..."

Traducere de
Oana BUSUIOCEANU

CONCURSURILE MAGAZIN ISTORIC 1973

Răspunzînd dorinţei exprimate de numeroşi cititori, revista noastră va organiza în acest an NU UN SINGUR CONCURS, ca în anii precedenţi, ci TREI CONCURSURI, dotate cu numeroase premii.

Primul concurs va avea loc în luna aprilie. În numărul 4 al MAGAZINULUI ISTORIC vom publica regulamentul şi întrebările concursului. Bibliografia: primele trei numere ale MAGAZINULUI ISTORIC din acest an.

Aşadar, PROCURAŢI-VĂ din timp şi PĂSTRAŢI revista!

Un cronicar bizantin

Cîteva date biografice, cîteva referiri la funcţiile ocupate — cam acestea sînt informaţiile de care dispunem în legătură cu viaţa scriitorilor bizantini. Nici operele lor, nici corespondenţa care s-a păstrat şi nici relatările contemporanilor nu furnizează alte amănunte. La fel de puţin ştim şi despre viaţa scriitorului bizantin Niketas Koniatos. Mai exact, un singur episod e descris amănunţit de el însuşi şi de fratele lui, Mihail. În schimb Koniatos ne-a lăsat un portret autentic al epocii sale, al unui secol zbuciumat de ev mediu bizantin.

Niketas Koniatos, zis şi Akominatos

Mărire şi decădere

Acel unic episod din viaţa lui Niketas Koniatos nu se referă la cariera sa sau la situaţia lui materială. Este doar o întîmplare din viaţa particulară a istoricului, pe care o socotim însă semnificativă, căci dezvăluie ceva din felul lui de a fi.

...Anul 1204, un an trist din istoria Bizanţului. Cruciaţii ocupă Constantinopolul şi-l încoronează împărat pe contele Balduin de Flandra. Niketas Koniatos, demnitar de vază din Capitală, pierde totul: situaţie, bogăţie, influenţă. Pentru a-şi păstra viaţa şi libertatea, Niketas şi un grup de prieteni, printre care un judecător, hotărăsc să părăsească Bizanţul. Dar în clipa cînd ies din oraş, un cruciat latin, răpeşte pe fata judecătorului. O scenă obişnuită pentru acele zile, cînd cuceritorii puteau ucide, răpi şi jefui fără să fie pedepsiţi. Niketas se năpusteşte în tabăra duşmanului şi izbuteşte să redea fetei libertatea. Riscîndu-şi viaţa pentru un prieten, Niketas se dovedeşte deci un om curajos, care iubeşte dreptatea.

Ce mai ştim despre acest scriitor şi istoric? Se naşte în 1150/1155, în oraşul Koni, din Asia Mică. Îşi face studiile la Constantinopol şi e numit funcţionar fiscal într-o regiune îndepărtată a imperiului. În timpul domniei împăratului minor Alexios II (1180-1183) ajunge secretar al acestuia, pentru a demisiona după lovitura de stat a lui Andronic Comnenul *, nedorind, probabil, să participe la teroarea dezlănţuită de acest împărat.

Detronarea lui Andronic, în anul 1185, îi permite lui Koniatos să-şi reia activitatea. Devine, rînd pe rînd, orator al curţii, guvernator al Filippopolului, unul din judecătorii supremi ai imperiului şi, în sfîrşit, conducător al administraţiei ci-

* Despre domnia lui Andronic I (1183-1185) vezi *Magazin istoric*, nr. 8/1971.

Ieşit de pe site-ul Magazin Istoric

şi un secol de istorie

ALEKSANDR KAJDAN
Doctor în ştiinţe istorice (U.R.S.S.)

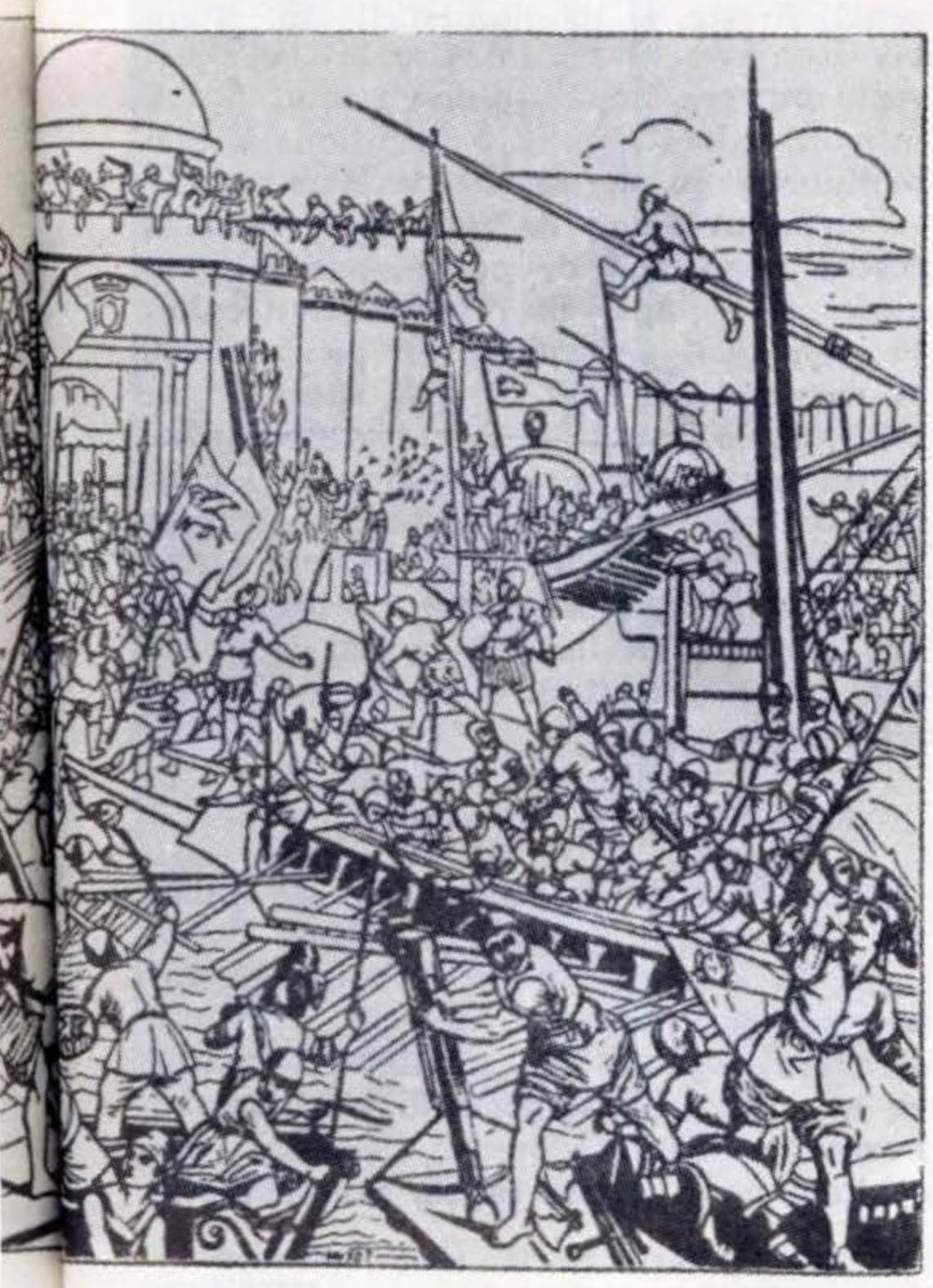

In 1204, cruciaţii cuceresc Constantinopolul (frescă de Tintoretto ; Palatul dogilor, Veneţia)

vile, şef al serviciului secret. După căderea Constantinopolului sub stăpînirea cruciaţilor află refugiu la Niceea, nouă capitală provizorie a statului bizantin. La curtea din Niceea nu reuşeşte însă să-şi refacă situaţia. Zadarnic încearcă să atragă asupra sa atenţia împăratului, preamărind în discursuri faptele vitejeşti ale acestuia. În scrisorile lui Niketas, păstrate din acele vremuri, fostul demnitar se plînge că are greutăţi materiale şi că e ţinut în anonimat. Încetează din viaţă în 1215/1216.

Cronicarul sceptic

Istoricul bizantin lasă posterităţii o moştenire bogată : discursuri panegirice şi cu caracter satiric, scrisori destinate în acele vremuri să fie citite în public, o culegere de documente în legătură cu istoria bisericii bizantine. Lucrarea sa principală rămîne însă **Cronica,** o amplă operă istorică despre evenimentele anilor 1118-1206. Este un monument istoric de prim rang, scris pe baza observaţiilor proprii, a relatărilor martorilor oculari sau a documentelor de arhivă. Multe capitole din **Cronică** sînt pentru noi unicul izvor de informaţie asupra evenimentelor expuse de Koniatos. Este adevărat că domnia lui Ioan II (1118-1143) şi a fiului său Manuil I (1143-1180) sînt descrise şi de un alt istoric bizantin, Ioan Kinnam ; acesta se opreşte însă la ultimii ani de domnie ai lui Manuil. Pentru evenimentele ulterioare, **Cronica** lui Koniatos rămîne singura sursă documentară.

Evident, nu trebuie să ne surprindă că, în **Cronica** sa, Niketas, ca şi alţi scriitori ai evului mediu, îşi îndreaptă din cînd în cînd gîndul spre Dumnezeu, văzînd în el o forţă care intervine în treburile pămînteşti. Această convingere nu-l împiedică însă pe Koniatos să adopte uneori o poziţie sceptică sau chiar ironică. Astfel, cînd în anul 1176 Manuil I suferă o înfrîngere dezastruoasă într-o bătălie cu turcii selgiucizi, Niketas Koniatos face o remarcă îndrăzneaţă la adresa împăratului „ocrotit de Dumnezeu" : despre ce fel de „ocrotire" poate fi vorba — scrie cronicarul — devreme ce bătălia a fost pierdută ruşinos ? Şi mai semnificativ apare un alt episod, care se referă la domnia lui Isaac II. Trupele rebele ale lui Alexsis Vranas apropiindu-se de Constantinopol, împăratul — relatează Koniatos — a adunat pe călugări, pentru a-l implora pe cel de sus să înlăture primejdia unui război civil. Această acţiune a lui Isaac şi încrederea lui în atotputernicia sfîntului duh sînt apreciate de cronicar ca o „moleşeală nedemnă" şi sînt comparate cu poziţia lui Konrad Montferrat, care a căutat să-l convingă pe împărat să se bazeze nu numai pe călugări, dar şi pe soldaţi.

Ar fi greşit să afirmăm că Niketas Koniatos a fost un „liber cugetător". El însuşi s-ar fi îngrozit auzind o apreciere de acest gen. Ca şi contemporanii săi, era religios, îl pasionau disputele teologice, cinstea **Biblia**. Este însă semnificativ, credem, faptul că în relatările sale se strecoară o anumită îndoială — pe care el în-

susi nu izbuteşte s-o deslușească — alimentată de idealuri și imagini legate de antichitate și preluate de Koniatos de la clasici, față de care nutrea o considerație deosebită. Pe de altă parte, însă, pare firesc ca ea să se fi născut în atmosfera epocii și societății în care a trăit scriitorul, stăpînit de convingerea că aparține tagmei alese a omenirii, care trăiește vremurile chinuitoare ale slăbirii și destrămării statului bizantin, încheiate prin cucerirea Constantinopolului de către cruciați.

Oricît se străduiește Koniatos să se convingă pe el însuși că evenimentul din 1204, căderea Constantinopolului, este o pedeapsă a lui Dumnezeu și că pînă la urmă mărinimia celui de sus va răsplăti meritele bizantinilor, el nu poate alunga gîndul că tragedia Bizanțului este rezultatul firesc al unui proces petrecut de-a lungul unei epoci îndelungate, pe care i-a fost dat s-o cunoască. De aceea, așteptarea acestei catastrofe străbate ca un fir roșu întreaga sa **Cronică.**

Dăcă putem presupune că scepticismul religios al lui Niketas Koniatos este oarecum în afara voinței lui, scepticismul său politic, îndoielile în ceea ce privește caracterul divin al puterii de stat, persistă în scrierile sale mult mai consecvent.

Preamărirea împăratului constituia, se știe, unul din elementele esențiale ale doctrinei oficiale, ale religiei de stat în Bizanț. În această privință, neobosiții oratori bizantini au elaborat un lung șir de stereotipuri, o bogată frazeologie, prezentă, firește, și în discursurile lui Niketas Koniatos. Dar în **Cronică** el privește puterea împăratului cu totul altfel, într-o manieră absolut netradițională. Stereotipurile nu lipsesc cu desăvîrșire, dar — amănunt demn de reținut — ele sînt rostite **nemijlocit** de personajele lui Koniatos și nu apar în relatările autorului. În ceea ce îl privește direct pe cronicar, el expune alte idei. Nu se sfiește, de pildă, să condamne și să ridiculizeze concepția greșită, proprie împăraților, cum că Dumnezeu le-a dat dreptul să trimită la moarte mii de supuși, după cum nu se dă în lături să-i condamne pe cei puternici, care vor să dispună de stat ca de un bun propriu, tratîndu-i pe supuși ca pe niște sclavi.

Preferințe și obsesii

Dacă Niketas Koniatos privează puterea imperială de aureola ei divină, atunci unde, în care mediu social caută el, într-o perioadă de grele încercări, sprijinul și forța capabile să stăvilească pieirea ce se apropie? Democrația nu-l atrage. Portretele călugărilor și clericilor sînt schițate cu o ironie fățișă, iar reprezen-

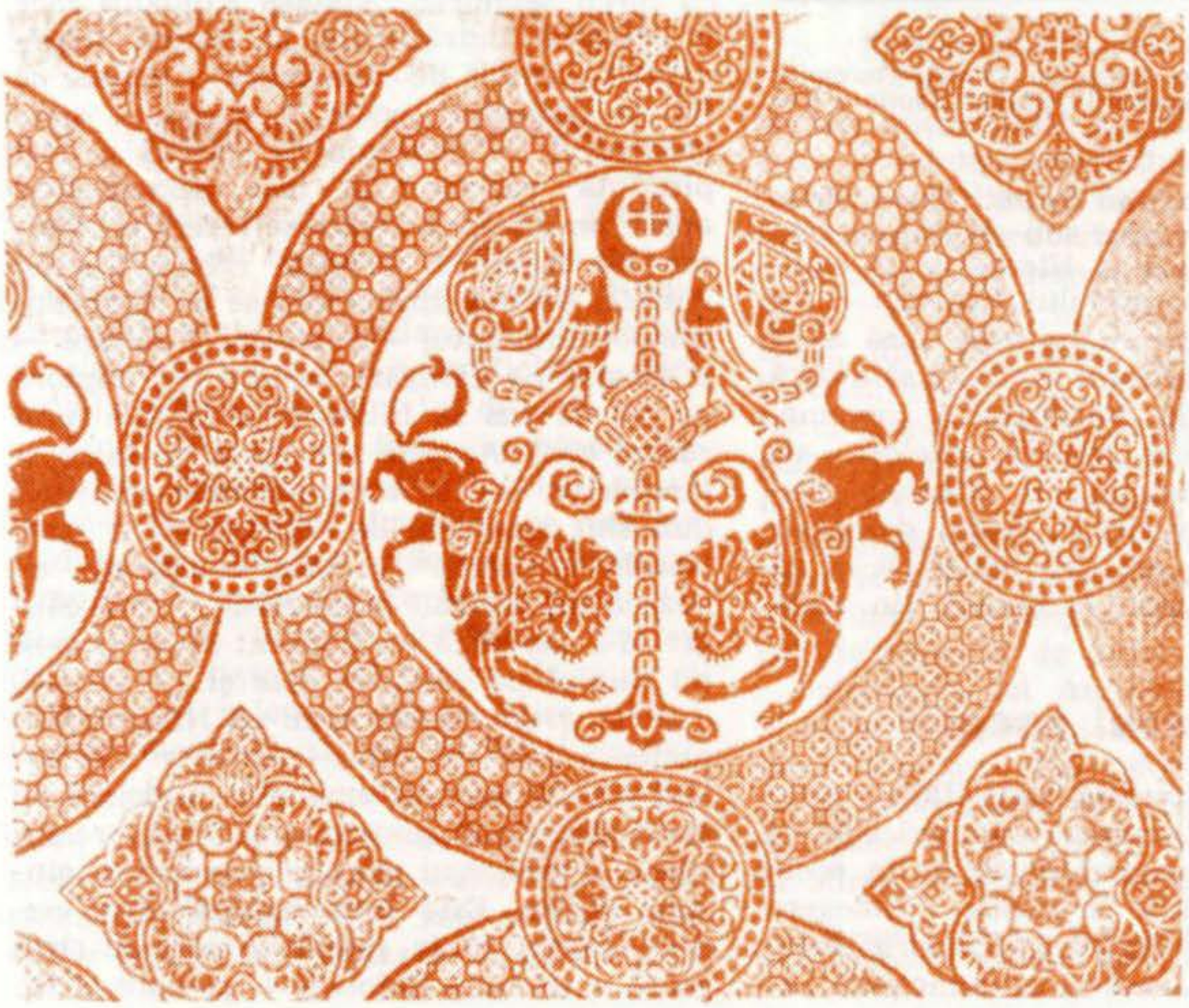

Țesăturile de mătase, bogat ornamentate au fost un atribut al fastului bizantin

Împăratul Ioan II și moștenitorul lui, Alexios

crudă, sugerată, în realitate, de „străvechiul autor al omuciderii" — diavolul.

De regulă, cronicarii și retorii bizantini împărțeau oamenii în cucernici, prin urmare „pozitivi" și atei, deci răi, „negativi". Și aici Koniatos încalcă tradiția (ne referim, din nou, numai la **Cronică,** nu și la cuvîntările lui, în care canoanele sînt respectate aproape întotdeauna). El insistă în repetate rînduri asupra complexității caracterului omenesc, asupra îmbinării în unul și același om a unor calități contradictorii. Pe Manuil I, de pildă, îl înfățișează ca pe un om inteligent, energic, curajos în luptă, dar în același timp lacom, nestăpînit la mînie și din cale afară de încrezător în astrologi și profeți. Din complexitatea caracterului se detașează însă o dominantă specifică. Astfel, zugrăvind portretele împăraților, Koniatos vorbește despre cavalerul Manuil, fățarnicul sîngeros Andronic, tînărul neputincios, Alexios II, gurmandul Isaac Anghelos, omul de nimic și lăudărosul Alexios III.

Cronicarul are o atitudine bine diferențiată față de eroii săi. Nu năzuiește să pronunțe împotriva lor un verdict solemn și definitiv, se complace, în schimb, în a le ironiza înfățișarea, purtarea nechibzuită, absurditatea opiniilor lor sau în a face comparații hazlii. Astfel, descriindu-l pe Teodor Kastamonitos, favoritul lui Isaac II, menționează că seamănă cu o amforă pentru vin. Comparația are însă un tîlc căci, spune Koniatos, întocmai ca un negustător de vin, acest înalt personaj se ocupă cu comerțul, doar că tîrguiește și vinde ieftin soarta bizantinilor.

Dacă am insistat asupra cîtorva aspecte ale modului de a gîndi și a scrie specifice lui Koniatos, este pentru a sublinia că ampla lui **Cronică** constituie, în primul rînd, un mijloc de exprimare al conștiinței unui bizantin onest, care trăiește momente tragice din istoria țării sale. Ea este însă și o expresie a crizei prin care trecea concepția tradițională asupra lumii și a sistemului estetic tradițional bizantin. Koniatos — gînditorul și artistul — nu leapădă încă „odăjdiile" vechi, dar în creația sa trăiesc împreună, în bună înțelegere, tradiționalismul și inovația și poate tocmai arta de a îmbina stereotipul cu concepția individuală despre lume creează specificul și farmecul **Cronicii** lui Niketas Koniatos — unul din prozatorii cei mai de vază ai evului mediu.

În românește de
Valentin TESCOVEANU

tanții propriei sale categorii sociale, nobilimea de dată recentă, sînt prezentați în toată goliciunea lor : lingușitori, slugarnici, lacomi, corupți, ignoranți.

O singură grupare socială întrunește simpatia lui Koniatos : aristocrația veche, căreia îi atribuie însușiri alese și îi admiră cultura, elocvența, frumusețea fizică. Acestor calități, considerate ca fiind necesare unui aristocrat bizantin, cronicarul le adaugă virtuțile creștinești, ca mila și dărnicia.

Nesiguranța vieții omului îl întristează și îl copleșește pe Koniatos, iar referirile la execuții revin obsedant în **Cronica** lui. Suferind de pe urma sîngeroasei terori din anii de domnie a lui Andronic I, cronicarul se întoarce mereu la ideea că viața omului trebuie să fie intangibilă, sfîntă. El scrie cu indignare despre hotărîrea lui Andronic de a-i suprima pe conspiratorii ce s-au ridicat împotriva lui și se arată revoltat îndeosebi de faptul că legiuitorul a atribuit lui Dumnezeu această măsură

Cărți sosite la redacție

ESEU ÎN ISTORIA MODELELOR UMANE, Editura Științifică, București, 1972. Plecînd de la constatarea că, prin intermediul modelului de umanitate, cartea de literatură ne poate dezvălui „cum a evoluat ideea de om și cum a progresat explorarea ființei umane", autorul, **Al. Duțu,** analizează cîteva modele umane prefigurate în mari epoci culturale (renaștere, clasicism, romantism) în scopul de a surprinde, în spatele fiecărui model, „o permanentă aspirație umană care se întruchipează în **erou**". Operația ține de domeniul istoriei culturii dar, în egală măsură, poate furniza noi puncte de vedere în înțelegerea faptelor istorice căci, la vremea lor, „l'homme parfait", „l'honnête homme" sau eroul romantic, sfărîmînd canoanele unui model universal, spre a-și afirma unicitatea sa exemplară, erau nu numai existențe livrești ci, depășind paginile cărților, deveneau adevărate prototipuri într-o conduită a existenței unanim acceptată. Cartea pledează, în ultimă instanță, pentru integrarea documentului cultural în ordinea firească a documentelor istorice căci. așa cum spune autorul, „atitudinea față de documentul cultural este strîns legată de o viziune care explică lumea pentru a o transforma ; ca atare, incursiunea în trecut, prin intermediul mărturiilor păstrate, nu urmărește o simplă reconstituire a unei serii de realizări culturale, ci o redare a felului în care acestea s-au înscris în dezvoltarea vieții intelectuale a societăților, au participat la istorie".

ȚARA BÎRSEI, Editura Academiei R.S.R., București, 1972. Apărută sub egida Academiei de Științe Sociale și Politice a R.S.R., Centrul de științe sociale Cluj, lucrarea, publicată sub redacția lui **Nicolae Dunăre** de către un colectiv de autori alcătuit din : Mircea Băltescu, Pavel Binder, Nicolae Dunăre, Tiberiu Graur, Titus Hasdeu, Petre Idu, Cornel Irimie, Károly Kós, Liviu Marcu, Mariana Marcu, Emil Micu, Ioan Nicoară, Alexandru Savu, Caius Teodorescu, constituie primul volum dintr-o amplă monografie (proiectată în 3 volume) dedicată Țării Bîrsei.

O primă serie de astfel de monografii va fi consacrată „principalelor zone de intersecție între Transilvania și celelalte ținuturi istorice românești", o alta avînd în vedere „cîteva vetre transilvănene de formare a poporului român (Munții Apuseni, Maramureșul istoric, Hunedoara)".

Acest întîi volum — început în 1957 — cuprinde studii tratînd încadrarea geografică, istorică și etnografică a Țării Bîrsei, cu menționarea caracterului special al situării ei la intersecția celor trei țări românești, cercetările efectuate urmărind „să releve aspecte ale culturii populare — insuficient ori unilateral abordate în trecut — reflectînd legăturile dintre cele trei țări românești și, în același timp, **unitatea în varietate a culturii materiale și spirituale pe întreg cuprinsul României".**

BATIZ — MONOGRAFIA MANUFACTURII DE FAIANȚĂ FINĂ, Cluj, 1972. **Magdalena Bunta** și **Paul Gyulai,** de la Muzeul de Istorie al Transilvaniei, au reconstituit cu pricepere și migală istoria acestei manufacturi, ale cărei produse s-au bucurat de o apreciere deosebită nu numai în Transilvania, ci și în țările vecine.

Volumul este deschis de un cuvînt semnat de acad. C. Daicoviciu și o prefață a prof. dr. doc. Șt. Pascu.

SPIRU HARET, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1972. Consemnînd meritele și „limitele și contradicțiile existente în gîndirea și acțiunile lui Haret", printr-o amănunțită cercetare a contribuției acestuia în știință, filozofie, politică, pedagogie și învățămînt, autorul, **Emil Bâldescu** reușește să surprindă „miezul viu al unei existențe exemplare", al unei opere care „îl situează pe Haret la un loc de mare cinste în cartea de aur a școlii românești, a acelei școli care a fost prezentă permanent de-a lungul veacurilor în lupta poporului nostru pentru libertate, dreptate și progres social".

Eugen Lovinescu, ISTORIA CIVILIZAȚIEI ROMÂNE MODERNE, ediție, studiu introductiv și note **Z. Ornea,** Editura Științifică, București, 1972, reprezintă retipărirea celor 3 volume, apărute între anii 1924-1926, și prin care Lovinescu încerca să dea „o interpretare strict sociologică formației civilizației române". Subliniind limitele idealiste ale premisei de la care pornea în analiza sa Lovinescu, și anume credința acestuia în „caracterul anticipativ al ideologicului asupra economicului", studiul introductiv reliefează, totodată, originalitatea lucrării, autorul ei „avînd meritul excepțional de a fi urmărit procesul pe toată istoria sa și în toate ipostazele posibile, de a fi examinat nu numai forțele care au militat pentru înfăptuirea României capitaliste, ci și cele contradictorii... Chiar dacă mai tîrziu procesul studiat de criticul devenit sociolog a fost cercetat, datorită unei metodologii științifice,

cu rezultate superioare, meritul lui Lovinescu rămîne — în epocă şi în istoria sociologiei româneşti — neştirbit".

SATU MARE, Muzeul judeţului Satu Mare, 1972.

Volumul cuprinde studii şi cercetări din domeniul istoriei, arheologiei, etnografiei, artei, ştiinţelor naturii şi muzeografiei. Fiecare studiu este însoţit de un scurt rezumat în germană sau franceză.

PROCESELE IOANEI d'ARC, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1972, cuprinde principalele documente din procesul de condamnare şi cel de reabilitare a eroinei. Îngrijirea ştiinţifică, notele şi studiul introductiv sînt semnate de **Radu Manolescu,** iar traducerea materialelor aparţine lui Eugen Costescu.

Un fragment din lucrare a fost publicat şi în **Magazin istoric,** nr. 8/1970.

Cărţi sosite la redacţie

Rául Roa, MENIREA, FERICIREA ŞI NEFERICIREA UNUI MAMBI, Editura Politică, Bucureşti, 1972. O pagină din istoria revoluţionară a Cubei, redată prin biografia unui patriot combatant, bunicul autorului, un mambi (soldat al Armatei de Eliberare în războiul antispaniol din 1868), simbol al „unui trecut de glorie care supravieţuieşte transfigurat". Volumul este prefaţat de Mihnea Gheorghiu.

DECEBAL, Editura Meridiane, Bucureşti, 1972. O carte despre Decebal, „eroul strămoşilor, strămoşul eroilor", cum îşi subintitulează autorul, **Dumitru Almaş** recentul volum, publicat în cadrul colecţiei **Historia magister vitae,** reprezintă o întreprindere deloc lesnicioasă. Lucrarea evocă bărbăţia şi demnitatea poporului dac, setea sa de libertate, de neatîrnare, întruchipată în luminoasa figură a conducătorului erou. Căci, aşa cum subliniază autorul, „Decebal n-ar fi fost ceea ce a fost, dacă însuşi nu s-ar fi ridicat în numele şi în fruntea oamenilor modelaţi de pămîntul pe care de mult prinseseră rădăcini şi se supuneau legilor lui. Dacă însuşi nu s-ar fi dăruit marelui gînd de a întreţine întocmai dorinţa de trai slobod şi rîvna spre cea mai curată şi slăvită demnitate umană".

ULTIMA ZI DIN VIAŢA UNUI TITAN

(Urmare din p. 61)

Mandrou — rezidă în primul rînd în a nu renunţa să **cauţi** şi să **susţii** adevărul".

Nicolai Copernic a fost înmormîntat în catedrala de la Frombork. În 1581 s-a pus acolo şi o placă comemorativă, care însă ulterior, cu prilejul unor reparaţii, a fost distrusă. De atunci, localizarea mormîntului este înconjurată în mister. Doi membri de frunte ai „Societăţii prietenilor ştiinţei" din Varşovia au crezut, în 1802, că au identificat mormîntul după un fragment de inscripţie, dar s-a dovedit ulterior că greşiseră, confundîndu-l cu acela al primului episcop de Warmia. De fapt, nimeni nu ştie astăzi — deşi s-au mai făcut multe cercetări —, unde se află locul de veci în impunătoarea catedrală.

Dar dacă osemintele sale au un sălaş neidentificat, amintirea lui Copernic a rămas veşnic vie în inima poporului polonez, a tuturor popoarelor lumii, ca un astru de prima mărime pe firmamentul civilizaţiei mondiale, iar chipul lui a fost imortalizat de splendidul autoportret pe care îl reproducem în culori, imagine care a servit ca model tuturor picturilor ulterioare ce l-au înfăţişat pe genialul umanist, erudit şi astronom.

„Dorinţa oamenilor de a cuceri spaţiul — scria în 1972 prof. Ronald Norrish, din Anglia — nu mai poate fi stăvilită în zilele noastre. Sînt convins că dacă Copernic ar trăi astăzi, ar fi în fruntea acestei acţiuni, căreia i-a dat de altfel primul impuls. Ca medic şi ca om de acţiune, nu ar fi desigur indiferent faţă de marile probleme umane actuale. O pace trainică şi o bună înţelegere reciprocă între oameni ar putea aduce o schimbare de orientare în lumea ştiinţei noastre, care evoluează atît de rapid". Iar profesorul Hans Jürgen Treder, din Republica Democrată Germană, conchidea pe drept cuvînt că „revoluţia ştiinţifică şi tehnică a epocii noastre este prelungirea directă a primei revoluţii ştiinţifice, întreprinse de Copernic".

QUILLET-FLAMMARION NE MULȚUMEȘTE

Articolul Informație și dezinformație enciclopedică *apărut în numărul 8/1972 al revistei noastre își prelungește ecoul favorabil prin răspunsul primit recent din partea directorului Editurii pariziene Quillet-Flammarion. Îi dăm cuvîntul :*

„Vă mulțumim foarte mult pentru grija de a ne fi semnalat un anumit număr de greșeli și imprecizii, pe care le-ați descoperit în dicționarul nostru uzual. *Majoritatea observațiilor dumneavoastră sînt cît se poate de binevenite și în edițiile noastre viitoare vom face neapărat rectificările necesare*".

După ce se ocupă amănunțit de fiecare caz în parte, directorul editurii subliniază că redacția enciclopediilor a pregătit un tablou amănunțit al istoriei României pentru dicționarul Quillet *în 8 volume.*

DIRECȚIA MONUMENTELOR ISTORICE ȘI DE ARTĂ RĂSPUNDE

Cititorii noștri TOMA și AURELIA TOMA-ȘESCU *din* Tătărești de Sus, jud. Teleorman, Gh. GORUN *din* municipiul Gheorghe Gheorghiu-Dej, jud. Bacău, *prof.* AL. CONSTANTINESCU *din* Ploiești, *prof.* ACHIM MATEI *din* Silivașul de Cîmpie, jud. Bistrița Năsăud, TUDOR MORARIU *din* București *ne-au sesizat asupra unor monumente din țară sau au formulat sugestii pe care directorul departamentului de resort din Consiliul Culturii și Educației Socialiste, tovarășul Vasile Drăguț, le-a soluționat prin răspunsuri personale despre care ne-a informat și pe noi. Îi mulțumim pentru promptitudine.*

CAZUL OSSIETZKY ÎN ATENȚIA CITITORILOR

Prof. THOMAS BREIER *din* Timișoara *ne trimite prețioase precizări în legătură cu oglindirea luptei și suferințelor militantului antifascist Ossietzky în coloanele ziarului antihitlerist* Neue Zeitung *din Banat. O primă informație despre el a apărut în articolul* O sută de mii de deținuți politici în lagărele de concentrare, în cazărmile S.A. și SS, *din 20 august 1934. In anii următori, ziarul și-a informat cititorii, în articole ca* Grozăviile din lagărele de concentrare *(16 iulie 1936), despre peregrinările luptătorului prin diferite lagăre și închisori, despre mișcarea pentru eliberarea sa. In sfîrșit, în* Neue Zeitung *din 12 iunie 1938, s-a publicat o evocare cu prilejul morții sale, semnată de cunoscutul scriitor și militant democrat german din țara noastră Kurt Tucholski, care arăta că „odată cu Ossietzky a murit unul din nenumărații martiri ai regimului hitlerist, dar este neîndoielnic că spiritul luptei sale va trăi veșnic în memoria omenirii". Mulțumim corespondentului nostru și pentru interesantele completări pe care le adaugă biografiei lui Ossietzky.*

DIN ISTORIA „ALFABETULUI MUZICII"

Un substanțial articol despre istoria notelor muzicale ne trimite dr. EUGEN ANASTASIU *din* Sibiu. *Apreciind că într-o revistă de specialitate muzicală ar fi indicat să apară „in extenso", spicuim un crîmpei care considerăm că va interesa pe cititorii noștri :*

„Recenta dezgropare a unor străvechi plăci de piatră de diferite grosimi și structuri, care emit la lovire sunete muzicale foarte variate și variabile («litofoane»), arată o cît mai largă gamă de exprimare sonoră. Dar «simbolica» melodiei «alfabetul» muzicii să nu fi fost o preocupare ? Fără îndoială că a fost. Probabil că primele notații s-au supus aceluiași mod de exprimare ca și scrierea prin imagini : mici desene schematice, încercînd, stîngaci, să exprime ceea ce era greu de exprimat. Un joc de alegorii. Asemenea, încercări s-au păstrat. La indienii din America se practică și azi următorul «portativ» : pe o coajă de mesteacăn sau pe o piele de bizon, vedem silueta unui om cu brațul întins, din gura căruia șerpuiește o linie cotită sau dreaptă sau avînd la capăt o steluță. Aceasta înseamnă «războinicul cîntă» sau «vînătorul strigă» sau «intonează o rugă de mulțumire» [...].

Egiptologii n-au admis hieroglifelor sensuri de notație muzicală. Rămînea o ciudățenie faptul că un popor atît de îndrăgostit de muzică, la care fresce și statui nenumărate ne arată atît bărbatul cît și femeia cîntînd la cele mai felurite instrumente, să nu fi avut un mod de a-și nota melodiile. De curînd, o autoritate în muzicologie antică a demonstrat legătura dintre figurile de muzicanți din frescele și basoreliefurile egiptene (harfiști, flautiști, ghitariști etc.) datînd din mileniul III î.e.n. și alte siluete — așezate sau în picioare — aflate alături de executanți, la care mîinile joacă un rol deosebit. Prin poziția foarte variată a brațelor, antebrațelor și degetelor, ele par să spună ceva. Ce anume ? E un «limbaj al mîinilor» care întruchipează un adevărat sistem dirijoral al bucății muzicale ce se execută în aceeași clipă, în apropiere. Traducînd acest limbaj, am ști ce anume și cum se cîntă..."

UN FIU AL LUI VLAD DRACUL ÎN BĂTĂLIA POPOARELOR

MIRCEA DRONIUC, Moldova-Sulița, jud. Suceava *dorește să știe care fiu al voievodului Vlad Dracul a participat la bătălia de la Varna (10 noiembrie 1444) : este vorba de fiul mai mare al acestui voievod, anume* Mircea, *mort împreună cu tatăl său în toamna anului 1447 ; cu aceasta, am răspuns și la cealaltă întrebare — pînă cînd a domnit Vlad Dracul.*

Cititorul nostru ne face și o propunere, anume de a publica „noutăți de prin șantierele arheologice din țară și de peste hotare".

După cum știți presa noastră publică deseori, asemenea informații iar Magazinul istoric *insistă în articolele și interviurile sale asupra acelor aspecte cu caracter generalizant.*

MULȚUMIM PENTRU SUGESTII

PAUL CHIRIȚESCU, *din* Bacău, *consideră că ar trebui să acordăm mai mult spațiu istoriei popoarelor din continentele mai îndepărtate și propune — printre altele — să inserăm mai*

multe materiale despre istoria poporului chinez, a popoarelor Africii etc. Sugestia este în preocupările noastre permanente. În ultimele numere au apărut mai multe asemenea evocări istorice.

NICOLAE MIZGOI, *din* Starchiojd, jud. Prahova, *propune publicarea unor materiale despre viaţa şi faptele unor haiduci români. Tema va fi prezentă chiar în numărul viitor al revistei* Magazin istoric.

AUREL POPIAN, *din* Timişoara, *apreciază că revista acordă atenţie istoriei contemporane a României, dar consideră că ar trebui să publice şi mai multe articole dedicate acestei perioade. Punctul dv. de vedere este perfect valabil, coincizînd cu eforturile colectivului nostru redacţional.*

VLADIMIR ALEXANDRESCU, *din* Bucureşti, *aduce precizări la nota publicată în nr. 4/1972 al* Magazinului istoric *în legătură cu originea galică a oraşului Paris şi sugerează publicarea unui articol despre vestigiile lăsate de gali pe teritoriul ţării noastre. Vom ţine seama !*

IOAN URSA, *din* Aldeşti, jud. Arad, *propune inserarea, mai des, a unor articole despre istoricii români mai vechi, ca şi despre activitatea şi proiectele de viitor ale unor istorici contemporani. Continuăm şi în acest an dialogul nostru cu istoricii !*

ANETA UNGUREANU, comuna Barca, jud. Neamţ, **REMA RISTIA**, Arad, **IOAN BIRNAŞ**, Oradea — *am înregistrat sugestiile dv. pentru care vă mulţumim.*

A. BRAESTER, Bucureşti : *Din partea tovarăşului Ion Coman însemnăm următoarele : aprecierile dv. privind cauzele, desfăşurarea şi consecinţele „Cazului Stere" sînt juste. Completările aduse pun în lumină venalitatea politicienilor din cele două principale partide burgheze, angrenate în lupta pentru putere din anul 1930. Vom folosi, la momenul oportun, aceste precizări. Vă mulţumim.*

BOTEZATU DOINA, *elevă din* Bacău, *fraza „Anglia aşteaptă ca fiecare din fiii săi să-şi facă datoria" a spus-o Nelson în 1805 (21 octombrie, ora 9 dimineaţa) înainte de bătălia de la Trafalgar. Felicitări pentru interesul arătat istoriei. Pentru clasa a VII-a ai într-adevăr o pasiune reală şi ne bucură că* Magazin istoric, *ţi-o împlineşte. Mulţumiri pentru desen.*

I. DOROBANŢU, Bucureşti. *Răspunsul amintit este într-adevăr atribuit de Herodot lui Deneker. Dar, după cum ştiţi, în domeniul anecdotelor istorice aceleaşi fraze sînt atribuite uneori unor personaje diferite. Iar adevărul e greu de stabilit după trecerea atîtor secole. Nu ne rămîne decît să spunem „Si non e vero, e ben trovato".*

EM. TRUSCARU, *din* Suceava *solicită să scriem despre Alexandru cel Bun şi Ştefan cel Mare, doi dintre cei mai glorioşi şi destoinici voievozi ai românilor. Vă vom satisface dorinţa în numerele viitoare.*

Cristian POPIŞTEANU

CE VOM CITI ÎN NUMĂRUL VIITOR AL REVISTEI

● Neînfricata tărie a luptătorilor paşoptişti ● Soldaţi fără uniformă ● 13 martie 1907 : conservatori şi liberali îşi dau mîna ● În culisele unui proces de presă : mareşalul Averescu nu-şi mai aduce aminte ● Bătălia de la Maraton — o nouă interpretare ● André Maurois — corespondent de război ● Drumul chihlimbarului ● Manuelita Saenz, aproape o legendă ● Cronică haiducească ● America vikingă şi tulburătoarea ei istorie ● Al. Papiu Ilarian, avocatul căruţaşilor „bivolari" din Giurgiu ● Fronda de la Buzău ● Masacrul din noaptea Sfîntului Bartolomeu ● Secvenţe din istoria judeţelor ţării : Iaşi ● Documente celebre ale istoriei : Habeas Corpus Act

CONTENTS

Nicolae Ceauşescu: 55 Years of Life and four Decades of Revolutionary Activity 3

MARIAN ŞTEFAN and **FLORIAN TĂNĂSESCU** February 16, 1933 — The Bloody Repression of the Strike at the *Griviţa* Works; **NICOLAE NICU MORARU** The Marching Column of the Ploieşti Oil Workers; Priest Alexandru Ionescu, a Witness at the Railway Workers' Trial 16

ŞTEFAN S. GOROVEI Bogdan I (1363-1367), Founder of the Principality of Moldova 37

K.K. ROKOSSOVSKI, LIDDELL HART, ALEXANDER WERTH and **L. BEZYMENSKI** Stalingrad, the Beginning of the Nazi Reich's End 44

I.M. ŞTEFAN Nicholas Copernicus 56

ANDRÉ MAUROIS How France Capitulated in 1940 62

TH. HOLBAN Foreign Documents on Alexandru Lăpuşneanu's Reign (1552-1561, 1564-1568) 68

ION BULEI The Liberals and the Conservatives Go to Law 73

JEAN MAURIAC General de Gaulle's Death 80

ALEXANDR KAJDAN The Byzantine Chronichler Niketas Konyatos 92

SOMMAIRE

Nicolae Ceauşescu: 55 ans de vie et quatre décennies d'activité revolutionnaire 3

MARIAN ŞTEFAN et **FLORIAN TĂNĂSESCU** Le 16 Février 1933 — La répression sanguinaire de la grève des ouvriers de l'Usine *Griviţa*; **NICOLAE NICU MORARU** La colonne des ouvriers pétroliers de Ploieşti; Le prêtre Alexandru Ionescu, témoin au procès des cheminots 16

ŞTEFAN S. GOROVEI Bogdan I 1363-1367), fondateur de la (Principauté de Moldavie ..37

K.K. ROKOSSOVSKI, LIDDELL HART, ALEXANDER WERTH et **L. BEZYMENSKI** Stalingrad, le commencement de la fin du Reich nazi 44

I.M. ŞTEFAN Nicolas Copernic 56

ANDRÉ MAUROIS La capitulation de la France en 1940 62

TH. HOLBAN Documents étrangers sur le règne d'Alexandru Lăpuşneanu (1552-1561, 1564-1568) 68

ION BULEI Les libéraux et les conservateurs en procès 73

JEAN MAURIAC La mort du Général de Gaulle 80

ALEXANDR KAJDAN Le chroniqueur byzantin Niketas Konyatos 92

СОДЕРЖАНИЕ

Николае Чаушеску: 55 лет жизни и четыре десятилетия революционной дестельности 3

М. ШТЕФАН, Ф. ТЭНЭСЕСКУ 16-е февраля 1933 г. — кровавая расправа против бастующих рабочих завода «Гривица»; Н.Н. МОРАРУ Колонна нефтяников в Плоешть; Священник А. Ионеску, свидетель на суде железнодорожников 16

Ш.С. ГОРОВЕЙ Богдан I-ый (1363—1367) — созидатель Молдовы 37

К.К. РОКОССОВСКИЙ, ЛИДДЭЛ ХАРТ, А. ВЕРТ, Л. БЕЗЫМЕНСКИЙ Сталинград, начало разгрома нацистского рейха 44

И.М. ШТЕФАН Николай Коперник 56

А. МОРУА Капитуляция Франция в 1940-ом году 62

ТХ. ХОЛБАН Зарубежные документы про господство Александра Лэпушняну (XVI-ый в.) 68

И. БУЛЕЙ Либеральная и консервативная партия на суде (1889) 73

Ж. МОРИЯК Смерть генерала де Голля 80

А. КАЖДАН Византийский историк Никетас Кониатос 92

INHALT

Nicolae Ceauşescu: 55 Lebensjahre und vier Jahrzehnte revolutionärer Tätigkeit 3

MARIAN ŞTEFAN, FLORIAN TĂNĂSESCU Der 16. Februar 1933 — Die blutige Unterdrückung der Streiker im *Griviţa*-Werk; **NICOLAE NICU MORARU** Die Kolonne der Erdölarbeiter von Ploieşti; Der Pfarrer Alexandru Ionescu als Zeuge im Prozess der Eisenbahnarbeiter 16

ŞTEFAN S. GOROVEI Bogdan I (1363-1367), Gründer des Fürstentums Moldova 37-

K.K. ROKOSSOWSKI, LIDDELL HART, ALEXANDER WERTH und **L. BESYMENSKI** Stalingrad, der Anfang vom Ende des Nazi-Reichs 44

I.M. ŞTEFAN Nikolaus Copernicus 56

ANDRÉ MAUROIS Wie Frankreich im Jahre 1940 kapitulierte 62

TH. HOLBAN Ausländische Dokumente über Alexandru Lăpuşneanus Herrschaft (1552-1561, 1564-1568) 68

ION BULEI Die Liberalen und die Konservativen im Prozess 73

JEAN MAURIAC Der Tod des Generals de Gaulles 80

ALEXANDER KASHDAN Der Byzantinische Chronikenschreiber Niketas Konyatos.....92

ABONNEMENTS : ROMPRESFILATELIA — Serviciul Import — Export presă, Bucureşti, Calea Griviţei nr. 64-66, P.O.B. — 2001

magazin istoric

Bucureşti, str. Oneşti, nr. 5 — Sectorul 1. Oficiul poştal Nr. 1, telefon 16 68 72, 15 16 68

REDACTORI: Ioan Dragomirescu, Ştefan Sorin Gorovei, Vasile Şimandan, I. M. Ştefan, Marian Ştefan, Ioana Ursu, Domnica Zavoicinschi
SECRETAR GENERAL DE REDACŢIE Valeriu Buduru
PREZENTAREA GRAFICĂ : Radu Ion Popescu
TEHNOREDACTOR : Anton Tănase

Apare lunar, se găseşte de vînzare la chioşcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poştale, factorii poştali, difuzorii din întreprinderi, instituţii şi de la sate. Preţul unui număr 5 lei, abonamentul pe 6 luni — 30 lei, pe un an — 60 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scînteii" — Bucureşti

NICOLAI·CO
PERNICIVE
RA·EFIGIES
EX·IPSIVS
AVTOGRA
PHO·DEPI
CTA

les fiefs et les rentes et deuseroient quel serment vng
chascun deuoit faire a lempereur · Ceste chose fu fai
et toute lore les prelate excommunierent toute ceulx qui
feroient alencontre de ces ordonnances

Vant vint le vendredy apres le mi quaresme
les pelerins et les vemissiens entrerent en leurs
nefs et se appareillierent de assaillir ou coste deuers le
nue bien diua le front de lassault deux lieue franchoi
viamt beau coup fuxent donnez et receuz dune partie et
dautre et mamt homme fuxent mors et affolez en bcau

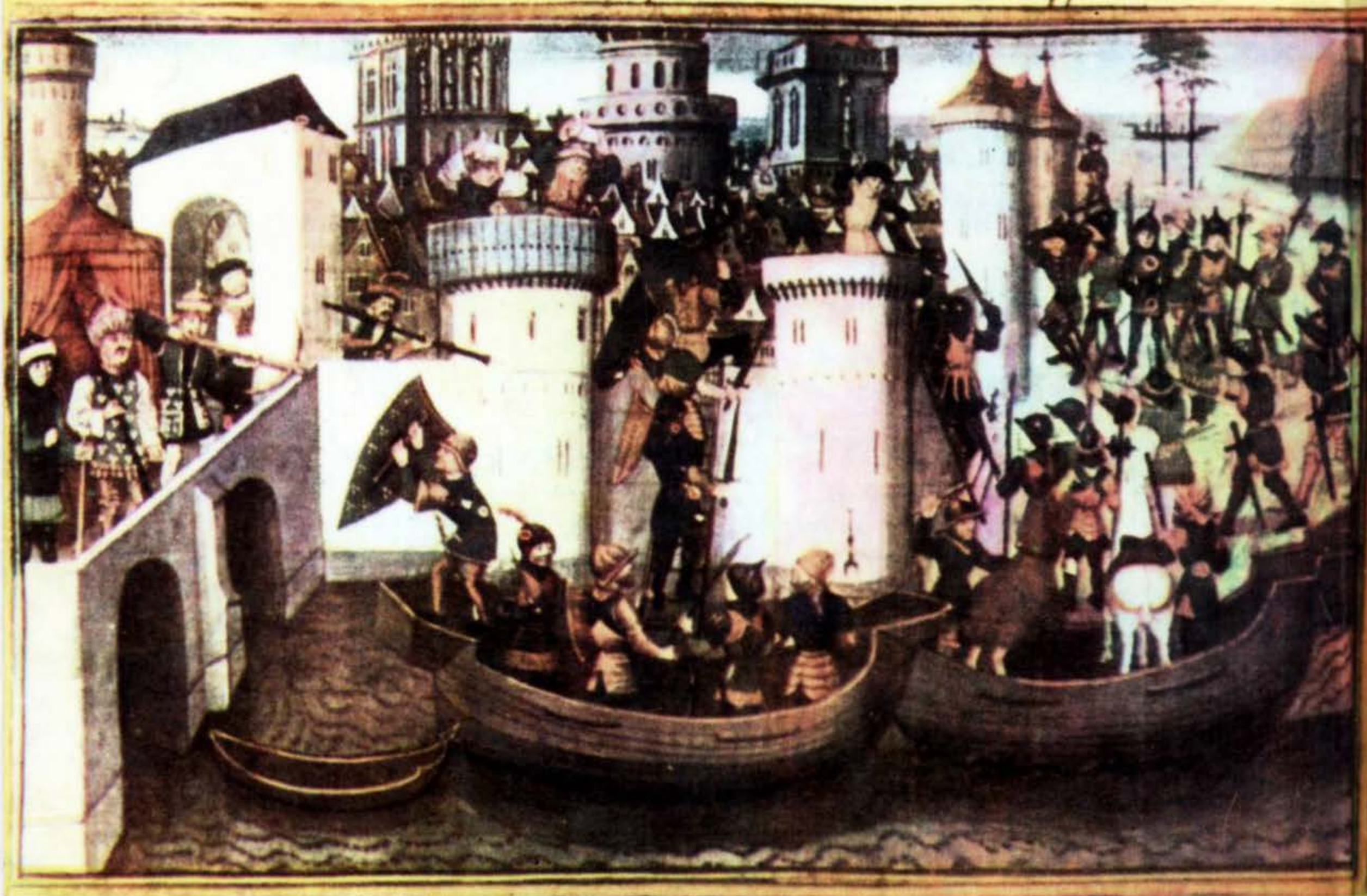

Comment la cite de Constantinoble fu prise dassault

Ainsi diua lassault tout le jour et au soir tout
homme se retrait · lempereur mozchuffle si
auoit fait tendre son tref et ses tentes deuant
les portes de la ville alencontre de la face